

ISTORIJSKI INSTITUT SR CRNE GORE

RISTO KOVIJANIĆ

**POMENI CRNOCORSKIH PLEMENA
U KOTORSKIM SPOMENICIMA
(XIV—XVI VIJEK)**

KNJIGA II

**TITOGRAD
1974.**

ISTORIJSKI INSTITUT SR CRNE GORE.

RISTO KOVIJANIĆ

**POMENI CRNOGORSKIH PLEMENA
U KOTORSKIM SPOMENICIMA
(XIV—XVI VIJEK)**

KNJIGA II

**TITOGRAD,
1974.**

Recenzenti

Dr Ivan BOŽIĆ

Dr Slavko MIJUŠKOVIĆ

PREDGOVOR

Druga knjiga Rista Kovijanića *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV—XVI vijek)* pojavljuje se deset godina poslije prve, objavljene 1963. godine, zbog dužeg rada na pripremi rukopisa i njegovog recenziranja, kao i zbog nedostajanja finansijskih sredstava za troškove štampanja.

Naslov ove knjige u svemu je određen naslovom prve knjige. Isto važi i kad je riječ o metodu autorovog istraživanja i načinu izlaganja građe. Polazeći od želje da knjigu učine što korisnijom za istorijsku nauku i čitaoca — svakako veoma zainteresovanog za jedno ovakvo djelo, zasnovano na dokumentima iz nedovoljno izučenog perioda naše prošlosti, — recenzenti su stavili više primjedaba na autorov tekst (različitih po svojoj prirodi: od određivanja značenja pojedinih izraza ne baš tako lako čitljivih dokumenata do utvrđivanja neophodnih elemenata radi izvođenja zaključaka). Autor je naknadno uložio veliki napor, i uspio je da po jednom dijelu tih primjedaba postupi, čime je bez sumnje doprinio kvalitetu svoga djela.

Istorijski institut SR Crne Gore

I

Z E Ć A N I (PLEME)

Zetska oblast obuhvata ravnu Zetu i Lješkopolje. Dijeli ih rijeka Morača. Donju i Gornju Zetu dijeli rijeka Cijevna. Prvi doseđeni Sloveni, Lužani, zatekli su tu poromanjena plemena Labaeta (Španje, Bukumire, Kriće). Među njima je bilo i Romana (Rimljana i Grka).¹ Oblast je pripadala rimskej provinciji Prevalitaniji, dognje zvanoj Duklja. U XI vijeku, u doba naših vladara, Duklja se počinje nazivati Zetom. Pored pokrajine Zete, pop Dukljanin pominje i Zetsku ravnicu (usque ad planitem Zentae) i neka naselja na njoj.² U nekim poveljama Nemanjića i Crnojevića Zeta se pominje u užem (oblasnom) i širem (pokrajinskom) smislu. U kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeku pominje se malo u užem, dok se u širem smislu pominje često, bilo kao Zeta ili Crna Gora.

Po predanju, najstariji Zećani su Lužani i Mataguži. Potiskivali su i pretapali staro poromanjeno stanovništvo. Nadolazili su novi i svježi talasi srpskih doseljenika, sa svih strana, naročito poslije bitke na Kosovu (1389). Poslije ustupanja Skadra (1393) i turskog upada u Bosnu (1398) počinje povlačenje Zećana ka Lovćenu i drugim planinama stare Crne Gore, u kojima su imali svoje ljetnje katune, gdje se još brže vršilo potiskivanje i pretapanje ostataka poromanjenih stočara. To povlačenje ka Lovćenu bilo je naročito osjetno u doba Ivana Crnojevića i njegovih nasljednika. »Negdašnje stanovništvo Zete — kaže A. Jovićević — u većini se raselilo, upravo razbježalo

¹ *Istorijski Crne Gore I*, Titograd 1967, 94, 307.

² Dr Slavko Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, Titograd, 1967, foto-kop. str. 154.

i napustilo ognjište, kad su Turci zavladali njom... Struja iseljenika iz Raške, Sjeverne Albanije i Malesije, koja je prethodila iseljenju Žećana, povukla je sobom i žetsko stanovništvo... Poslije dužeg vremena narod se vraćao u Zetu.³ O tome je opširnije pisao i Erdeljanović.⁴

1. — PODGORICA

Stara Podgorica (današnji *Titograd*) pominje se prvi put 1326. godine, i to u najstarijim sačuvanim pisanim spomenicima grada Kotora. Ime je dobila po omanjem brdu Gorici, pod kojim je nastala i razvijala se. Ranije se zvala Ribnica, poznata kao rodno mjesto Stevana Nemanje. Grad je tako nazivan po rijeci Ribnici, podignut na njenom ušću u Moraču. O mjestu Ribnici, naselju ili tvrđavi, nema nikakvog pomena u kotorskim pisanim izvorima, ni u onim najstarijim iz 1326—37. godine, iz doba Stevana Dečanskog i Dušana, koji su, prije nego što su postali vladari, upravljali Zetom kao prestolonasljednici-suvladari. Ne može se znati dokad se grad zvao Ribnicom, ni otkad se počeo nazivati Podgoricom. Smatra se, da su oba imena jedno duže vrijeme, prije XIV vijeka, bila istovremeno u upotrebi. Po jednom najnovijem dokazivanju, kao što ćemo vidjeti, grad se nije nazivao Ribnicom, nego samo oblast, kraj oko rijeke Ribnice. Kratku istoriju Podgorice napisao je Andrija Lainović, navodeći glavnu literaturu kojom se služio.⁵ Zato, nema potrebe da se ovdje zadržavamo duže na istoriji ovog važnog grada stare Zete. Potreban je samo kratak osvrt.

1. — Birziminium. Stara Podgorica, odnosno Ribnica, izrasla je na temeljima nekadašnjeg rimskog grada, zvanog Birziminium (Birziminum, Birzuminium, Bersuminum), kako se pominje u stariim rimskim izvorima još od IV vijeka. Nalazio se na velikom putu koji je vodio od Skadra za Onogost i dalje za Naronu na ušću Neretve (Scodra — Anderba — Narona). U blizini se nalazio grad Medun (juxta Burzumon est civitas quae dicitur Medione), kako kaže Ravenški geograf iz VII vijeka. Inače, Medun se javlja mnogo ranije. Pominje ga Polibije kao grad ilirskog plemena Labeata, nastanjenog oko Skadarskog jezera. U njemu su Rimljani zarobili porodicu ilirskog kralja Gencija.⁶

2. — Ribnica je, svakako, podignuta na razvalinama rimskoga grada Birziminuma, o čemu svjedoče i ostaci rimskoga vodo-voda koji su tu otkopani. U tome se naš poznati arheolog M. Gara-

n * Andrija Jovićević, *Zeta i Lješkopolje*, Srpski etnografski zbornik XXXVIII, SANU, Beograd, 1926, 456.

⁴ Jovan Erdeljanović, *Stara Crna Gora*, Beograd, 1928.

* Andrija V. Lainović, *Kratak pogled na prošlost Titograda*, Cetinje, 1950.

* *Istorijski crni Gore I*, 127, 169—71; Jireček—Radonjić, *Istorijski Srba I*, Beograd 1952, 12; Lainović, 3, 6.

šanin slaže sa P. Stikotijem.⁷ »Mjesto gdje se nalazio Bersumnum — kaže Garašanić — uglavnom se identificuje... sa ruševinama Ribnica na ušću ove rijeke u Moraču u samom Titogradu. Po Stikotiju, ovaj srednjovjekovni grad leži na antičkim temeljima«.⁸ Postanak Ribnice vezuje se za X vijek, u doba kad je slovensko stanovništvo, doseljavano tokom VI i VII vijeka, potpuno preovladalo u ovim krajevima. U zapisu crkve sv. Đorda pod Goricom, vrlo stare, kaže se: »I podiže se ovaj grad u X vijeku, a prve kuće podiže na obali Ribnice gospodar Gorske župe Marko«. I Rovinski je smatrao: da su Ribnicu, Spuž i Žabljak podigli srpski Župani u X vijeku.⁹ Pop Dukljanin kaže u svom Ljetopisu: da je kralj Bodin otišao s braćom u Rašku, i od svojih dvorjana postavio тамо dva župana, Vukana i Marka (duos juppanos de curia sua Velcano et Marco). Jedan Marko bio je župan krajem XI vijeka.

Ribnica se pominje početkom XII vijeka, poslije smrti kralja Bodina. »To treba da je naselje ili utvrđeni grad, i to na mjestu gdje je nekad bio Birziminium« — kaže Lainović.¹⁰ Ribnica se javlja u istorijskim spomenicima XIII vijeka. Sava Nemanjić izrično kaže: da se Nemanja rodio »u Zeti, na Ribnici«, i da je tu bio kršten.¹¹ Stariji sin Nemanjin, Stevan Prvovenčani, nešto je izdašniji u tome. On piše: da se Nemanjin otac, u vrijeme unutrašnje bune, sklonio »u mesto rođenja svojega, po imenu Dioklitija«, da mu se tu »na mestje rekomem Ribnica« rodio sin Nemanja (1114), i da je tamo »u hramu tom primio latinsko krštenje (vjerovalno u pomenutom hramu sv. Đorda), a drugo krštenje (pravoslavno) »kada se vratio njegov otac u stolno mesto«.¹² Zetskog feudalca Rastislava, »sa feudima oko Ribnice« u vrijeme Uroševe vlade (1242—76), pominje Jagoš Jovanović.¹³ Iz zapisa Moračkog manastira saznaje se: da je feudalac Dragomir »iz okoline Ribnice« podložio krajem XIII vijeka jedan svoj posjed Moračkom manastiru radi tamošnjeg školovanja svoga sina.¹⁴ Na osnovu dubrovačkog arhivskog izvora, Jovanović navodi još jedan pomen Ribnice iz sredine XIV vijeka. »U okolini Ribnice (današnjeg Titograda) feudalac Nikola pobunio se protiv Dušana i zaplijenio neki bogati karavan, koji je od Bara išao za carski dvor«.¹⁵ Ako je ovdje riječ o naselju Ribnici, a ne o rijeci, onda su ovo posljednji pomeni grada Ribnice, jer se već u prvoj polovini XIV vijeka, kao što ćemo vidjeti, javlja naziv Podgorica. Otuda pretpostavka da su oba ova imena bila u jednom dobu istovremeno u upotrebi.

⁷ P. Sticotti, *Die römische Stadt Duclia in Montenegro*, Wien, 1913.

⁸ Istorija C. G. I, 171.

⁹ Lainović, 11—12.

¹⁰ Isti, 12.

¹¹ Život Stevana Nemanje od sv. Save, Srp. knj. zadruga, Bgd. 1924, 24.

¹² Život Stevana Nemanje od St. Prvovenčanog, isto, 31.

¹³ Stvaranje crnogorske države, Cetinje, 1948, 18.

¹⁴ Lainović, 14.

¹⁵ J. Jovanović, 23.

Stojan Novaković, Jireček, St. Štanojević i Čorović, koji su tumačili tekstove Nemanjinih sinova o mjestu Nemanjina rođenja, kao i drugi naši stariji i mladi istoričari, slažu se uglavnom: da je Ribnica ranije ime Podgorice. Međutim, Mihailo Dinić ima svoje odvojeno mišljenje: da u Nemanjinoj biografiji od Prvovjenčanog riječ »mesto« (rođenja Nemanjina) treba shvatiti u značenju oblasti; odnosno: »da Ribnica nije ime naselja koje je zamijenjeno kasnjim Podgorica«, jer su »župe, pa čak manje ili veće oblasti, dobijale ime po reci koja kroz njih protiče«.¹⁶

3. — Podgorica, glavno mjesto Gornje Zete, javlja se kao naselje u pisanim spomenicima u prvoj polovini XIV vijeka. Prva dva pomena, kao što ćemo vidjeti, nalazimo u najstarijim sudska-notarskim spisima kotorskim iz 1326—37. godine. Kotorski pisani spomenici od 1338—94; koji bi nam pružili mnogo više podataka, nijesu sačuvani. U spisima iz 1395—1400, iz vremena kotorske samostalnosti, Podgorica se pominje više puta; odnosno, pominju se Podgoričani doseljeni u Kotor, uglavnom zanatlje i trgovci. Po svoj prilici, doselili su se poslije prelaska Skadra u turske ruke (1393), radi veće sigurnosti života, porodice i pokretne imovine; trgovci su imali stocene veze, zanatlje svoj zanat. U drugim pisanim izvorima XIV vijeka Podgorica se, da znamo, i ne pominje. Jedino u Dušanovoj povelji Hilandaru iz 1355. Prvovjenčani je podložio manastiru neke prihode od sela Kamenica i ribolova na Morači, a Podgoričani su docnije ometali davanje toga prihoda. Zato je Dušan potvrdio Hilandaru ova prava izričnom odredbom: da »u Zete što imaju selo polovina Kamenic i na Morače polovina lovišta kako im tezi carine Podgoričani ne davaju... (već da bude) kako to je i prezde bilo.«¹⁷

U XV i XVI vijeku Podgorica se pominje često u našim, mletačkim i turskim izvorima. Kotorski sudska-notarski spisi iz 1401—18, iz daljih godina kotorske samostalnosti, nijesu sačuvani. Tek od pada Kotor-a pod mletačku vlast (1420), Podgorica se javlja često, ali ne i redovno. U prvoj polovini XV vijeka, kad su veze Kotora sa srpskom despotovinom bile žive, javlja se vrlo često. U drugoj polovini XV i prvoj polovini XVI vijeka, kada su politički i trgovački odnosi turske vlasti u Podgorici i mletačke vlasti u Kotoru bili slabi, Podgorica se pominje veoma malo. U drugoj polovini XVI vijeka trgovačke veze između Kotora i Podgorice unekoliko oživljavaju. O tome govore podaci iz Kotorskog arhiva koje ovdje iznosimo. Da bi se ti podaci bolje shvatili, potrebno je ukazati na neke datume iz prošlosti Podgorice i neke prilike u tadašnjoj Zeti.

U prvoj polovini XV vijeka Podgorica je, poslije Bara, bila sjedište despotovog namjesnika za Zetu. Otuda je, vjerovatno, despot

¹⁶ M. Dinić, *Nastanak dva naša srednjovekovna grada*, Prilozi XXXI, sv. 3—4, Bgd 1965, 201.

¹⁷ St. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, SAN, Beograd, 1912, 429.

Vuk Branković (Zmaj ognjeni Vuk) uzeo sebi nadimak »Podgoričanin« (1468), a po njemu i grof Dorđe Branković. Nekolike godine, za vrijeme prvog pada despotovine Đurđa Brankovića (1439—44), Podgorica je pripadala hercegovačkom vojvodi Stevanu Vukčiću, koji će je, po obnovi despotovine, povratiti Đurđu. Desetak godina docnije (1453), držao je Stevan Crnojević, odmetnuti vojvoda despota.¹⁸ Među mjestima, mnogim selima ravne Zete i nekim plemenima Gornje Zete (de Xenta superiori), koja su ugovorom na Vranjini između Stevana Crnojevića i predstavnika Mletačke Republike, prihvatiла, uslijed velike opasnosti od Turaka, mletačku vrhovnu vlast (1455), načazi se i Podgorica (Potgoriza).¹⁹ Ona je pod upravom Stevana Crnojevića, kojeg su Mlečani priznali za velikog vojvodu (gran vaivoda) i podarili mu titulu kapetana.

Po Jastrebovu, Ivan Crnojević izvještava mletačku vladu 1472, da Turci rade na utvrđivanju Podgorice; dvije godine docnije, kako rade na njenom obnavljanju. Te godine, 1474, Podgorica je već bila u turskim rukama. U martu iste godine, Ivan Crnojević izvještava mletačku vlast u Kotoru: kako se Turci tvrde u Podgorici, gdje su »po-digli mnogo kuća«.²⁰ Ima i tri zapisa o tome. U jednom se kaže: »sa-zida car grad Podgoricu u Zeti«; u drugom: »hodi car Mehmed u Zetu i sazida grad Podgoricu«; u trećem: »sazida Hasan-paša grad Podgoricu u Zeti«.²¹ Svakako, ovdje se misli na podizanja grada-tvrđave i obnovu mjesta. To se vidi iz zapisa Podgoričkog ljetopisa: »V ljeto 1477. i pođe car Mehmed na Zetu i sagradi Podgoricu grad«.²² To se yidi i iz turskih deftera iz 1485. i 1497, u kojima se pominje tvrđava Podgorica. Na osnovu njih, Đurđev je donio ovaj zaključak: »Turci su tvrđavi u Podgorici dali ime Depedögen, a hrišćanskoj va-roši ostalo je ime Podgorica... Uskoro se to tursko ime tvrdave sa-svim izgubilo; upotrebljavaće se u XVI veku i za tvrđavu i za nahiju i za kadišlik samo ime Podgorica«. U tom defteru zapisana je nahija Podgorica, hasovi sandžak-bega i »selo Podgorica«, varoš tvrdave De-pedegen, koja ima 40 kuća.²³ To se vidi iz hrisovulje Ivana Crnojevića o granicama. Navodi se »međa dajbabska ot podgoričke«, a za-tim »međa grudska s Podgoričanima, najprvo počelo u Vrela, i ottlje preko Polja u Lisiču, i ottle preko Polja u Troje Grude, i ottlje na Gomilicu, ot Gomile u Žrvanj, ottlje u Radojev studenac«.²⁴

Iz XVI vijeka vrlo je malo vijesti o Podgorici. Đurđev navodi (po Sanudu) izvještaj kotorskog providura od 17. aprila 1510: »da je

¹⁸ Jireček — Radonjić, Istorija Srbija, II, 322, 326; 386; Lainović, 17—18.

¹⁹ Ljubić, Listine, X (1891), 67.

²⁰ Lainović, 18; A. Dabinović, Kotor pod Mletačkom Republikom, 48.

²¹ Lj. Stojanović, Stari srpski rođoslovi i ljetopisi, SAN, 251; Dinić, nav. 203.

²² Lj. Stojanović, 188.

²³ Branislav Đurđev, Depedögen—Podgorica, Istor. zapisi XIX—1 (1962), 59—61.

²⁴ Cetinjski ljetopis (fototipsko izdanje) Cetinje, 1962, 43, 43a. Predgovor i komentar dr Niku S. Martinovića.

skadarski sandžak-beg došao s vojskom u Podgoricu, da dođe u Crnu Goru, jer su Crnogorci odbili da plate 22 akče po porodici, ali da mu nije uspelo da naplati.²⁵ U defteru iz 1523. godine navodi se »vakuf tekije čauša Skendera iz Podgorice«, njegova livada u Gornjem polju, kod Tološa, koju drži Pir Alija, kao i »čiftluk hodže Alije, hatiba iz Podgorice«, koji se nalazi u Malonšćima.²⁶ Za uprave Skender-bega (Staniše) Crnojevića, skadarskog sandžak-bega, prirast muslimana u Podgorici bio je svakako osjetan. Ali, postoje savremena obavještenja iz kojih se vidi da je podgoričko stanovništvo još dugo i dugo ostalo hrišćansko, iako se ono iseljavalo, postupno ili u povremenim talasima. Tako se odselio i vojvoda Božidar Vuković, »ot Đurić, Podgoričanin«, znameniti osnivač srpske cirilске štamparije u Veneciji, koji u pogовору Molitvenika (1520) kaže za sebe: »Prišedšu mi ot otačstva moego, ot zemlje Dioklitskije... ot grada naricajemago Podgorica«.²⁷ U zapisu manastira Hilandara iz 1600. godine pominje se »podgorički spahija Dimitrije«, koji je poklonio manastiru jedno evangelje.²⁸

Iz XVII vijeka imamo dva opisa Podgorice: jedan je vrlo kratak, drugi poduzi. Marijan Bolica, Kotoranin, u svom *Opisu Skadarskog sandžakata* piše 1614: da je Podgorica »krasna i vrlo lijepa vaštica sa 900 većinom hrišćanskih kuća... da je središte jednog dijela Sandžakata, koji ima 17 sela sa 1697 domova.²⁹ Pola vijeka donecije, 1662, o »nevjernoj« Podgorici, njenoj tvrđavi i buntovnim Zecanima piše turski putopisac Evlija Čelebija. »Idući od Skadra kroz Crnu Goru — kaže on — stigosmo u nevjerni grad Podgoricu. To je nova tvrđava u kamenitoj zemlji koja se zove Crna Gora (Cara Dag). Tvrđava od kamena. Snabdjevena je jakim kulama, puškaricama i prsobranima. Ima jednu kapiju, a leži na jednoj oštroy litici, okružena opkopom. U tvrđavi se nalazi gradski zapovjednik (dizdar), 700 muževnih, hrabrih, odvažnih, smjelih, požrtvovanih i junačkih momaka, koji dan noć vode borbe s neprijateljima... Ovi hrabri ratnici neprestano vrše četovanje i potjere... Oni strogo nadziru kotor-ske, klementiske i crnogorske buntovnike i ne daju im ni da oči otvore... U tvrđavi se nalazi u svemu 300 kućeraka, jedna Fatihova džamija, ambari za pšenciju, odlično skladište municije, topovi i cisterne. Drugih građevina nema«.³⁰

Za 400 godina, od pada pod tursku vlast (1474) do oslobođenja (1879), Podgorica je izmijenila svoj izgled. Izmijenio se i sastav njenog stanovništva, etnički uglavnom jedinstvenog, ali podijeljenog po vjeroispovijesti, na Srbe (pravoslavne) i »Turke« (muslimane). Po H. Ekardu, francuskom konzulu u Skadru, Podgorica, glavno mjesto o-

²⁵ Đurđev, *Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII veku*, Sarajevo, 1953, 34, 41, 67.

²⁶ *Prednjegoševska doba*, drugo izd. Titograd 1966, 102—4, 508—9.

²⁷ Lainović, 20; Lj. Stojanović, *Zapisi i natpisi*, IV, br. 6483.

²⁸ Lainović, 20—1; Starine, XII, 191.

²⁹ Evlija Čelebija, *Putopis*, preveo Hazim Šabanović, Sar. 1957, 92.

blasti, »sjedište mudira i kadije«, imala je 1859. godine: 6.540 stanovnika; odnosno: 950 domova, »od kojih 630 muslimanskih a 270 pravoslavnih«.³⁰

4. — Podgoričani. Iznosimo podatke o Podgoričanima koji se javljaju u kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeka.

(XIV VIJEK). Jovan iz Podgorice, zet Venčov, (Johannes de Potgorice, gener de Vengo), zadužio se, 18. avgusta 1326, kod Ivana Glavati 300 perpera za predstojeće putovanje, s obavezom da ga podmiri u roku tri mjeseca. Ovu javnu ispravu (priznanicu) ovjerili su: Marin Golija, sudija, Marin Mekša, auditor, i Nikola iz Skoplja (?), svjedok (I, 14).*

Poslije deset godina pominju se dva Podgoričanina. Stane udova Vernje napravila je, 27. aprila 1337, bračno-mirazni ugovor sa Đurojem bratom Iva iz Podgorice (cum Juroye fratre Iva de Podgorice), kojemu daje za ženu svoju kćer imenom Brate, a u miraz: polovinu drvene kuće na zemljištu manastira sv. Franja, pola vingrada u Mogorišu, na zemlji crkve sv. Benedikta, par naušnica od tri asagiye zlata. Ugovor je ovjerio Biste Prumuti, sudija (I—2, 347).

Radi poznavanja sredine i prilika potrebna su kratka obavještenja. Ivan Glavati, koji se pominje u prvom dokumentu, bio je vlastelin, trgovac olova i bakra iz srpskih rudnika. On je, izgleda, prijekom iz Zete. Po narodnom predanju, u selu Golubovcima, kod Mataguža, živio je Glavat, po kojemu je Glavatulja dobila svoje ime. Krajem XVIII vijeka, u Podgorici je živio Husein-agha Mustajbegov Glavatović, vođa muslimanskih pobunjenika. Glavna podgorička džamija zvala se Glavatovića.³¹ Svakako, Jovan Podgoričanin uživao je kod njega veliko povjerenje, kad je mogao uzeti od njega trgovačke robe u vrijednosti 300 perpera, za koje je mogao kupiti 30 volova (jedno od tadašnjih mjerila vrijednosti). Na čelu gradske uprave stajao knez, potvrđivan od vladara, i tri sudije, birani na godinu dana iz redova najuglednijih građana, vlastele. Marin Golija, u tom vremenu (1326—37), biran je dva puta za sudiju i jedanput za vojnog zapovjednika grada i područja (1329), zajedno s Paskojem Martolovim, ocem Dušanova protovestijara Gruba, s kojim je ulagao novac za trgovачka putovanja u Zetu i Rašku. Marin Mekša biran je više puta za sudiju, sudskog auditora i gradskog advokata. Iz mletačkih izvora saznajemo da ga je Dušan šiljao u Veneciju, u diplomatskoj misiji. Biste Prumuti (i Promuti), sudija, sestrić Tome Pavla Tomina Draga, državnika i finansijera, boravio je često sa svojim ujakom na dvoru Dečanskog. Poslije ujakove smrti, Biste je, kao jak privrednik, stajao u vezi s Dušanovim dvorom. Nije pouzdano da je pomenuti svjedok Nikola bio iz Skoplja (Scubi), koje je tada pripadalo državi Dečanskog, i svakako održavalo trgovачke veze s Kotorom, preko Prizrena i Svača, ili preko Trepče, Peći i Brskova, jer riječ Scubi može da

³⁰ Lainović, 39 (obilato je citiran opis P. i od Engleza V. Dentona).

* Ima i kod A. Mayera, Kotorski spomenici I, JAZU, Zagreb, 1951.

³¹ Isti, 24.

se čita i Stubi. U tom slučaju, Nikola je mogao biti i iz Đurdevih Stubova na Limu. Manastir sv. Franja, zadužbina Jelene Uroševe Anžujske, ispred južnih gradskih vrata, imao je svoje zemlje i u gradu i izvan grada; za podignute kuće na njegovom zemljištu plaćalo se manastiru godišnji prihod. Mogoriš se nalazi u Verigama, prema Perastu. Naziv je dobio po plaćanju dohotka (»mogoriša«) vladarima iz kuće Nemanjića.*

R a d o s l a v iz Podgorice, stanovnik Kotora (Radoslavus de Podegorize, habitator Cathari), zadužio se, 14. septembra 1396, kod Pjetra Indenerio iz Venecije, trgovca u Kotoru, 34 perpera kotorska, s obavezom da ga podmiri do mjesec dana, poslije prvog putovanja (II, 355).

R a d o v a n u iz Podgorice, obućaru (Radovan caligario de Poddegorize), stanovniku Kotora, ustupio je zlatar Bogčin, 22. januara 1397, jednu kuću, pored svoje kuće stanovanja, koju mu je bio ustupio zavazda Milatko Turnić ugovorom iz 1394. Nalazila se iznad puta koji vodi ka kući Vlaha Vojjhnnina. Radovan se obavezao da plaća Milatku 16 groša godišnje (II, 393).

R a j a n iz Podgorice i njegov sin B o g d a n (nos Raian de Podegorize et Bogdan filius meus) zadužili su se, 8. avgusta 1397, kod Marka Nigra iz Venecije, trgovca u Kotoru, 33 perpera i 2 groša kotorska (svakako za kupljenu robu), s obavezom da ga podmire za mjesec dana, po obavljenom predstojećem putovanju. — Rajan i Bogdan ponovo su se zadužili, 28. decembra 1397, kod trgovca Nigra 23 perpera i 6 groša, da ga podmire poslije predstojećeg putovanja (de presenti viazio), pod prijetnjom globe »6 za 5« (20 posto). — Istog dana, Rajan i Bogdan su pozajmili od Boljoja Bačića iz Kotora 46 perpera i 3 groša, s obavezom da ga podmire za dva mjeseca, po obavljenom putovanju, u protivnom da plate globu »šest za pet«. — Rajan iz Podgorice i njegov sin Bogdan uzeli su, 14. septembra 1398, od Pjetra Indenerio iz Venecije, ranije mletačkog trgovackog konsula u Kotoru, 110 dukata na dobit, računajući duktat po 30 groša (po dva i po perpera) kotorskih (II, 465, 381, 383, 579).

Bogdan (Rajanov) iz Podgorice (Bogdan de Podegorize), stanovnik Kotora, primio je, 9. decembra 1398, od Zanina de Roža iz Korne, kotorskog stanovnika, za slaninu i sir 40 perpera, koje mu je dužan dati kad proda svu slaninu i sir (totum lardum et caxeum) o pokladama (II, 613).

R a d o n j a N i n k ović iz Nikšića, Zete, izjavio je pred sudom, 23. februara 1399, u ime svoje, svoga oca i svoje braće, da je podmiren od Bogdana Rajanova, ranije iz Podgorice, sada stanovnika Kotora (a Bogdano fillio Raiani, alias de Podgorize nunc habitatori Cathari), za dug njegovog oca, kako za stoku, volove i ovce (per bestias, boves et

* Literatura: Dr Ilija Sindik, *Komunalno uređenje Kotora*, SAN, Beograd, 1950; R. Kovijanić, *Kotorski kneževi u doba samostalnosti (1391—1420)*, Istoriski zapisi XIII (1957).

pecora), tako i za sve ono što je potraživao od Rajana. Ako bi još nešto od Bogdana potraživao, Radonja ima da plati globu u korist gospodara Zete (nomine pene domino Gente) 50 dukata (II, 643).

Raljan i njegov sin Bogdan (nos Raglan et Bogdan suus filius) obavezali su se, 19. novembra 1399, da plate Pjetru Indenerio, trgovcu u Kotoru, 38 perpera kotorskih, i da ga podmire za mjesec dana, u protivnom da plate »6 za 5« (II, 256).

Jedan dokumenat iz toga vremena govori o trgovackom poslovanju u Podgorici. Marin Sergijev iz Skadra (Marinus quondam Sergolini de Scutaro) obavezao se, 4. novembra 1397, Bernardu Đordano iz Venecije, trgovcu u Kotoru, da će mu podmiriti izvjesni dug koji je on učinio u Podgorici (certa debita per me facta in Podgoriza), kao i novac koji mu je dao (II, 483).

Bogdanu Miloslaviću iz Podgorice, krojaču, stanovniku Kotora (Pro Bogdano sartore... Bogdano Miloslavich de Podgorize, habitatori Cathari), dao je u zakup zavazda, 10. aprila 1398, sveštenik Nikola Lamprov, upravitelj crkve sv. Luke, crkveno zemljište u predjelu iste crkve, između kuće zlatara Ruska, ulice i kuće zlatara Milina, za 2 perpera kotorska, koja će godišnje plaćati pomenutoj crkvi. — Istovremeno, Boguša udova Marina Vjekonića* dala je Bogdanu Miloslaviću iz Podgorice, krojaču u Kotoru, sve crepove i drvenariju (totum laborerium tegularum et lignaminis) na pomenutom zemljištu, koje je njoj i njenom (prvom?) mužu Srđi bio dao Nikola Lamprov, upravitelj crkve sv. Luke, kao što se vidi iz javne isprave koju je pisao notar Vanis Andriucijev iz Ferma 16. avgusta 1387. Dan ranije, Boguša je notarskom ispravom vratila ovo zemljiste upravitelju crkve sv. Luke (II, 527—8).

Dapko Veselković iz Podgorice (Dapich Veselcovich de Podgorize), stanovnik Kotora, zadužio se 40 perpera kod Marina Vrakjena, 24. januara 1399, s obavezom da ga podmiri tokom jedne godine, u protivnom da plati »6 za 5«, tj. da mu za svakih 5 plati 6 perpera (20%), prema propisu Kotorskog statuta. — Taj dug biće svakako za kuću koju mu je, dan ranije, prodao Marin Vrakjen. Nalazila se pored kuće kovača Bogše (Bogoslava), iznad ulice. Pripadala je ranije Savi Lisici, i Marin je kupio na javnoj prodaji. — Marin Vrakjen, možda porijeklom Zečanin, iz Vrake, jemčio je za Dapka Veselkovića iz Podgorice da će isplatiti miraz svojoj sestri Radici, kojom se oženio Sava Lisica. Kako Dapko nije podmirio ugovorenii miraz, to je Sava tražio preko suda, 28. juna 1399, podmiru miraza (II, 632, 110).

Sava Lisica bio je, po svoj prilici, iz Podgorice, kao i Nikša Lisica (Lisića), koji se javlja 1442 (VII, 358).

Iz Podgorice su i Kodanovići, dva sina Kodanova, Nenko i Dapko (Nenoje i Dabiša). Dapko kovač izrično se navodi kao doseljenik iz Podgorice. Nenko se uvodi kao stric Dapkovih sinova, Dobruška i

* Viechonich, Viechovich, Vitkovich?

Ostoje, koji se takođe uvode kao Podgoričani, nastanjeni u Kotoru. Braća Kodanovići javljaju se u Kotoru krajem XIV vijeka. U isto vrijeme pominje se i pokojni Dobroslav Kodanov; odnosno, pominje se njegova kći Dome. Za njih se ne kaže da su iz Podgorice. Vjero-vatno, Dobroslav je brat Nenkov i Dapkov. Imajući u vidu činjenicu: da njegova kći Dobruša ima dvije dionice zemlje u Grblju, u kome je zemlja izdijeljena između kotorskog građana, može se pretpostaviti da je Dobroslav Kodanov postao kotorski građanin prije svoga brata kovača Dapka »Kodanova«, koji se iz ugrožene Podgorice preselio k bratu u Kotor. Jedan Dobroslav Kodanov, na drugom mjestu »zet Kodanov« (?), pominje se u kotorskim spisima 1336, kao sudioničar zemlje na Ledincu (Njegušima), koji je bio podložen Kotoru isto kao i Grbalj. Kotorski vlastelin Todor Gimanić, naime, podijelio je zemlju sa svojim poslovnim drugovima, s Dobroslavom Kodanovim (cum Dobroslavo de Codan) i Todorom Golijom (I—2, 252). Ovaj Dobroslav mogao je da živi još 40—50 godina poslije toga. Prema tome, mogao je biti brat Nenka i Dapka Kodanova.

Dome, kći pok. Dobroslava Kodanova (quondam Dobroslavi Condapni) dala je, 10. aprila 1397, u miraz svojoj rođaci Katarini, kćeri Živka Žanja i žene mu Stanice, koja se udaje za Stana Medojeva iz Bara, građanina i stanovnika kotorskog, dvije karube (»karata«) zemlje u Grblju, na mjestu zvanom Trešnja (Ceresigna), u ždrijebu Nikole Bjeloglava. — Sjutradan, Stano i Katarina dali su izjavu pred sudom: da Dome, baba pomenute Katarine, može doživotno držati pomenute dionice u Grblju za svoje izdržavanje (II, 434—5).

Nenko Kodanović, stanovnik Kotora (Nencho Chodanovich, habitator Cathari), Bilčen (Bolčin?) Bratoslavović, Pribil Lojaničić i njegov brat Đurko uzeli su, 17. novembra 1399, od Matije Palma Vasilijeva 30 perpera kotorskih na dobit, da ih ulože u trgovinu. Po obavljenom prvom putovanju imali su da vrate kreditoru uloženi novac i daju treći dio dobiti (II, 256).

Dapko Kodanović, kovač (Dapco Codanovich, faber), pominje se više puta, ali samo na jednom mjestu da je iz Podgorice. Pri prvom pomenu (1396) kaže se: da je građnin Kotora, ali ne i odakle je. Znači, nije bio tu novajlij, nego se doselio bar nekoliko godina ranije; tu se već bio zakorijenio, stekao povjerenje i bio primljen za kotorskog građanina.

Fra Alekса, prior diminikanskog manastira sv. Nikole na rijeци (Škurdi), staratelji manastira, Damjan Bolica, Mihailo Buća i Ivan Petra Nikolina Buća, dali su u zakup, 20. jula 1396, Dapku Kodanoviću, kovaču, stanovniku i građinu Kotora (Dapcho Codanovich, fabro, habitatori et civi Cathari) i njegovim nasljednicima kuću kod crkve sv. Marije na rijeci (Škurdi), uz kuću Petra Suduta, ispred velike kuće pomenute crkve, prema kući Marka Lukina Sisoja (Draga) i kući Marina Vrakjena, za koju će plaćati manastiru godišnje 6 perpera i 8 groša, pod pretnjom globe u duplom iznosu stanařine (II, 330).

Kovaču Dapku, stanovniku Kotora, založio je krojač Milgost, 13. januara 1397, svoj vinograd na području Kulina brda (Colina berdo), kod Tivta, pokraj vinograda Ivana Mekše i vinograda »djevica« (pulçelarum), za 30 perpera kotorskih, pozajmljenih od njega. Ugovorili su: da Dapko drži vinograd tri godine (i uživa prihod na ime kamate za pozajmljeni novac), a nakon tri godine da mu Milgost podmiri dug (II, 386).

Dapku Kodanoviću iz Podgorice, građaninu i stanovniku Kotora (Dapcho Codanovich de Podgoriza, civi et habitatori Cathari), založio je, 21. decembra 1397, Mekša Junija Lukina Bolica, sa odobrenjem svoje majke, dvije svoje kućice, nepopločane, blizu crkve sv. Jakova kod lože, pored kuće iste crkve, u kojoj stanuje njezin upravitelj Luka, i kuće Kalodurđa (Caloiurgii), bivšeg sluge Ivana Buće, s gornje strane ulice, za 80 perpera kotorskih, pozajmljenih. Na kućice se plaćalo crkvi sv. Tripuna 12 groša godišnje. Bolica se obavezao da dug vrati za četiri godine. Ugovor su potvrdili: Ivan Petra Nikolina Buća, sudija, i Vasilije Abrahe, auditor (II, 505).

Poslije godinu dana, 5. avgusta 1398, kovač Dapko je saslušan u sudu kao svjedok u sporu mornara Pautina i Stipka Žankina oko nekog jedrenjaka (II, 114).

Daljih vijesti o Dapku Kodanoviću nemamo, jer sudsko-notarski spisi iz 1401—18. godine nijesu sačuvani. Pominje se kao pokojni 1419. Tom prilikom pominje se njegova porodica i njegov brat Nenka. Pola godine docnije, 16. maja 1420, pominje se Dapkova kuća, u bračno-miraznom ugovoru Maruše kćeri Simka Milkova iz Novog Brda, koja se udaje za Ljepoja Bubanića. Nalazila se u gradskoj četvrti crkve sv. Jakova i Filipa u Kotoru, do kuće koju Ljepoje dobija u miraz i kuće Đorda Gimova (III, 295, 389).

(XV VIJEK). Dobruško i Ostoja Dapkovići-Kodanovići i njihova majka Pribića, udova kovača Dapka Kodanovića (Pribića uxor quondam Dapchi Codanovich, fabri, Dobruschus et Ostoia, fratres, et filii eorundem), izjavili su, 20. oktobra 1419, pred sudijama Nikolom Bolicom, Ivaonim Trifunovim Bućom i Trifunom Jakovovim Paskvalićem, koji su zasjedali na Trgu sv. Tripuna, da su međusobnim sporazumom odredili Ivana Trifunova Buću i Nenka Kodanovića, strica istih Kodanovića (et Nencum Codanovich, patrum ipsorum), da budu njihovi arbitri u sporu oko Dapkove imovine, imovine njihove. Spor je bio oko žita prevezенog iz Apulije i oko nekih stvari koje posjeduje Pribica (Pribislava). O odluci presuditelja nema vijesti (III, 295).

Dobruško (Dobroslav) Kodanović, sin kovača Dapka, pominje se na jednom mjestu kao kovač (ukoliko to nije pogreška notara). Znači, naslijedio je radionicu svoga oca, kojega notar na jednom mjestu naziva »ser«, kako su se, pored vlastele, oslovljavali samo najugledniji građani, trgovci i zanatlije.

Nikša Tripa Andjelova Sciti založio je 3. IX 1419, Dobruški pok. Dapka kovača (Dobrusco filio quondam Dapichi fabri) magazin u prizemlju svoje kuće, pored kuće Đorđa Gimova, u kojem drži žito i namirnice (suam stationem sive magazinum... frumentum et blada), za pozajmljenih 20 perpera, s obavezom da mu magazin povrati kad ga podmiri. — Pribislav Marojević, Kotoranin, obavezao se, 16. januara 1420, da plati Dobrušku pok. ser Dapka kovača (quondam ser Dapichi fabri) 41 perper i 8 groša za nekakve trubice ili cijevi (pro tubalolis). Pribislav ga je imao podmiriti kad se vrati sa svog predstojećeg putovanja iz Srbije (in sui reversione de presenti viagio de Sclavonia). — Dobruško Dapka Kodanovića, kovača, iz Kotora, primio je 100 perpera kotorskih od Luke Draga Lukina Draga, 17. jula 1420, s obavezom da mu ih vrati u zlatnim dukatima (III, 312, 359, 252).

Dobruško Dapković, kovač iz Kotora (Dobruscus Dapicovich, faber de Catharo), primio je, 26. septembra 1421, od zlatara Ruska i njegovog sina Mihaila 70 perpera, dio duga od 195 perpera. — Dan ranije, Nikola (Nikša) Trifuna Andjelova Sciti i Nenko Fraška, arbitri, uz pristanak Dobruška i Ostoje, sinova kovača Dapka pok. Kodana (Dobruschi et Ostoie, fratrum et filiorum quondam Dapichi fabri quondam Codani), predali su Jakši Pavloviću 280 koža i 400 lakata platna, da to odnese u Apuliju i proda, ili razmijeni za žito i druge namirnice, a dobit ili gubitak da dijeli popola (III, 520, 519).

Dobruško se pominje kao pokojni 1440, tada se pominje i njegova udova Slavuša sa sinom Nikolom. Ostoja je umro 1431. Dognije se pominje njegov sin Stevan.

Nikola Kodan, sin pok. Dobruška Dapkova (Nicolaus quondam Dobruschi de Dapico Codan), opunomočio je, 30. decembra 1440 (odnosno početkom 1441, po ondašnjem računanju nove godine od Božića), Nikšu Arđaka iz Kotora i svoju majku Slavušu, odsutnu, da upravljaju njegovim imanjem i da mogu prodati njegovo imanje na Prčanju (VII, 78).

Testamenat Ostoje Dapkova Kodanovića (testamentum Ostoie Dapici) otvoren je 15. decembra 1431, pred providurom Nikolom Pizani i sudijom Ivanom Marinovim Biste (Prumuti), u odsustvu druge dvojice sudija, Pavla Buće i Vasilija Marinova Bizanti, koji je kao izvršilac testamenta, određen od Ostoje, podnio sudu Ostojin testamenat na ovjeru i potvrdu. Prisustvovali su kao svjedoci: Mihailo Pelegrina, Trifun Marinov Buća, Trifun Jakovov Paskvalić i Bućo Pavlov Buća. Testament, koji je napisao notar Đovani Luksa 27. novembra 1431, u prisustvu sudije Vasilija Marinova Bizanti i svjedoka Stojka Bratoslavova, kovača, bio je zapečaćen pečatom Ostoje Dapkova. Ostoja je bio bogat. Svoju imovinu ostavio je u nasljeđe svojim sinovima, Stevanu i Jovanu. U slučaju da je njegova žena, Luka, ostala trudna, onda je dijete koje rodi ravnopravno u nasljeđu sa Stevanom i Jovanom. Ako bi njegova djeca ostala bez poroda, njegova imovina prelazi u nasljeđe djece njegovog brata Dobruška i

djece njegove sestre Mile. Svojoj ženi ostavio je cjelokupnu njezinu imovinu, navedenu u bračno-miraznom ugovoru; pored toga ostavlja joj: jednu crvenu i jednu plavu tuniku bez srebrnog nakita, jedan prazan kovčeg i da izabere jedan od četiri zlatna prstena. Sinovima je ostavio: kuću i vinograd, koje ne smiju prodavati nego nasljeđivati; 104 zlatna dukata u gotovom, koje je prisutni sudija izbrojio i predao Luciji. Od ostalih stvari popisano je: 3 srebrne zdjele, teške 17 unči; 4 zlatna prstena, srebrni ženski pojас, težine 14 unči; pet pari srebrnih naušnica; nekoliko srebrnih prstenova, pucadi i 2 kopče, naprstak i srebrni krst; 4 velike peće suptilne tkanine, 430 funti čistoga lana i lanene prede, 3 stolnjaka i 18 servieta, 4 ubrusa za lice, 4 velike marame vezene s vilom, 5 ženskih marama za glavu, maramica vezana zlatom i svilom, 10 maramica vezenih svilom, stolnjak rađen u Marki (Italiji), 18 lakkata crne robe u dvije skrinje, 3 komada trliša, plavi plašt, 3 gunja, crna kapa, dječja kapa naoko ukrasena zrnom bisera i krstićem. 2 ženske svilene koprene, otvoreno-plava ženska tunika, 2 crvene tunike, jedna s pucadima, druga s kožicom; mač s koricama, 2 štita, nakovanj gvozdeni, bure od bronze, 3 kalderije (grijalice za žar) i 2 skrinje, 48 vreća žita i 40 ovnjujskih koža; imao je i 9 koza u Ljutoj, kod Radoslava Kosanića. Njegovi dužnici bili su popisani u poslovnoj knjizi (in quaterno); dugovali su mu ukupno 168 perpera. Svojoj kućnoj pomoćnici Dobri zavještao je 22 perpera, 2 para naušnica i 20 srebrnih pucadi; izvršiocima testamenta da odjenu rašom deset siromaša; svešteniku Mihailu Vrakjenu 5 perpera da odsluži gregorijanske mise za njegovu dušu; Paulinu Eskulo, mletačkom trgovcu u Kotoru, 4 groša koje mu duguje; vanbračnoj kćeri Nikole Simka Branjanova 2 perpera; popisanim siromasima 2 perpera; svojoj sestri Mili zlatni prsten. Zavještao je da bude sahranjen u grobnici svojih roditelja u crkvi sv. apostola Jakova i Filipa. Za izvršioce testamenta odredio je Vasilija Marinova Bizanti, Pirka (Petra) Ostojicu i Drušku Marinova Drušku (V, 431).

S tevanu Kod a noviću, sinu pok. Ostoje Dapkova (Stephano quondam Hostoie de Dapico) prodao je, 12. jula 1444, Matko Drago svoju zemlju na Šuranju, koja graniči kostanjicom sinova pok. Ivana Buće, protovestijara (cum casteneto filiorum quondam ser Johannis de Buchia protovistarii), vinogradom crkve sv. Marije na rijeci, vinogradom pok. Dapka kovača (Kodanovića). Na zemlju, koju je kupio za 40 perpera kotorskih, Stevan je imao da plaća crkvi 10 groša godišnje. Po naređenju suda, oglasivač Milan oglasio je ovu kupo-prodaju tri puta, u tri uzastopne nedjelje, na javnim mjestima grada (CXLIX, 282).

Sveštenik Milman Bogdanović i Dobrašin, braća, sini novi Bogdana iz Podgorice (presbiter Milmanus et Dobrasinus, fratres, et filii Bogdani de Podgoriča), zadužili su se, 28. maja 1420, kod Marina Druška 180 perpera kotorskih za svitu i drugu trgovacku robu koju im je prodao. Obavezali su se da ga podmire o Martin-danu,

u novembru, od prvog obavljenog putovanja. Ugovor je ozvaničio Drago Lukin Drago, sudija, i Vasilije Dapkov Bizanti, auditor. Sa strane je napisano da su braća Bogdanovići iz Podgorice (Bogdanovich de Podgoriča). — Istoga dana, sveštenik Milman i brat mu Dobrašin, zadužili su se kod Simka Brajanova 130 perpera za svitu i drugu robu, da ga podmire o Martin-danu; uprotivnom, ako ne ispune na vrijeme svoju obavezu da plate globu »6 za 5«, prema propisu Kotorskog statuta (III, 403,—4).

Dobrašin Bogdanović iz Podgorice (Dobrasinus Bogdanovich de Pothorię) podmirio je, 3. februara 1438, svoje dugove Marinu Drušku, po priznanci i bez priznanice, i tako izravnali međusobno svoje račune. Istoga dana, Dobrašin se obavezao pred sudom da će o Petrovu dne platiti Mioku iz Podgorice, obućaru i trgovcu u Kotoru, 40 perpera kotorskih za robu koju mu je prodao. — Dobrašin Bogdanović iz Podgorice uzeo je, 24. septembra 1440, od Simka Brajanova za 51 dukat tri peče svite (pro tribus peciis panni), 6 perpera i 2 groša u gotovom i u svili, da robu proda na dobit, od koje dvije trećine njemu a jedna trećina Simku. Pored toga, Dobrašin se zadužio kod Simka 33 perpera i 6 groša za plavu svitu, koju mu je prodao. Obračun su imali učiniti o Nikolju dne (VI, 416, VII, 19).

Nikša Bogoslavov Bogdanović iz Podgorice (Nixa Bogoslavi Bogdanovich de Pothgoriče) biće sinovac Milmana i Dobrašina. On se, 13. januara 1446, zadužio kod Dobrila Branetića iz Kotora 73 perpera i 4 groša za svitu, koju je Dobrilo kupio od Ilije Draga za taj iznos. Obavezao se da ga podmiri do kraja avgusta. — Nikša Bogosaljić (Bogosalich) iz Podgorice i Dobrilo Branetić uzeli su, 13. juna 1458, od Petra Nalova (Božova) tri peče svite za 39 dukata, s obavezom da to prodaju i poslike obavljenog putovanja da daju Petru 39 dukata i trećinu dobiti (IX, 604; XI, 73).

Da li su ovi Bogdanovići od Bogdana Rajanova ili Bogdana Miloslavića, o kojima je bilo govora, ili od nekog trećeg Bogdana Podgoričanina, ne može se znati. Zato ih nijesmo mogli vezati ni za Rajanoviće ni za Miloslaviće, koji se, kao i Kodanovići, javljaju u Kotoru u doba kotorske samostalnosti (1391—1420). Ovaj period istorije Kotora malo je obrađen. Nije mu se poklanjala pažnja koju zaslužuje. Iz tога perioda malo je i sačuvano pisanih spomenika (nedostaju sudsko-notarski spisi iz 1391—4 i 1401—18). U ovo malo podataka o Podgoričanima iz tog vremena pomenut je veći broj Kotora, privrednika i istorijskih ličnosti, kao i nekoliko istorijskih spomenika. Da bi se bolje shvatila sredina u kojoj su živjeli i radili ovi Podgoričani, njihove poslovne veze, kao i odnos Kotorske republike prema Zeti, potrebna su izvjesna obavještenja, na osnovu ličnog pročitavanja arhivskih izvora.

Tokom trideset godina svoje samostalnosti (1391—1420), Kotor je svakog mjeseca birao kneza republike, domaćeg čovjeka, kao i Dubrovnik (od 1358), i tri sudsije svake godine. Oni su vladali po direk-

tivama Malog vijeća (izvršne vlasti), izabranog od Velikog vijeća (zakonodavne vlasti). U izloženim dokumentima pomenuto je dosta Kotorana koji su se smjenjivali na najvećim položajima republike, kao i izvjestan broj istaknutih privrednika koji su poslovali sa Zetom i Raškom.

Pavle Buće (pok. 1432), sin Buća Pavlova, praunuk Trifuna Buće, poznatog diplomata kralja Milutina, bio je knez republike u aprilu 1399. i u julu 1420, posljednji knez samostalnoga Kotora. Kao jedan od najuglednijih Kotorana svoga vremena, biran je često za člana Malog vijeća, više puta za kneza, godišnjeg sudu, auditora, gradskog advokata i druge počasne službe. Iстicao se kao privrednik i diplomata. Mihailo Buća je sin Trifuna Mihailova, protovestijara cara Uroša, unuk Nikolina brata Mihaila, poznatog diplomata i finansijera. Biran je više puta za kneza. Ivan Petra Nikolina Buća dolazio je na najviše položaje republike. I on je ranije bio protovestijar, kao i njegov otac i djed. Održavao je privredne i političke veze sa Zetom i Raškom; pregovarao je s Radićem Crnojevićem kad je opsjedao Kotor (1395). Damjan Bolica (pok. 1398), istaknuti privrednik i diplomata, bio je knez u februaru 1396; poznat je kao izaslanik ka ugarsko-hrvatskom kralju Ludviku Anžujskom, za vrijeme njegovog boravka u Zagrebu (1382), da traži potvrdu starih privilegija, datih Kotoru od srpskih vladara. Nikola Bolica, sudija više puta (svakako i knez), poznat je kao izaslanik k bosanskom kralju Tvrtku I i kao pregovarač s Radićem Crnojevićem. Vasilije Abrahe, vlastelin, jak privrednik, bio je knez u julu 1399, i više puta sudija. Njegov predak, Matej Matijev Abrahe, ističe se tridesetih godina XIV vijeka kao trgovac olova i srebra iz srpskih rudnika, udružen često s Mihailom Bućom. Matej Palmov Vasiljević (Basili) bio je knez oktobra 1399. i 1419. Njegov predak, Vasilije, bio je Milutinov izaslanik u Veneciji (1318), a Ivan Lukin Vasiljević (Žun Bašlevik) kotorski izaslanik k caru Dušanu u Prištinu (1351). Drago Lukin Drago pripada najuglednijoj i najuticajnijoj vlastelinskoj porodici poslije Buća. Naslijedio je bogatstvo i ugled svoga oca, kotorskog kneza. Bio je jak privrednik; održavao veze s Đuraševićima — Crnojevićima i zetskim vojvodom Altomanom, despotovim namjesnikom, kao i njegova braća, Ivan i Marin, knez republike. Marko Lukin Sisoje, istaknuti privrednik, bio je iz iste porodice. Kako je u bratstvu Drago bilo istovremeno više istoimenjaka, Marko, Luka, Drago, to su porodične grane imale svoje nadimke, »Sisoje«, »Kjasta«, »Longo«. Đorđe Gimov je sin kotorskog kneza, potomak Grgura Gimanovića, poznatog izaslanika k caru Dušanu, koji je poveljom proširio posjede Kotorske opštine, svakako na zauzimanje Mihaila i Nikole Buće. Vasilije Dapkov Bizanti bio je ugledan vlastelin. Njegov brat od strica, Vasilije Marinov Bizanti, sin kotorskog kneza, jedan od najuticajnijih Kotorana svoga vremena, bio je zapovjednik kotorske ratne galije i često biran za sudiju. Mihailo Pelegrina bio je knez u novembru 1400. i junu 1419; privrednik, diplomata, uvijek među prvima pri izboru na naj-

više položaje. Marin Biste Prumuti, vrlo ugledan vlastelin, pokrivao je važnije položaje; isto tako i njegov sin Ivan, kotorski knez februara 1400, oženjen kćerom protovestijara Ivana Petra Nikolina. Todor Golija, privrednik i posjednik, brat je kotorskog kneza Vlaha Golije; a Ivan Mekša brat kneza Marina Mihailova. Ivan Trifunov Buća, sin bosanskog protovestijara, bio je unuk Petra Nikolina, protovestijara cara Uroša; a Trifun Jakovov Paskvalić, unuk Trifuna Paskalova, trgovca rudnim blagom, brata Dušanova protovestijara Gruba. — Ljepoje Bubanić, ugledan građanin, često se pominje kao privrednik i presuditelj. Simko Brajanov, vrlo ugledan i popularan privrednik, održavao je žive trgovačke veze sa Zetom, koju je, pored Luke Paučinova i braće Paltašić, snabdijevao svitom, svilom, skerletom, oružjem i žitom.

U iznesenim dokumentima pominju se kuće, gradska zemljišta, zemlje i vinogradi nekih kotorskih crkava i manastira s kojima su imali veze pomenuti Podgoričani. O franjevačkom manastiru male braće, iz kojega je izašao fra Vita, graditelj Dečana, već je rečeno. Dominikanski manastir sv. Nikole, zadužbina Nikole Buća (1344), nalazio se izvan grada, na izvoru Škurde, uvrh Crnogorskog pazara, ispred sjevernih gradskih vrata; porušen je 1537, prenesen u grad. Crkva sv. Marije na rijeci (Škurdi), u gradu, pri ulazu kroz sjeverna gradska vrata, sagrađena je na starim temeljima za vladavine Stevana Prvovenčanog (1221), odnosno »u doba kralja Radoslava«, kao što se navodi u ispravi o njenom podizanju, jer je Radoslav tada u ime oca upravljao Zetom i Trebinjem. U njenoj blizini nalazi se crkva sv. Luke, sagrađena 1195. godine, za vrijeme »vladavine velikog župana Nemanje« i njegovog sina »kralja Vukana«, kao što piše u latinskom natpisu. Ona je i danas onakva kako je sagrađena. Crkva sv. Tripuna, katedrala, nalazi se u sredini grada; sagrađena je 1166, docnije dogradivana i popravljana poslije zemljotresa (1667). U neposrednoj blizini katedrale nalazila se crkva sv. Jakova, ispred koje je bila loža za sjedenje. Živopisali su je kotorski mjestori Grci. Postojava je do 1765.

Bojko Gincević iz Podgorice (Boichus Gincevich de Pothgorice) prodao je, 12. jula 1430, dum Mateju Krzmanu (Chersman, Cresciman) svoju kuću u Kotoru koju je kupio od Jovana Radićovića 10. oktobra 1429, u vrijeme providura Đovanija Balbi, kao što se vidi iz javne isprave koju je pisao notar Paulo Montelparo. Kuća se nalazila kod crkve sv. Luke, spojena s kućom Maroja pedota i kućom Gruboja Zupca (Subać), a u to vrijeme svojina zlatara Bogića, i pored kuće samoga Bojka. Na nju se plaćao dohodak crkvi sv. Luke 20 groša godišnje. Kupoprodajni ugovor napisao je notar Frančesko Indrigo. — Poslije deset mjeseci, 12. maja 1431, don Matej Krzman (de Cino), pleban crkve sv. Bartolomeja, prodao je Bojku Ginceviću (Ginncevich) za 10 perpera istu kuću koju je od njega kupio jula 1430. Ugovor je napisao notar Đovani Luksa (V, 110, 157).

Nikola i Dimitrije Grupčevići, izvršili su podjelu svoje imovine u Kotoru i okolini, 6. decembra 1430. Njihov vinograd na Prčanju graničio je s jedne strane imanjem Bojka iz Podgorice (cum Boigo de Pothgoriće). Poslije petnaest dana, Bojko (Boichus) iz Podgorice je uzeo od Simka Brajanova 100 perpera kotorskih na dobit, ili gubitak »ne daj bože«, pod obavezom da sa ovim novcem ne može trgovati izvan Kotora bez Simkova odobrenja. Dobit ili gubitak imali su dijeliti popola (V, 106, 101).

Sredinom maja 1431, Ružica žena Radovana zvanog Paskveta na obavezala se Bojku iz Podgorice da mu plati 15 perpera i 6 groša kotorskih za kože i drugu robu koju joj je prodao, s obavezom da ga podmiri do Božića 1432. Za ovaj dug založila mu je kuću u Kotoru, kod crkve sv. Marije na Gurdiću, između kuće obućara Maraša, kuće Marka Šafranovića i dvije ulice. Kuću je kupila 1427. godine od Maruše Božinove, udove Miladina, za 45 perpera. — Poslije nekoliko dana, Bojko se zadužio kod Tripka Usojeva 44 perpera za ulje, s obavezom da ga podmiri do kraja juna. — Krajem juna, Pribor Čehonić, krznar, uzeo je od »ser« Bojka Podgoričanina 30 perpera da ih uloži u trgovinu u Kotoru na obostranu korist, a dobit da podijele popola (V, 160, 167, 201).

Bojko Podgoričanin iz Kotora (Boigus de Pothgoriće de Cataro) obavezao se, 29. januara 1435, da do kraja maja plati Simku Brajanovu 100 perpera Balšinih koje mu je pozajmio. — Trifun Bindo, pok. Luke Bolice, pozajmio je, 2. maja 1435, od Bojka Podgoričanina, trgovca iz Kotora, 50 perpera Balšinih, založivši mu svoj posjed na Prčanju, na kojem stanuje Božić Bogšić iz Prčanja, za šest godina, i da se za to vrijeme ne plaća kamata za novac ni zakupnina na imanje. — Mihailo Kostomora prodao je za 9 perpera Balšinih, 18. aprila 1435, Bojku iz Podgorice komad zemlje zvane Škrdio (vocate Schrecio) u predjelu crkve sv Ilike (u Dobroti), između mora, zemlje crkve sv. Marije i zemlje crkve sv. Jakova. — Poslije šest dana, sud je naredio da se ova kupoprodaja oglasi na javnim mjestima grada, u tri uzastopne nedjelje (XIV, 286, 309, 349; V, 674).

Testamenat Bojkove žene, pisan 19. aprila u njezinoj kući, otvoren je pred sudom 25. aprila 1435, u prisustvu sudske posudbe Vasilija Marinova Bizanti, sveštenika Mateja Krzmana, plebana crkve sv. Bartolomeja, i Jakše Simka Brajanova. Hjura, žena Bojka iz Podgorice, trgovca u Kotoru (Chiura uxor Borchi de Pothgoriće, mercatoris in Cataro), zavještala je, između ostalog: da se sahrani u groblju crkve sv. Bartolomeja, za krivo stećeno 6 perpera, svojoj sluškinji Ljubi, kćeri Nikše Račića, 50 perpera za njenu službu; Anukli Katušinoj 50 perpera za miraz; Radi, nećaci svoga muža Bojka, srebrni pojas za uspomenu; svešteniku Mateju Krzmanu 5 perpera za gregorijanske mise za njenu dušu. Sva svoja pokretna i nepokretna dobra (mirazna) ostavila je svome mužu. Za izvršioce testamenta odredila je sveštenika Krzmana, svoga muža Bojka i Jakšu Simka Brajanova (V, 672).

Između Đuraša Bogdanovića iz Kotora i Ljube nećake Hjure Bojka iz Podgorice (et Jubam neptem quondam Hiure uxoris olim Boichi de Pothgoriće) sklopljen je bračno-mirazni ugovor 22. novembra 1435; odnosno, u ime Ljube sklopili su ugovor izvršiocи Hjurina testamenta, sveštenik Matej Cino, Jakša Simikov i Bojko Podgoričanin. Đuraš je na ime Ljubina mireza primio 100 perpera Balšinih, 50 od Bojka a 50 zavještanih od Hjure. — Istovremeno, Ljuba je dala priznаницу да је од izvršilaca Hjurina testamenta primila zavještanih 50 perpera Bališnih (de Balsa). — Istoga дана, Bojko je dao priznаницу Đurašu na 35 perpera Balšinih које му остaje дужан за miraz Ljube, обавезујући се да га подмири у два пута, половину о Arandelovu дне 1436, а половину о Uskrusu 1437. — Ова Bojkova обавеза nije ispunjena na vrijeme. Poslije четири године, 24. oktobra i 14. novembra 1439, Bojko je pozivan на суд, preko oglasivača Božika, да udovolji Ljubni Đuraša Bogdanovića. Пошто је saslušao stranke, суд је presudio: да Bojko, na zahtjev Ljubne i Đuraša, deponuje kod Luke Pautinova 7 dukata за dug од 35 perpera Balšinih, prema priznanci из 1435. године, коју Đuraš drži код себе. То је iznos за pet pari srebrnih naušnica, од којих је Ljubna само једне donijela u miraz (XIV, 467, 468; VI, 539, 545).

Katuša i njena kći Anukla izjavile су pred sudom, 11. maja 1436, да су од Bojka Podgoričanina, kotorskog trgovca, primile 70 perpera Balšinih које им је njegova жена Hjura zavještала testamentom, као и 12 perpera i jedan groš Balšin које Bojko дaje за Anklinu udaju. — Istovremeno, Bojko им је dao priznаницу да им од наведеног iznosa остaje дужан 30 perpera Balšinih, које ће им dati до 8. septembra 1436 (XIV, 604—5).

Vita strižar, sin Sima strižara iz Bara (Vita cimator, filius m. Sime cimatoris de Antibaro), обавеzaо se пред kotorskim sudom, 10. novembra 1437, да ће dati Pribislavu Nikoliću, nećaku Bojka iz Podgorice, kotorskog trgovca, 250 perpera kotorskih i 25 korijena maslina u Baru ili okolini (25 pedes olivarum in Antibaro seu in eius districtu) do idućeg Božića, као miraz svojoj кћери Domuši, која се удаје за njega. — Bračno-mirazni ugovor između Pribislava Nikolića, obućara, nećaka Bojka iz Podgorice, i Domuše кћери strižara Vite iz Bara (matrimonium inter Pribislavum Nicolich, neptem Boichi de Pothgoriće, cerdonem, ex una parte, et Domussam filiam Vite cimatoris de Antibaro) sklopljen je 23. aprila 1438. Pribislav је добио од Vite на име женина miraza 250 perpera kotorskih, u novcu, robi i pokretnim stvarima, i 25 korijena maslina u Baru. Ugovor је ozvaničio Marin Buća — Protovestijar, судија, i Petar Glavati, auditor. — Istoga дана, Vita је dao priznаницу да је zetu ostao дужан 154 perpera. — Početkom novembra 1439, Bojko Podgoričanin pozivan је на суд да odgovori на prijavu nećaka Pribislava. Sredinom novembra Bojko је на nećaka prenio svoja prava na priznаницу od 50 perpera Balšinih које му дугује Trifun Bindo (Bolica) од 2. februara 1435, i за које му је založio своје imanje na Prčanju. Istoga дана, Pribislav је

izdao priznаницу да га је Bojko у свему подмиро (VI, 258, 458, 541, 829, 830).

Durko Andrić iz Prčanja, stanovnik Kotora, prodao је, 11. aprila 1437, Bojku Ginciću (Boicho Gincich) iz Podgorice, trgovcu, komad zemlje u Dobroti, u predjelu Škrdeli (Schardelli), iznad morske obale, pored zemlje crkve sv. Marije na rijeci i zemljи crkve sv. Jakova, за 11 perpera i 6 groša. Ugovor su ozvаничили Đorđe Gimov, sudija i Marin Buća — Protovestijar, auditor. — Gino Petrović iz Kotora dobrovoljno је ustupio, 15. juna iste godine, Bojku iz Podgorice treći dio zemlje na Goraždi (de Gorasda) коју је узео у закуп завада од Marina Ljudevitova Bolice 1436. године, да је обрађује и да власнику plaća godišnje jednu trećinu stara žita kotorske kamene mјere, trećinu ploda smokve i šume (VI, 139, 186).

Božidar Junaković iz Prčanja (Bosidar Junacovich de Percana) . dao је pred sudom dozvolu Bojku iz Podgorice, trgovcu kotorskому, 28. jula 1937, да може podići i održavati zid između svog vinograda na Prčanju, koji graniči s njegovim posjedom i da iznad zida може zasaditi loze i voćke (VI, 206).

Otač Božidarev biće Junak Pribišević, vlastelin Gojčina Crnojevića — Đuraševića (Junachus Pribisevich, nobilis Goicini Jurasevich), koji se помиње у kotorskim izvorima 1444. године (IX, 123, 173). Prema tome, brat Božidarev je Radoslav Junaković, dvorjanin Ivana Crnojevića, i njegovih sinova, Đurđa i Stevana. U hrisovulji Ivana Crnojevića помиње се kuća Andrije Junakovića. Pored Radoslava, Jireček помиње и Đurđa Junakovića.³²

Sud je naredio opštinskom oglasivaču Bogoju, 21. decembra 1398, да на javnim mјестима grada objavi: да је Maruša Dapkova sa Luštice prodala trgovcu Bojku Podgoričaninu 12 kvadranjola zemlje na Prčanju, naslijедene od svoje majke Domuše, žene Stjepana Dobra Radoslavova sa Luštice, sa svima smokvama на тој земљи, за 23 perpera i 4 groša. Zemlja se nalazila između posjeda Grubojice Pime i zemlje Medoja Prasata iz Kotora (V, 882).

Bojko iz Podgorice prodao је, 27. septembra 1439, Alegretu (Radiću) Dabišinoviću iz Konavala, stanovniku Kotora, svoju kuću за 65 perpera. Nalazila se u predjelu crkve sv. Luke, između ulice, kuće коју је Bojko dao u miraz svojoj nećaki Radi, udatoj за Alegretu, i kuće Bojkove. Poslije dva dana ovaj ugovor ponovo unesen u notarsku knjigu. — Istoga dana, Alegret je izdao priznаницу да остaje dužan Bojku 24 perpera за kupljenu kuću, с obavezom да га подмири за godinu dana. — Uskoro poslije тога, 8. novembra 1439, Bojko je prodao Alegretu Dabišinovu drugu svoju kuću за 140 perpera kotorских. I ona se nalazila u predjelu crkve sv. Luke, kod druge kuće Bojkove i kuće nasljednika Bogića zlatara. Na nju se plaćao dohodak crkvi sv. Luke 30 groša godišnje. — Istoga dana, Bojko je prodao Iv-

³² Pomeni crnog. plemena, I, 141—2; Cetinjski ljetopis (fotokop.); 44a; Jireček — Radonjić, Istorija Srba, II, 364, 398.

ku Stojkovu iz Prčanja i treću svoju kuću kod crkve sv. Luke za 40 perpera. Nalazila se pored kuće Bojkove, između ulice koja vodi ka pekari (ad furnum), kuće sinova Bogića zlatara, Maroja pedota i Allegreta Dabišinova. Na nju se plaćalo crkvi sv. Luke 15 groša godišnje. Ugovor je uveden još na jednom mjestu na ime Bojka Gincića (Gincich). — Ivko je ostao dužan Bojku Ginoviću (Ginovich) 20 perpera, i dao mu priznanicu da će dug otplaćivati po 6 perpera i 8 groša godišnje. U isto vrijeme, Alegret Dabišinov, mornar, i Ivko Stojkov dali su zajedničku obavezu prema Opštini u pogledu gradskog zemljišta koje se nalazi između njihovih kuća kupljenih od Bojka. Koncem oktobra 1439, Bojko je opunomocijao Alegreta Dabišinova, muža svoje nećake, da zastupa njegova prava i interesu u Kotoru (V, 923; VI, 782; V, 933; VI, 818, 821—2, 814).

Ukoliko notar nije pogriješio, jedan dokumenat govori da je Bojko Podgoričanin bio obućar. Znači, on je prvo bio zanatlija a poslije trgovac, kao što u njegovo vrijeme ima više takvih slučajeva. Veze sa Zetom uputile su ga na tu preorientaciju. U ugovoru Jakoba i Leonarda de Eskulo, mletačkih trgovaca u Kotoru, koji su za 300 perpera prodali Mrđi Putimiru (Zećaninu), kotorskom službeniku, i njegovom sinu Dabišinu svoju kuću u Kotoru kod crkve sv. Luke, 18. maja 1438, pominje se kao susjedna kuća Bojka Podgoričanina, obućara (cum domo Boichi do Pothgorice, cerdonis), koja se nalazila između dvije ulice. Tu je bila i jedna njegova mala kuća koju je bio povratio od kupca sveštenika Krzimana (VI, 467; V, 839).

Iz navedenih dokumenata vidi se: da je Bojko Podgoričanin imao kod crkve sv. Luke čitavi blok kuća, od kojih se jedna pominje 1429. Od pet pomenutih kuća, tri je prodao za 205 perpera, a četvrtu dao u miraz svojoj nećaki udatoj za mornara Alegreta iz Konavala.

Bojko Podgoričanin pominje se dalje kao bivši trgovac (olim mercator in Cataro). Početkom januara 1441, Bojko je prodao Alegretu Dabišinovu svoj vinograd na Prčanju, između vinograda Nikše Draga Longa (Draga), posjeda Gojčina Glavića, javnog puta i imanja Grupca Sparuća, kao i dva kvadranjola i jednu četvrtinu drugog vinograda, u dužini 36, a u širini 25 čokota loza sa suvomedom, pored javnog puta; oba vinograda za 270 perpera kotorskih. Ugovor su potvrdili: Mihailo Pelegrina, sudija, i Marin Buća-Protovestijar, auditor. — Istoga dana Alegret mu je dao priznanicu da mu ostaje dužan 220 perpera, s obavezom da ga podmiri u ratama za deset godina, — krajem avgusta 1441. perpera 50, a ostalo godšinje po 17 perpera. — Poslije pola godine, Bojko je prodao Alegretu ostali dio svoga vinograda na Prčanju, založen Ivku Stojkoviću za nekih 75 perpera, s tim da ga Bojko uživa doživotno. Alegret se obavezao da Ivka podmiri do roka određenog ugovorom. — Iz nekoliko daljih dokumenata vidi se da je Alegret Konavljanin, pomorac, ispunjavao svoje obaveze prema Bojku, po ranijim priznanicama. Od duga 220 prepera dao mu je, 31. decembra 50, a od duga 40 per-

pera iz 1439. godine 10 perpera (VII, 80, 81, 224; CXLIX, 25; VII, 332).

Ne zna se povodom čega, Bojko je, 7. jula 1441, opunomočio tri kotorska vlastelina, Nikšu Siti (Bizanti), Buća (Pavlova) Buću i Marina Nalova (Božova) Grubonju, da u Kotoru zastupaju njegove interese i prava (VII, 217).

Bojko Ginović iz Podgorice, bivši trgovac u Kotoru, želeći da služi Bogu i da stanuje u manastiru sv. Đorda u Kotorskem zalivu (*Boichus Ginovich de Pothgoriće, olim mercator in Cataro, volens Deo servire et disponens habitare in monasterio sancti Georgii de Culpho Catari tamquam conversus*), daje manastiru svoje imanje, ali da ga uživa do kraja života. Sa opatom manastira, Trifunom Bolicom, sklopio je o tome ugovor 29. januara 1441. Bojko je imao da stanuje u manastiru, u sobi koju mu odredi opat, i da se izdržava o svom trošku. Manastiru, odnosno opatu Bolici i njegovim nasljednicima opatima, potpisao je svoje imanje, koje će mu doživotno služiti za izdržavanje, a poslije njegove smrti prelazi u vlasništvo manastira sv. Đorda. Njegovu imovinu čine: 1) tri dijela zemlje na Goraždi, koje je dao u zakup zavazda Ginu Petkoviću iz Levanje (zaselak iznad Škaljara) Marin Ljudovitov Bolica ugovorom od 4. decembra 1436, a Gino Bojku ugovorom od 16. juna 1437; 2) polovina mлина u Morinju (in Mlorigno), iznad zemlje Miodraga Branojevića iz Morinja, koju je polovinu Bojko kupio 12. maja 1436, za 36 perpera Balšinih; 3) komad zemlje u Dobroti (in Dabratu), u predjeli Škrđio, između zemlje crkve sv. Marije na rijeci, zemlje crkve sv. Jakova i morske obale, koju je zemlju kupio od Đurka Andrića 11. aprila 1437, za 11 perpera i 6 groša; 4) komad zemlje u predjelu crkve sv. Ilije, zvani Škrđio, između zemlje dvije gore pomenute crkve, kupljen od Mihaila Kostomora za 9 perpera Balšinih, kao što se vidi iz ugovora od 18. aprila 1435; 5) zemlja od 12 kvadrnjaka na Prčanju, kupljena od Maruše Dapkove sa Luštice, 18. decembra 1438, za 23 perpera. Ovaj ugovor potvrđili su Mihailo Pelegrina, sudija, i Marin Buća — Protovestijar, auditor (VII, 92—3).

Bojko Podgoričanin kupio je, 17. maja 1442, od Miladina Miobratovića iz Perasta, za 42 perpera kotorska, vinograd i zemlju u Stolivu, između vinograda manastira sv. Đorda na Petrovoj njivi, vinograda Radoslava Lepetana iz Perasta, zemlje Pripca Miobratovića iz Perasta, potoka i javnog puta. Na kupljeno imanje plaćalo se 6 groša godišnje dohotka crkvi sv. Laurencija (na području današnjeg sela Lepetana, nazvanog tako po pomenutoj peraškoj porodici, koja je tamo imala svoje posjede). Poslije mjesec dana, ovaj ugovor ponovo je unesen u sudska-notarsku knjigu (VII, 432; CXLIX, 77).

Poslije dvije godine življenja u katoličkom manastiru, Bojko se zakaluđerio.

Bojko Podgoričanin, bivši kotorski trgovac a sada kaluđer (*Boichus de Pothgoriće, olim mercator in Cataro, nunc caloierus*), prenio je, 5. maja 1443, na Priba Miladinova iz Perasta svoja prava

na vinograd i zemlju u Stolivu, koje je 17. maja 1442. kupio od njegovog oca. — Sjutradan, Pribije Miladinov Miobratović obavezao se pred upravom grada Kotora (providurom Leonardom Bembom i sudijama, Mihailom Pelegrinom, Ivanom Mekšom i Marinom Bućom — Protovestijarom) da će platiti Bojku Podgoričaninu 4 perpera i 8 groša radi izravnjanja njihovih računa oko vinograda i zemlje u Stolivu, koje je Bojko bio prodao i otkupio od Miladina (X, 150; VII, 620).

Kaluđer Bojko primio je, 22. oktobra 1443, od Alegreta Dabišinova iz Konavala, mornara, 22 perpera otplate duga. Isto toliki iznos (ako to nije ponovljeno) primio je od njega 1. avgusta 1445, kao ostatak duga za vinograd i kuću koje mu je prodao (X, 302; IX, 449).

Bojkova nećaka Rada pomijne se još jednom, prilikom njene druge udaje, svakako poslije smrti prvog muža Alegreta Dabišinova, pomerca. Početkom novembra 1451, sklopljen je zakoniti brak između Radule (Rade) nećake Bojka Podgoričanina i Ivka Stojkovića iz Prčanja (inter Radulam neptem Boichi de Pothgoriće, ex una parte, et Ivichum Stoicovich de Parçana ex alia parte). Ivko je primio od Bojka na ime miraza svoje žene: polovinu kuće u Kotoru, procijenjenu 50 perpera, vinograd u Prčanju i 70 perpera u novcu, robi i stvarima (CXLIX, 816).

Stevan Bojković umro je prije 1430. godine. Ostavio je dva sina. Bojko Podgoričanin, Ljepoje Bubanić i Tripko Usojev, staratelji imovine pok. Stevana Bojkova (quondam Stephani de Boigo), na osnovu ugovora sa Andruškom Okatovim Bućom, koji se primio za staratelja sinova Stevana Bojkova, Nikole i Đorđa, za dvije godine, do 2. novembra 1430. (u originalu pogrešno 1431), isplatili su, 24. februara 1431, Andrušku Bući 54 perpera za troškove koje je tokom dvije godine dao za odjeću i obuću dva maloljetna sina pok. Stevana Bojkova. — Pribi krvnari tužio je sudu, 5. aprila 1432, izvršioce testamenta Stevana Bojkova, Bojka Podgoričanina, Ljepoja Bubanića i Tripka Usojeva, jer njegovož ženi, Ljubi, nijesu dali suknju, vrijednosti 15 perpera, koju mu je Stevan (Stiepan de Boicho) s rodbinom odredio bračno-miraznim ugovorom sa njim. Traži da mu se to da iz Stevanove zaostavštine. Sud, koji su sačinjavali Nikola Pizani, providur, Pavle Buća, Ivan Marinov Biste i Luka Paskvalić, sudije, po saslušanju stranaka, obustavio je parnicu krvnara Pribi (processus Pribi peliparii), jer su staratelji Stevanove imovine dokazali da je Ljuba dobila u miraz pomenutu haljinu. — Nikola Trifunov Siti, određen od Vijeća za staratelja imovine Stevana Bojkova, obavezao se pred sudom, 5. novembra iste godine, u ime svoje i Ljepoja Bubanića, drugog staratelja, da će platiti starateljima ili naslijednicima pomenutog Stevana 53 perpera, koje je on, u ime starateljstva, primio od Bojka Podgoričanina, bivšeg staratelja Stevanove imovine, prema inventaru Stevanovih stvari, koji je pisao notar Paulo Montelparo 15. novem-

bra 1429. Dalje se obavezao da će na taj novac platiti i dobit, računajući 4 groša godišnje na 100 perpera. Time je Bojko ispunio sve svoje obaveze prema starateljstvu svoga sina (V, 34a; IV, 727; VI, 820).

Nikola Stefana Bojkova (Nicolaus quondam Stephani de Boicho) javlja se kao trgovac 9. juna 1469. Uzeo je od Marka Paulinova bačvu punu ulja (vegetem unam plenam olei) da proda za račun Markov. Primio je obavezu da Marka podmiri nakon 6 mjeseci ako proda ulje, ako ne da mu ulje vrati (XI, 531).

Zlatko i Miok Boškovići i Bogoslav Popović iz Podgorice (Slathcus et Miochus Boschovich et Bogoslawus Popovich de Pothgorice) zadužili su se, 21. juna 1431, kod Pirkha (Petrha) Ostojice i Marka Brajkova, trgovačkih drugova, 78 perpera i 8 groša Balšinih u zlatnom novcu i u maramama (monete de Balsa in denarii auro et façoletis), s pogodbom da s tim novcem i robom trguju u Srbiji (in Sclavonia) na korist društva. Dva dijela dobiti ili gubitka imala su pripasti Zlatku, Mioku i Bogoslavu, a treći dio Pirku i Marku. Ugovor su potvrdili: Ivan Marinov Biste, sudija, i Marin Ivanov Buća — Protovestijar, auditor (V, 193).

Zlatko Podgoričanin (Slatichus de Pothgorice) zadužio se, 2. avgusta 1431, kod Stevana Grempšića (istaknutog pomorca) 32 perpera kotorska za kože koje mu je prodao, da ga podmiri u septembru. — Poslije tri godine, 15. novembra 1434, Zlatko se zadužio kod Ivka Đurkova 45 perpera Balšinih za goveđe kože (pro pellibus bovinis) koje mu je prodao, da ga podmiri o pokladama 1435 (V, 228; XIV, 241).

Zlatko je bio podgorički obućar, što se vidi iz narednog dokumenta. Do 1434. godine ne uvodi se kao stanovnik Kotora, kako se to redovno običavalо.

Zlatko obućar iz Podgorice (Slaticus cerdo de Pothgorice) uzeo je, 3. decembra 1434, od majstora Andrije (Šibenčanina), kotor-skog berberina i zubnog vidara, 60 perpera Balšinih na dobit popola, da ga podmiri nakon mjesec dana, po obavljenom trgovačkom putovanju. Priznancu su ovjerili Ivan Marinov Biste, sudija, i Tri-fun Marinov Buća — Protovestijar, auditor. — Zlatko Podgoričanin, obućar, stanovnik Kotora (habitor Catarci, cerdo), pozajmio je, 12. aprila 1435, od Vukoslava Radičeva Milojevića iz Njeguša 58 perpera Balšinih. — Zlatko se zadužio, 15. januara 1436, kod Nikole Marinova Bizanti 9 dukata zlatnih za kože koje mu je prodao. — Poslije pola godine, 1. jula 1436, ponovo je pozajmio od Vukoslava Radičevića 86 perpera Balšinih, da ga podmiri o Uskrsu 1437. (XIV, 251, 348, 627, 643).

Zlatko se oženio u Kotoru. Između njega i Radoslave, kćeri Đurka Kukšića sa Luštice, odnosno njenog oca i njenog brata Radiča, u ime njenog, sklopljen je bračno-mirazni ugovor (carta dotis) 11. aprila 1436. Dobio je na ime ženina miraza: 53 perpera ko-

torska, u robi i drugim stvarima, polovinu svih solana (mediatatem omnium salinarum) koje Durko ima u Solilima (kod Prevlake), i četvrti dio zemlje zvane Presne (vocate Presne), prije će biti Brezne. Za miraz je važio propis Kotorskog statuta (XIV, 580).

Zlatko Podgoričanin, obućar, zadužio se, 5. X 1436, kod Paulina de Eskulo i Marina pok. ser Trifuna Buće 163 perpera Balšina za prerađenu kožu, koram (pro coramine) koju su mu prodali s obavezom da ih podmiri o Božiću. — Istovremeno, napravljena je i javna isprava kojom su Luka Abat i Nikola Trčić jemčili, kao glavni platioci, Eskulu i Bući za Zlatka (VI, 26).

Vidjeli smo da se Zlatko pored svoga zanata bavio i trgovinom. Docnije se pominje i kao trgovac. Vjerovatno, on je rano napustio zanat, jer se nigdje ne pominje kao majstor (magister). Kao i Bojku Ginoviću, bolje mu se isplatila trgovina. Na tu stranu su ga povukle veze sa Zetom. Uostalom, on se mogao baviti trgovinom i kao obućar.

Zlatko Podgoričanin, trgovac u Kotoru (mercator in Cataro), zadužio se, 31. jula 1437, kod Simka Brajakova, kotorskog trgovca, 39 perpera za kože koje mu je prodao, s obavezom da dug podmiri kad Simko zaželi (drugo je Simko Brajanov). — Prije toga, 13. marta iste godine, Zlatko je, istovremeno kad i obućar Boško Jakovljević iz Prčanja, kupio od Niku Roga Ulcinjanina, kotorskog trgovca, 12 koža, da ga podmiri za šest mjeseci (VI, 207, 125).

Testamenat pok. Zlatka Boškovića iz Podgorice, obućara (testamentum quondam Slatici Boscovich de Pothgorice, cerdonis), otvorili su članovi gradske uprave, Albano Segredo, providur i kapetan Kotora, Dragoje Lukin (Drago), Matija Bizanti i Luka Paskvalić, zaklete sudije grada, zasjedavajući izvan gradskih vrata pri moru. Zlatko je umro u Draču (in Durazo), gdje mu je, 4. marta, napisao testamenat na italijanskom jeziku Nikša Siti iz Kotora, u prisustvu majstora Nikole, zlatara, i majstora Ivana, mačara. Testamenat počinje: Jo Slatico Boscovich, caligaro, habitador in Cataro, fazo et ordeno lo mio ultimo testamento... Svoju dušu »predao je Bogu i Bogorodici i sv. arhanđelu Mihailu«. Njegove dvije srebrne tacne i zlačni prsten u vrijednosti 5 dukata, kao i izvjesna količina svile, založeni su kod Paula de Eskulo za 8 dukata i 14 groša, a kod Marka Brajkova tri para srebrnih naušnica i srebrni pojasm za dug od 19 perpera. Ostao je dužan Alvizu Mekši 1 perper i 2 groša, a isto toliko gvožđaru Ostoji. Zavještao je: da se od njegove zaostavštine isplati Bogoslavu Radičevu 40 perpera. Toliko isto ostavlja za uspomenu svome bratu Bogoslavu (mio fradele Bogoslavo), kojega opunomoćava da može prodati njegovo imanje u Podgorici i podmiriti njegove dugove. Njegova žena Jela dobija svoju miraznu imovinu (la mia donna Jella habia prima la sua dota). Za izvršioce testamenta odredio je Urbana Marojeva (Bobanića), zlatara, svoju ženu Jelu i svoga brata Mioka (V, 973).

Sa prvom ženom, Radoslavom, Zlatko se bio razveo, što se vidi iz narednog dokumenta. Radoslava, s kojom se bio oženio 1436. godine, javlja se poslije njegove smrti. Zlatko ne pominje djecu, što znači da ih nije ostavio nakon sebe, ni od prve ni druge žene. Nadživjela su ga dva brata, Miok i Bogoslav.

Izvršilac testamenta obućara Zlatka Podgoričanina, Urban Boban, pozvan je u sud 16. aprila 1440, da odgovori na traženja Zlatkove žene Radoslave (*uxoris dicti Slatici nomine Radoslave*). Tražila je svoju miraznu imovinu koju je donijela Zlatku. Istoga dana sud je donio presudu: da Urban Boban plati od Zlatkove imovine Radoslavi kćeri Đurka Kukšića sa Luštice, bivšoj Zlatkovoju supruzi (Radoslave filie Jurchi Chuchsich de Lustica et olim uxori dicti Slatici) 53 perpera i vrati joj polovinu svih Đurković solana kao i četvrti dio zemlje Brezne (Presne), koje je donijela Zlatku u miraz. — Poslije dva mjeseca, 8. juna 1440, sud je presudio: da Urban Boban, obućar Miok i Jeluša žena Zlatka obućara plate Aleksi Radiceviću iz Njeguša 86 perpera Balšinim od Zlatkove imovine, prema priznanici iz 1436 (VI, 583, 584, 618).

Miok Bošković iz Podgorice, obućar (*Miochus Boschovich de Pothgorice, serdo*), pominjani brat obućara Zlatka, takođe se bavio trgovinom. U popisu kotorskih obućara u aprilu 1430, među 31 obućarom, nalazi se i ime Mioka Boškovića. Sredinom septembra 1434, Miok je uzeo od Simka Brajanova 200 perpera na dobit popola, s obavezom da obračun učini nakon šest mjeseci. — Iduće godine, 12. maja 1435, ponovo je uzeo od Simka Brajanova 80 perpera na dobit popola, da ga podmiri za šest mjeseci. Poslije godine dana, 27. aprila 1436, uzeo je od Marina Druška 200 perpera na dobit, po pola, da ga podmiri nakon godine. Iste godine, 24. maja, obućar Miok iz Podgorice, stanovnik Kotora, zadužio se kod Luke Abata 150 perpera Balšinim (XI, 396—8; XIV, 184, 377, 591, 613).

Miok Bošković iz Podgorice, Ivan Matkov Vlado, Bogoje Kušić i Pribislav Bogosalić iz Kotora zadužili su se, 27. februara 1438, kod Ivana Đurkova 150 perpera za trgovačku robu (*pro mercibus*), da ga podmire nakon mjesec dana, kad se vrate sa prvog putovanja. — Miok Bošković i Miloje Ljupković iz Podgorice, zetovi sveštenika Mateja Cina, izjavili su pred sudom, 27. juna 1439, da su dužni Urbanu Marinovu Dragu 150 perpera, prema priznanici od avgusta 1438. Krajem oktobra Miok je pozivan u sud da odgovori na traženja Dobrila Branetića. — Miok i Miloje Ljupković uzeli su, 5. januara 1440, od Luke Abata 150 perpera kotorskih na dobit, od koje Luki treći dio, da ga podmire do kraja maja (VI, 429, 520, 651, 893).

Fra Dimitrije iz Skadra, prior, fra Bazilije iz Licije, lektor, i fra Mihailo Buća, iz samostana, Ivan Marinov Biste, Laurencije Mihailov Buća i Marin Trifuna Mihailova Buća, staratelji dominikanskog samostana sv. Nikole u Kotoru (*procuratores convictus sci Nicolai ordinis predicatorum de Cataro*) dali su, 22. oktobra 1443, u

najam za 20 godina Mioku iz Podgorice, obućaru, i njegovim nasljednicima kuću manastira koja se nalazi na Prčanju, iznad kuće Marka Mrđevića, ispod kuće Marina Buće — Protovestijara, između javnog puta i kuće Milića obućara. Kuća je pripadala krznaru Đordu, a njegov sin Sajko zavještao je dominikanskom manastiru. Najam je iznosio 9 perpera godišnje, osam manastiru, a jedan kaptolu sv. Tripuna. Miok (»Milok«) se obavezao da u toku dvije prve godine uloži 30 perpera za radeve u ovoj kući (X, 301).

Miok Bošković Podgoričanin uzeo je, 3. jula 1444, od Ivana Đurkova (Podgoričanina) svite i platna (*in pannis et fustaneis*) u vrijednosti 46 dukata »dobrog zlata i prave mjere«, da to proda na dobit popola, i da ga podmiri poslije mjesec dana, po povratku s prvog trgovackog putovanja. — Marin Kontareno, kotorski biskup, višilac dužnosti kotorskog providura i kapetana, naimnovan od mletačkog dužda, Ivan Marinov Biste, Trifun Lukin Drago i Luka Jakovljev Paskvalić, sudije, donijeli su presudu, 28. maja 1445, da Miok Bošković plati I v a n u Đ u r k o v u (Podgoričaninu) 16 perpera, prema priznanici od novembra 1444, i to u toku 15 dana (IX, 66; VII, 859).

Miok Podgoričanin, obućar, prema dokumentu od 8. decembra 1445, oslobođen je zatvora (*de carceribus relaxatus*) na traženje sveštenika Marina Jakovova Paskvalića i drugova, njegovih jemaca, koji su jemčili za njega Danilu Marinovu Drušku za dug od 140 perpera, odnosno 45 dukata. Miok se obavezao da polovinu toga duga plati svešteniku Marinu i drugovima, svojim jemcima, a drugu polovinu Trifunu Lukinu Dragu i ostalim starateljima nasljednika Druška (Marinova Druška), brata Danilova. Na spisku dužnika Danila Marinova nalazi se i Maruša žena Mioka iz Podgorice (Marussa uxor Miuchi de Potgoriče), koja duguje 10 perpera (IX, 543).

Miok iz Podgorice, dužnik, i Večerin iz Perasta, njegov jemac, obavezali su se 8. juna 1446, da će platiti Ljudevitu Mekši 20 dukata, ostatak dužnog novca od 217 koža koje im je prodao, kad se Večerin vrati iz Dubrovnika »sa sadašnjeg putovanja«. — Providuri i sudije presudili su, 2. decembra 1446, da Miok Podgoričanin, obućar, plati nekom službeniku Iliju 20 perpera (IX, 730; VII, 1043).

P e t k o A d r a m i z Podgorice, njegova žena Miroslava, njen otac Pribislav Hokušié s bratom Milojem i dvojicom rođaka iz Ledenicu, sa pismom od vojvode Altomana (Pethicus Adram de Potgorice et eius uxoris Miroslava, filia Pribislavi Hochusich, ac (!cum) Pribislavo predicto et fratre suo Miloe cum aliis duobus atinentibus suis de Ledeniće cum litteris vaivode Altomanii), upućenom kotorskom providuru, optužili su, 17. maja 1435, pred providurom Laurencijem Vikturi Marka Brajkova iz Kotora (istaknutog trgovca), govoreći: da je Marko imao za slugu Radoslava sina Petkova i Miroslavina u dvoru »presvjetlog gospodina despota« (*habens pro suo famulo Radoslavum filium suum in curia illustrissimi domini despota*

tis), i da je Radoslava tako istukao da je poslije sedamnaest nedjelja umro. Marko je odgovorio: da je sve to izmišljotina, da Radoslav nije dobro služio (non bene serviebat sibi) i on ga je otpustio potpuno zdrava. Na zahtjev providura, stranke su izabrale tri arbitra, Paskoja Jakovova (Paskvalića), Nikšu Siti i Pirku Ostojoču. Oni su stranke ispitali i utvrdili da je Marko potpuno nevin. Uslijedilo je izmirenje stranaka, 17. maja 1438, pred novim providurom, Paulom Kontareno. Petko i Miroslava s rodbinom oprostili su Marku i u znak pomirenja izljubili se s njim.* Isti dokumenat ponovo je unesen u knjigu u decembru 1437. U to vrijeme, Miroslava kći Pribislava Okušića, žena Petka Adrama iz Podgorice zadužila se kod Marka Brajkova 13 perpera i 9 groša za svitu koju joj je prodao, da ga podmiri do Uskrsa 1438 (XIV, 382; VI, 282—3).

Radašin i Radelja Medošević, iz Podgorice, braća (Radasius er Radeglia fratres Medosevich de Pothgorice) zadužili su se, 15. decembra 1435, kod Mihaila Paltašića 160 perpera Balšinih za svitu i novac, da ga podmire o Usksru. — Radašin (Radasinus) i Radelja Medoševići obavezali su se, 10. februara 1442, da će platiti Mihailu Paltašiću 14 dukata za isti iznos koji je dao Nikši Lisici iz Podgorice (a ser Nixa Lisiça de Pothgorice), tastu jednom od njih (»eorum socero«!). Rok podmire određen je Arandelov dan. — Istovremeno, Paltašić se odrekao potraživanja 160 perpera Balšinih koje su mu braća Medoševići dugovali po priznanici od 15. decembra 1435. (XIV, 482; VII, 358).

Nikša Lisica iz Podgorice, pominje se, kao što smo vidjeli u prethodnom dokumentu, godine 1442. Četiri godine ranije, on se javlja u dubrovačkim izvorima. Mihailo Dinić kaže: »U jesen 1438. godine dubrovačke vlasti naredile su Vukoju Belojeviću da u roku od mjesec dana ode despotu radi pravdanja nekih dugovanja... Vukoje je izjavio da je krenuo na put, ali da je na putu bio zarobljen i odveden u Bar... Kao svedočke naveo je Pavla Bratisaljića i Nikšu Lisicu iz Podgorice (de Podgorize), vojvodu Komnena, mitropolita Peči (metropolitus de Forno), rtačkog opata, Marinču iz Bara i Dubrovčanina Milosava nastanjenog u Baru«.³³

Miloje Ljupković iz Podgorice, obučar (Miloe Jubchovich de Pothgorice, cerdo), prodao je, 12. avgusta 1439, Pribni Radišinovoj iz Dubrovnika, nastanjenoj u Kotoru, polovinu svoje kuće u Kotoru za 45 perpera kotorskih. Nalazila se u predjelu Šurranja, između kuće Branka brodograditelja, kuće Pribila Maka, ulice i kuće Ratka Pulka. Na polovinu kuće plaćalo se godišnje 9 groša manastiru sv. Franja, redu male braće u Kotoru. — Poslije četiri dana, ovo je ponovno upisano u knjigu. Opštinski oglasivač Ži-

* Podatke iz ovog dokumenta objavili su Stjepčević i Kovijanić u članku *Neki podaci o zetskom vojvodi Altomanu*, Istor. zapisi, IX—1 (1953), 269—71.

³³ M. Dinić, *Nastanak dva naša srednjovekovna grada*, Prilozi za kjiž. XXX—3/4, Bgd 1965, 199—202.

vole imao je to da objavi tri puta na javnim mjestima grada. Dva mjeseca docnije, 27. oktobra, obućar Miloje Podgoričanin pozvan je u sud da odgovori na traženje Niku Roga. — Koncem januara 1440, Miloje se zadužio kod Iva Bakova 16 perpera kotorskih za svilu i druge stvari koje mu je prodao, da ga podmiri do kraja aprila (VI, 772; V, 929; VI, 651, 884).

Miloje Ljupković, obućar, stanovnik Kotora, i Nikola don Matije Krzmana Cino, ili Hrsmana (*Chersemani de Cino*), uzeli su, 31. jula 1441, od Mihaila Paltašića 211 dukata, »dobrog zlata i prave mjeres«, u suknu (in pannis laneis) i 61 perper kotorski na dobit (zaradu) popola, s obavezom da učine obračun u novembru. — Poslijе pola godine, 12. januara 1442, Miloje i Nikola ponovo su uzeli od Paltašića još veći iznos novaca, 511 dukata, 71 perper i 9 groša na dobit popola. Obavezali su se: da idu u Srbiju (ire debeant in Sclavonia!) i da taj novac ulože u trgovinu na obostranu korist, da trguju legalno, a ponajbolje da novac ulože u kupovinu olova, gloga (neprečišćene rude), svile kremezin (purpure), voska i bakra, a ne u drugo (non investiendo dictos ducatos et yperperos in aliquid, quam in plumbo, gllota, cremesino, cera et ramo). Ako taj novac ulože u drugu robu, onda oni dvojica snose svu štetu (inače, štetu ili dobit, prema običaju, dijeli popola). Rok obračuna odredili su Arandelov dan 1442. — Istoga dana, Paltašić je primio od Miloja i Nikole 67 dukata, 1 perper i 6 groša kotorskih u olovu, koje su prenijeli Morlaci, a oni stavili u Paltašićevu radnju (in plumbo sibi transmissio per Morlachos et per eos posito in apotheca dicti ser Michaelis), kao dio duga po priznanici od 31. jula 1441, koji iznosi 211 dukata i 61 perper (VII, 227, 340, 341).

Miloje Ljupković Podgoričanin, stanovnik Kotora, obućar, i Nikola Matka Cino, trgovački drugovi, sporazumjeli su se sa Živkom Radičevim iz Dubrovnika, nastanjениm u Kotoru, da njihov spor riješe arbitri. Miloje i Nikola izabrali su Simka Brajanova i Marka Brajkova, a Živko Ljudevita Mekšu i Luku Pautinova. Uprava grada pridodala im je Jakova Avgustinova (de Eskulo). Spor se vodio oko olova kupljenog u Srbiji (plumbo empto in Sclavonia), o onom što je doneseno i što se ima još donijeti. Stranke su se obavezale da pristanu na presudu arbitera. — Živko Radičev Dubrovčanin obavezao se, 14. januara 1442, da će platiti Ivanu Kopu, svome kreditoru, 22 perpera i troškove koji su učinjeni povodom priznanice od 8. maja 1441; a što se tiče njegovog društva s Milojem Podgoričaninom i Nikolom Matkovim Cinom pristaje na presudu arbitera. — Miloje Ljupković (Jubcovich) i Nikola Cino opunomoćili su, 13. avgusta 1442, Marina Nalova Grubonju, Nikolu Paltašića i Mateja Binda da ih zastupaju u Kotoru (VII, 328, 346, 484).

Dabišin Ljupković iz Podgorice (Dabisinus Glubcovich de Pothgorice) prenio je, 16. novembra 1439, na brata Miloja sva svoja prava na kuću u Kotoru, u predjelu Šuranja, koja je bila

procijenjena 30 perpera na javnoj prodaji 2. novembra 1432 (VI, 830).

Durko Podgoričanin (Jurchus de Pothgorice) bio je, vjerovatno, nastanjen u Kotoru. Pominje se kao pokojni 1439. Njegova udova Dobrula pozivana je u sud XI mј. 1439, da odgovori na traženja Urbana Bobana, svoga zeta. — Poslije pola godine, 27. juna 1440, ponovo je pozivana sa sinom Živkom da udovolje Urbanovim traženjima. — Poslije dvije nedjelje dana, 11. jula, sud je osudio Dobrulu udovu Durka Podgoričanina, koja je bila odsutna, i njenog sina — Živka (et Zivichum eius filium), da Urbanu Bobanu (Bubaniću) plate 48 perpera na ime miraza njegove žene Ančice (Ančice), Dobruline kćeri, Živkove sestre. — Dobrula i Živko pozvani su u sud 11. jula 1445. da odgovore na traženje Marina Rodopovića iz Dubrovnika (pomorca), nastanjenog u Kotoru. Sjutradan sud je donio odluku: da Živko Đurkov i njegova majka plate od imovine pok. Durka Marinu Rodopoviću, za sinove Gavrila Vrakjena 142 perpera i 6 groša, prema priznanici od 8. februara 1441 (VI, 548, 621, 628; VII, 884, 885).

Na Dobrilu Đurkovu odnosi se i ovaj dokumenat. Sveštenik Nikola Tomsa, Ivan Matijev Bizanti i Luka Pautinov, staratelji imovine pok. Radule Marina Simonova (kotorskog vlastelina) primili su, 14. jula 1450, od Dobrule udove »Đordja iz Podgorice« (a donna Dobrula relicta quondam Zeorgii de Pothgorice) 378 perpera i 4 groša od 881 perper i 8 groša koje je ostala dužna poslije smrti Radule, kao što se vidi iz njene crvene knjige (ut patet in suo quaterno rubeo). Ostalo joj je još da plati 503 perpera, 3 groša i 7 folara, koje su staratelji unijeli u svoju knjigu (CXLIX, 553).

Živko Đurkov (Zivichus de Jurech) ne uvodi se kao Podgoričanin, nego kao kotorski trgovac. Ostao je dužan, 21. aprila 1441, Mateju Balbu iz Venecije, nastanjenom u Kotoru, 20 dukata poslije učinjenog obračuna u zajedničkom trgovačkom poslovanju. — Poslije dvije nedjelje, 7. maja, Živko se zadužio kod Balba 27,50 dukata (pro stagno virgis) koje mu je prodao, s obavezom da ga podmiri nakon četiri mjeseca. — Mila kći kovača Dapka (Kodanovića, Podgoričanina?), žena Vukše Arđaka, opunomočila je 12. marta 1442. Živka Đurkova iz Kotora, da naplati 15 perpera duga od naslijednika pok. Gojka Nenkova (Kodanovića?) iz Kotora, kovača u Dubrovniku (VII, 163, 176, 384).

Bogoslav Milaković i Miloš Nikolić iz Podgorice (Bogoslavus Milachovich et Milos Nicholich de Pothgorice) pominju se na margini jednog dokumenta od 2. novembra 1440, kao dužnici Petra Hostojice, od kojega su uzeli peču svite u vrijednosti 18 dukata da ga podmire do kraja decembra 1441. Taj dokumenat se odnosi na Marušku Bolicu, koji je dao u zakup Mihailu Marojeviću Galiniću iz Perasta zemlju na Prčanju na mjesto Ešlju (Esglie), valjda Lešlju (VII, 37).

Radoslav Brajković iz Podgorice (Radoslavus Brajkovich de Pothgorice) zadužio se, 27. oktobra 1441, kod Simka Brajkova 26 perpera za željezo i kositer (pro ferro et stagno) koje mu je prodao, da ga podmiri nakon mjesec dana, kad obavi prvo putovanje (VII, 289).

Iz navedenih dokumenata vidi se: da je Kotor, koji je potpao pod mletačku vlast (1420), održavao u vrijeme despotovine žive trgovačke veze sa Zetom i Srbijom; bolje reći: da su te trgovačke veze u vrijeme despotovine bile ponovo oživjele. Po padu despotovine (1459), tokom druge polovine XV vijeka, Podgoričani se veoma malo pominju u kotorskim spomenicima. Nema trgovačkih putovanja.

Sredinom juna 1459, Todor Žomov iz Bara opunomočio je Nikolu Urbana Marova iz Kotora da naplati 272 dukata od dužnika iz Podgorice, iz Zete (de Podgorize de Genta), na osnovu šest priznanica (XI, 535).

Majstoru **Pribislavu Pavloviću** iz Podgorice, obućaru, i njegovim sinovima Novaku i Dabišinu (magistro Pribisavo Paulovich, cerdone, (!) et Novaco et Dabisino suis filiis) prodao je, 14. maja 1477, Nikola Senić svoju kuću u Kotoru za 110 perpera. Nalazila se u predjelu crkve sv. Magdalene, između dvije ulice i dvije kuće, Milana kovača i Rade Ljubišine, »kalicele« (challizellam) i Milana kovača. Na kuću, kupljenu za 110 perpera, imao je da plaća godišnje 2 perpera bratovštini sv. Križa (XV, 694).

Rajiču Radičiću iz Podgorice (Raycio Radicich de Podgorize) ostao je dužan, 26. septembra 1493, Jovan Božidarev Grašić iz Kotora 20 perpera kotorskih, po obračunu njihovog zajedničkog poslovanja (XIX, 9).

(XVI VIJEK). Veze Podgorice sa Kotorom u prvoj polovini XVI vijeka još su slabije nego u drugoj polovini XV vijeka. Od sredine ovog vijeka u kotorskim pisanim spomenicima javljaju se ponajviše podgorički muslimani. Oni, povremeno, obnavljaju unekoliko trgovačke veze s Kotorom. Prvi se javlja (1549) Mahmut Markov, sin Marka Marojeva iz Čeklića, iz sela Vojkovića, koji je — po narodnom predanju — zajedno sa Stanišom Ivanovim Crnojevićem otišao u Carograd i primio muhamedansku vjeru.* Prije njega, pedeset godina po padu Podgorice u turske ruke, u defterima Crnogorskog sandžakata Skender-bega (Staniše) Cronjevića iz 1523. godine pominju se tri podgorička muslimana. Derviš Velija bio je šejh tekije čauša Skadera iz Podgorice; dobio je na uživanje livadu u Gornjoj poljani. Pir-Ali i čauš Skender držali su Gornje polje kod Tološa, koje 1523. godine drže sinovi Pir-Alje, »čovjeka iz tvrđave

* Pomeni crnogorskih plemena, I, 180—1.

Podgorice». U Malonišićima bio je upisan čiftluk hodže Alije, hatiba iz Podgorice. Čauš Skender posjedovao je mlin u Lešniću (Lješkopolju), na rijeci Sitnici, koji je radio šest mjeseci, kao i četvrti dio ribolova na području pomenutog mlina.³⁴

M a h m u t M a r k o v , »Turčin« iz Podgorice (Maxmut Marcov Turca de Podgorize) prodao je, 27. oktobra 1549, Mihailu Trifunovu Bolici jednu kobilu crvene dlake, sa zvijezdom na čelu (unam equam pili rubei cum stella in fronte), za 8 zlatnih dukata u bijelim asprama (in aspris albis), koje mu je kupac isplatio u gotovom, u prisustvu Raška Drugova iz Zalaza i Vučića Dragičeva Ozrinića (in presentia Raschi Drugov de Xalasi et Vucichio Dragichev Ozrich-nich), kao svjedoka (LIX, 406).

H a j d a r iz Podgorice (Caydarus Turcha de Podgoriza) opunočio je, 7. jula 1552, Vićentija Pirkovića iz Kotora da ga zastupa u sporu s kotorskim kožarom Pavlićem (Bajkovićem) i da od njega naplati dug (LIII, 63).

S k e n d e r iz Podgorice (Scandar Turchá de »Pogdoriza«) bio je pozvat u martu 1553, da se u toku 15 dana javi u sud i odgovori na traženja majstora Pavlića, kožara. — Majstor Silvestar, krznar, bio je pozvan u sud 26. juna 1553, da odgovori na traženja Skendera iz Podgorice (Scendero Turce de Podgorize). — Prije toga, 6. aprila 1553, u sud je bio pozvat Marin Andrović, da odgovori na traženja jednog »Turčina« (muslimana) iz Podgorice (LIII, 557, 685, 644).

Za A l i j u V r m u š u iz Podgorice (pro Alia de Vermesse de Podgoriza) imao je da plati majstor Pavle Bajković, kožar, nasljednicima pok. Trifuna Draga 430 dukata, 4 lire i 5 soldi, računajući dukat po 6 lira i 4 solda. Ovaj novac Alija je bio dužan za plavoljubičastu svitu, skerlet, svilu i kariseju (pro pannis paonatiis, scarlatis, sericis et cariseis) što je uzeo od Kamila Draga. Na traženje Trifuna Laurencijeva Zagurovića i Kamila Draga (humanističkog pjesnika), majstor Pavle dao je pred sudom obavezu, 6. februara 1551, da će do kraja maja isplatiti pomenuti iznos novaca (LIX, 381).

R u l a iz Podgorice (Rula de Podgoriza) imala je da primi 12 perpera koje joj je zavještala svojim testamentom Jelica Nikole Te-pavca. Na traženje njenog punomočnika Vićentija Ptikovića, sud je pozvao, 31. oktobra 1561. izvršioce Jeličina testamenta, Mihaila Te-pavca i Stefana Lazareva, da ispune obavezu. Sud im je naredio da Ruli isplate 12 perpera. — Jedna Rula iz Crne Gore, udova (donna Rulla relicta quondam... de Montenegro), bila je pozivana u sud 29. jula 1592. zajedno sa starateljima monahinja sv. Križa (LVI, 272; LXVI, 1092).

³⁴ Branislav Đurđev, *Turska vlast u Crnoj Gori*, Sarajevo, 1953, 41, 67; isti, *Defteri za Crnogorski sandžak*, Prilozi za orijent. filolog. i istoriju II (1951), 53; III—IV (1953), 381.

Ivanac Radonjin iz Podgorice i Lakić iz Podgorice (Ivanaz Radognin de Podgorize, Lachiz de Podgorize), prvi dužan 6, a drugi 5 perpera, nalaze se na spisku dužnika pok. Grga mesara. Spisak su podnijeli sudu, 22. oktobra 1561, Frana udova Petra Milićina, nastanjena u Trani (Italija), punomoćnica svoje kćeri Vićentije, žene brodograditelja Franja sa Korčule, i majstor Vićentije, obućar, sin Nikole Vreta, radi podjele stvari i novca pok. mesara Grga, prvog muža Teodore žene pomenutog obućara Vićentija (LVI, 800).

Mustafa Stanišković, »Turčin« iz Podgorice, rob u Čakovcu ili negdje drugo (Mustafa Staniscovich Turco da Podgorizza... sciavo in Zacobaz, o altrove), odnosno njegova rodbina radila je da se oslobođi iz zarobljeništva na otkup. Posredovao je i jedan istaknuti kotorski trgovac iz Špiljara, malenog zaseoka iznad Kotora, s kojim se češće susretamo u kotorskim spisima. On je održavao izvjesne veze s Crnogorcima i crnogorskim muslimanima, iako su te veze u njegovo vrijeme bile slabe i rijetke; čak se i Grbljani, koji su potpali pod tursku vlast, malo pominju. O otkupu pomenutog zarobljenika postoje dva dokumenta, koja nam pružaju zanimljive podatke.

Muhamed Ganić iz Podgorice (Muhamet Ganich Turco da Podgorizze) boravio je u Kotoru sredinom januara 1590, u vezi sa otkupom svog zarobljenog sugrađanina Mustafe. Raspolažao je s nekim dragocjenostima koje su, izgleda, pripadale Mustafi. Ivan Stevanov Lorenčević iz Špiljara (Zuanne quondam Steffano Lorenčevich da Spigliari), stanovnik Kotora, primio je, 14. januara 1590, od Nikole Marijanova Bizanti, koji mu je to dao u ime Nikole Jakonje, od Muhameda Ganića ove deponovane stvari: zlatnu žensku tursku kapu, srebrne ... na konjskoj uzdi, srebrni konjski lanac (povodac), srebrni konjski oglav sa 42 kopče (ili ukrašne pločice), konjski pršnjak sa 111 velikih i malih srebrnih ploča, dva lančića od zlata, par zlatnih naušnica, zlatni privjesak (medaljon) na lančiću i nožić od srebra i zlata (una scuffia d'oro alla turchesca, una visiera overo come testa da cavallo d'arzento zoie lada (!), una cadena d'argento da cavallo, uno collaro d'arzento da cavallo con fibie(!) quaranta doi, uno petoral da cavallo con fibie d'argento cento undeci tra grande et picole, due cadenelle d'oro, uno paro de rechini d'oro, uno prendente d'oro colla sua cadenella, uno penachio parte d'arzento et parte d'oro). Muhamed Ganić, za čiji je identitet jemčio Benedikt Paskvalić, prenio je sve ovo zlato i srebro (tutti ori et arzenti) u zalog kod Ivana Lorenčevića. — Sjutradan, Lorancović je, da bi oslobođio zarobljeništva Mustafu Staniškovića, koji se nalazio u Čakovcu ili negdje drugo, pozajmio od Benedikta Paskvalića i Ivana Bolice 350 talira, koje mu je imao isplatiti u Veneciji Andel Zagurović (sin Jeronima Zagurovića, poznatog štampara srpskih čirilskih knjiga). Za ovaj novac Lorenčević im je založio sve gore nabrojene srebrne i zlatne stva-

ri, skupocjenu konjsku uzdu i povodac, jer je to srebro i zlato bila svojina pomenutog »Turčina« (gli ori et arzenti infrascritti dalli... detto Turco). Lorenčević se obavezao da zajmodavcima vrati novac do kraja marta, a oni njemu založene stvari. — Sa strane ovog dokumenta dopisano je 20. avgusta 1590: da su beg iz Podgorice i Muhamed Ganić iz istog mjesta (illusterrimus bego da Podgorizza et Muhamet Ganich da detto luogo, Turchi), za koje jemči da ih pozna je Benedikt Paskvalić, primili od njega i od Ivana Bolice sve založene stvari koje su ranije navedene, pošto su im isplatili pozajmljeni novac (LXV, 483, 485).

Muhamed Ganić (Muxamet, Maxumet Turco da Podgorizze) izjavio je pred kotorskim sudom, 3. avgusta 1590, da je Ivan Lorenčević podmirio sva njegova potraživanja, i što se tiče njegovog duga begu iz Podgorice i duga Turčina Mustafe (per nome de bego Turco pur da Podgorize... de uno Turco nominato Mustafa); podmirio je dva kupljena konja i osam stari žita kotorske mjere, koje su mu isporučili ovi »Turci«. Na sva ova primanja data je priznаницa u prisustvu Benedikta Paskvalića, sudske, i vojvode Jeronima Paskvalića, auditora (LXVI, 51).

J u s u f - b e g K r s m i ē (ili Krčmić) i drugi Turci iz Podgorice (Jusuff-begh Carzmich et altri Turchi da Podgorizza), s jedne strane, i Ljudevit Medin Paštrović, u ime svoje i svih zainteresovanih, u prisustvu Mihaila Bolice, jednog od arbitara, s druge strane, podnjeli su sudu na potvrdu, 30. maja 1591, ugovor o miru, pisan čirilicom na srpskom jeziku (acordio et scritura di pace... in idioma serviano scritta), koji su potpisani Turci potvrdili svojim pečatima. Ugovor je pisao dva dana ranije Marko Šegon (Segoni) i preveo na italijanski jezik. Izabrani arbitri bili su: Benedikt Paskvalić i Mihailo Bolica. Ugovor su sklopili Jusuf-beg, u ime svoje, svojih bratstvenika i svih srodnika Mustafe Staniškovića i H a s a n a B a u f a ċ j e, Turaka iz Podgorice (et per nome di tuta la parentà de Mustaffa Staniscovich et Hassan Baufacchia, Turchi di Podgorizza), a od strane Paštrovića: Luka Davidović, Ljudevit Medin, Luka Krtičev (Carticchiev), Luka Stjepčev, Vuko Nikov i svi ostali od Zbora paštrovićkog (del Sboro de Pastrovichi). Pošto su utvrdili da Paštrovići nijesu ništa krivi za trgovacku robu pomenutih Turaka, koju su sa broda nasilno uzeli uskoci (Uscochi), stranke su se izmirele, izljubile i utvrdile dobar mir (buona pace). Za onoga koji bi prekršio taj umir i prijateljstvo ima da plati 100 talira globe, bilo pred turskim ili hrišćanskim sudom. Ugovor su potpisali i stavili svoje pečate: Jusuf-beg, M e h m e d č e l e b i j a, s i n S i n a n a č a u š a, M u h a m e d č e l e b i j a i z Ž a b l j a k a, S u l e j m a n č e l e b i j a i M u j o č e l e b i j a Glavatović (signor Jusuff-begh affermava questa scrittura con il suo sigillo... ilustrissimo Mehmet celepia, figliolo de Sinan zaus, signor Muhamet celebia de Sabiach, signor Suliman celepia et il ser Muho celepia Glavatovich). Svojeručno su potpisali

Benedikt Paskvalić i Mihailo Bolica-Medović, kao svjedoci, i Marko Šegon kao pisar (LXVI, 209).

H u s e j i n sluga Jusuf-bega Krsmića (Krčmića?), Turčina iz Podgorice (Hussain servitor di Jusuff-begh Carsmich Turco da Podgorizza), za čiju ličnost jemči Andrija Nikoličin iz Njeguša, a za ličnost Andrije jemči Franjo Bubanić iz Kotora, izjavio je pred sudom, 29. juna 1591, da je primio turski pojas koji mu je bio ukrađen na svečanosti svete Trojice (una cinta turchesca... à la fiera de santa Trinità) od osobe koja je ukrala pojas (esser li stata rubbata). Dobio je i jedan talir za troškove koje je učinio (LXVI, 236—7).

Vicko Zmajević, sin Nikole Zmajevića iz Njeguša, turski carnik u Kotoru, zadužio se, početkom jula 1593, kod Mihaila Bolice 34 srebrna talira za 12 lakata venecijanske purpurne svilene tkaniće, poznate pod imenom »parangon«, s obavezom da ga podmiri sa devet volova kupljenih od Turaka iz Podgorice (il nove manzi per lui comprati dal Turco da Podgoriza), kad volove proda (LXVII, 212).

H a l u m v o j v o d a, Turčin, sin Sinana čauša iz Podgorice (Halum voivoda Turco, figliolo de Sinan zaus da Podgoriza), dugovao je Mihailu Bolici 122 talira, ostatak od ranijeg duga, i založio mu bio: uzdu konjsku u kožnoj torbici, zapečaćenoj pečatom istog Turčina, i jednu kutiju u kojoj su razne zaloge od zlata i bisera (uno testiero di cavallo bolata in una saccozza di coro col bolo del detto Turco et una scattola dentro con diversi pegni d'oro et perle), zapečaćena olovom i voskom sa istim pečatom. Kad je Bolica podmiren od turskog vojvode Haluma jednim konjem kojega mu je predao sluga Husein (per mano de Husain servitor del detto Turco), onda, 31. januara 1593, predao je založene stvari Peru Vujkovu iz Njeguša, pred svjedocima, sudjom i notarom. Javna isprava o ovome napisana je pred sjevernim gradskim vratima na rijeci (na Crnogorskem pazaru), u prisustvu: Vicka Zmajevića, turskog carinika (datier de Turco), Đura Radulova i Stijepa Petrova (pradjeda vladike Danila), obojice iz Njeguša (LXVII, 90).

Halum vojvoda, sin Sinana čauša iz Podgorice (Halum voivoda figliuolo di Sinan ciaiuiss da Podgorizza), prodao je negdje sredinom juna 1596. jednog dobrog konja kotorskom providuru Zuanu Lipomanu za 80 talira, od kojih je dao u gotovom 56, a ostatak podmirio s 12 lakata bijele i žute svile. Bolica je bio jemac providuru, a njemu su dali jemstvo Tomaš Raoslavčev, Stijepo Petra Kaluderova (Heraković), Vučeta Rajiča Bogdanova i Peroš Đuričev, svi iz Njeguša, da je konj zdrav, a ukoliko bi se tokom 40 dana pokazala kakva njegova mana, da će oni konja primiti natrag i vratiti providuru 80 talira. Mihailo Bolica podnio je sudu prijavu, 1. avgusta 1596, dokazujući da pomenuti konj hrama na jednu nogu i žaleći se na jemce da konja nijesu htjeli primiti natrag i vratiti novac. Sud je saslušao svjedočke. Ovdje iznosimo samo izjavu Pera Pavkovića, koji je tvrdio pod zakletvom: da je Hulum vojvoda doveo konja u Kotor radi prodaje, da je providurov konjanik ispro-

bao konja, i da je Bolica primijetio da konj malo hrama, ali je ja-hać smatrao da je konj ukovan, jer duže vremena nije potkivan. Halum nije htio dati jače garancije, ali su za njega dali pomenuti Njeguši. Izjave ostalih svjedoka slažu se s tvrdnjama Bolice. Do suđenja nije došlo; vjerovatno, stranke su se nagodile (LXIX, 1063—74).*

Prvi Podgoričani muslimanske vjeroispovijesti, poslije vojvode Haluma Sinanovića, javljaju se tek u oktobru 1601. To su: Muhamed Ahmatović, zvani Šebo, i Musa Hadži-Mustafijać (Muhamed Ahmatovich sopra nome Sebo Turco da Podgoriza... Mussa hadži Mustafijch Turco da Podgorizza). Za njihovu identičnost jemčili su pred kotorskim vlastima Trifun Rico i Damjan Janković. Trgovali su vunom (LXXII, 350, 352).

U fermanu sultana Ahmeda I iz 1613. godine pominje se nekoliko muslimana iz Podgorice. Neki od njih imaju ista imena kao i pomenuti muslimani koji su imali veze s Kotorom. Kadije Crne Gore, Podgorice i Skadra izvjestili su sultana o jednom pohodu nekih podgoričkih spahijsa koji su nanijeli veliku štetu crnogorskem stanovništvu. U sultanovom fermanu, koji se čuva u Cetinjskom muzeju, kaže se između ostalog: »Od stanovnika varoši Podgorice osobe po imenu Muhamed-agha i Sulejman čauš, zatim drugi Muhamed i Ali čauš, te Selim čehaja i brat mu Mustafa postavili su sebi za barjaktara štićenika po imenu Bilicu sina Vučića, nastanjenog u spomenutoj varoši, te pošto su prikupili i raju sa svojih timara i zeameta, uzdigli su poznate razbojnike navedenog kadiluka i poveli sa sobom. U selima koja pripadaju spomenutoj Crnoj Gori ne samo što su popalili preko pet stotina kuća i pobili i ranili mnogo ljudi, nego su opljačkali i mnogo imetka i hrane. Kada je prije izvjesnog vremena podnesen izvještaj o njihovom nasilju i nevaljalštinama, došla je časna zapovijest da se stvar po šeriatu izvidi... utvrđeno je da je spomenutoj raji učinjen zulum i nasilje«... Sultan je ponovo naredio da se pomenute spahije, koji se nijesu prvom судu htjeli pokoriti, nego nastavili sa nasiljem, najstrožije kazne.³⁵

2. — DUKLJA

1. — *Grad Duklja* (Doclea, Dioclea). Stara Duklja, na uvoru rijeke Zete u Moraču, danas znamenito arheološko nalazište, bila je glavno mjesto ilirskog plemena Dokleata, koje se u doba rimske vladavine razvilo u naperdan grad kulturnog i privrednog života. Pominje se prvi put u II vijeku kod antičkog geografa i astro-

* Podaci iz ovog dokumenta izneseni su potpunije u knjizi *Pomeni crnogorskih plemena*, I, 50—51.

³⁵ Hamid Hadžibegić, *Turski dokumenti u Državnom muzeju na Cetinju*, Istorijski zapisi, XI (1955), 118—19.

noma Ptolomeja, kao rimski grad ($\Delta\sigma\lambda\kappa\alpha$). Tokom daljih pet vjekova pominje se i kod nekolicine rimskih i vizantijskih pisaca. Još u prvom vijeku, za vladavine cara Vespazijana (69—79), Duklja je svakako imala svoje samoupravno gradsko uređenje (municipium). U to vrijeme počinje i romanizacija grada. Za vladavine cara Dioklecijana (284—305), za kojega latinski pisac Aurelius Victor (IV v.) kaže: da je po majci rodom iz grada Duklje, grad je po novoj administrativnoj podjeli (297) postao središte provincije Prevalis, kroz koju je prolazio važni trgovački put rimske imperije Skadar — Duklja — Onogošt — Narona. Taj put je označen na kartama i u putopisima antičkih geografa IV vijeka. To je omogućilo privredni i kulturni uspon grada, koji je bio povezan s morem putevima od Kotora, Budve i Bara. Arheološki nalazi govore: da je među ilirskim stanovništvom bilo Rimljana i Grka. I po narodnom predanju, u Bjelepavlićima su živjeli Rimljani i Grci. Pominju se gradski dostojači (duumviri), gradska vijećnica (ordo decurionum), nadstojnik kovača i zlatara (praefectus fabrorum) i veoma iskusni nastavnik grčke gramatike (artis grammaticae graecae peritissimo), možda nastavnik gramatičke škole. Bedemi grada bili su debeli preko dva metra.¹

U doba velike seobe naroda, Duklja je bila dvaput opustošena od Gota, Alarihovih i Istočnih. Vizantijska vlast bila je uspostavljena ratnim osvajanjem cara Justinijana poslije 536. godine. Mnogi gradovi od Niša i Beograda do Kotora bili su obnovljeni za Justinijana; vjerovatno i Duklja. Kao rimski grad Duklja se pominje poslednji put 602. godine, u pismu pape Grgura I. »Uskoro poslije toga Dokleja je razoren, a u celoj oblasti nastanjuju se Sloveni«.² I Porfirogenit kaže da je Duklja opustjeli grad. Arheolozi su otkrili neke spomenike iz IX vijeka, »kao krstoobraznu crkvu i nadgrobni natpis đakonise Auzonije«.³ Ime grada prenijelo se na oblast Duklju (Diocleia), koje će tokom XI vijeka zamijeniti ime Zeta.

Ruševine starodrevne Duklje vjekovima su odolijevale vremenu, sve do sredine XIX vijeka. Tragove bedema, uspravne stubove i nadvratačike s latinskim natpisima našao je tu ruski rudarski inženjer pukovnik Kovaljevski u vrijeme Njegoševa.⁴

U kotorskim pisanim spomenicima Duklja se pominje sredinom XIV vijeka, i to samo jedanput. Neosporno, tu je riječ o naselju, a ne o pokrajini Duklji, koje je ime već odavno bilo zamijenjeno imenom Zeta.

¹ *Istorija Crne Gore* I, 151, 154, 160, 166, 169, 194—5, 199, 201 (Garašanin) 317 (Kovačević); Jireček — Radonjić, *Istorija Srba* I (1952), 51, 65, 97; Đurđe Bošković, *Problemi urbanizacije Dukljansko-zetsko-crnogorskog primorja*, I-storijski zapisi XIV (1958), 21—5.

² Fanula Papazoglu, *Crna Gora u antičko doba*, Enciklop. Jugoslavije II, 416.

³ *Istorija Crne Gore*, I, 320 (Kovačević).

⁴ Lainović, 40.

2. — Naselje Duklja. Na prostoru nekadašnjeg grada poniklo je maleno naselje, od kojega i danas ima nekoliko kuća. Iz njega, ili iz današnjeg sela Rogama, pri samim razvalinama Duklje, bio je možda Dapko Raduljević, koji se pominje u kotorskim izvorima.

Leonardo Bembo, kotorski providur, Mihailo Pelegrina, Ivan Mekša i Marin Buća — Protovestijar, sudije, saslušali su, 5. jula 1443, žalbu Dapca Raduljevića iz Duklje (Dabacii Raduljevich de Duclia), nastanjenog na području Mletačke Republike, protiv Gojislava Bačića iz Lastve u Grblju. Dabac (Dabač) traži da mu Gojislav vradi vola, ili da mu ga plati (VII, 634).

3. — LUŽANI

Selo Lužani nalazi se ispod Veljeg brda, u blizini starodrevne Duklje. Nosi ime starog plemena Lužana, o kojima su pisali, pored ostalih, Jovan Erdeljanović, Petar Sobajić i Andrija Jovićević.¹ Ime je došlo od slovenske riječi *lug*. Konstantin Porfirogenit (X v.) pominje *Lug Duklje* (*Λον το Δοξλα*).² Znači, ime su dali prvi doseljeni Sloveni, koji su se tu izmiješali sa poromanjenim ilirskim starosjednicima Španjima. Kao i susjedno staro naselje *Lužnica*, u kojem je, po predanju, živio ban Lužanin, selo Lužani je sačuvalo ime starašrpskog plemena Lužana, tu nastanjenih, i ime njihove srednjovjekovne župe. *Luška županija* (*Lusca iuppania*) pominje se u Ljetopisu popa Dukljanina, kao prva među županijama stare Zete. Kralj Predimir podijelio je zemlju na četiri sina. Hvalimiru dade oblast Zete sa gradovima i ove županije: Luška, Podlužje, Gorska, Kupelnik... (Chvalimiro dedit Zente Regionem cum Civitatibus et has Juppanias Lusca, Podlugie, Gorsca, Cupelnich).³ Luška župa (*Luscha giopa*) pominje se 1318. godine u jednom dubrovačkom dokumentu, koji navodi Jireček.⁴ Zahvatala je oblast doline rijeke Zete, Bjelopavliće, Pješivce i dio Pipera, sjeverno od Podgorice, počevši od Morače, Veljeg i Malog brda. Odatle na jug prostirala se Podluška županija.⁵

Španji, poromanjeno pleme starih Ilira, živjeli su tu prije dolaska Slovена (u VI vijeku). U narodnom predanju u Crnoj Gori sačuvano je sjećanje na njih, na »najstariji narod«, kao i na njihove sаплеменike, Mataguže, Malonšiće, Mataruge, Macure, Bukumire i

¹ Erdeljanović, Bratonožići, Srpski etnogr. zbornik SAN XII; isti, *Piperi*, isto XVII; Sobajić, Bjelopavlići i Pješivci, isto XXVII; Jovićević, Zeta i Lješkopolje, isto, XXXVIII.

² Istorija Crne Gore, I, 320 (Kovačević).

³ Dr Slavko Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, Titograd 1967, 143, 226.

⁴ Jireček — Radonjić, *Istorija Srba*, II, 47.

⁵ Sobajić, 203.

Kriće, za koje Šobajić misli da su ogranci velikog plemena Španja. »Ime Špana — kaže Čorović — dalo bi se tumačiti poznatim nazivima iz kruga antičke mediteranske onomastike, kao što su etrursko Spanius ili Španija (Hi-spania), ali ovde kod nas... mislim pre na arbanaško pleme Spana, koje se javlja u oblasti oko Skadra i Drivasta početkom XIV veka, i koje se tu, ako ne i pre, intenzivno mešalo sa Srbima.⁶ Georgije Span (Spanus) iz Lješa bio je gradski ljekar u Kotoru 1439—43. godine, zatim u Dubrovniku, i opet u Kotoru, gdje je i umro (1458). Liječio je hercega Stefana, po svoj prilici i Gojčina Duraševića-Crnojevića.⁷ Na ovo pleme opominju i neka imena mjesta, kao: Španjska gradina, glavica na kojoj je podignut Spuž, i Španjsko katunište u planini Vražegrmaca.⁸

»Lužani su — kaže Šobajić — najstariji Srbi koji su došli onamo, sigurno još u vrijeme invazije... Kad su došli, oni su onde zatekli Španje, staro ilirsko stanovništvo i s njima su se pomešali... Između njih se vršio proces stapanja, pri čemu je sve više nestajalo Španja, koje su Srbi asimilovali. Njih su u svim plemenima zamениli uskoci iz drugih krajeva srpskih, koji su se onamo namnožili i starince potisli... Poklanje Lužana među sobom ukazuje nam na borbu doseljenika s njima... kažu da je malo ko od Lužana ostao«.⁹ Oko sredine XV vijeka, Lužani su, poslije 150 godina pretapanja i raseljavanja, bili svedeni na maleni prostor oko donjeg toka Zete. Pominju se 1452. godine, kada su se, zajedno s Bjelopavlićima, Malonšićima i Pješvcima, priključili k Stevanu Crnojeviću, koji je, kao odmetnik od despota Đurđa, pobijedio prvo vojvodu Altomana, a zatim vojsku Tome Kantakuzena.¹⁰ Pominju se i 1455. Zajedno s Bjelopavlićima, Malonšićima, Podgoricom i mnogim selima Zete, ugroženi od Turaka, Lužani (Luxane) su potpisali ugovor s Mlečanima na Vranjini.¹¹

Četiri godine docnije, 1459, Lužani se pominju jedini put u kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeka. Selo Lužnica pominje se u turškim defterima za 1521. i 1523. godine. Oba puta upisana je u nahiji Malonšića. Prve godine imala je 7 popisanih kuća i 7 baština; druge godine 6 kuća i 3 baštine, od kojih dvije prazne.¹²

Radosava kći pok. M i o k a iz Lužana iz Zete (Radossava filia quondam Miochi de Lusani de Genta), sa odobrenjem i saglasnošću svoga strica Bojka (Boichi), prisutnog, obavezala se ugovorom pred kotorskim sudom, 31. marta 1459, da stoji pet godina kod Bakova Tomova, kotorskog vlashtelina, i da služi njemu i svima njego-

⁶ Čorović, *Istorijska Jugoslavija*, 25.

⁷ Kovijanić i Stjepčević, *Kulturni život staroga Kotora*, II, 24.

⁸ Šobajić, 200—202.

⁹ Isti, 202—5.

¹⁰ Anton Dabinović, *Kotor pod Mletačkom Republikom*, Zagreb (1934), 39.

¹¹ Ljubić, *Listine*, X (1891), 67—8.

¹² Đurđev, *Defteri za Crnogorski sandžak iz vremena Skender-bega Crnojevića*, Prilozi za orient. filolog. i istor., III—IV (1953), 357, 383.

vima u porodici, dobro, vjerno i marljivo (et omnibus de sua familia bene, fideliter et diligenter servire), da neće pobjeći niti napraviti što nečasno u njegovoj porodici. Domaćin se obavezao da će Radoslavu dobro hraniti, pristojno odijevati i na kraju službe dati joj 12 perpera i odijelo (XI, 425).

Prema Marijanu Bolici, *Lužnica* (Lusniza) je imala 1614. godine, valjda zajedno sa selom Lužani, 41 dom i 90 vojnika, kojima je bio zapovjednik *Brajan Markov*.¹³

4. — MOMIŠIĆI

Momišići se prostiru ispod Malog brda, uvrh Lješkopolja, od Vezirovog mosta pod samom Goricom do sela Vranića, koje se proteže do Veljeg brda. Tu je bilo ilirsко naselje. Otkopano je staro grobište »iz posljednjih vjekova prije nove ere«, koje, po riječima Garašanina, kao i »nekropola u Gostilju pruža veoma dragocjene podatke za proučavanje raznih etapa razvitka kasne ilirske kulture«.¹ Stari rimski put vodio je preko Momišića, ispred Duklje. U blizini sela, ispod Lužana, nalazi se *Mrnjavčevića gruda*, vezana, po predanju, za istorijske Mrnjavčeviće, opjevane u narodnim pjesmama.² Smatra se, da je Momišiće obuhvatala srednjovjekovna županija *Podlužje* (Podlugje), koju pominje pop Dukljanin.

Momišići se pominju prvi put sredinom XIV vijeka. Svojom poveljom Hilandaru (1348), car Dušan je podložio manastiru »selo u Zete Momušiki s Zabjelom i s brdom«. Drugom poveljom (1355) odredio je da budu, kao i ranije, podloženi Hilandaru »u Zete polovina Kamenic s ljudmi imenem Momišiki i na Morače polovina lovišta«.³ Sredinom XV vijeka, Momišići se javljaju i u kotorskim pisanim spomenicima; odnosno, javlja se samo jedan jedini njihov stavnovnik.

Petko Bogišić iz Momišića (Peticus Bogisich de Momiciis) i njegov jemac Štoja Dobrinov zadužili su se, 15. maja 1442, kod Mihaila Paltašića 8 dukata, s obavezom da ga podmire o Božiću. — Poslije dvije godine, 12. avgusta 1444, Petko Bogišić iz Momišića ponovo se zadužio kod Paltašića 17 dukata za peču svite koju mu je prodao. Obavezao se da ga podmiri u tri roka, u novembru, o Božiću i Pokladima 1445. (VII, 430; IX, 99).

U doba Skender-bega Crnojevića Momišići su bili uvedeni u turske deftere za Crnogorski sandžak kao selo Nahije Župa. Godine

¹³ Marijana Bolice Kotoranina, *Opis sandžakata skadarskoga*, Starine JAZU, XII (1880), 170.

¹ *Istorijska Crna Gora*, I, 135, 138.

² Jovićević, 386.

³ St. Novaković, *Zakonski spomenici*, 421, 429; Dinić, *Nastanak dva naša srednjovjekovna grada*, Prilozi XXXI, 202.

1521. imali su 31 kuću i 15 popisanih baština, opterećenih porezom od 2.438 akči; plaćali su za njivu Crnojevića 10, za ribolov Crnojevića na Zeti 30, za ribolov Crnojevića na Morači 50, za prelaz Crnojevića na Morači 150 akči. Godine 1523. imali su popisanih 32 kuće, 14 punih i 2 prazne baštine; plaćali su za njivu Crnojevića 50, za prevoz Crnojevića, prelaz stanovništva sopstvenim brodovima, godišnje 150, za ribolov Crnojevića na Zeti 150, za ribolov Crnojevića na Morači 150, i za brod na Morači prema selu 500 akči izvan deftera.⁴

Poslije dvadeset godina, 1614, Momishići (Momessichi) su imali 52 kuće, sa 120 vojnika, kojim je zapovijedao Vuko Mikšov (Mixov).⁵

5. — KUPUSCI

Sele *Kupusci* danas pripada Kučima, koji se ne pominju u kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeka. Pripadali su Gornjoj Zeti, Gorskoj županiji, koja je obuhvatala prostor do Gorice i prevoza Momishića. Dajemo ih ovdje, jer pripadaju području ušća Zete u Moraču, u širem obiru. Nalaze se iznad Zlatice, između Meduna i Bioča. Opisao ih je Marko Miljanov u svojim »Kučima«, navodeći narodnu pjesmu u kojoj se kaže:

*Posle boja na Medunu gradu,
Kupusaca, kule Rašovića,
I krvave turske pogibije,
Tada su se Kuči osnažili,
Nešto turske zemlje pritisnuli,
Zetu zemlju do grada Žabljaka.*

U srednjem vijeku Kupusci su bili poznato naselje. Među plemenima i selima Gornje Zete, unesenih u ugovor Stevana Crnojevića s Mlečanima na Vranjini 1455. godine nalaze se i *Kupusci* (Cupusse, biće: Cupusce).¹ U kotorskim spomenicima pominju se mnogo ranije, 1327, iste godine kad se počinju zidati Dečani; odnosno, pominje se jedan kotorski stanovnik doseljen »iz Kupusca«. Poslije sto godina javlja se prezime *Kupusina*, za koje ne možemo pouzданo reći da je došlo po ovom selu Kupuscima.

Petr u iz *Kupusca* (Petro de Capussec) dao je u doživotni zakup, 10. novembra 1327, kotorski arhidiakon Petar s kaptolom crkve sv. Tripuna, jedan crkveni vinograd na Pinu (Verige), koji je bio mirazna imovina Petrove žene Dobre i ona ga testamentom zavještala crkvi. Nalazio se ispod Petrova vinograda, kupljenog od

¹ Durdev, 355, 381.

² Starine, XII, 170.

³ Listine, X, 67—8.

Gruba Busote i pored vinograda sinova Pelenari. Na njega je imao da plaća crkvi godišnje 5 perpera, a u slučaju neredovnog plaćanja da plati duplo (I, 112).*

Bogdan Dobrinov, Kotoranin (koji održava veze sa Zećanima), promijenio je, 23. novembra 1327, sa Ilenom kćerkom pok. Nikole grčkog slikara (Gileenna filia condam Nycole pictoris Greci) svoju kuću u Kotoru, iznad kuće Marina Hrani za njen vinograd u Levani (iznad Škaljara), koji je ranije pripadao sinovima Bogdana mlinara, iznad vinograda Petra Kupusca (super vineam Petri Cupuseç), a ispod vinograda zlatara Milka. Ilena je ovu razmjenu učinila u prisustvu i sa odobrenjem svoga muža Damjana. Pored sudije i auditora, ugovor je potvrdio i svjedok Obrad Desislavin Gambe, graditelj srebrnog oltara nad grobom sv. Nikole u Bariju, darovanog od kralja Milutina, inače prijatelj fra Vite graditelja Dečana (I, 120).

Stojku Kupusini iz Kotora (Stoico Copussina de dicta civitate) dao je zavazda, 12. maja 1421, Novak Prvojević svoju kuću u Kotoru, na Šuranju, do kuće Boljoslava kamenoresca. — Istovremeno, Stojko Kupusina (Cupusina) ustupio je Novaku polovinu kuće da u njoj stanuje doživotno. Pored toga, obavezao se da će kuću održavati po svojoj mogućnosti kako treba i da će je pokriti. — Istoga dana, Stojko Kupusina (Cupussina) izdao je Novaku dvije priznanice, jednu na 17 perpera duga, da ga podmiri o Ilinu dne, a drugu na 25 perpera, da ga podmiri za četiri i po mjeseca, u protivnom da plati »6 za 5« (20%), prema propisu Kotorskog statuta (III, 480, 481).

Stanislavi Kupusini (Stanislave Cupusine) zavještao je testamentom, novembra 1433, Steva Bojeslavov 29 groša Balšinih, Stanislava je imala i neki spor s Bogićem Gorojevićem iz Stoliva, radi čega su pozivani u sud u junu 1439. Sud je presudio: da Bogić i Ivan Mirojević plaćaju Stanislavi i njenim nasljednicima 8 groša godišnje. Poslije tri mjeseca, Bogić je izjavio u ime svoje i Ivanovo da od svoje kreditorke Stanislave neće tražiti otkup kuće. Mjesec dana kasnije, 11. novembra, Stanislava se u njihovu korist odrekla svojih prava na kuću u predjelu crkve sv. Katarine, na Krepisu, između kuće Lora ribara i Pavla mlinara. Kuću je držao u zakup zavazda Radič Hranojević, Dobio je od crkve sv. Marije na rijeci, da plaća crkvi 7 groša godišnje, kao što se vidi iz javne isprave koju je pisao notar Simeon de Parma 1396. godine. Prema legatu Radiča Gorojevića, na kuću se plaćalo po 4 groša godišnje crkvi sv. Tripuna i crkvi sv. Jakova (V, 550; VI, 518, 523, 532, 826).

* Ovu sudsko-notarsku knjigu (I) objavila je JAZU; Antun Mayer, *Kotorski spomenici*, I, Zagreb, 1951, br. 440, 474.

6. — ŽABLJAK

Žabljak, stari grad-utvrđenje, nekadašnja prestonica Crnojevića, podignut na kamenitom brdašcu (130 m), na južnoj strani Gornjeg blata. Ispod gradske tvrđave, koja još uvijek odolijeva vremenu, nalazi se malo istoimeno naselje. Oko Žabljaka teče rijeka Karatuna, deltin rukav Morače, i još dvije omanje rijeke, Sjerava i Mala Morača. Kad nadolu vode i poplave ravnicu, onda je Žabljak kao ostrvo Skadarskog jezera, s kojim je spojeno Gornje blato. Kad je grad podignut, ne može se znati. Pominje se sredinom XV vijeka. Njegovo ime nije postalo po Žaborovu, koje se pominje u povijesti kralja Milutina manastiru Banjskoj (oko 1315) i povelji Ivana Crnojevića manastiru Vranjini, jer Žaborovo se nalazi ispod Mataguža, udaljeno od Žabljaka desetak kilometara. U neposrednoj blizini Žabljaka nalazi se mjesto Podlug. Neosporno, pripadalo je Podluškoj županiji, koju navodi pop Dukljanin. U pomenutoj Milutinovoj povelji kaže se: »U Zete... sela Dinoše, Hrastije u Podlužii, Godilje i Žaborovo, Gostilje i drugo Gostilje... megje Podlužiju ot Cijemve«.¹ Podluška župa prostirala se južno od Luške župe, zahvatajući današnje Lješkopolje, ili dio njega, i južno od Gorske župe, od Cijevne do Skadarskog jezera i Hotskoga blata; dakle oblast najdonjeg toka Morače. U tome se slažu: Novaković, Jireček, Čorović, Erdeljanović, Jovićević, Šobajinć, Škrivanić i Jovan Kovačević. »Podlužje je predeo žabljački« — kaže Jireček.² »Župa Podlužje (Podlugie) ležala je u donjem toku reke Morače, oko Žabljaka« — kaže Škrivanić.³ Po Kovačeviću, granice nekadašnjeg Podlužja »odgovaraju današnjoj Gornjoj i Donjoj Zeti... a da li je Žabljak »bio centar župe ne može se znati«.⁴ Biće tako, jer Žabljak, po onome što se dosad zna, postao je glavno mjesto toga kraja sredinom XV vijeka, kad se i pominje prvi put. Svakako, ni narodno predanje, izraženo u jednoj pjesmi, ne ide dublje od XV vijeka. Pjeva se: »U Žabljaku poluškome gradu«.⁵ Najvjerovatnije, tvrđava Žabljaka je ponikla kad su Turci jako ugrozili Zetu, za despota Đurda Smederevca, koji je podigao mnogo tvrđava za odbranu od Turaka. Odmetnut od despota, Stevan Crnojević, pošto je pobijedio despotove vojskovode, vojvodu Altomana i vojvodu Kantakuzena, zauzeo je Žabljak 1453. godine, ali ga je ubrzo izgubio. A kad je tvrdi Medun, »ključ obje Zete«, pao u ruke Turaka, 1457. godine, Stevan je

¹ Novaković *Zakonski spomenici*, 624; Škrivanić, *Vlastelinstvo Sv. Stefana u Banjskoj*, Istor. časopis VI (1956), 177—97.

² Erdeljanović, *Stara Crna Gora*, 105 (navod).

³ *Imenik geograf. naziva srednjovekovne Zete*, Titograd 1959, 32.

⁴ *Istorijska Crna Gora*, I, 320.

⁵ *Srpsko-dalmatinski magazin* za 1869. (i Erdeljanović, 105).

zagospodario žabljakom. Iz njega je, priznavši mletačku vrhovnu vlast, upravljao Zetom.⁶

Žabljak se javlja u mletačkim izvorima prvi put 1453. Stevan Crnojević se žali Mlečanima: da je tvrdi grad, koji je bio njegov, zvani Žabljak, sada despotov (la terra, che fo mia, chiamata Sabiach, che al presente di signor despoto).⁷ *Tvrđava Žabljak* (castello de Zabiach) javlja se prvi put 1460; a kao sjedište Ivana Crnojevića, »gospodara zetskog«, »velikog vojvode i kapetana« Mletačke Republike, koja je tada (1463—79) vodila ratove s Turskom, Žabljak se pominje 1466. godine.⁸ Padom Skadra u turske ruke, Ivan je napustio Zetu. Od njegovog »rođaka s malo vojske«, Turci su lako osvojili Žabljak, u kojemu će ostati punih 400 godina (1478—1878). Za sve to vrijeme Žabljak je njihovo važno uporište, dva vijeka prema buntovnoj, a dva vijeka prema slobodnoj i oslobođilačkoj Crnoj Gori.

Iz vremena turske vladavine nema mnogo vijesti o starom Žabljaku. Na osnovu carigradskih izvora, Đurđev je dao nekoliko podataka s kraja XV vijeka, za vladavine Ivana Crnojevića. U defteru za Skadarski sandžakat iz 1485. godine ubilježen je Žabljak (Jabyak) i selo Kurilo sa 30 kuća, koje su plaćale na obradivo polje 1.100 akči. Tursko naselje bila je sama tvrđava, grad Žabljak, a njemu je pripadalo Kurilo kao varoš, kao naselje hrišćana — kaže Đurđev.⁹ Kurilo je prilično udaljeno od Žabljaka, nekoliko kilometara, s druge strane Morače, prema Plavnici, i ne može se smatrati kao varoš tvrđave Žabljaka. Đurđev navodi (po Sanudu): da je od 1494—1514. Crnom Gorom, kad je pripadala Skadarskom sandžakatu, upravljao subaša, odnosno vojvoda (vayvoda di Montenegro). »To je bila dužnost turskog upravnika, poveravana muslimanima, sa sjedištem u Žabljaku«. Godine 1499. bio je Sinan vojvoda; 1500. Bali-subaša, »vojvoda Crne Gore i cijele teritorije Đurđa Crnojevića«. Jedan »vojvoda crnogorski izdao je 1511. propusnicu za Tursku carinu, koju je objavio Sanudo.¹⁰ Vjerovatno, u Žabljaku je bilo sjedište i predstavnika Skadarskog sandžaka Dauta, »vojvode Crne Gore«, koji se javlja 1480. godine u dokumentima Venecijanskog arhiva.¹¹

Skender-beg Crnojević, sandžak-beg Crne Gore (1514—28), »sandžak crnogorskij, primorski i vsoj dioklitanskoj zemli gospodin« (kako se potpisivao) imao je sjedište u Žabljaku. Tu je 1527. godine napisana njegova povelja manastiru Vranjini, kojom je potvrdio

⁶ *Istorijski narod Jugoslavije*, I, 464—6; Jireček, *Istorijski Srbi I* (1952), 376; Gl. Stanojević, *Crna Gora i Crnogorsko primorje u vrijeme mletačko-turskog rata 1499—1502*, *Istor. zapisi*, XX—1 (1963), 31.

⁷ *Listine*, X, 21—2.

⁸ *Isto*, 153, 383.

⁹ Đurđev, *Depedőgen—Podgorica*, *Istor. zapisi*, XIX—1 (1962), 59—60.

¹⁰ *Isti*, *Turska vlast...* 31,

¹¹ Gl. Stanojević, *Crna Gora i Crnogorsko primorje*, *Istor. zapisi*, XX—1, 31.

manastirske posjede podložene od strane njegovog oca. Pored nekoliko Crnčićana, uvedena su i dva svjedoka muslimana sa Žabljaka, Džaver i Mustava dragoman. »Pisah u Žabjak«, kaže »jazadžija« Nikola Popović Kosijer.¹²

U defteru za 1523. godinu uvedeni su ovi muslimani iz Žabljaka: Hasan Alijin, koji ima posjed u mahali Ponari (blizu Žabljaka), Alija Ahmedov, s posjedom u Donjim Komanima, Sulejman Mustafa Mehmedova s »baštinom« u Gornjim Komanima, i sinovi Mustafa iz Žabljaka, s »baštinom« u Boljevićima. Godine 1568, vladika Pahomije žalio se u Carigradu sultanu na postupke turskih vojnika iz Žabljaka.¹³

Prema narodnom predanju, koje je zabilježio Jovićević, najstariji muslimani u Žabljaku su: Omerovići, Huseinovići, Adži-Jusufovići, Čehajići i drugi. Predanje govori: da su se odmah poslije Durđa Kastratovića i pada Albanije doselili sa Kosova u Žabljak dva brata Cijanovića, Omar i Ćetko, u slobodnu zemlju Ivana Crnojevića. Pošto Turci osvoje Žabljak, Omar se poturčio, i od njega je glasita porodica Omarčevići.¹⁴

Iz kotorskih izvora o Žabljaku imamo samo nekoliko vijesti iz druge polovine XVI vijeka.

A h m e t Turčin iz Žabljaka (Acmat Turcha de Sabiach) imao je neka potraživanja od Franuše udove Bernarda Bolice. Ivan Dražić sudski oglasivač pozvao je 10. marta 1562. Franušu da odgovori na Ahmetova potraživanja. Sjutradan, odazvali su se sudskom pozivu Trifun Mihailov Buća, zastupnik Franuše, i Vićentije Ptiković, tumač (dragoman), zastupnik Ahmetov. Franušin zastupnik dao je obavezu da će Ivan Bolica, sin Franuše, udovoljiti do kraja aprila Ahmetovim potraživanjima (LVI, 375).

I n o h a n D r a g o m a n o v iz Žabljaka, Turčin (Inohan Dragomanov de Sabiacho, Turcha) dolazio je u Kotor, zajedno s ljubotinjskim vojvodom Rajićem (ocem poznatog »spahiye« Vuja), kao što ćemo vidjeti docnije, u vezi naplate nekih dugova. Dali su izjavu pred sudom, 3. juna 1580, da su podmireni od Franja Marinova Bolice (LXIV, 131).

M u h a m e d č e l e b i j a iz Žabljaka (Muhamed celepia de Sabiak) pominje se, kao što smo vidjeli, u maju 1591, zajedno s Ju-suf-begom Krsmićem iz Podgorice i drugim Podgoričanima-muslimanima (LXVI, 209).

Kako je izgledao Žabljak krajem XVI vijeka, to se najbolje vidi iz Boličinog Opisa Skadarskog sandžakata (1614). Bolica kaže: da je Ivan Crnojević bio gospodar te oblasti sa sjedištem u Žabljaku (in Zabiach); da se na vrhu kamenog brda nalazi moderna tvrđava; da je zajedno s brdom opkoljava predgrađe sa 250 kuća, čiji

¹² St. Novaković, *Zakonski spomenici*, 584; Đurđev, *Turska vlast*, 46.

¹³ Đurđev, isto, 67, 54.

¹⁴ Jovićević, *Riječka nahija*, 612; Isti, *Slike iz prošlosti Ceklina*, 58.

se stanovnici najviše bave ribolovom... Tih 250 kuća većim dijelom su hrišćanske, srpske vjeroispovijesti (Questa fortezza con la collina... è circondata da un borgo de case doi cento ciquanta, li cui habitatori sono per il più dediti alla pescagione... Delle qual case 250 la maggior parte sono christiani di rito serviano).¹⁵

7. — VRANJINA

Kamenito ostrvo (brdo) u Skadarskom jezeru, prema ušću Morače, čijim podnožjem, ispred samog ribarskog sela, prolazi jadranski put i željeznička pruga Beograd — Bar, poznato je po srednjovjekovnom manastiru sv. Nikole, koji se obično naziva Vranjinom. Manastir je podigao prvi zetski episkop postavljen od prvog srpskog arhiepiskopa, Save Nemanjića, u vremenu 1220—33. godine. »Va ljetu 1220. postavi sv. Sava prvago episkopa zetskago Ilariona Šišovića va manastir va crkvi svetago Nikole v Vraninu« — kaže se u Cetinjskom ljetopisu.¹ U drugoj polovini XV vijeka u njemu je bila stolica zetskog episkopa, prenesena tu sa Prevlake, iz Boke Kotorske, odatle na Obod 1482, a zatim na Cetinje 1484. Po zauzeću Vranjine, Turci su manastir spalili, ali je bio uskoro obnovljen. Kaluđeri su u njemu živjeli puna tri vijeka pod turskom vlašću. Za Njegoševe vladavine, Crnogorci su zauzeli Vranjinu i Lesendro pri Vranjini. Njegoš je na oba ostrva sagradio po jednu odbraimbenu kulu. Poslije nekolike godine, Turci su ih ponovo zauzeli (1843), razorili manastir i selo. »Na samom manastiru« — sagradili su tvrđavice. Manastir je obnovljen 1883; Vranjina oslobođena 1878, kad i Žabljak. Pripojeni su Riječkoj nahiji.

Da li je bilo nekog naselja na Vranjini u vrijeme podizanja manastira, ili ranije, nije poznato. U našim srednjovjekovnim spomenicima ne pominje se naselje Vranjina. U kotorskim spomenicima javlja se jedan Zečanin iz Svetog Nikole 1505. godine. Jovićević kaže: da je »naselje novijeg vremena«.² U vrijeme Njegoševa — kaže Nićifor Dučić — »na Vranjini je bilo jedno jako srpsko selo«.³ Po Erdeljanoviću, selo je, poslije oslobođenja (1878), imalo 45 domova.

O starom manastiru doznajemo ponajviše iz povelja Nemanjića, Balšića i Crnojevića. Za neke od njih kaže se da nijesu originalne. Prva povelja je kralja Vladislava iz 1242. godine. Kraljica Jelena Uroševa potvrdila je, oko 1280, darovnicu svoga djevera Vladislava ovom manastiru, s pretnjom globe od 500 perpera svakom onom »ot vlastel velikih ili malih i vladajuštih, ili je Srbin, ili La-

¹⁵ Starine XII, 168.

¹ Fototipsko izdanje, Cetinje 1962, 48.

² Riječka nahija, 400.

³ Vranjina u Zeti i krisovulje na Cetinju, Književni radovi I, Bgd 1891,

tinin, ili Arbanas ili Vlah», koji bi se usudio da nešto od manastira oduzme. Kralj Milutin podložio je manastiru sv. Nikole, »rekše u ostrove Vranine«, neka sela u Crmnici (oko 1296). Stevan Dečanski, koji je dolazio na Vranjinu kao upravnik Zete, suvladar Milutinov (»videlo kraljevstvo mi hram u Vraninje... kada gospodovah u Zetou«) potvrđio je, oko 1326, »dar kaznaca Dmitra« manastiru »sv. Nikolje Vraninjskomu«. Svojom poveljom pisanom u Prizrenu 1348, Dušan je podložio crkvi sv. Arhanđela u Jerusalimu »svetago Nikolu Vraninu i s crkvom i s seli i s ljudmi i s vsjem metohom«, da se od svih prihoda Vranjine prodaje polovina i nosi u Jerusalim i da iguman jerusalimski »postavi starješinu u Vraninje«. Drugom poveljom (1350) potvrđio je istoj jerusalimskoj crkvi »svetago Nikolu Vraninu s vsemi metohiami... i čto jest dimniña ot sele vraninskikh«. Izgleda, to nije dugo trajalo. Đurde Stracimirović Balsić pisao je na Vranjini (1404) povelju kojom je podložio manastiru polovinu jednog sela u Podlužju. Njegov sin Balša III napisao je dvije darovnice »crkvi svetago Nikole Vraninskoga; druga je iz 1420. godine.⁴ Po Jirečeku, sultan Mehmed potvrđio je u taboru pod Skadrom (1478), neke ranije povlastice manastiru na Vranjini.⁵ Ivan Crnojević je dva puta obdario »Svetago Nikolaa vraninskago«, 1469. i 1482. godine, kao što ćemo vidjeti kad bude govora o Crmnici. Druga darovnica je naročito bogata prihodima podloženih sela. I njegov poturčeni sin, Staniša-Skenderbeg, svojom poveljom na Žabljaču (1527), na traženje igumana i kaluđera »ot Svetoga Nikole Vraninskoga«, povratio je manastiru zaposjednuti posjed pod Zabesom.⁶

Po jednom mletačkom izvoru poznat je i često navođen ugovor koji su kod manastira sv. Nikole na Vranjini (a san Nicolo de la Vranina) sklopili, 6. septembra 1455, »oni iz Gornje Zete« sa Mletačkom Republikom (pacta illorum de Xenta superiori cum illustrissimo dominio Venetiarum), odnosno, ugovor između mletačkog predstavnika Zuana Bolani i predstavnika Zete, »velikog vojvode Stevana Crnojevića« (gran vaivoda de la illustrissima prefata signoria el signor Stephano Cernoy), po kojem Stevan, zajedno sa predstavnicima pet gornjozetskih plemena (Kući, Piperi, Bjelopavlići, Pješivci, Nikšići), grada Podgorice i četrdeset i pet zetskih sela, primaju dobrovoljno, pod izvjesnim uslovima, okrilje i vrhovnu vlast Mletačke Republike.⁷

Iz turskih deftera saznajemo: da je manastir Vranjina plaćao 1521. godine odsjekom 700 akča dažbine, a 1523. akča 650 na na-

⁴ Novaković, *Zakonski spomenici*, 571—2, 576—85, 706—9; Dučić, nav. d. 134—159; Škrivanić, *Vlastelinstvo Sv. Nikole Vraninskog*, Istor. zap. XVI (1959), 38—44.

⁵ *Istorija Srba*, I, 402.

⁶ *Cetinjski ljetopis*, 39—42; Novaković, 584.

⁷ Ljubić, *Listine*, X, 68. Napominjemo: da su imena mnogih sela u ovom dokumentu pogrešno napisana; neka i pogrešno pročitana. Na primjer: Maraguzi (treba Mataguzi), Berisanci (Berisavci), Colubochi (Golubovich), Tigmomiri (Tugomiri), Nelmiza (Helmiza), Hinossi (Dinosi).

vedene posjede u Crnici.⁸ Prije toga, sa početka XVI vijeka, imamo jedini podatak iz Kotorskog arhiva.

Između Vićentija Petrovića iz Crne Gore, od Svetog Nikole (Vranjina) i Katarine kćeri Radišina mornara (inter Vincentium Petrovich de Montenegro de S. Nikolo, ex parte una, et dominam Catharinam filiam Radasini marinarii, ex parte altera) sklopljen je zakoniti brak po obredu rimokatoličke crkve, 28. marta 1505. Donijela mu je u miraz 140 perpera u novcu i pokretnim stvarima (XXIV, 276).

8. — VRANJ

Staro naselje u ravnici Donje Zete, koja se prostire između Cijevne i Skadarског jezera, na području nekadašnje Podluške županije, ukraj srednjovjekovnog »velikog puta« Skadar — Podgorica — Nikšić. Iznad sela je Vranjska gora, na kojoj su vidni ostaci starih utvrđenja. Vranj se помиње u Ljetopisu popa Dukljanina. Tu je istočna vojska kneza Vojislava (Dobroslava), kad je digao oslobođilački ustanački pobijedila grčku vojsku koja se kretala od Drača preko Skadra (1035). Dukljanin kaže: da je kralj Dobroslav (Vojislav) skupio vojsku i jedan njen dio dao četvorici svojih sinova, pa ih pošalje u mjesto koje se zove Vranj, prema istočnoj strani (Rex etiam Dobroslavus congregens exercitum dedit partem exercitus quatuor filiis... eos in locum quem Vuranie dicitur contra orientalem plagam). Da je ovdje riječ o Vranju i Vranjskoj gori (kao strategijskoj poziciji iza Hotskog blata i Kastratskih virova) potvrđuje navod: da je grčki vojskovođa Armenopoulos, sa velikom vojskom konjanika i pješaka bio stigao do Zetske ravnice (usque ad planitem Zentae). Vranj se помиње još jednom kod Dukljanina, kad govori o borbama oko zetskog prijestola 1130 godine. Grubeša, Gradinhu i Draginhu Branislavljevici-Vojislavljevici, koji su se bili sklonili u Draču, po drugi put su, pomoću vizantijske vojske, preoteli prijesto svome rođaku kralju Đordju Bodinoviću (1114—18, 1125—31). Dukljanin kaže: da je vizantijski vojskovođa Pirigord, sa Gradinjom i Draginjom, sakupivši narod i veliku vojsku, krenuo i zauzeo zemlju do Vranja i do Bara (post hac Pirigordi cum Gradigna et Dragicna congregantes Populum et magnum exercitum... et ceperunt terram usque Vuraneam et usque Antibarum).¹ W

Proučavajući Zetu, A. Jovićević je uvidio: da je Vranj staro srednjovjekovno naselje. Po predanju, seoska crkva postoji još »od Dušanovog doba«. O tome svjedoči i staro groblje »sa vrlo mnogo starih grobova i nadgrobnih ploča«. Znači, vranjska crkva je isto toliko stara koliko i crkva u bliskim Vukovcima iz 1336. godine.²

⁸ Durdev, *Defteri...* Prilozi III—IV, 372; II, 54.

¹ Sl. Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, 154, 168, 246, 276—7; *Istorijski spisi* Crne Gore I, 387, 401 (Kovačević).

² Jovićević, *Zeta i Lješkopolje*, 358, 373, 430, 441.

Izvjesni tragovi vode ka smjeloj pretpostavci: da je iz Vranja mogao biti Đuraš Vrančić, stavlac na srpskom dvoru, djed Đuraša Ilića, čelnika Stevana Dečanskog (1326) i viteza cara Dušana, kako piše na njegovoj nadgrobnoj ploči na Prevlaci. Čelnik Đuraš iz Zete, sin Ilije Đuraša Vrančića umro je poslije 1362. godine. Imao je brata Nikolu Ilića, koji se pominje 1358. Svoju pretpostavku koju smo iznijeli u prvoj knjizi Plemena, da je rodonačelnik Đuraševića-Crnojevića »stavlac Đuraš Vrančić mogao dobiti prezime po Vranjini u Zeti«, prenosimo sa Vranjine na blisko selo Vranj, pod tvrđavom Vranjske gore, susjedno velikom selu Matagužima, a pri velikom srednjovjekovnom putu Skadar — Podgorica — Onogošt — Dubrovnik. Do ove pretpostavke dovodi njegovo prezime koje se piše Vrančić (a ne Vrančić), kao i podaci iz povelje Ivana Crnojevića (1482), u kojoj se na graničnoj liniji između Mataguža i Gruda pominje Ilića vodovađa i Dvorište Nikole Ilića. »Mećja matagužska i grudska (ide) na Glavice, iz Glavic na Opogor u Ilić vodovaćeu«; a granica manastirskog posjeda na području Mataguža i Vranja ide na Spilice i posrede dvorišt. Nikole Ilića, otputu na kuće Uvrič i ot tole pravo putem u Goveći brod u Cievnu«.³

Po narodnom predanju, koje je čuo Marko Miljanov, »Karadorde je rodom iz Vranja«.⁴ Zna se, Karadorde je rodom iz Zete, ali se ne zna iz kojega mjesta. Uzevši to kazivanje u obzir, značilo bi: predak Karadorđev prešao je iz Vranja preko Pipera, zadržao se — po predanju — u Lopate više Lijeve Rijeke, zatim u Bihoru, odakle se on, ili njegov potomak, preselio u Srbiju.

U kotorskim spomenicima Vranj se javlja sredinom XVI vijeka.

Nikola Đurđev iz Vranja (ser Nikolaus quondam ser Georgii della Vrana) bio je prisutan, pored sudije Trifuna Buče i svjedoka Trifuna Pažovića, 28. decembra 1557, pisanju testamenta Ruže udove Matije Miljevića, brodograditelja. Zavještala je da se sahrani pored svoje kćeri u manastiru sv. Nikole (zadužbini Nikole Buče). Pored ostalog, ostavila je zlatni prsten Nikcu zetu brodograditelja Benedikta, zlatni prsten Marijeti udovi Nikole Očinića i 100 perpera svome nećaku Lorenцу Šišmanoviću. — Nekoliko godina ranije, 29. juna 1552, javlja se Nikola Đurđev iz Zete. Svakako, to je Nikola Đurđev iz Vranja. Sveštenik Mihailo Franjov Paskvalić dao je pomenutog dana, u ime svoje i svoga brata Vićentija, u zakup zavazda Nikoli Đurđevu iz Zete (Nicolao filio ser Georgii de Zeta), prisutnom, i njegovim nasljednicima svoju ruiniranu kuću (*domus disruptam*) u Kotoru, u gradskoj četvrti sv. Marije na rijeci, između ulice i kuće Vićentija Čapeki ili Kjapeki (Chiapechi), kožara (LV, 574; LIII, 818).

Pomenuta imena dovode do zaključka: da je ovdje riječ o selu Vranj u Zeti. Nikola Očinić pripada istaknutoj kotorskoj porodici

³ *Cetinjski ljetopis*, 43, 42a.

⁴ M. Miljanov, *Pleme Kuči*, Bgd, 1904, 340.

doseljenoj iz Očinića, Zete (Ozinich de Zenta). Njegova udova Marijeta (Margita) ima veze sa Ružom Miljević, čiji je muž, po svoj prilici, od Miljevića — Hrsovića iz Zalaza, koji se javljaju sredinom XVI vijeka. Udova Nikole Šišmanovića, kotorskog obućara, prodala je 1540. godine prostoriju za radnju Stojku Raoslavčevu sa Cetinja, u prizemlju svoje kuće.⁵

Bolica kaže: da je Vranj (Vuragn) imao 1614. godine 45 kuća i 97 vojnika, kojima je zapovijedao Pejo Nikšin.⁶

9. — MATAGUŽI

Mataguži su veliko selo u ravnici Donje Zete, u susjedstvu Vranja. Ime im je ostalo od starog poromanjenog ilirskog plemena Mataguža, koje su tu zatekli prvi doseljeni Sloveni i izmiješali se sa njima kao Lužani sa Španjima u dolini Zete. Prema proučavanjima Petra Šobajića, Lužani su nametnuli svoje ime ilirskim starosjediocima. Otuda ime dočnijoj Luškoj županiji, koja je obuhvatila područje Španja i Malonšića, kao i ime Podluškoj županiji, koja je obuhvatala područje Mataguža. Kao i njihovi srodnici, Malonšići, Mataruge, Macure i Bukumiri, Mataguži su održali svoje romanizованo ilirsko ime, i nametnuli ga prvim doseljenim Srbima, koji su ih potiskivali i najzad asimilovali. Šobajić kaže: da su »najstariji Srbi nešto pobili a nešto izagnali i tako uništili Bukumire i Mataguže«. Na osnovu narodnog predanja i istorijskih izvora poznato je: da su romanska plemena izmiješana sa prvim doseljenim Slovenima »nestala vrlo davno«. To se odnosi, ne samo na Mataguže u Zeti i Kućima, na Malonšiće u Zagaru, na Bukumire u Kućima, Piperima, Bratonožićima i Vasojevićima, nego i na Macure u Rovcima i Morači, na Mataruge u Grahovu, Krivošijama i Banjanima, na Kriče u Jezerima pod Durmitorom. Pred navalom Turaka, u ove krajeve nadošli su novi srpski doseljenici sa Kosova i Metohije, iz Stare Srbije, Hercegovine i Bosne, borbeni elemenat našeg stanovništva. Tako su nastala nova i jaka plemena, koja su skoro uništila miješane starosjedioce. »Kad su se dovoljno namnožili — kaže Šobajić — doseljenici su stupili u borbu sa starosjediocima. Optimali su vlast u plemenu od njih, a u dugim očajnim borbama starince su ubijali ili izgonili iz plemena«.¹

Imena ovih starih, miješanih i isčezlih plemena spominju se i danas. Sačuvana su u sjećanju svih crnogorskih plemena i u nazivima nekih mjesta kao što su Mataguži. Jovićević je na licu mjesta provjeravao narodno predanje. »Matagužani su — kaže on —

⁵ Pomeni crnogorskih plemena I, 102—3, 150, 160—4.

⁶ Starine, XII, 181.

¹ P. Šobajić, Postanak naših plemena, Južnjak, Cetinje, 1926, 20—24; isti, Bjelopavlići i Pješivci, 201—2.

ali neko staro pleme, veliko i silno, i bili su gospodari u zetskoj dolini. Glavno im je mjesto bilo u Matagužima... Od srpskih plemena Malisori pominju, Tihomire, Božnjake i Matagužane». Na drugom mjestu kaže: »Stari Matagužani su jedno od najvećih starih naselja i selišta; o njima se u narodu mnogo priča... Potpuno su nestali... Bili su na ušću rijeke Cijevne, kad je tekla starim koritom i uvirala u jezero«.²

Arheološki nalazi svjedoče o vrlo starom naselju Mataguža, odnosno sela Gostilja, koje se nalazi na starom području Mataguža, na nekadašnjem ušću rijeke Cijevne. »Najtipičniju nekropolu ovoga vremena — kaže Garašanin — predstavlja ona otkrivena u Gostilju«. Jedna vrsta otkopane keramike predstavlja domaće proizvode radene pod grčkim uticajem. Tu su nađeni i zlatni predmeti grčkog nakita, naušnica, i ilirskog novca kralja Gencija. Nekropola u Gostilju, sa nalazima iz posljednjih vjekova prije nove ere, »pruža veoma dragocjene podatke za proučavanje raznih etapa razvitka kasne ilirske kulture u vremenu takozvane ilirske države i na klasičnom području te države, pošto se Gostilj nalazi svakako na području Labeata, između važnih centara Skadra i Meteona«.³ Kralj Milutin podložio je manastiru Banjskoj (1313—18), pored nekoliko drugih zetskih sela u Podlužju, »Gostilje i drugo Gostilje (Gornje i Donje). A se im vsjek megje, megje Podlužiju ot Ciemve«.⁴ Jovićević kaže: »U Mljacima, ispod Mataguža, nailaze u zemlji na kanale, tragove nekadašnjeg vodovoda. Tu je bila stara crkva, koju su Turci razrušili i sagradili most na Maloj Mrki«.⁵

I susjedna naselja su stara. U Glavatulji (u Golubovcima) živio je, prema predanju koje je zabilježio Jovićević, neki Glavat, koji je podigao prvu crkvu u Golubovcima. Od njega je muslimanska grana Glavatovići, koji su podigli Glavatovića džamiju u Podgorici.⁶ U kotorskim izvorima mnogo se pominje kotorska vlasteoska porodica Glavati, još od početka XIV v. Pretpostavljamo da je ona porijeklom iz Zete od rodonačelnika Glavata. Po narodnom predanju, iz ravne Zete vodi porijeklo i pjesnik Branko Radičević. »Staro vlasteosko porijeklo Radičevića — kaže Maksim Šobajić — vodi iz Ivanbegova doba, od Nekog Radonje Radičevića, čijih potomaka i danas dosta ima u Zeti, u varoši Podgorici, u selima Berislavci i Goričane«. Od njih je Brankov predak Petar, koji je krajem XVIII vijeka živio u Podgorici. Iz osvete je ubio Turčina i pobegao u Dalmaciju. Petrov sin je Alekса, a njegov sin Todor, koji se preselio u Slavoniju, i tamo mu se u Brodu rodio sin Alekса (Branko).⁷

² A. Jovićević, *Malesija*, Srps. etnogr. zbornik SAN, XXVII (1926), 19; isti, Zeta i Lješkopolje, 367, 369, 425—6.

³ *Istorija Crne Gore*, I, 136—8.

⁴ Novaković, *Zakonski spomenici*, 624.

⁵ Jovićević, isto.

⁶ Jovićević, Zeta i Lješkopolje, 377, 450.

⁷ Maksim Šobajić, *Starine u Zeti*, Bgd 1892, 54.

Stevan Radičević u Kotoru, Zećanin, nazivao je Branka »sinovcem«, a ovaj njega svojim »stricem«. Po Vuku Karadžiću šiljali su jedan drugome pozdrave. Poznati cetinjski arhiđakon Filip Radičević pričao je dosta ubjedljivo o Brankovom zetskom porijeklu. Vjerodostojniji dokaza o tome nema.

Mataguži kod Podgorice — kaže Jireček — »poznati su od 1330. godine«. Matagužani se pominju 1441—2. godine, u vrijeme prvog pada srpske despotovine, kad je Gornju Zetu zaposjeo Stevan Vukčić, a Crnojevići pristali uz Mlečiće, koji su bili zauzeli Drivast.⁸

Selo Mataguži (Mataguzi) prvo je potpisano na ugovoru Stevana Crnojevića s Mlečanima 1455. godine na Vranjini, a onda opštine (companie over comuni).⁹ Mataguži su 1468. godine priložili manastiru Vranjini jednu zemlju »među reku Plavnicu i potok ot Kabež (treba: Karabež).¹⁰ Među priloženicima se pominje i »Lev Grbačević«, možda pripadnik bratstvu Grbavčević iz današnjih Mataguža.¹¹

Ivan Crnojević potvrdio je »među matagužsku i hotsku« poveljom o granicama nekih sela i manastirskih posjeda. »Rekoše Mataguže: međa mi je na Hum i na Rakoč i na Ubogu draču; a govorit Hot: Moja je međa ot Huma na Turačka gumna i na Ubogu draču. A gdje стои Strahinja Ivladnić то је Matguž«. U nastavku granice pominje se »put veliki«. Kaže se: »ot cara Šćepana do cara turskoga primjena: u izvor Pjesčanika i posred Hrenča su ovu stranu Bogišine kruške... i ottoljen putem velikijem na Budanov grab, i ottoljen na drugi grab, i ottoljen na Niknovića laza, i otolje uz goru u Hot«. Istovremeno obilježena je i »međa matagužska i grudska«.¹²

U kotorskim spomenicima Mataguži se pominju 1431. godine, i to samo u jednom dokumentu tokom XIV—XVI vijeka.

Dimitrije Miokov iz Mataguža (Dimitrius de Miocho de Mathagusiis), oko 22 godine uzrasta, sklopio je, 12. maja 1431, ugovor s knezom Klimentom (cum comiti Climento) i Nikolom Zanketom iz Trana, da ide s njima u Trani (Italiju), da tamо ostane i služi tri godine kod notara Cincija ili Albrica Pelaka, da radi u kući i van kuće što mu se naredi, pošteno i vjerno, obavezujući se da neće učiniti nikakvu štetu. Kliment i Nikola su se obavezali, u ime Cincija ili Albrica, da će ga poslodavac hrani i odijevati kako treba, i da će mu na kraju službe dati 3 dukata (V, 156).

⁸ Jireček, *Istorija Srba*, II, 46; I, 365.

⁹ Ljubić, *Listine*, X, 67.

¹⁰ Jireček, II, 44; Škrivanić, *Vlastelinstvo Sv. Nikole Vranjinskog*, *Istor. zapisi*, XVI (1959), 44.

¹¹ Jovićević, *Zeta i Lješkopolje*, 368.

¹² *Cetinjski ljetopis*, 42a, 43.

Grlje su izgubile svoj raniji naziv. Pominju se 1455. i 1614. godine. Taj naziv obuhvatao je nekoliko naselja starog Podlužja, oko ušća Cijevne u Moraču, što se vidi i iz hrisovulje Ivana Crnojevića o međama pominjanih zetskih sela. Jovićević kaže: »Lajkovići, Mitrovići, Srpska i Rake zvali su se doskoro opštim imenom Grlje. U gramati Ivana Crnojevića kojom bilježi granice dobara manastira Vranjine stoji »Rake u Grlieh«. Selo Lajkovići dobilo je ime po bratstvu Lajkovićima, čiji je predak Lajko, sin Grlje, doseljenog iz Ljubotina, »možda prije 300 godine« — kako kaže Jovićević.¹ Ako je njihov rodonačelnik zaista Grlja iz Ljubotina, onda se on doselio u Zetu i prije 500 godina, jer se Grlje pominju još u doba Stevana Crnojevića. U pomenutom Vranjinskom ugovoru iz 1455. godine, selo Grlji (Gerli) uvedeno je na trećem mjestu, ispred Podgorice i Lužana. U hrisovulji Ivana Crnojevića kaže se: da međa botun-ska ide »kroz kuće grlske i u Cievnu dospieva«. Znači, Grlje su između sela Botuna i ušća Cijevne, današnji Lajkovići. O širem prostoru naselja govori nešto više Ivanova povelja o granicama posjeda manastira Vranjine. Tamo se, pored ostalog, kaže da granica ide »ot sela Grlja (Grlja) ka Plavnici mimo Beri«.² Erdeljanović govori o tome kako je »jedan Zečanin iz Grla«, sa družinom, ubio na Cetinju silnog Radul Vlaha, po nagovoru Ivana Crnojevića, i da je to bio Vuk Jovanov Bjelošević, iz sela Bjeloša kod Cetinja. Bjeloši se dijele na dvije bratstveničke grupe, Jovanoviće (18) i Grljeviće (28 kuća), koji misle da su »dodigli iz Grla u Zeti«. I Jovićević smatra da su Grljevići iz Zete, iz sela Bijelog Polja, nedaleko od Lajkovića. Otuda Erdeljanović i donosi zaključak: da su »stari Bjeloševići bili doseljeni iz Grla u Zeti«, i da su Grla možda obuhvatala Bijelo Polje.³

U kotorskim spomenicima Grlja se pominju 1513. i 1515. godine; odnosno, pominje se Novak Bogdanović iz Grlja, okrug Zeta (de Gerlia, districtus Zenta), punomoćnik manastira Bogorodice u Kupelniku, kao što ćemo vidjeti docnije, i ovaj Radoslav Grljanin.

Radoslav iz Grlja (dominus Radoslavus de Gargli) javlja se, kao što ćemo vidjeti, u januaru 1515., zajedno s Dabišinom Musanovićem (Mušanovićem?) iz ceklinskog naselja Rijeke Crnojevića (XXX; 69).

Bolica navodi: da su Grlji (Gargli) imali 1614. godine 80 kuća i 185 vojnika; na čelu je stajao Vuko Jovanov.⁴

¹ Zeta i Lješkopolje, 431, 478—9.

² Cetinjski ljetopis, 42a, 43.

³ Erdeljanović, 268—70; Jovićević, Riječka nahija, 527.

⁴ Starine XII, 181.

11. — KUPELNIK

Kupelnik (danas Koplik), veliko selo s jugoistočne strane Humskog blata i Kastratskih virova, nalazi se u Albaniji, na Suhom potoku (Proni sat), koji utiče u Jezero, na 16. km velikog puta Skadar — Podgorica — Onogoš. U doba Vojislavljevića, Nemanjića i Balšića to je bilo pretežno srpsko naselje, kao što je i blisko selo Vraka, u kojoj je Jovićević poslije prvog svjetskog rata našao preko 130 srpskih žitelja. On kaže: da je zakon Leke Dukadinca »kamen temeljac pravosuda u Sjevernoj Albaniji izuzevši Koplika i Vrake. U blizini Gradeca je veliko selo Koplik, koje je car Dušan bio poklonio manastiru Arhandela Mihaila u Prizrenu, vjerovatno kao srpsko i pravoslavno... U Baleču, kod Koplika, bio je biskup i ovaj se 1356. godine žali arhiepiskopu barskom, da je njegova biskupija puna šizmatika... I docnije, 1416. godine, tu je bilo mnogo popova sa srpskim imenima: protopop Duro, pop Andrija, pop Stanko, pop Bogdan i drugi; i sami seljani su imali ponajviše srpska imena... Po predanju Malisora, preci svih malisorskih plemena, izuzev dijela Gruda (nedaleko Skadra), doseljeni su iz crnogorskih brda, Bosne i Hercegovine«.¹ Govoreći o srpsko-mletačkom ugovoru u Drivastu (1426), Jireček kaže: »Drivast beše najvažnije srpsko mesto u skadarskoj oblasti. Srpsko-mletačka granica... presecala je veliki put od Skadra za Kupelnik (Caponicho) i dopirala do Jezera.«² O ovom naselju pisao je i Gavro Škrivanić. »Srednjovjekovni Kupelnik, odnosno današnji Gornji i Donji Koplik — kaže on — nalazi se udaljen sedam kilometara od Govedeg broda, za koji znamo iz povelje Đurđa Stracimirovića (1404) manastiru sv. Nikole Vranjinskog da se nalazi u Zeti.«³

U zetske županije (juppanias) pop Dukljanin nabrala Kupelnik (Cupelnich), poslije Luške, Podluške i Gorske. Pominje ga još na jednom mjestu. Od svog oca kneza Vojislava, koji dijeli zemlju na upravu između pet sinova, Saganek je dobio: Gorsku župu, Kupelnik i Baleč (Saganec autem Goriscam juppanam, Cuprilnyc et Barezi).⁴ Ovdje je Kupelnik naveden u iskrivljenom obliku. Iz fotokopije prepisanog Ljetopisa vidi se da je prepisivač grijeošio u čitanju ili prepisivanju i da je praznoslovio.* Za županiju Kupelnik Ivan Kovačević kaže: da je »spadala u veće i prostranije dukljanske župe«; da »njenu dugačku jugozapadnu granicu čini Skadarsko je-

¹ Jovićević, *Malestja*, 9—12, 17—18, 21, 96, 173; *Glasnik Srpskog geograf. društva*, III, sv. 3—4, str. 153—4.

² Jireček, *Istorija Srba*, II (1952), 322.

³ Škrivanić, *Oblast srednjovjekovnog Pilota u XIV stoljeću*, Istor. časopis SAN, VII (1957), 323—4, 326.

⁴ Sl. Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, 143, 158—9.

* Na istom mjestu prepisivač je napisao: »Luca«, mjesto Lusca; »juppanam«, mjesto juppaniam; »Clouco«, mjesto Clobuco; vjerovatno i »Barezi«, mjesto Balezi, a »Cuprilnyc« mjesto Cupellnyc.

zero od Hotskih virova«; da se ka Skadru »pružala do oblasti Vrake, do rječice Beniš ili Rijoli, ukoliko nije zahvatala i ovu oblast«; da se »središte župe može tražiti u današnjem većem selu Kopliku«; i da se na području te župe nalazi danas nekoliko ruševina starih gradova, kao: Gradac, Gradište i Baleč (Balecium, Balezi, Balec).⁵

Granice sela Kuševa u Zeti, koje Stevan Dečanski podlaže Dečanima (1330), išle su »ot Kupjelničke megje« i dalje »niz Sušicu pravo u Blato«.⁶ Da selo Kuševo, koje poslije nekolike godine potvrđuje Dečanima kralj Dušan, ne pripada području stare Podluške županije, između Cijevne i Hotskog blata, i da se ne nalazi negdje blizu Tuzi, kako su neki istoričari mislili, nego da se nalazi na području župe Kupelnik, to se može zaključiti i po imenima nekih mesta navedenih u Dušanovoj povelji manastiru Arhanđela u Prizrenu (1348). Pored ostalih mnogobrojnih posjeda, Dušan je svojoj zadužbinu podložio i »selo Kupjelnik i crkv Sveta Bogorodica, a međa mu ot Podgori u Simeon dub« i dalje međe »kadrunske«.⁷ Sušica je, neosporno, današnji Suvi potok, koji protiče između sela Kupelnika (Koplika) i Podgora (danasa Podgore), i utiče u Jezero, u blizini sela Kadruna (danasa Kaldrun), Kuševo je, kaže Škrivanić, današnja Kuša, koja graniči sa Kupelnikom.⁸

U mletačkim izvorima, u Skadarskom zemljишniku iz 1416. godine, Kupelnik je uveden kao opština koja pripada Skadru (territoria communis posita in civitate Scutari). Selo zvano Kupelnik (villa clamada Capenico) imalo je ravno sto domaćina. Seoski glavar bio je Sloven, Tomaš (capo Thomasio Schiavo). Opštinski pisar pisao je srpski. Srbi su bili: sudija, protopop, đakon, sedam popova, kovač. Arbanasa je mnogo manje, svega 8 među prvih 50 popisanih domaćina. Da navedemo nekoliko starosrpskih klasičnih imena: protopop Đuro (Jura protopopa), popovi Milac, Bogdan, Stanko, Andrija, Nikošin, Radovan i Radoslav Tripov (pop Radoslavo Triboff), đakon Bogoslav, Ivan sudija (Ivan sudia, over sudichi), Bratoslav kovač (Bratoslavo covazo), Ratko Božikov, Vitko Radan, Pribac Budimir, Bogdan Budimir, Dobroslav Grivlina, Teodor Vragoč, Miha Butkov, Tripun Tatica, Nikola Mirkov, Bogeta Bokorić, Marko Bratoneš, Bogdan Nalješko, Bogdan Kokot, Novak Milić, Bogdan Šoša, Miok Damjanov, Stojko Petruš, Radoslav Novakov, Đurde Deško, Nikola Radojev, Ivan Ljiljak, Ivan Golobin, Bogdan Bogšić, Nikola Pobora, Dojčin Ljuboje, Kalija udova Geroslava, Mara udova Marka Baćera, Đura Mesić, zapovjednik (Jura Messi comandador), itd. Uzgredno da pomenemo i nekoliko susjednih sela, koja su pripadala županiji

⁵ Istorija Crne Gore, I, 321, 390.

⁶ Novaković, Zakonski spomenici, 646; Rad. Ivanović, Dečansko vlastelinstvo, Istor. časopis SAN, IV (1952), 173.

⁷ Novaković, isto, 646, 682, 692; isti, Selo, SKZ, Bgd., 1965, 139, 145.

⁸ Škrivanić, Oblast srednjovjekovnog Pilota, Istor. časopis SAN, VII, 323—4; VIII, 231, 234.

Kupelnik. U selu Podgoru (villa Podegora), popisani su između ostalih: Miloslavići, Đakonovići, Bogšići, Radinići, Račići, Mirojevići, Mladenovići, Vlašići, Milotići, pop Radoslav, pop Stojko, Đorđe Mida, čije se prezime javlja u Kotoru, itd. U Grujomiru (villa clamada Grovimir) popisano je svega 16 domaćina, među kojima 4 katolička sveštenika, Petar Urošev, Petar Grbljanin, Ivan i Aleksa Grujemirani (don Petro Urossi, don Piero Gripulich, don Zuane et don Alessio Grovemiri). Kadrun (villa clamada Caldiron) imala je istog glavara iz Kupelnika, Tomaša, i srpskog opštinskog pisara; popisanih 49 domaćina, među kojima 6 srpskih popova (pop Bogoslavo, Radovan, Dimitri, Rayco, Radoslav, Bitri Cochien), đakon Stefan, zapovjednik Drago, majstor Petko, majstor Radovec, Rada udova Radasina, Nica Putinić, Mara udova Brana, Mara udova Ćevešija, Bogoslava kaluderica, siroče Nikola (Mara moier che fo de Cevessia, Bogoslava calogera, Nicolas orfano) i drugi; svega 49 domaćina. U gradu Baleču bili su glavar i proniar Andrija Omoj i Kojačin pok. Radiča (cita de Balezo e cavo e pronario Andrea Omoy et Coiacin fio condam de Radizo). Popisano je 27 domaćina i među njima 8 katoličkih sveštenika. Oko Baleča popisano je 33 sela i zaselaka.⁹

Poslije deset godina, Kupelnik se pominje u srpsko-mletačkom ugovoru sklopljenom u Drivastu 1426. godine. Govori se o granici koja se spušta na »veliki put koji ide od Skadra u Kupelnik« (in la via granda, che vien da Scutari a Coponicho). Ugovor je potvrdio despot Stefan Lazarević 25. jula 1426.¹⁰

Bogorodičina crkva u Kupelniku, kao što smo vidjeli, pominje se u Dušanovoj povelji (1348). Svojoj zadužbini u Prizrenu darovao je godišnji dohodak od 33 spuda soli, koje je davao manastir sv. Srđa na Bojani crkvi Bogorodice u Kupelniku (»i dohodak Svetoj Bogorodici Kupjelničkoj u Svetom Srgii 33 spudi soli vsako godište«).¹¹

Ni o Kupelniku u Kotorskom arhivu nemamo više nego samo jedan dokumenat do kraja XVI vijeka.

Novak u Bogdanoviću iz Grlja, okruga Zete, prisutnom, punomoćniku kaluđera Bogorodičine crkve u Kupelniku (Novaco Bogdanovich de Gerlia, districtus Zente, presenti et stipulanti vice et nomine dominorum caloyerorum sancte Marie Cupionich procuratore), obavezao se Ljubiša sa Mula (pri Kotoru), 25. aprila

⁹ Šime Ljubić, *Skadarski zemljšnik od godine 1416*, Starine XIV (1882) str. 30—8.

¹⁰ Isti, Listine, IX (1890), 14—17. Napomena: U ovom ugovoru određeno je: da granice između Kotora i Njeguša, koji su se tada zvali Ledinac, ima odrediti komisija od šest predstavnika Kotora i šest predstavnika Ledinca (e per li confini tra Cataro e le Danize chel sia tolto sey boni homeni de Cataro e sey boni homeni de la Danize), treba: de Ledineze. Prevodilac je pogrešno napisao: »le Danize«, umjesto Ledinac, kako su se Njeguši tada nazivali. (v. *Pomeni plemena*, I, 10—17).

¹¹ Novaković, *Zakonski spomenici*, 692.

1513, pred kotorskim sudom, koji je zasjedavao u novoj loži na morskoj obali (sub logia nova marine), da će mu do Aranđelova dne pronaći i predati srebrnu kadionicu (unum turibulum argenti) koju je prodao u Dubrovniku, ili mu vratiti 11 dukata, odnosno 44 perpera. Takode, obavezao se Metko (zlatar), da će Novaku platiti ostatak cijene za kadionicu, i da će poći u Dubrovnik radi pomenute kadionice. Ovu javnu ispravu potvrdili su: Trifun Zagurović, sudač, i Jakov Paskvalić, auditor. Sa strane dokumenta je napisano: *Obligatio pro dominis caloyeris sancte Marie de Cupionich districti Zente* (XXVIII, 116).

Bolica kaže: da je (1614) Kupelnik (Cupionich) imao 60 domova i 130 vojnika; Vraka (Vuracha) 20 domova i 40 vojnika; Kadrun (Cadarum) 30 kuća i 70 vojnika; a Gradiška (Gradisca) 40 kuća i 95 domova. Starještine ova četiri sela bili su: Peko Komprsa, Vuka Sula, Drea Marin i Đon Zuban (Pecha Compersa, Drea Marin, Gion Zuban).¹²

¹² Starine II, 176.

II

MRKOJEVIĆI

Pleme Mrkojevići nastanjeno je u Mrkojevićima, koji se prostiru između Rumije, Možure i mora. Nagnuti su prema moru. Morsku obalu zahvataju od Bara do Ulcinja. To je prostor nekadašnje županije Prapratne (Prapratna), koju pop Dukljanin navodi poslije županije Oblika. »Ubifikacija ove župe — kaže Jovan Kovačević — vrši se prema glavi XXXVIII Barskog rodoslova i opisa bojišta između Vojislava i Vizantinaca. Poslije napada na vizantijski logor u Barskom polju Vojislav je gonio Vizantince dok nije »prešao potok koji teče Prapratnom i prispeo u šumu«. U pitanju je potok Kunj i šuma Gorane. »Centar župe — kaže Kovačević — bio je dvor kralja Mihajla, koga spominje episkop Mihajlo Devolski u dodacima Skiličnoj hronici. Prema ovome podatku, kralj Mihajlo je imao dvorove u Kotoru i u Prapratni.¹ U srednjem vijeku Mrkojevići su »svi bili pravoslavni Srbi« — kaže Šobajić. Od prije 250 godina »počeli su mijenjati vjeru«, a od prije sto godina »svi primili islam«, pod uticajem Skadra, ka kojemu su bili okrenuti i od turskih vlasti imali izvjesne povlastice.² Mrkojevići još i danas čuvaju imena svojih bratstava i krst sv. Jovana Vladimira, kao najveću svetinju plemena.³ Tokom XIV vijeka, tako se smatra, novo ime Mrkojevići zamjenilo je ime Prapratne.

¹ *Istoriја Crne Gore*, I, 325; Jireček — Radonjić, *Istoriја Srba*, I, 122. (U oba djela navedena literatura).

² Enciklopedija Srba, Hrvata i Slovenaca, (Stanojević). Vid. M. Šufljaj, *Srbi i Arbanasi*, Beograd, 1925.

³ A. Jovićević, *Crnogorsko primorje i Krajina*, Srpski etn. zbornik SAN, XXIII (1922), 21—24—32, 62, 77.

Najraniji pomeni Mrkojevića javljaju se u mletačkim izvori ma, 1409 (Li Marchoe), 1449 (de Marchois) i 1559 (Marcovich) kod Bara.⁴ U kotorskim spomenicima Mrkojevići se javljaju krajem XVI vijeka.

Vuko Brajšin iz Mrkojevića (Vuco Brasin! de Marcoevichi), stanovnik Kotora, opunomočio je, 4. maja 1597, Vuka Rado njićina iz Ljute (Boka) da se stara o njegovoj kući i da je unajmljuje po svom nahodenju. — Vuko Mrkojević i Nikola Bizanti, staratelj djece pok. Nikole Jakonje, pozivani su u sud 28. juna i 19. jula 1599. — Vuko Brajšin Mrkojevich (Vuco Braiscin Marcoevich) pozivan je iste godine još nekoliko puta u sud, 3. i 8. novembra s Pavlom Perovcem (LXIX, 131; LXX, 463, 465, 476, 478, 502, 504).

Damjan Čuši iz Mrkojevića (Damian Zusi de Marcoevichi) pozivan je u sud 22. avgusta 1599, zajedno s Vukom Brajšinim (LXX, 489).

Imena brojnih Mrkojevića mogu se naći u *Jednom platnom spisku mornara i oficira mletačkih naoružanih barki iz 1626. godine*, koji je, pod ovim naslovom, objavio Gligor Stanojević.⁵ Vrlo je koristan za proučavanje stanovništva Mrkojevića.

⁴ Ljubić, *Listine*, VI, 22; IX, 290; 313; Starine JAZU, X, 251; Jireček — Radonjić, *Istorijski zapisi*, I, 85.

⁵ *Istorijski zapisi*, XXIV—2 (1967), 363—73

III

KRAJINJANI

Krajinom se naziva jugozapadni priobalni pojas Skadarskog jezera, oblast između Crmnice i albanske pokrajine Anamali (koja zahvata trougaoni prostor između Bojane i Jezera). U predjelu između Skadarskog jezera i mora, pop Dukljanin nabraja četiri županije. To su: Oblik, Prapratna, Crmnica i Budva s Kučevom i Grbljem (juppanias... Obliquit, Prapratna, Cremeniza, Budua cum Cuceva et Grepoli).¹ »Župa Oblik je bila — kaže J. Kovačević* — vezana sa Skadarskim jezerom preko predjela koji se još u dukljaškom periodu nazivao Krajinom... Danas se cito ovaj kraj zove Krajina, iako je u Barskom rodoslovu samo mjesto (locus)«.² Većina historičara opredjeljuje Dukljaninovu županiju Prapratnu između Bara i Ulcinja, a to su današnji Mrkojevići. Međutim, Jovićević odlučno tvrdi: da je Prapratna zahvatala obalni pojas Skadarskog jezera, današnju oblast Krajine, i da joj se ime sačuvalo u današnjem mjesnom nazivu Prapratište, dio sela Donjih Murića, pri Jezeru. Tu je, kaže on, bila prestonica kneza Stevana Vojislava, »na najljepšem mjestu u Krajinii«, gdje su masline stare »više od hiljadu godina«, gdje su stari manastiri, Starčevo, Beška i Moračnik.³ To bi bilo

¹ Ljetopis, fotokopija, 143.

² Istorija Crne Gore, I, 324.

* J. Kovačević ima pravo kad kaže: da Dukljaninova Cuceva, koje on čita Kučeva, nije Kčeve (u Ozrinčima), kao što su neki navodili, nego budvansko Kučeve (Istor. Crne Gore, I, 298, 326—7). U kotorskim spomenicima XIV vijeka javlja se Kčeve (Cočova). Tada se budvansko Kučeve ne pominje uopšte, nego samo Paštrovići, a najtješnje područje Budve samo Bečići i Main, pored starog imena Grblja. Ime Kučeva zamjenila su nova imena kojih nema kod Dukljanina. Takav je slučaj sa Oblikom i Prapratnom, koje su zamjenila imena Mrkojevići i Krajinu.

³ Jovićević, Prapratna, Zapisi, II (1928), 193.

utoliko prihvataljivije što se Prapratnište nalazi u blizini manastira Prečiste Krajinske, koje mjesto pop Dukljanin naziva imenom Krajina (in loco Craina dicitur),⁴ gdje je tu negdje bio i dvor dukljaškog kneza Vladimira. Iz toga bi proizilazilo: da je ime županije Prapratne zamjenjeno imenom Krajina. Pored svega toga, ta postavka nije pouzdana. Zato, pitanje prostora Prapratne ostaje i dalje neprečišćeno sasvim. Ne zna se sigurno da li je bila primorska ili prijezerska oblast. U prvom slučaju ispalо bi: da je županija Oblik zahvatala današnje Mrkojeviće; u drugom slučaju da je zahvatala današnju Krajinu, ako ne cijelu, a ono njen veći dio. Jedno je jasno: ime Dukljaninove Krajine proširilo se docnije na cijel kraj, zato što je Prečista Krajinska postala značajno svetište i narodno zborište toga kraja. No, ni Dukljaninovu riječ *mjesto* (locus) upotrebljenu za Krajinu ne treba isključivo shvatiti kao lokalitet; to se odnosi i na kraj. U povеlji Ivana Crnojevićа iz 1482. godine kaže se za Crmnicu da je »mjesto« (va mjesto Cernicu).⁵ I Stevan Prvovenčani tako kaže za Dioklitiju. Domentijan piše: da se Nemanja rodio »u mestu zvanom Dioklitija, koje se zove veliko kraljevstvo od početka«.

1. — PREČISTA KRAJINSKA

Manastir Bogorodice u Krajini poznat je kao kulturno i književno središte stare Zete. U njegovoj neposrednoj blizini bio je dvor kneza Jovana Vladimira i njegovog oca, kneza Petrislava Hvalimirova Predimirovića. U manastiru je sahranjen knez Vladimir i njegova žena Kosara, docnije monahinja toga manastira, koji je ona obnovila. Ona je svakako doprinijela stvaranju svetiteljskog kulta Jovana Vladimira (poginuo 1016), koji se stao širiti iz Zete ne samo kod Srba nego i kod pravoslavnih Arbanasa, kao i kod susjednih katolika. Svećeve mošt prenesene su iz Prečiste Krajinske, kako se smatra oko 1215. godine, u manastir sv. Jovana kod Elbasana (Albanija), koji je obnovio 1381. godine albanski knez Karlo Topija, odmetnik od cara Uroša i Balšića.

U ovom manastiru, vjerovatno, napisan je *Život zetskoga kneza Vladimira*, negdje u drugoj polovini XI vijeka, kako se to smatra, i to na starosrpskom jeziku, svakako glagoljicom (koja se tada nazivala cirilicom).⁶ To je ona knjiga koju je preveo na latinski pop Dukljanin. »A ko želi — kaže pop Dukljanin — da sazna koje je i kakve vrline bog blagoizvolio da izvrši preko blaženoga Vladimira, sluge svoga, neka pročita knjigu o njegovim djelima (liber gestorum eius), u kojoj su po redu opisana njegova djela«.⁷ O stra-

⁴ Ljetopis, fotokopija, 151.

⁵ Cetinjski ljetopis, fototip. izdanje, 39.

⁶ Đorđe Sp. Radojičić, *Antologija stare srpske književnosti*, Bgd 1960, 311—12; *Prednjegoševsko doba*, drugo izd. Titograd 1966, 495—8.

⁷ *Prednjegoševsko doba*, Titograd 1963, 43; Sišić, *Ljetopis popa Dukljina*, SAN, Bgd 1928, 116).

danjima i mučeničkoj smrti kneza Vladimira ubrzo je ponikla i stala da kruži legenda, »prva legenda koja je na ovoj zemlji nikla iz našeg života« — kako kaže Stojan Novaković.⁸ Ovo naše »najstarije originalno djelo«, prvi roman Južnih Slovena sa motivom i ličnostiima iz naše slovenske istorije i životne stvarnosti, nije sačuvano. Ni je sačuvan ni latinski prevod (original) popa Dukljanina iz sredine XII vijeka, prema Šišiću i Škrivaniću iz 1149. godine.⁹ Sačuvani su samo docniji prepisi Dukljaninova prevoda, od kojih se jedan čuva u Vatikanu, čiju je kopiju objavio Slav. Mijušković.¹⁰ U grčkoj legendi o Vladimиру i Kosari, štampanoj u Veneciji 1690. godine, kaže se: da je ova legenda čuvana u »srpskim knjigama«. Srećom, knjigu nepoznatog Zećanina iz Krajine čitao je »Zećanin iz Bara« (pop Dukljanin), i sačuvao nam nekoliko njenih najljepših stranica — priču o nježnoj ljubavi Kosare i Vladimira, koja predstavlja klasični obrazac početaka sveukupne slovenske književnosti, znameniti spomenik Prečiste Krajinske.

Pop Dukljanin dvaput pominje Krajinu. Kaže da je Kosara uzela i odmah odnijela tijelo kneza Vladimira u mjesto zvano Krajina, gdje je bio njegov dvor, i sahranila ga u crkvu sv. Marije (in loco Craina dicitur, ubi curia eius fuit, et in ecclesia s. Mariae recondidit). A kad je tijelo blaženoga Vladimira preneseno iz Prespe u Krajinu (corpus beati Vladimiri di Prispa in Craini), car Vladislav sakupi vojsku i dođe da zauzme zemlju blaženoga Vladimira i grad Drač.¹¹

Balša III podložio je 1417. godine dva »gumna« soli (kod Prevlake) manastirima na Vranjini i Moračniku, s obavezom da deseti dio davaju manastiru Bogorodice u Krajini.¹² Na osnovu te povelje, valjda, zetski mitropolit Arsenije potvrđio je: da se »Prečistoj Krvinskoj« daje »deseti kabl« soli.¹³

Vladimir Petković piše o Prečistoj Krajinskoj kod Ostrosa: »Manastir sa crkvom Uspenja Bogorodice podigla je Kosara, udova zetskog kneza Vladimira, koja se tu zamonašila, a tu je i sahranjena. Tu je (bio) grob kneza Vladimira. U XV v. bila je tu stolica zetske episkopije. Kad su Turci ovde ovladali, Crnojević prenese stolicu episkopije prvo u Vranjinu, a zatim na Cetinje«. Kaže: da je crkva bila »jednobrodna bazilika sa kružnim konhama«.¹⁴ A. Jovićević kaže: da je crkva bila duga 15 metara, a toliko je bila duga i kuća koja se nastavljala na crkvu. Manastirska kula, koja je očuvana, visoka je 12—14 metara; imala je četiri kata i na vrhu zvonik.

⁸ St. Novaković, *Prvi osnovni slovenske književnosti, među balkanskim Slovenima. Legenda o Vladimиру i Kosari*, SAN, Bgd 1893, 190—7.

⁹ Škrivanić, *Imenik geogr. imena srednjov. Zete*, Titograd 1959, 71.

¹⁰ Ljetopis popa Dukljanina, »Luča«, Titograd 1968.

¹¹ Isto, 151—2.

¹² Jireček, II, 173.

¹³ Novaković, 757.

¹⁴ Vlad. Petković, *Pregled crkvenih spomenika kroz povijesnicu srpskog naroda*, Bgd, 1950, 37.

Oko crkve se poznaju tragovi mnogih kuća i groblja. Manastir je zadužbina kneza Jovana Vladimira... Manastir Prečiste Krajinske bio je stjecište pravoslavlja od Zete do Miridita... Pošljedice uticaja na okolna mjesta bile su moće do naših dana; ne samo Krajinjani, no i Zećani i Skadrani skupljali su se doskora kod ovih razvalina o Velikoj Gospodi... Tu je narod od sve tri vjere provodio dan u pjesmi, igri i veselju, pucanju i zajedničkoj trpezi.« Za stanovništvo kaže dalje: da ima 989 porodica, od kojih se za 652 zna odakle su doseljene; da je najjači rod Škrelje (u Šestanima i Lekićima); da je najveći broj doselejnih iz Klemenata (130 domova), zatim iz Miridita (80 domova), Kuča, Ozrinića, Crmnice itd.; da su starašjedoci srpskog porijekla.¹⁵

Kao što je poznato, stolica Zetske mitropolije bila je dugo vremena na Prevlaci u Boki (episkopije 1219—1345, mitropolije 1346 — oko 1446). Jedno kratko vrijeme, sredinom XV vijeka, bila je u Prečistoj Krajinskoj, odakle su Mlečani potisli pravoslavnog mitropolita i doveli unijatu. Stolicu Zetske mitropolije sa Vranjine Ivan Crnojević je prenio na Cetinje (1485). U jednom latinskom dokumentu Kotorskog arhiva, pominje se unijatski mitropolit krajinski, Grk sa Krita.

Vrlo uvaženi otac gospodin Jovan iz Kandije, po milosti božjoj i apostolske stolice veledostojni arhiepiskop Krajine i područja (Reverendissimus... pater et dominus, dominus Johannes de Candia, dei et apostoliē sedis gratia archiepiscopus dignissimus Craine et pertinentiarum suarum), odredio je, 29. maja 1458, sveštenika Mateja pok. Durka Pautinova iz Kotora (constituit et ordinavit venerabilem virum presbiterum Matheum quondam Jurchi de Pautino de Cataro), prisutnog i saglasnog, za svoga kapelana i punomoćnika u gradu Kotoru i okolini. Dokument o naimenovanju napisan je pomoću tumača magistra Nikole Rica, zapovjednika strelaca kotorske tvrđave, pošto arhiepiskop Jovan nije znao latinski jezik (quia dictus dominus Johannes linguam latinam non sciebat et nullatenus intelligebat). Sveštenik Matej bio je dužan da lično vrši nadzor i da se stara o cijeloj agendi arhiepiskopa Krajine u Kotoru o svom trošku, a kad ide da služi u crkve arhiepiskopa u okolini dobija platu od arhiepiskopa. Kad sveštenik Matej vrši agendum arhiepiskopa Krajine dužan je za ovu platu ići po okolini na trošak arhiepiskopa i njegove arhiepiskopije; i kad ide na konju po okolini, po potrebi agende i po naređenju arhiepiskopa, sve troškove snosi arhiepiskopija. Za službu i uloženi trud u Kotoru sveštenik Matej dobija od arhiepiskopije na ime godišnje plate 12 zlatnih dukata, a uz to troškove za bogosluženje i rad u okolini. Za sve to arhiepiskop se obavezuje pod cijenom globe »6 za 5« (20 posto), prema propisu Kotorskog statuta. Kad arhiepiskop Jovan zaželi poslati sveštenika Mateja u Rim, Veneciju ili negdje drugo, radi službe svoje ili

¹⁵ Jovićević, Crnogorsko primorje i Krajina, 19, 21, 112.

svoje arhiepiskopije (quon volendo dictus dominus archiepiscopus Johannes mittere dictum presbyterum Matheum Romam Venetias, vel alio, pro suo et sui archiepiscopatus servitis), dužan je ići i dobiće, pored plate, putne troškove i nagradu. Ovaj akt potpisani je u kancelariji Kotorske opštine u prisustvu Trifuna Margocijeva (Paskvalića, unuka Trifuna Paskvalića, brata Dušanova potovestijara Gruba), sudije, i Franja Matijeva Bizanti, auditora (XI, 53—5).*

Kratak izvod ovog dokumenta objavio je Ivo Stjepčević, da bi utvrdio: kako je arhiepiskop Jovan iz Kandije, porijeklom Grk, »koji stoji u vezi sa sv. Stolicom, pripadao istočnom obredu«.¹⁶ Stjepčeviću su ostala nepoznata tri dokumenta o pomenutom kotorskem kapelanu arhiepiskopa iz Krajine, Mateju Đurka Pautinova, koji je bio pop-glagoljaš i služio službu na slovenskom jeziku u Boki Kotorskoj i Čeklićima. Ovi dokumenti o zetskom mitropolitu iz Krajiće i kotorskem popu-glagoljašu bacaju pramen svjetlosti na tamni period unijatske mitropolije kad je njena stolica bila u Prečistoj Krajinskoj. «Na crkvenom saboru u Firenci 1438 — kaže Stjepčević, bilo je časovito uspostavljeno sjedinjenje istočne i zapadne crkve».¹⁷ Ugrožena od turskog osvajanja i širenja muhamedanstva, istočna crkva je potražila oslonac na zapadnu crkvu. Znači, na osnovu odluke crkvenoga zbora u Firenci, arhiepiskop iz Prečiste Krajinske postavio je za svoga kapelana katoličkog popa-glagoljaša da služi službu u pravoslavnim crkvama u Boki, u selima koja su pripadala Zetskoj mitropoliji sa sjedištem na Prevlaci; takođe i u Čeklićima. O kotorskem popu-glagoljašu govore ova tri dokumenta iz Kotorskog arhiva.

Pop-glagoljaš Matej »ćirilica« (presbiter Matheus chiuriliza) bio je sveštenik crkve sv. Duha u Kotoru. To se vidi iz dokumenta od 31. marta 1451. Nikola Simonov, gastald bratovštine sv. Duha (magister fraternitatis Spiritus sancti), Trifun Lukin Drago, Lauren- cije Mihailov Buća i Simko Brajanov, za koje saznajemo iz arhivskih izvora da su održavali prijateljske veze sa Zećanima, izabrani od pomenute bratovštine, ugovorili su sa sveštenikom Matejem »ćirilicom« (cum presbitero Matheo chiuriliça): da bude sveštenik crkve pomenute bratovštine i da doživotno uživa prihode od zemlje i vinograda crkve sv. Duha koji se nalaze na Prčanju, na Oštom brdu u Lastvi i u Kostanjici u Tivtu. Imao je da plaća crkvi 10 perpera godišnje (CXLIX, 700).

Iz drugog dokumenta doznajemo da je glagoljaš Matej vršio službu u Čeklićima.¹⁸ Sveštenik Matej »ćirilica«, privilegovan da vrši bogosluženje u Čeklićima (presbiter Matheus chiuriliza in Thieclitis beneficiatus), zadužio se, 13. marta 1459, kod Petra Trifunova Bolige 30 perpera kotorskih za svitu koju mu je prodao, s obavezom

* Vidi R. Kovijanić, *O zetskom mitropolitu u Prečistoj Krajinskoj*, Glasnik Cetinjskih muzeja, I (1968), 89—93, gdje ima grešaka u citatu.

¹⁶ I. Stjepčević, *Prevlaka*, Zagreb, 1930, 40.

¹⁷ Isto, 40.

¹⁸ *Pomeni crnogorskih plemena*, I, 197, 200.

da mu plati polovinu o Ilinu, a polovinu o Aranđelovu dne (XI, 404).

Jedan kotorski građanin bio je pozvan u sud, 9. juna 1469, da odgovori svešteniku Mateju »ćurilici«, kapelanu i nastojniku crkve, odnosno kapele sv. Trojice (domino presbitero Matheo guriliza, capellano et rectori ecclesie sive capelle s. Trinitatis). Istoga dana sud je donio presudu: da Jela udova Nikole Bizanti, Nikola Matijev Bizanti i Marin Nikolin Bizanti, izvršioci testamenta pok Nikole, kao Đorđe Bizanti, Drago Mekšin Drago, staratelji Mateja sina pok. Nikole, plate od Nikoline imovine svešteniku Mateju »ćurilici«, kapelanu i nastojatelju crkve sv. Trojice (više Kotora) 50 perpera koje je pok. Nikola zavještao svojim testamentom od 12. jula 1455, za opravku crkve sv. Trojice (XIII, 739, 744).

Sveštenik Matej Pautinović bio je pop-glagoljaš. »Ćirilica je prvobitno bila naziv za glagoljicu... glagoljica je nosila naziv čirilica i čirilica glagoljice« — kaže Đorđe Sp. Radojičić.¹⁹ U svojoj raspravi »Chiuriliza slovenskih popova dubrovačke grade«, Mihailo Dinić je dokazao: da su se katolički sveštenici-glagoljaši koji su pisali glagoljicom i vršili bogosluženje na slovenskom jeziku u okolini Dubrovnika u XV vijeku nazivali »ćurilice«).²⁰

Ivo Stjepčević smatra da je upotreba slovenskog jezika u bogosluženju bio razlog da je stanovništvo »vanjske Boke pristalo uz srpsko-pravoslavnu crkvu«; zato se u selu Bogdašićima, koje se do laskom mletačke vlasti (1420) »povratilo katolicima, susreta glagoljaški sveštenik« (u spisima Kotorske biskupije).²¹ To se vidi i iz jednog dokumenta sudske-notarskih spisa kotorskih iz 1444. godine, koji Stjepčević takođe navodi. Bivši kotorski notar Paulo Montelbaro, Italijan, zavještao je: da se sva njegova imovina proda i novac stavi na dobit, od koje će se svake godine davati jedan dio za hranu i odijelo sveštenika koji će uvijek stanovati na Svetoj Trojici i svakodnevno obavljati bogosluženje »po običaju sveštenika u Dalmaciji ili Hrvatskoj u slavenskom jeziku tj. po obredu latinskom« (et ibi singulo die celebrare debeat missas et officia divina more sacerdotum de Dalmatia vel Croatia in sclavonica lingua scilicet secundum ritum latinorum).²²

Do ovog vremena, skoro dva i po vijeka, na području Zetske mitropolije sa sjedištem na Prevlaci, u Boki su se, razumije se, upotrebljavale čirilske knjige. U kotorskim izvorima pominju se »srbulje«, »srpsko pismo« (čirilica), »srpski jezik« i »srpska vjera« (pravoslavna). Sveštenik Matej Durka Pautinova, glagoljaš, svakako je znao čirilicu. Da li je on u pravoslavnim crkvama u Boki i Ceklićima, u kotorskim crkvama čiji su oltari služili za oba bogosluženja (zapadno i istočno) upotrebljavao i čirilske knjige, ne može se znati.

¹⁹ Enciklopedija Jugoslavije, Ćirilica.

²⁰ Prilozi za književnost, XXVI (1960), Beograd.

²¹ Stjepčević, Prevlaka, 8.

²² Isto, 8.

Svojim slovenskim službama uživao je povjerenje kod zetskog mitropolita iz Krajine. Matej »Čurilica« bio je sinovac Luke i Milića Pautinova, koji su uživali veliki ugled i povjerenje u Zeti, snabdijevali je oružjem, svitom, svilom i žitom. Zećanima su otvarali kredite i jemčili za njih. Luka Pautinov bio je jedan od najbogatijih i najuglednijih Kotorana svoga vremena. Veliki ugled i povjerenje uživao je ne samo u Zeti, nego i u despotovini Stevana Lazarevića i Đurđa Brankovića. Sa despotom Đurđem održavao je vezu preko njegovog namjesnika vojvode Altomana Učesnik je mirovnog ugovora između despota Đurđa i Mletačke Republike u Smederevu (1435); povjerenik je Jelene Balšić, kćeri kneza Lazara, preudate za vojvodu Sandalja Hranića, koja je kod njega pohranjivala svoj novac, srebrnariju i dragocjenosti, kao i povjerenik njene sestre Olivere — Despine, udove sultana Bajazita. Stajao je u vezi s Duraševićima-Crnojevićima, Orlovićima iz Bajica, Herakovićima iz Njeguša i mnogim narodnim prvacima iz svih plemena Stare Crne Gore.²³

Stolica Zetske mitropolije, na koju je doveden Grk sa Krita kao pripadnik unije, bila je privremeno smještena u Prečistoj Krajinskoj. To su bila teška vremena za hrišćane na Balkanu. Dovoljno je spomenuti prvi pad srpske despотовine (1439), odmah poslije sklopljene unije u Firenci (1438), pad Vizantije i Carigrada (1453) i propast srpske despотовine (1459). Zeta je bila strašno ugrožena, naročito poslije pada tvrdog Meduna, koji je branio despotov vojvoda Miloš Belmužević (1457). Stevan Crnojević stavio se pod okrilje Mletačke Republike, koja mu je podarila titulu velikog vojvode. S njime su Zećani, Kući, Bjelopavlići, Pješivci i Piperi. Kao što smo vidjeli, potpisali su ugovor s mletačkim predstavnicima na Vranjini septembra 1455, s obavezom da se pokore mletačkoj upravi sa izvjesnim uslovima. Jedan od tih uslova bio je: da nijedan sveštenik, episkop ili arhiepiskop katolički ne može biti nad njihovim crkvama, nego sveštenici i crkvene starještine imaju biti isključivo pravoslavne vjere (que non sia alcun prete over vescovo over arcivescovo Latin sorra le nostre chiexie, ma che li siano de la nostra fede superiori de le nostre chiexie). Tu je pomenut i mitropolit iz Krajine. Zećani su zahtijevali: da njihove crkve »ne budu pod latinskim arhiepiskopom iz Krajine, već se mora postaviti mitropolit srpske vjere, jer se onaj mitropolit iz Krajine naziva mitropolitom Zete, i on postavlja naše sveštenike, bez kojih mi ne možemo biti« (et volemo de quele non poder esser arcivescovo latin in Craina, nome de sse messo bitropoliti de la fede Schiava, perchie quelo bitropoliti de Craina el se chiama bitropoliti de Xenta, et lui mete il nostri zagi et preti, e senza celo non podemo esser).²⁴

²³ R. Kovijanić, *Jedrenjaci kotsorske luke 1419—35*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, VI (1957), 18; *Pomeni crnogorskih plemena I*, (v. Registar).

²⁴ Ljubić, *Listine*, X, 67—8; Stjepčević, *Prevlaka*, 40.

I M. Šuflaj se bavio pitanjem Krajinskog mitropolita.²⁵ Po njemu, stolica zetskog mitropolita-unijate u Prečistoj Krajinskoj trajala je od 1452—80. godine. Jovan Radonjić donosi ovaj zaključak: »Kad su Mlečići potisnuli sa Primorja despota Đurđa javlja se, od 1452—80. novi rimokatolički arhiepiskop u Krajini na Skadarskom jezeru«.²⁶

Zetski episkopi, odnosno mitropoliti na Prevaci mogu se prati i kroz kotorske pisane izvore, Da navedemo nekoliko od posljednjih vijesti.

Braća Grubojevići, Bogić, Medoje i Dimitrije, Grbljani, prodali su, 2. maja 1434, svoju zemlju i vinograd na koje se plaća desetina mitropolitu na Prevaci (solvit decimum metropolite). — Ratko Andrić iz Perasta prodao je, 22. aprila 1436, kovaču Priboru svoj vinograd u Kavču, između vinograda Marina Adamova, zlatara, posjeda Marina Ivanova Buće — Protovestijara, na koji se plaćala desetina mitropolitu zetskom na Prevaci. — Naredne godine, 10. januara, Andrić je prodao komad zemlje u Kavču, u Kasestrama, na koji se takođe plaćala desetina mitropolitu. — Ivan Mrgelat sa Luštice založio je, 1. oktobra 1439, Dabišinu Ptikoviću za dug svoju zemlju, iznad mitropolitovih solana (confinat super Salinas metropoliti) kod Prevlake (V, 585, 735, 754; VI, 788).

Poslije toga, četrdesetih godina, nastali su teški dani za zetskog mitropolita na Prevaci. Mletačke vlasti u Kotoru radile su svim silama da ga istjeraju sa Prevlake, iz manastira sv. Mihaila. »Pri njemu je — piše Vlad. Petković — bilo sedište od sv. Save uspostavljene Zetske episkopije, a od 1346. Zetske mitropolije. Zetski mitropolit stanovao je ovdje još 1425. Izgleda da su još godine 1441. poubijani monasi (oko 70 njih) ovoga manastira, po nagovoru kotske vlastele, a crkva je razorena topovima sa mletačke galije. Posljednji put se pominju monasi iz ovoga kraja godine 1455«.²⁷ Vjerodstojnost legende o trovanju pravoslavnih kaluđera na Prevaci pobjio je don Ivo Stjepčević,²⁸ ali ne sasvim. Ostala je sumnja. Na osnovu brojnih dokumenata iz Kotorskog arhiva može se zaključiti: da je Marin Druško, Kotoranin, bio odana sluga Mletačke Republike, i da se ubrzo obogatio. Podrivanje mitropolitove stolice trajalo je nekoliko godina. »Kotorska opština piše u Mletke 11. jula 1446. kako u našoj oblasti ima srpskih sveštenika (preti schiavi). koji su protiv naše vjere i šizmatici (contra fede nostra e scismatici).« Može da kotorski knez (providur) i kotorski biskup proteraju pravoslavne, pa da na njihovo mjesto dovedu latinske sveštenike (preti latini). Mletačka Republika na to pristaje, ali providur i biskup da

²⁵ M. Šuffley, *Kirchenzustände im vortürkischen Albanien*, Illir. alb. Forschungen, I (1916), 224.

²⁶ Jireček — Radonjić, II, 404.

²⁷ Petković, *Pregled crkvenih spomenika*, 260.

²⁸ Prevaka, 43—62.

rade to oprezno i postupno. »15. X 1453, Stevan Crnojević moli Mletačku Republiku da zaštići srpsku crkvu od Kotora do Lješa. Republika je naredila providurima na tom području da ne prave nikakve pakosti crkvama i sveštenicima srpskim (contra ecclesiam et presbyteros sclavos).²⁹

2. — ŠESTANI

Selo Šestani nalazi se u sjevernom dijelu Krajine, naspram ostrva Gorice Starčevo, poznatog po crkvi u kojoj se nalazi grob našeg znamenitog štampara Božidara Vukovića (pok. 1540). Jedno malo ostrvo iz niza koja se nazivaju Gorice pominje se prvi put oko 1114. godine.¹ Šestani se pominju u kotorskim spomenicima 1444. Među deset sela Krajine, koje je popisao Marijan Bolica u *Opisu Skadarskog sandžakata* (1614) nalaze se i Šestani (Sextane). Tada su imali 100 domova i 260 ljudi sposobnih za oružje. Na čelu je stajao Pero Vukov. Najveće selo Krajine. Seoca su imala 80 domova i 180 vojnika; Ostros, Bobovišta i druga sela upola manje od Seoca.² Prije pedeset godina, A. Jovičević je vidio u Šestanima »mnogo kućista, što potvrđuje starinu«. Pisao je o tamošnjem stanovništvu i njihovom porijeklu.³

D a b o Š e s t a n , pok. Andrije iz Šestana (Dabo Sextani quondam, Andree de Sextanis) ostao je dužan, 14. decembra 1444, Georgiju Pelinoviću, opatu manastira Bogorodice na Ratacu (venerabili viro domino Georgio Pelinovich abbate monasterii sancte Marie de Rothacio) 50 dukata od ranijeg dugovanja, poslije učinjenog obračuna u Baru i drugim mjestima (IX, 212).

M a r k o B o ž j a n o v iz sela Šestana, turskog područja, stanovnik Spiča, pograničnog sa Barom (Marcus quondam Bosiani de villa Sestani, habitator Spizzam in confinibus Antibari), za čiju istovjetnost ličnosti svjedoči Vićentije pok. majstora Trifuna Radihnića, bačvara kotorskog, i Marko Filipov iz Spiča, kao brat i nasljednik po testamentu imovine pok. Luke Božjanova, koji je prije nekoliko mjeseci umro u Barleti, gradu Apulije, odredio je, 18. maja 1579, za svoga punomočnika, glavnog i specijalnog izaslaniča Petra Nikolina iz Spiča, nastanjene u Barleti, da traži i primi od Stane udove Novačića Buljireva (Novacich Buglirev) iz Spiča, koja se iselila i boravi u Barleti, ili od njenih nasljednika sav novac, stvari i sva pokretna i nepokretna dobra pok. Luke koja se nalaze kod nje i u njenom posjedovanju (LXII, 466).

²⁹ Jireček — Radonjić, II, 399—400.

¹ Istorija Crne Gore, I, 324.

² Starine, XII, 174.

³ Crnogorsko primorje i Krajina, 21, 28, 52.

IV

CRMNICI

Dijele se na sedam malih plemena. Ta unutrašnja podjela izvedena je po većim naseljima, u sastavu po dva-tri sela. To su: Podgor, Brčeli, Dupilo, Sotonići, Gluhi Do, Boljevići i Limljani. Poznati su pod jednim plemenskim imenom — Crmnici. U kotorskim sudsko-notarskim spisima XIV—XVI vijeka ne pominju se Boljevići i Podgor, ali se pominje boljevičko selo Godinje i podgorsko Optočići.

1. — CRMNICA

Crnica je dobila ime po istoimenoj rijeci, crvene boje, koja teče »kroz crvenicu i crvene krečnjake« — kako kaže crnnički zavičajac Jovan Vukmanović.¹ Po Daničiću, *чръмънъ* znači crven, crljen.² U Ljetopisu popa Dukljanina Crnica se pominje nekoliko puta. Među županije koje kralj Prelimir daje na upravu najstarijem sinu Hvalimiru nabraja se, uz Prapratnu, Oblik i Budvu, i Crnica (Cremeniza), što bi se imalo čitati »Kremenica«. Očigledno, pravopisnu grešku učinio je prepisivač Dukljaninova rukopisa (treba: Cremeniza ili Cermniza). »Pošto je bio vidio da ima veoma mnogo Grka«, kralj Dobroslav (Vojislav) sa sinovima i vojskom »ostao je u Crnici (manebat in Cermoniza). I Vojislav je razdijelio županije među četiri sina. Mihailo je bio na upravu Oblik, Prapratnu i Crnicu (Obliquum et Prapratnam et Cermenizam). A kad je kralj Đorđe (Bodinov) bio pobijeden od svojih rođaka pomoću vizantijske vojske pobegao je u Crnicu (fugit Cermeniza).³

¹ *Enciklopedija Jugoslavije (Crnica)*.

² Erdeljanović, 86.

³ Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, fotokop. 143, 155, 159, 168.

Prvi pomen Crmnice na našem jeziku nalazi se u povelji kralja Vladislava 1242. godine, a zatim u povelji kralja Milutina manastiru Vranjini, pisanoj 1296. U povelji se kaže: »I dah selo u Crnici imenom Orahovo... Dah planinu među Bitom i među Crnicom«.⁴ Isti oblik, onako kako se i izgovara, upotrebljen je i u Milutinovoj povelji iz 1318. U povelji Dečanskog (prema Miklošiću) upotrebljen je nekoliko puta oblik *Crminicu* (»selo u Črminici... među Črnicicom«). U listini o sporu manastira Vranjine s Kalodurđem Đuraševićem 1454. godine upotrebljen je oblik *Crvnica* (»iz Carvnice, u Carvnicu«).⁵ U hrisovulji Ivana Crnojevića koju je njegov logofet Nikola Grk pisao u Kotoru 1482. godine kaže se: da je Ivan sa svojom vlastelom, zetskim vojvodom Tomom, dvorjanima vojvodenom Đurđem, vojvodom Vukom, kefalijom Nikolom i pridvoricama Lazărom i Stefanom došao u Crmnici (»va mjesto Cernicu«).⁶ U hrisovulji Skender-bega Crnojevića (1527) upotrebljen je oblik *Crvnica* (»vlastela ot sve Crvnice«).⁷ U mletačkim izvorima iz 1496—7, prema ispisima Jovana Tomića, više puta je upotrebljen oblik *Crnica* (Černica, Cerniza, Zerniza).⁸ U kotorskim spomenicima Crmnica se javlja prvi put 1434. Do kraja XVI vijeka upotrebljava se samo oblik *Crnica*, pisan na nekoliko načina (Zerniča, Cerniča, Zernica, Zarňica, Zarniza).

Kroz Crmnicu, udolinom rijeke Crmnice i njene pritoke Limštice, prolazio je srednjovjekovni put za Ribnicu (Podgoricu), preko Plava za Peć, Trepču i Novo Brdo. Ne treba zamišljati da je put morao visoko zaobilaziti rukav Skadarskog jezera ka izvoru Crnojevića rijeke, takozvano Fučko blato (od Vranjine do Rijeke Crnojevića), koje je stvoreno docnije, narastanjem površine Skadarskog jezera. Vranjina je tek poslije 1233. godine postala ostrvo. »I P. Rovinski tvrdi — kažu Jovićević i Strugar — da se na putu od Lesendra k Viru, na maloj vodi (malom vodostaju), na velikoj dubini vide ostaci od mosta, preko korita rijeke«.⁹

Dragoslavi Crnici (Dragoslave Černiče) zavještala je 2 perpera Rade udova Batale svojim testamentom od 30. novembra 1330. (I, 168).

Nije pouzadno da je ovo prvi pomen Crmnice u kotorskim spomenicima. Ne kaže se iz Crmnice (de Cernica), prema tome, ovde bi moglo biti i lično ime, a može i naziv zavičaja, kao što se za neke osobe kaže: Cuca ili Ćeklić (mjesto iz Cuca ili iz Ćeklića).

Hlapac bivši kotorski carinik vojvode Sandalja (Clapatius olim dovanerius magnifici domini Sandalii in Cataro) dao je obavezu

⁴ St. Novaković, *Zakonski spomenici*, 280; Skrivanić, *Vlastelinstvo Sv. Nikole Vranjinskog*, Istor. zapisi, XVI (1959), 41.

⁵ Erdeljanović, 85—6, 90.

⁶ Cetinjski ljetopis, fototip. 39.

⁷ Novaković, 584.

⁸ Erdeljanović, 87—8.

⁹ Jovićević — Strugar, *Slike iz prošlosti Ćeklina*, 19.

pred sudom, 7. oktobra 1434, da će platiti Ivanu Bakojevu, Kotoraninu, sljedeće iznose novca za ove Crmničane: na ime Radina Mednića i Branila Bogišića iz Crmnice (nomine Radini Medgnich et Branilini Bogisich de Zerniča) 87 perpera i 10 groša dubrovačkih; za Bojeslava Kućinića i Radonju Tupacića iz Crmnice (pro Boieslavo Chuchinich et Radogna Tupacych de Zerniča) 55 perpera i 3 groša dubrovačka; za Stanca Prvjenovića iz Crmnice (pro Stanecio Pervienovich de Cerniča) 38 perpera i 3 groša dubrovačka; a za Radomana Gradislavića (pro Radomano Cradislavich) 10 perpera Balšinih. Rok podmire bio je nakon mjesec dne. Priznanicu su ovjerili Vasilije Marinov Bizanti, sudija, i Mihailo Trifunov Buća, auditor. Sjutradan, Hlapac je dao Dragu Lukinu Dragu priznanicu na 34 dukata duga (XIV, 207, 208).

Radoslav i Radojko Stanislavić iz Crmnice, stanovnici Kotora (Radoslavus et Radoicus Stanislavich de Zerniča), uzeli su, 25. oktobra 1437, od Mihaila Paltašića 122 perpera na dobit po trećinu, da ga podmire po obavljenom putovanju. — Oni su se zadužili, 10. marta 1438, kod Jakoba i Leonarda de Eskulo iz Venecije, kotorskih trgovaca, 80 perpera i 7 groša za ulje i drugu robu koju su im prodali, s obavezom da ih podmire nakon mjesec dana po povratku s prvog putovanja. — Sjutradan, Radojko Stanislavić, Crmničanin, uzeo je od Mihaila Paltašića ulja za 26 perpera, da ga proda ili da u razmjenu, s pogodbom da dva dijela dobiti ili gubitka pripadaju Radojku, a treći dio Paltašiću (VI, 245, 439).

Obrad Pribilović Seganović iz Crmnice (Obrath Pribilovich Seganovich de Zerniča) zadužio se 1439. godine kod Nikole Paltašića 56 perpera kotorskih za 23 i po lakta svile, po 28 groša lakat, i 9 pozajmljenih, da ga podmiri po obavljenom putovanju (VI, 809).

Pribislav Pribilović iz Crmnice (Pribislavus Pribilovich de Zerniča), nastanjen u Kotoru, oženio se početkom maja 1445. sa Živanom bivšom sluškinjom Maruše udove Stefana Skabana. Pribislav je primio od Luke Pautinova i Urbana Bobana, izvršilaca testamenta pok. Maruše, na ime Živanina miraza 62 perpera u novcu, robi i drugim stvarima, primajući obaveze propisane Kotskim statutom (IX, 360).

Popu Stanku iz Crmnice (pop Stancho de Zerniča), prisutnom, i njegovim nasljednicima dao je u zakup Nikša Margocijev (Paskvalić), 11. maja 1442, polovinu svoje zemlje u Sutvari, u Grblju, koju su držali Pribro Bulić i Dabišin Ratković iz Grblija, svaki po polovinu, pa se Dabišin preselio u Apuliju, i njegovu polovinu uzima na obradu pop Stanko. Nikša je dao popu Stanku na obradu i četvrtinu druge svoje zemlje, koju je držao Radec koji se odselio za Apuliju, dok ostale tri četvrtine te zemlje drže i dalje Radoslav Dobreković i Radoslav Magurec. Pop Stanko se obavezao, za sebe i svoje nasljednike, da na uzete zemlje plaća godišnje 9 stari dobrog

žita kotorske kamene mjere i, prema običaju, tri godišnja poklona. U ugovoru je i zaključak: ako bi popa Stanka, ili njegove nasljednike, izagnala kotorska vlast ili Grbljani (recederent vel aliqua causa fuissent expulsi per Regimen Cathari vel per illos de Gerbili), Nikša nije obavezan da im plati nikakvu naknadu za njihov trud. Sa strane je dopiasno: pop Stancho de Zupa, što znači da se bio nastanio u Grblju (VII, 424).

K a l o d u r đ e iz Crmnice (Caloiurech de Cerniça) zapisan je u jednom spisku lica, popisanih 15. juna 1445, dužnika Nikole Paštašića za žito, zajedničko s Nikiforom iz Drača. Kalodurde je dugovao jednu crvenu tuniku, par narukvica (super unam tunicham et uno pari (!) brachialium) i 4 perpera za žito (IX, 402).

V u č e t a R a d m i l o v ić T e o š ić iz Crmnice (Vučeta Radmilovich Teosich de Zerniça), ili možda Trošić ili Krošić (Trošić? Crosich?), zadužio se, 26. oktobra 1451, kod Nikole Klisani 38 i po perpera dubrovačkih i 5 dukata mletačkih, za koji mu je založio srebrni poslužavnik ukrašen izradom (taciam unam argenteam laboratam) i par srebrnih naušnica dok mu vrati novac, o Božiću (CXLIX, 807).

Da li kotorska porodica Klisani ima ikakve veze sa crmničkom porodicom Klisić ne može se znati. Novak Klisa iz Crmnice prisutan je pisanju povelje Skender-bega Crnojevića na Žabljaku 1527. Nikola Kliksa (Kliska?) iz Zete javlja se u kotorskim izvorima 1506. godine. Kotorski sveštenik Nikola Klisan i(pok. 1432) javlja se u kotorskim izvorima 1396. Njegov brat Dominko udao je svoju kćer za Marina Golinova iz Skadra; a njegov sinovac Dominko mlađi bio je rektor kotorske gramatikalne škole. Ova veza sa Skadrom i sa Crmnicom dovodi prije na pretpostavku da kotorski Klisani mogu imati neke veze sa zetsko-crmničkom porodicom Klisa, nego sa dalmatinskim gradom Klisom.

D r a g i š a R a d o n j ić iz Crmnice (Dragisa Radognich de Cerniza), stanovnik Kotora, potvrđio je pred sudom, 10. maja 1512, da je u svemu podmiren od majstora Radiše, obućara, i njegovog sina Nikolice (XXVI, 218).

Kata žena I v a n i š a N i k o l ić a iz Crmnice (donna Catha uxor Ivanix Nicolich de Zarniça), kći pok. Stefana Grubačevića (iz Paštrovića), uz saglasnost svoga muža, dala je Stefanu Aleksinu Grubačeviću, svome rođaku, imanje u Paštrovićima, zemlju, vrt i kuću, sa svim pripadnostima, s obavezom da Stefan podmiri sve dugove kojima je njeno imanje zaduženo. Javna isprava o ovome napisana je 14. jula 1516. pred kućom stanovanja Petra Cvjetkova u Kotoru, u prisustvu Franja Bečića i Novaka Đurđevića iz Paštrovića; ozvaničili su je Franjo Zagurović, sudija, i njegov sin Ilija Zagurović (pjesnik), auditor (XXXI, 223).

B r a t s t v o N i k o l ić i živi u Gluhom Dolu. U Sotonićima je naselje Nikolići, nazvano po bratstvu koje tu živi.

Katarina kći Stefana Petanovića iz sela Sozine, područje Staroga Bara (domina Catharina filia quondam Stephani Petanovich de Sosina, teritorii Antibari), žena Đorđa Ilije Putujevića iz Spiča, mornara na ratnoj galiji kojom zapovijeda Andrija Bernardi, uz saglasnost svoga muža, odredila je, 3. maja 1547, za svoga punomoćnika Bogdana Vukmanovića (iz Crmnice?), stanovnika Bara, sestriča svoga muža Đorđa (procuratorem Bogdanum Vučmanovich, habitatorem Antibari, sororium dicti Georgii), da je zastupa u pogledu nasljeda zavještanog testamentom njene sestre pok. Radne, u dove obućara Nikolice iz Bara, pred vlastima u Baru (L, 326).

Luka Jovanov iz Crmnize (Lucas quondam Joannis de Cernizza) bio je pozvan u sud 22. novembra 1567, zajedno s Pavom ženom Milovana Parida, radi rješavanja nekog njihovog spora (LVIII, 1136).

Anduša udova Rada Vulova iz Crmnice (Angiuissa relicta del quondam Rado Vulov da Zarniza), kći pok. Rada Momčilovića (Moncilovich) iz Paštrovića, opunomoćila je, 25. jula 1588, Vukšana Petrova Dubravčevića iz Krtola da zastupa njena prava bilo u kojem mjestu, naročito u Paštrovićima pred sudama i zborom (avanti li giudici et sboro in Pastrovicchi), kao i pred providurom i upravom Kotora. — Poslije godine dana, 19. aprila 1589, Anduša udova Rada Vulina iz Crne Gore (Rado Vulin da Monte negro) opunomoćila je sveštenika Danila Druška i svoga brata Jeronima da je zastupaju u sporu s Bojanom Momčilovićem iz Paštrovića (LXV, 388).

2. — GODINJE

Selo Godinje pripada Boljevićima. To je staro naselje u kojemu su otkriveni grobovi iz poznorimskog doba, građeni od opeka.¹ Pominje se 1242. godine, u povelji kralja Vladislava Nemanjića, koji podlaže manastiru Vranjini »Godinje s Rjekov«.² Pominje se i u povelji kralja Milutina 1296: »A međe selu tome ot Godinja u Mjele, u Sutormošticu, u Ridi potok«.³ Jireček navodi: da su Balšići pisali svoje povelje u Skadru, Ulcinju, Baru i Budvi, a ponekad i u malim ljetnjikovcima, »u selima Godinje i Brčeli«. U novembru 1408. Balša III boravio je u Godinju sa svojom majkom, Jelenom Lazarevom.⁴ U povelji Ivana Crnojevića od 1482. godine granice se la Orahova, u Podgoru, idu ovako: »Najprvo ot Godinja u Mele«, a dalje u Sutormošticu, Ridi potok, Ploču, Dub Trojana, Šrbine, Ka-

¹ Istorija Crne Gore, I, 178 (Garašanin).

² Škrivanić, Imenik... 53; Vlastelinstvo Svetoga Nikole Vranjinskog, Istor. zapisi, XVI (1959), 40.

³ Novaković, Zakonski spomenici, 580.

⁴ Jireček, I, 423, II, 351.

men obli, »na levu stranu Moračani, uvrh Bjelasice«.⁵ U kotorskim spomenicima Godinje se javlja na početku XVI vijeka.

Stefan Božidarović (Dabišinović) iz Crmnice (Stephanus Natalis de Cerniça), stanovnik Kotora, sluga (ac famulus) majstora Bernarda, drvodjelca, zatražio je preko suda, 16. decembra 1503, da mu se dodijeli imovina pok. Damjana Ćuka iz Crmnice (quondam Demiani Chiuch de Cerniça), koji je umro bez testamenta, a na koju on polaže pravo nasljedstva po srodnosti. Po naređenju suda, to je bilo oglašeno na javnim mjestima grada u tri uzastopne nedjelje, po propisu Kotorskog statuta. Prigovor je dao Alekса Karuči iz Bara (Alexa Caruci de Antibaro), 12. decembra, u ime Alekse Petrovića iz Godinja, nećaka Damjanova (nomine Alexe Petrovich de Godigno, nepotis quondam Damiani). Pavle Dabišinović iz Crmnice (Paulus Dabisinovich de Zarniça) posvjedočio je, 20. aprila 1504, da je Stefan Božidarev bliski srodnik Damjanov (Stephanus consobrinus quondam Damiani). Novak Aleksić iz Crmnice (Novachus Alexich de Zarniça) posvjedočio je: da je poznavao Stefanova oca, koji se zvao Božidar (qui nominabatur Bosidar) u srodstvu s pok. Damjanom i njegovim bratom Mikojem (Dabišinovićem), da su se oni međusobno zvali rođacima, i da je Pavle Dabišinović brat Božidara, oca Stefanova (fuit frater dicti Bosidari, patris antedicti Stephani). Miloš Ivanović iz Crmnice (Milos Ivanovich de Zarniça) takođe je posvjedočio srodstvo Damjana s Božidarom i Pavlom iz selâ Limljana i Godinje (willis de Limgliane et Godina), što je poznato u Crmnići. — Po saslušanju Stefana i njegovog advokata Trifuna Buće, sud je presudio 14. decembra 1504: da je Stefan Božidarev nasljednik imovine pok. Damjana iz Crmnice (bonorum quondam Damiani de Čarniça). To je primio na znanje i Alekса Karuči, u ime Alekse Petrovića iz Godinja (Alexa Caruci de Antibaro, nomine Alexe Petrovich de Godigno). Pominje se i Nikola Novaković iz Paštrovića (XXIII, 505—6).

Raosavac Ivančev (Dabišinović) iz Crmnice (Rossavaz filius Ivanicii de Zerniza), oko 16 godina uzrasta, stupio je u službu kod Luke Bernardova Draga, 14. marta 1536, da služi vjerno pet godina. Raosavac je sklopio ugovor u prisustvu svoga strica Radića Dabišinovića (Radicii Dabisinovich, patrui dicti Raosavaz). Drago se obavezao da Raosavca hrani i odijeva i da mu na kraju službe plati 36 perpera. Za Raosavca je jemčio Stefan Balković (Bajković) iz Grblja (XXXIX, 450).

Nikolica Dabišinović iz Crmnice, podanik turski (Nicholiza Dabisinovich de Zerniza, subditus dominationis Turchorum), obavezao se, 25. aprila 1537, da služi na kotorskoj ratnoj galiji (super trireme Catharina) za Marina Beloja sa Mula (mletačkog

⁵ Cetinjski ljetopis, 42.

obveznika), koji je dužan služiti po redu svoga sela. Za Nikolicu je jemčio Aleksandar Bećić iz Paštrovića (XLV, 321).

Prema turskim defterima, Godinje je 1521. godine imalo 31 kuću i 14 baština, a 1523. godine: 27 kuća, 2 pune i 1 praznu baštinu. Selo je plaćalo porez i na jednu parcelu zapuštenog vinograda i na 2 mlina, od kojih je jedan bio porušen. Stavljena je napomena: da Vučko Dobrov nije sposoban za rad, jer je hrom u obje noge.⁶ Bolica navodi: da je Godinje (Godignie) imalo (1614) domova 25 i vojnika 56, kojim je bio starješina Niko Raičkov.⁷

3. — KARUČI U LIMLJANIMA

Limljani se prostiru na ograncima Sutormana, prema Skadarском jezeru, u slivu rijeke Limštice. Pominju se u Milutinovoj povelji 1296. Kralj je podložio manastiru Vranjini »među Limljani i među Orahovom Podždrebiceu Štitare sa ljudmi«. Pominju se i u povelji Dečanskog.¹ U povelji Ivana Crnojevića od 1482, tamo gdje se određuju »međe vranjinske u Crmnici«, koje su ostale od Stevana Dečanskog, kaže se: da granica ide »kudje je tekla reka Vraništica, povrh Rujevic gode mirom (Godemirom?) u Veliki brod, i tako posrede rjeke gdje pristaje Grabovik u veliku reku Limsku i čto ot limskoga bjehu pritisli Karuči ot sela cerkovnago«.²

Kao što smo vidjeli, Limljani se pominju u kotorskom dokumentu o Godinju, godine 1504, u vezi s porodicom Dabišinović.

Karuči su u najgornjem toku rijeke Limštice, u uvali ispod Sutormana. Pominju se 1420. godine u povelji Balše III, kojom manastiru Vranjini daje »za selo crkovno na čem sede Karuči da davaju crkvi desetak ot svega što dava ljeto, ot žita, ot vina, ot mlina i ot svašta što im ljeto dava; i da kopaju crkvi dva dni vino-grade... I tu »biše vasiot Karuč«.³ Kao što smo vidjeli, pominju se i u povelji Ivana Crnojevića (1482). Dvadesetak godina ranije pominju se u kotorskim spomenicima.

Katarina kći Nikole Živaljevića iz Karuča, iz Crmnice (Catherina filia Nicolai Xivaglievich de Charuciis de Zerniza), od 16 ili oko 16 godina uzrasta, po odobrenju svog prisutnog oca, obavezala se ugovorom, 26. maja 1459, da stoji osam godina kod uzišenog i plemenitog gospodina Arsenija Duoda, kneza i kapetana kotorskog, da služi vjerno, pošteno i marljivo, da sluša sve što joj se naredi, da ne učini nikakvu štetu ili sramotu svome gospodaru ili njegovojoj porodici u Veneciji ili tamo gdje bude služila po želji svo-

⁶ Durdev, 373, 398.

⁷ Starine, XII, 171.

¹ Novaković, 580; Erdeljanović, 90.

² Cetinjski ljetopis, 41a.

³ Novaković, 583.

ga gospodara. Arsenije se obavezao: da Katarinu održava zdravu, da je hrani, obuva i odjeva kako pristoji njenom položaju, i na kraju osam godina službe da joj plati 10 dukata za službu i trud (XI, 508).

Vuko Raosavljević, Vučić Ivančev i Aleksa Stjepčev, svi iz Crmnice, ispred srodnika i u ime cijelog sela i njihovih prvaka (Vuco Raossalich, Vuciiz Ivancev et Alexa Stiepcov, tutti da Zarniza, intravenendo parimente a nome de tutta la villa et li principali), s jedne strane, Niko Markov, seoski glavar (valioso), Rado Nikolin, Ivo Lakićev i Vuko Petrov, ispred cijelog sela Krtola, s druge strane, zatražili su od kotorskog suda, 5. juna 1593, da se napiše javna isprava o umiru između njih, prema presudi 24 izabrana starca (suda dobrih ljudi), po običaju zemlje (il costume del paese). Crmničani su izjavili: da su od Krtoljana potpuno podmireni za krv i primili kumstva i pobratimstva (Zarnizzani... sodisfatti da essi de Cartoli si del sangve, comparesmo et fratellanze). Ovome činu prisustvovali su kao svjedoci: knez Stano, Đuran Vuković, Ivan Dabiživoić i Rado Nikolin, u prisustvu Mihaila Bolice, sudije, i Vicka Bolice, auditora (LXVII, 180).

Javna isprava o ovome umiru izdata je 22. juna 1593. Ona glasi ovako. Niko Markov, glavar Krtola, Rado Nikolin, Ivo Lakićev i Vuko Petrov, svi iz istog sela, ispred sela Krtola, s jedne strane, Krsto Vulinov iz Crmnice, iz sela zvanog Karuči, brat ubijenog, Niko Dabičev, knez pomenutog sela Karuči, Vučeta Ivanov i Andro Đurkov, svi iz pomenutog sela Karuči, s druge strane, za čiju istovjetnost ličnosti jemče Janko Milićev i Tomica Ivančev iz Krtola, takođe ispred srodnika i u ime cijelog sela Karuča (Carsto Vulinov da villa Zarniza, chiamata Charuci, fratello dell' ammazzato, Nico Dabicev, conte di detta villa di Charuci, Vuceta Ivanov et Andro Giurcov, tutti di detta villa de Charuci, dall' altra, delle persone de quali fecero fede Janco Milicev et Tomiza Ivancev di Cartolli, intravenendo parimente à nome de tutta la villa de Charuci predetta), čine javnu ispravu o izvršenom umiru, prema presudi 24 sudije-arbitra, po običaju zemlje, koja se tiče smrti Jova Vulinova, brata pomenutog Krsta, rodaka pomenutog Vučete, ubijenog od pomenutih Krtoljana, presuđenih za krv od arbitara (circa la morte del quondam Jovo Vulinov, fratello del sopradetto Charsto et cognato del predetto Vuceta, ammazzato dali predetti de Cartolli et seguito il giudizio delli arbitri predetti). Svi pomenuti iz sela Karuča isplaćeni su i podmireni od Krtoljana, kako u pogledu krvi, kumstva i pobratimstva, tako i u pogledu svega ostalog. Učinjen je umir za vječna vremena, na što se zavjetuju svi gorenavedeni iz sela Karuča (li sopradetti della villa de Charuzza sono stati pagati et intieramente sodisfatti da esse de Cartoli si del sangue, comparesmo et fratellanze... Del che li fecero fine et perpetua quietazione. Promettendo tutti li sopradetti della villa di Charuzi. — (LXVII, 189).

U turskim defterima za 1521. pisanim »u prestonici Carigradu«, uvedeno je selo Karući sa 46 kuća i 17 baština; muselem je bio Mihailo Vukić. Prema defteru iz 1523. godine, Karući imaju 32 kuće i 13 baština, od kojih jedna puna a dvanaest praznih. Prve godine, Limljani su, kao posebno selo, imali 55 kuća i 38 baština; a druge godine: 37 kuća, 10 punih i 15 praznih baština. U napomeni stoji: da sela Crmničke našije koja su blizu Škadarskog jezera, odnosno, »nevjernici« iz tih sela, plaćaju sandžak-begu za lov velike ribe 2.100 akči izvan deftera.⁴ Godine 1614. (prema Bolici), selo Limljani (Linignani, treba: Limgiani) imali su 40 domova i 100 vojnika; na čelu je bio Lale Vučetin.⁵

4. — GLUHI DO

Selo Gluhi Do pominje se prvi put u jednom dokumentu iz 1371. godine kao selo Zete (de Četta de Gluchi Dol).¹

Vučeta Bogdanović iz Crmnice (Vuceta Bugdanovich de Cernice) javlja se 11. juna 1553, kao muž Andeline kćeri kneza Pavića iz Njeguša, o kojemu je bilo govora u pomenima Njeguša.² Knezu Paviću pripadala je djevojačka spremu njegove kćeri Andeline, udove Ivance Nikolićina Rautovića iz Krtola, pošto se riješila da se ponovo uda. Miraznu spremu bila je ostavila kod kotorskog vlastelina Nikole Vrakjena. Preudajom za Vučetu Bogdanovića mogla je iste mirazne stvari dobiti ponovo samo od oca prilikom preudaje (LIII, 249—50).

Ovo će biti Vučić Bogdanović, jedan od osam članova suda dobrih ljudi iz Gluhog Dola, koji su sa predstavnicima Paštrovića riješili sukob i uglavili mir između Crmničana (Gluhodoljana) i Paštrovića oko granice na Prevezi (pogranično mjesto na Sozini). Ugovor o umiru sačinjen je u Kotoru 28. maja 1560. Prevod ugovora, koji se u prepisu čuva u Mletackom arhivu, objavio je Gligor Stanojević, navodeći imena svih članova suda dobrih ljudi s jedne i s druge strane. Iz Gluhog Dola su: Božo Nikolin Prvenić (ili Pribenić), Vuleta Novaković, Andrija Ivanović, Vučić Bogdanović, Ivanac Đurisavić, Drago Andrin, Rado Stijepović i Rado Bogdanović. — Poslije 50 godine, ovaj sukob Gluhodoljana i Paštrovića oko iste granice na ispašama ponovo je izbio, da potraje duže vremena. Ponovo se o tome rješavalo 29. novembra 1612. na crnogorskom zboru na Cetinju, u prisustvu bega (il sborro generale di tutte le terre

⁴ Durdev, 374, 398—7.

⁵ Starine, XII, 171.

¹ Skrivančić, Imenik, 52 (prema Acta et Diplomata res Albaniae Mediae aetatis, II, Beč (1918), 274).

² Pomeni plemena, I, 37.

di Monte Negro e circonvicine alla presenza di quel behi in Cetine, villaggio turchesco). Raspravljalo se o oštrom istupanju Crmničana i Gluhodoljana (delle genti di Zarniza e Gluhido) protiv Paštrovića. Na osnovu prikazanih dokumenata iz Mletačkog arhiva, Stanojević je dao važna objašnjenja o tadašnjem političkom položaju Crne Gore.³

U kotorskim spomenicima Gluhi Do se pominje tek krajem XVI vijeka. Paju Crmničaninu iz sela Gluhi Do (a Pajo de Zařnizā dě viňa Gluhi dol) odveo je vola Rado Aleksić Paštrović iz sela Popova Dola (Popovdo sello). Tumač Vićentije Ptiković podnio je izvještaj, 16. marta 1592, da je, na molbu Paja, kotorski providur uzalud pisao sudama i zboru Paštrovića (scritto a giudici et sboro de Paštrocichi), da se Paju plati otjerani vo. Poslije dva mjeseca, Pajo Crmničanin došao je ponovo u Kotor, sa pismom skadar-skog valije (con lettere del signor sanzacco de Scutari). Iz naročitih obzira providur je Paju naknadno štetu za odvedenog vola, zadržavaјуći pravo da se taj iznos novca naplati od krivca. Pajo je primio novac u prisustvu Jeronima Buće i Franja Bubanića (LXVI, 433).

U turском defteru za 1523. godinu zabilježeno je: da »njiva« Gluhi dol u posjedu sela Dupila plaća odsjekom 30 dukata.⁴ Godine 1614. prema Bolici, Gluhi Do (Gluchudo) je imao 36 domova i 90 vojnika; na čelu je stajao Miko Vuletin.

5. — SOTONIĆI

Pominju se 1482. godine u povelji Ivana Crnojevića. Ivan da-je manastiru Vranjini »u Orahovo zemlje i jazove što bjehu pritisli Dupiljani i Sotonići, i ješte što bjehu pritisli Optočići i Sotonići i Dupiljani i Tomiči pod Brčeli«.¹

Punomoćnik Milice udove Vuksana iz Sotonića, nastanjene u Baru, i njenog sina Stjepana (procurator donae Milizae relictæ quondam Vuchsani de Sottonichi, habitatrixis Antibari... et Stepi eius filii) bio je Nikola Rada Ivaniševa iz Selaca sa Luštice, nastanjen u Baru, što svjedoči punomoćje od 6. oktobra 1558, koje je pisao Bartolomej Sabini, javni notar i kancelar Bara. Na osnovu toga punomoćja, koje je ovjerio Hernol Kornelio, kapetan Bara, 30. novembra 1561, Nikola Radev Ivanišević, prodao je Stefanu Rajčeviću iz sela Buranića (na Luštici), odsutnom, odnosno njegovoj prisutnoj ženi, Stani, sve nepokretno imanje pomenute Milice i njenog sina Stjepana u selu Luštici (in villa Lustiza), koje je bilo Raosava

³ Gl. Stanojević, *Iz istorije Crne Gore u XVI i XVII vijeku*, Istoriski zapisi, XV—2 (1959), 332—5, 359—61.

⁴ Durdev, 397.

¹ *Cetinski ljetopis*, 42.

Rajičevića, oca Miličina, podijeljeno popola sa kupcem. Ta polovina imanja prodata je za 93 perpera kotorska. Ugovor je ozvaničio kotorski sudija Ivan Bona. Kupo-prodaja je bila oglašena tri puta na javnim mjestima grada. Sud je odobrio 18. januara 1562. (LVI, 536).

Po turskom defteru iz 1521, Sotonići su imali 50 kuća i 20 baština. Lješ Gojčinov i Radosav Vuksanov bili su muslimani. Sotoničina je pripadala i jedna »mahala« sa 11 kuća. Po defteru iz 1523, imali su 50 kuća, 5 punih i 14 praznih baština.² Godine 1614 (po Bolicu), Sotonići (Sottonichi) su imali 43 kuće i 94 popisana vojnika, sa zapovjednikom Radom »Grepiev«(?).³

6. — BRČELI

Staro naselje, gdje se u iskopinama našao veći broj amfora, koje ukazuju »na razvitak vinogradarstva... odnosno na cijeđenje ulja«.¹ Pominju se 1326. godine u povelji Stevana Dečanskog, kojom potvrđuje manastiru sv. Nikole na Vranjini dar kaznaca Dmitra, koji »isprosi u kraljevstva mi selo svoje Brčele priložiti Svetomu Nikolje... a crkvi svetago Nikoli da drži selo Brčeli«. Drugom poveljom Dečanski je potvrdio manastiru posjed »selo u Črmnici imenem Brčeli, s svjemi ljudmi i megami i zaselci«.² U Brčelima je bio dvor Balše III. To se vidi iz njegove povelje manastiru Vranjini, pisane 1420. godine, »Brčeli, u dvoru gospodina Baoše«.³ Svojom poveljom Ivan Crnojević je potvrdio (1482) granice posjeda manastira Vranjine »kako pišu hrisovuli serbskih svetih carej«. Pored toga priložio je manastiru od svojih »metoh i baštin«. Određujući crmnice granice kaže: »Pervo postavih granicu navrh Sutormana; drugu gdje se zove Tri roga, ottolje kami valom na Troicu koe se zvase Brčelo«. Vraćajući se na granice posjeda manastira Vranjine, Ivan se vraća i na Brče: »I se međe Svetoga Nikoli vranjinskago po hrisovoljah jegovieh ot svetih kraljev izdano za Brče«. Povlači granicu do Orahova, preko Svetе Trojice, Briega, Blatuše, Suhodola i Bivoljega meda, i dalje od Velike stijene u Lisju stijenu... »ot reke u Tomički potok, ot Tomičkoga potoka navrh Brčel«.⁴

»Gotovo u sredini plemenske obalsti je — kaže Erdeljanović — veliko i staro naselje Brčeli. Zbog svoga vrlo zgodnog i zaklonitog položaja pod visokim planinama i ujedno zbog podesnog klimata, ono je privlačilo još pažnju Nemanjića a zatim Balšića, te su kod njega podizali svoje zadužbine i šta više dvore, u kojima su bo-

² Durdev, 373, 397.

³ Starine, XII, 171.

¹ Istorija Crne Gore, I, 162 (Garašanin).

² Novaković, 581—2.

³ Isti, 14.

⁴ Cetinski ljetopis, 39, 42.

ravili. Te su zadužbine bile od starine zborna mesta cele Crmnice. Uloga naselja Brčela kao plemenskog središta još je osobito bila pojačana i time što su u njemu od vajkada sedela jaka i stara bratstva.⁵

U kotorskim spomenicima do 1600. godine nijesmo našli pomena o Brčelima, ovom starom i glavnom naselju crnicičkog plemena. Zato, izuzetno, iznosimo ovdje kratki sadržaj jednog dokumenta iz 1607. godine koji se odnosi na Brče.

Sveštenik Nikola, sin sveštenika Vuka (ili Vuja) iz Crmnice, iz sela Brčela (prete Nicola figliolo del quondam prete Vuco (Vuio?) de Zarnizza de villa Barcelli), i Nikola Stijepov Kuljača (Cugliazza) iz Paštrovića ugovorili su, 24. marta 1607: da njihov spor riješe arbitri Jeronim Grubonja, Ljudevit Buća i Marijan Buća. Rješavanju spora prisustvovali su svjedoci: Andro Stjepkov iz Paštrovića, pop Marko iz Podoča (Paštrovići), pop Mitar iz Brčela (pop Mitar de Barcelli), Vukoslavac Stjepčey iz Optočića i Vučeta Kaluderov iz Sotoniča (Vucoslavaz Stiepcov da Optocichi, Vucetta Calugerov da Sottonich). Ova isprava o izboru suda dobrih ljudi napisana je u manastiru sv. Franja u Kotoru. Prisustvovali su Ljudevit Glavati i Bućo Buća, auditori, u odsustvu Vićenca Bolice, sudije (LXXIV, 1).

Selo Brčeli imalo je 1521. godine 48 kuća i 21 baštinu, 1523. godine 38 kuća, 8 punih i 4 prazne baštine. Optočići (Podgor), koji se ovdje pominju u kotorskem izvoru, imali su prve godine 31 kuću i 10 baština; a druge godine 37 kuća, 4 pune i 4 prazne baštine.⁶ Godine 1614. (prema Bolici) selo Brčeli (Barcelli) imalo je 51 kuću i 130 vojnika, kojim je zapovijedao Stijepo Stanov.⁷

7. — TOMIĆI

Selo Tomiči pripadaju Brčelima. Nazvani su tako po starom bratstvu. Kao što smo vidjeli pominju se u povelji Ivana Crnojevića (1482), zajedno sa Brčelima, Sotonićima, Optočićima i Dupiljanima. Jedan bratstvenik Tomić pominje se u Kotorskim spomenicima na početku XVI vijeka.

Stjepan Nikolin Tomić iz Crmnice (Stiepanus quondam Nicolai Tomich de Cerniza) svjedočio je pred kotorskim sudom, 15. aprila 1506, o srodstvu Maruše kćeri Radosave i Radonca iz Crmnice. Izjavio je pod zakletvom: da je sestra Radosave bila udata za oca Damjana Vučetića iz Budve, da mu je ona rodila Damjana, i da su Radosava i majka Damjanova kćeri Nikole Kliske iz Zete (filie Nicolai Clichse de Genta). Za ovakve dokaze bila

⁵ Erdeljanović, 193.

⁶ Durđev, Defteri, 373, 398.

⁷ Starine, XII, 171.

su potrebna, obično, tri svjedoka. Dva ostala bili su Radonja Bogojević i Đuro Brajković iz Dobrskog Sela (XXIV, 197—8).

Nikola Kliksa biće jedan od predaka crnogorskog bratstva Klisića. I u pomenutim turskim defterima i kod Bolice, pored Brčela, uvedeno je i selo Tomići. Godine 1521. imali su 19 kuća i 7 baština; 1523: 19 kuća i 2 baštine; 1614: domova 40, vojnika 88, na čijem je čelu bio Vukman Lunj (Vuchman Lugh).

Prema Đurđevu, Crnogorska nahija imala je 1523. godine: 505 kuća i 59 baština; 1529 — 36: kuća 499, baština 97, a 1570: kuća 532, baština 57, na koje je plaćala porez 17.670 akči.⁸

⁸ Đurđev, Turska vlast u Crnoj Gori, 69.

V

L J U B O T I N J A N I

Ljubotinjani se među sobom dijele na dva plemena, na *Ljubotinj*, veće, i *Građane* (*Šišojeviće*), mnogo manje pleme. Poznati su pod zajedničkim imenom Ljubotinjani.

1. — LJUBOTINJ (LJUBOTIN)

Pominje se prvi put u kotorskim pisanim spomenicima 1398. godine kao *Lubotin* (Lubotin), a 1580. i 1581. kao *Ljubotin* (Liubotin, Gliubottin). Javlja se, dakle, dvjesta godina prije *Skadarskog sandžakata* Marijana Bolice (1614), čiji se navod dosad uzimao kao prvi pomen Ljubotinja u pisanim spomenicima uopšte.

Značajno je što se Ljubotinj pominje uskoro poslije kosovskog poraza (1389) i ustupanja Skadra (1393), u vrijeme Đurđa Stracimirovića Balšića, odmah poslije pogibije zetskog odmetnika Radića Crnojevića, kad se zetsko stanovništvo, zajedno sa zbjegovima iz pokorenih i ugroženih oblasti, počelo povlačiti iz ugrožene ravnice u brdske krajeve Crne Gore, u stočarske predjele, manje naseljene, u »zetske katune«, tako nazivane i u narodnom predanju koje je skupljao i proučavao Jovan Erdeljanović. U to vrijeme, krajem XIV i početkom XV vijeka, uslijed opasnosti od turske najeze, vrši se grupisanje stanovništva, starosjedilica i doseljenika, u veće cjeline, radi jačanja obrane; obrazuju se plemena Stare Crne Gore, koja dobijaju opštije nazive, kao što je slučaj, na primer, s Njegušima i Cetinjanima.¹

¹ Pomeni crnogorskih plemena, I, 26—9, 127—8,

Zato, doseljavanje predaka starih ljubotinskih bratstava, Vujovića, Vojvodića i Radomana sa Kosova, Lipovaca od Prizrena, Šoća od Skadra, ne treba vezivati za doba Ivana Crnojevića, njegovo povlačenje iz Zete; što doseljavanje vršilo se i ranije, koncem XIV i tokom prve polovine XV vijeka.

Podaci iz Kotorskog arhiva o Ljubotinju XIV—XVI vijeka dosta su oskudni; utoliko su dragocjeniji, jer drugi pisani izvori još su oskudniji.

Milatku Bogданovu iz Ljubotinja, stanovniku Kotora, i njegovoj ženi Božici, kćeri Srđe Budoha (Millaticho de Lubotine, fillio Bogdani, habitatori Cathari, et Bosize, uxori dicti Millatici, filii Sergoye de Budoha), dali su u zakup, 23. marta 1398, sveštenik Jakov Lekja (ili Leća) i Mihailo Vladov Baska, upravitelji crkve sv. Marije Magdalene u Kotoru, crkveno zemljište na Krepisu. Zemljište je bilo dugačko 10, a široko 7 laktata. Nalazilo se iznad kuće sveštenika Nikole Klisani, kanonika crkve sv. Tripuna. Imali su plaćati godišnje 6 groša (II, 549).

Rajičko Stjepanov Prlja iz sela Ljubotina (Raisco Stiepanov cognominato Parglia della villa de Gliubottini), za čiju identičnost jemči Stjepan Radoman iz Mirca (Stiepano Radoman da Miraz), kojega poznaje Trifun Buća, izjavio je 2. aprila 1581, da je primio od Antona Bizanti ostatak duga prema priznanci od 19. decembra 1580, u iznosu 45 talira, odnosno 41 talir, jer je 4 talira zadržao Anton na osnovu priznanice Marina Ivanova iz Rinsa (LXIV, 370).

Ovo je najstariji podatak o ljubotinskim starincima Prljama i Radomanima, precima dva poznata ljubotinska bratstva. Po porodičnom predanju, Prlje vode porijeklo iz Mrkojevića. Četiri brata Barjaktarevića predigli su ovamo od krvи. Nastanjeni su u Začiru i Muževićima. Radomani su sa Ovčega polja kao i Džonovi. Živjeli su u Banji kod Kosova. Nastanili su se u Muževićima kao i Vujovići. Ima ih i u Crmnici, u Podgoru. Starinci Vojvodići, nastanjeni su u selu Radimiri, vode porijeklo od vojvode Janja iz Kosovske Mitrovice. Pominje se Niko Radoman, koji je u vrijeme tursko bio seoski starješina.² Godine 1649, knez Ceklina i Dobrskog Sela bio je Vučić Radoman (conte Vucich Radomane da Ceclin et Dobro).³ Ovaj kotorski dokumenat potvrđuje narodno predanje: da se neki Radoman u staro vrijeme preselio iz Ljubotinja na Mirac, njeguško selo iznad Grblja.⁴

Ljubotinski starinci Kolini i Radiši zvali su se nekad Sestе. U prvoj polovini XIV vijeka ističe se kotorska porodica Šestan, naročito sveštenik Ivan i privrednik Petar, koji je poslovao s Trifu-

² A. Jovičević, *Riječka nahija*, Srp. etn. zbornik SAN, XV (1911), 636—40.

³ Gl. Stanojević, *Odnosi Venecije sa herceg. brdskim i crnogorskim plemenima*, Istor. časopis, X—XI, 205.

⁴ *Pomeni crnogorskih plemena*, I, 123.

nom Bućom, poznatim diplomatom, državnikom i finansijerom kralja Milutina, Dečanskog i Dušana.⁵ U jednom pismu iz 1494. godine, Đurad Crnojević pominje »majstora Ostolu Šestu ot Začira«.⁶

Važan je kotorski dokumenat o vojvodi Ljubotinja iz 1580. godine, ocu čuvenog »spahije« Vuja Rajičeva. On baca svjetlost na odnos Ljubotinja i njegovog vojvode prema turskoj vlasti u drugoj polovini XVI vijeka.

Inohan Dragomanov iz Žabljaka, Turčin, i Rajić vojvoda Ljubotinja, stanovnik Žabljaka (Inohan Dragomanov de Sabiacho, Turca, et Raizcus voivodizza de Liubotine, habitator Sabiaci), za koja lica, imena i prezimena (de quibus personis nominibus et cognominibus) jemče nižepotpisani, izjavili su, 3. juna 1580, da su podmireni od Franja Marinova Bolice i njegove braće u svemu što su od njih imali dobiti. Prisutni su bili Jovan Ptiković i Vićentije Nikolin, carinik u Kotoru (LXIV, 131).

Franjo Marnov Bolica, s kojim je vojvoda Rajić imao veze, rođak je Mihaila Trifunova Bolice, kotorskog vlastelina i istaknutog privrednika, koji je održavao žive trgovачke veze sa Zećanima, najviše preko Njeguša. Njegošev predak Stijepo Petra Kaluderova Heraković, održavao je s Mihailom prijateljske veze. Franjo je bio rođak i savremenik Marijana Bolice, piscia Skadarskog sandžakata (1614). — Ptikovići su poznata kotorska porodica. U to vrijeme, Nikola Ptiković je bio zvanični tumač gradske uprave. — Vićentije (Vicko) Nikolin Zmajević bio je turski carinik u Kotoru, kao i njegov brat Andrija, direktni predak proslavljenog ruskog admirala Matije Zmajevića Peraštanina. Nikola Zmajević, otac Vićentija i Andrije, turskih carinika, doselio se u Kotor iz Njeguša, iz sela Vrbe, u početku XVI vijeka.⁷

O Vuju Rajičevu, »spahiji«, sinu vojvode Rajića, rodonačelniku istaknutog ljubotinskog i crnicičkog bratstva Vujovića, pisano je dosta, na osnovu narodnog predanja i mletačkih pisanih izvora. Nije se znalo da je i njegov otac bio vojvoda.

Prema narodnom predanju, koje iznosi Jovićević, rodonačelnik Vujovića, Vujo, doselio se iz Vučitrna. Naselio se na Šoćovu glavicu, gdje je nastanjena porodica Šoć.⁸ Imao je dva brata, Đura i Marotu. Od Vujovića na Ljubotinju bilo je sedam vojvoda i više kneževa.⁹ I Erdeljanović je zabilježio porodično predanje Vujovića, od onih nastanjenih u Crmnici, u Limljanima (Lalići) i Komarnu (Lekići). Po tom predanju, »njihovi stari doselili su se iz Vučitrna, sa Kosova«. Još dok su živjeli na Kosovu bili su »spahije«. Tri brata, Vujo, Đuro i Marota Rajičevi, dobjegnu u Bratonožiće, zbog ne-

⁵ Jovićević, 633; Kovijanić, *Pomeni plemena*, I, 24.

⁶ Jovićević, 400.

⁷ *Pomeni plemena*, I, (v. Registar).

⁸ O zlataru Andriji Izatu (Šoću) članak R. Kovijanića, u Zborniku Muzeja primenjene umetnosti, XII, Beograd 1968, 67—75.

⁹ Jovićević, 647—9.

kog sukoba s Turcima. Spahija Vujo Rajičev nastanio se u Ljubotinju, u Muževićima; brat mu Đuro pređe u Trnovo, a sinovi mu u Komarno. O Maroti se ne zna. Pretpostavlja se da je poginuo i ostaо bez poroda. Po jednom predanju, preci Vujovića doselili su se iz Vučitrna u drugoj polovini XVI vijeka; po drugom u XV vijeku.¹⁰

Prvo predanje počinje sa Vujom Rajičevim, spahijom; zato se doseljenje pretka vezuje za drugu polovinu XVI vijeka, doba života spahije Vuja. Treće porodično predanje, koje je zabilježio Filip Vujović, više je vjerodostojno. Prapradjed spahije Vuja Rajičeva zvao se Vujo. On se odselio sa Kosova u XV vijeku.

Na osnovu pisma Filipa Vujovića iz Ljubotinja, koji se bavio proučavanjem i provjeravanjem narodnog predanja o svom bratstvu, i pisma njegovog brata Pavla, prof. Više pedagoške škole u Cetinju, iznosimo ovde porijeklo i rodoslov kuće Vujovića.

Ljubotinski vojvoda Rajič, o kojemu je riječ u kotorskem izvoru, praušnik je Vuja Brajanova iz Vučitrna, rodom od Vojinovića.* Usljed turskog prtiška, Vujo Brajanov napustio je Vučitrn negdje oko 1476. godine. Doselio se u Moraču, gdje je živio do smrti. Tamo je umro i njegov sin Novak. Marko Novakov i njegov sin Rajič presele se u Bratonožiće. »Poslije smrti svoga oca — kaže Filip Vujović — Raič se pomirio sa Turcima, i pored zvanja vojvode dobio je i zvanje spahije. Da li je Raič za sve vrijeme života živio u Bratonožićima, ili gdje drugo, ne zna se. Njegov sin Vujo doselio se u Ljubotinj negdje oko 1584. godine i bio spahiјa. Vuju Raičevu spahiјstvo je potvrđio sultan iz Carigrada fermanom pisanim zlatnim slovima i dao mu u spahiluk tri nahije. Od ovoga Vuja su svi Vujovići koji su u Ljubotinju i Crmnici. Dalje navodi Vujove potomke. Vujovi sinovi su: Marko, Janko, Mirčeta, Miloš i Jovan. Marko je bio knez, Jovan postao spahiјa, a Mirčeta vojvoda. Spahiјstvo je prešlo sa Jovana na njegovog sina Martina, koji je bio omražen i ubijen. Spahiјa je postao Markov unuk, Drago Nikolin (Nikolićin), a poslije njega njegov bratućed, Đuka Markov, kojeg su ubili žabljački Turci. Zvanje spahije dobio je njegov brat Vuko Markov, koji je umro 1746. S njime je nestalo spahijsko zvanje u kući Vujovića, a zadržalo se vojvodstvo sve do 1891. (Petar — Mićun — Filip — Petar).

Iz pisma Pavla Vujovića (27. I 1962) saznajemo: da u Ljubotinskom selu Čukovićima postoji mala crkva sa freskama, koju je podigao vojvoda Mirčeta Vujović, i da se još drže razvaline njegove kuće.

Porodično predanje po ispitivanju Filipa Vujovića odgovara vremenski pojedinim pasovima predaka Vujovića. Po narodnom pre-

¹⁰ Erdeljanović, *Stara Crna Gora*, 74—6.

* Istaknute crnogorske porodice svoje porijeklo obično dovode od istaknutih junaka kosovskog doba. Po narodnoj pjesmi, Miloš Vojinović bavi se u Kotoru. U kotorskim spisima pominju se sinovi vojvode Vojina iz Vučitrna.

danju, u Ljubotinj se doselio Vujo Rajičev; međutim, iz kotorskih izvora doznajemo da je njegov otac, Rajić, bio vojvoda Ljubotinja. Prema navedenom, porodična loza ide ovako: *Brajan* (oko 1450) — *Vujo* (oko 1480) — *Novak* (oko 1510) — *Marko* (oko 1540) — *Rajić* vojvoda (1580) — *Vujo*, spahijski (1610) — *Marko*, knez (1630), brat mu *Mirčeta*, vojvoda — sin mu *Dragoje* vojvoda (1650), *Jovan Vujo*, spahijski (1640) — *Martin Jovanov*, spahijski (1670), brat mu od strica *Nikola Marka Vujova* (1660) — *Drago Nikolićin*, spahijski (1690), brat mu *Marko Nikolićin* — *Duka Markov*, spahijski (1730), brat mu *Vuko Markov* (pok. 1746).

U arhivskim istraživanjima o plemenima išli smo do 1600. godine zaključno. Ovdje ćemo zakoračiti malo u XVII vijek. Iznijećemo ukratko samo ono što je dosad poznato, po objavljenim podacima iz mletačkih izvora, o potomcima ljudstva vojvode Rajča koji su nosili zvanje spahijski, kao i nekoliko podataka o Ljubotinju koje je iznio Marijan Bolica (1614), a koji važe i za kraj XVI vijeka, za vrijeme vojvode Rajča.

U svojoj knjizi *Stara Crna Gora Erdeljanović* je, po Jovanu Tomiciću, naveo izvještaj mletačkog providura u Kotoru iz 1609. godine, u kojem se pominje spahijski Vujo, »knez iz Cetinja u Crnoj Gori« i njegov sin Marko (Vujo spahijski, conte di Cettine di Montenegro et Marco suo figliolo).¹¹ Gligor Stanojević je objavio u prevodu dotični dokument iz Mletačkog arhiva i objasnio njegovu istorijsku pozadinu. On kaže: da tokom 1608. godine pismenošće (Crnogorci) nisu mogli prenositi mletačku poštu od Kotora do Carigrada, i obratno, uobičajenim putem preko Crne Gore i Brda, uslijed sukoba crnogorskog i brdskog plemena. »Do izmirenja je došlo tek kada se jedan od sinova Vuja Rajičeva, kneza cijele Crne Gore, oženio jednom djevojkom iz Klimenata«. Po izmirenju, pošta se opet prenosila starim putem. »Poslije dužih pregovora u Kotoru između kotoranskog providura i Marka sina kneza Vuja Rajičeva«, koji je takođe spahijski, »postignut je sporazum o nošenju pošte«, ljeti za 17., zimi za 19. dana od Kotora do Carigrada. »Vuju Rajičevu i njegovim sinovima, koji garantuju prolaz pošte preko Crne Gore, određena je godišnja nagrada od 12 dukata ili 30 spudi soli«. Potpisani je ugovor (10. XI 1609), koji počinje: »Ja knez Vujo iz Ljubotinja, sa sinovima, obavezujem se... U pismu »spahijski Vuja Rajičeva« kotorском providuru, upućenom uskoro poslije sklopljenog ugovora, istu obavezu su dali i njegovi sinovi, Marko, Janko, Mirčeta, Miloš i Jovan.¹²

Stanojević je objavio u prevodu drugi ugovor o prenosu mletačke pošte, sklopljen u Kotoru 22. aprila 1610. između mletačkog providura i nekih crnogorskog i brdskog plemena. »Izgleda — kaže Stanojević — da Vujo Rajičev nije mogao odgovoriti obavezi iz ugovora o prenosu pošte od Kotora do Carigrada, i u obrnutom prav-

¹¹ Erdeljanović, 298.

¹² Gl. Stanojević, *Iz istorije Crne Gore u XVI i XVII vijeku*, Istor. zapisi XV—2 (1959), 353—4.

cu«.¹³ Svakako, zato što se uticaj njegove vlasti nije prenosio i na brdska plemena komskog planinskog čvora.

Poslije tri godine, 1613, u jednom mletačkom izvoru, koji navodi Đurđev (po Tomiću), pominje se spahija Vujo Rajičev kao knez Crne Gore (spahi Vujo Raizev, conte di Montenegro). Ovdje je riječ o saslušanju Vukmira iz Kosijera, iz kojega se vidi, kako kaže Đurđev: »da je spahija Vujo Rajičev, knez Crne Gore, u dogovoru sa skadarskim sandžak-begom, u vrijeme kad je on htio sa još nekim pašama da naplati bespravno harač od Crne Gore, sklonio dokumenat o povlasticama, po kojima Crnogorci nisu morali dopustiti da uđe u zemlju ni platiti porez nijednom turskom predstavniku osim onom koji je došao sa izričitim sultanovim naređenjem i da nisu morali učestvovati u vojni izvan svoje zemlje«.¹⁴

O Ljubotinju i spahiji Vuju Rajičevu, knezu Crne Gore, najviše su navođeni podaci koje je dao Marijan Bolica u svom *Skadarском sandžakatu* (1614). On kaže: da druga oblast, kojom upravlja spahija Vujo, središte brda, broji 32 sela, i naziva se Ljubotinj (La seconda, commandata dal spahi Vuio, nella midolla del monte contiene villaggi 32 detta Gliubottin). Zatim iznosi: da Ljubotinj ima 70 domova i 160 ljudi za oružje, kojima zapovijeda Vujo Rajičev, starašina cijele Crne Gore, u zvanju spahije, jer je od carigradskog dvora dobio u posjed neke podanike svoga sela (commandata da Vuco* Raizcev, che è capo di tutto Monte Negro, intitolato spahi, perchè ha ottenuto in dominio dalla corte in Constantinopoli alcuni suditi della sua villa).¹⁵

Ovdje je riječ samo o Ljubotinju, bez Građana i Šišojevića, koje, kao što ćemo vidjeti, Bolica izdvaja sa posebnim brojem domova i vojnika i posebnim zapovjednicima, svakako podređenim Vuju Rajičevu. Iz njegova navoda izlazi: da je Vujo Rajičev »glava cijele Crne Gore«, ne kao spahija, ni kao zapovjednik Ljubotinja, nego kao najistaknutiji glavar Crne Gore, izabran vjerovatno na glavnom narodnom zboru (per nome del tutto il sboro).

U jednom mletačkom izvoru iz 1620. godine pominje se Marko Vujov kao knez Crne Gore (conte Marco da Montenegro).¹⁶ Godine 1631. pominje se spahija Mirčeta Vujov kao prvi među knezovima; a godine 1637. knez i spahija Jovan Vujov iz Ljubotinja (conte et spahi Jovan Vuiov de Glubotin).¹⁷ Gligor Stanojević je ob-

¹³ Isti, *Jedan slučaj otimanja mletačke pošte 1619*, Istor. zapisi, XXII—I (1965), 153—4.

¹⁴ Đurđev, *Turska vlast u Crnoj Gori u XVI i XVII veku*, Sarajevo, 1953, 82—3, 88.

* Treba V u i o (mjesto Vuco). Prepisivač je slovo i bez tačke pročitao kao c. Takvih i sličnih pogrešaka ima i kod drugih prepisivača mnogo, ne samo kod Ljubića.

¹⁵ Starine, XII.

¹⁶ Erdeljanović, 298.

¹⁷ Đurđev, *Vlast u Crnoj Gori*, 82, 88.

javio u prevodu jedan ugovor o umiru između Bečića i Brajića, s jedne, Majinjana i Brajića s druge strane, pisan u Kotoru septembra 1642., u kojem se kaže: da su došli u Kotor crnogorsko-primorski vladika Mardarije, spahija Jovan Vujoš iz Ljubotinja, knez Vučić iz Ceklina, knez Niko iz Mahina, knez Andrija iz Brajića, sa mnogim drugim knezovima iz Crne Gore... u ime sveg crnogorskog zbroja i učinili umir između pomenutih plemena. Istovremeno, spahija Jovan iz Ljubotinja, imajući ovlaštenje od Mustafe Čelebije i Hajdara Vojvodića, dao je obavezu, zajedno s vladikom, knezom iz Ceklina i drugima, da će sud dobrih ljudi, od 24 člana izabrana na zboru, izvršiti umir između Paštrovića i Crnogoraca, povodom kravog sukoba koji se upravo tih dana dogodio u Crmnici, u kojem je sukobu pогинuo Đuro Jovićin iz Ceklina, a mnogi bili ranjeni, s jedne i s druge strane, među kojima i žena kapetana Nika Markova iz Ljubotinja.¹⁸ U jednom platnom spisku, među nekim crnogorskim glavarima koji su dobili platu od Mletačke Republike, pominje se 1649. godine i vojvoda Dragoje iz Ljubotinja (voivoda Dragoe de Gliubotin).¹⁹ To će biti sin vojvode Mirčete, a ne Drago Nikolićin,* unuk Mirčetina brata Marka. Drago Nikolićin, spahija, »namjesnik cijele Crne Gore« (spahia osia luogotenente di tutt' il Montenegro), predvodio je odred ustanička 1684. godine; poslije pogibije Baja Piljanina i njegove hajdučke čete na Vrtijeljci sklonio se u Budvu.²⁰ Konačno, godine 1744, pominje se spahija Vuko Markov, sinovac Draga Nikolićina.²¹

2. — ŠIŠOJEVIĆI (GRAĐANI)

Šišojevići su staro naselje. Pleme Građani »zvalo se nekad Šišojevićima... u kome je i sad seoce Šišojevići ili Šišovići, na zemljištu nekadašnjeg velikog naselja s istim imenom« — kaže A. Jovićević.¹ U vrijeme Jovićevićeva proučavanja tamo su se mogle vidjeti »klačne ozidine od vrlo lijepih i velikih kuća«, i nekoliko starih ublova. Po narodnom predanju, stara crkva je iz doba sv. Save. Nju je sagradio Ilija predak Kneževića i Popovića. »Predak Lipovaca — kaže Jovićević — doselio se iz Prizrena u Građane, gdje je

¹⁸ GL Stanojević, *Jedna odluka umirnog suda iz 1642. godine*, Istor. zapisi, XX—1 (1963), 139—40.

¹⁹ Isti, *Odnosi Venecije sa hercegovačko-brdskim i crnogorskim plemenima od opsade Kotora 1657. godine do početka morejskog rata*, Istoriski časopis SANU, X—XI, 205.

* O Dragu Nikolićinu, na osnovu podataka iz Kotorskog arhiva, pisao je Slavko Mijušković, *Podaci o crnogorskom spahiji Dragu Nikolićinu*, (Istor. zapisi, X—1 (1954), 211).

²⁰ Đurđev, *Vlast u Crnoj Gori*, 82—3, 88.

²¹ Dušan Vuksan, *Glavarske titule i glavari u Crnoj Gori*, Zapisi XX (1938), 17.

¹ Jovićević, *Riječka nahija*, 182.

zatekao Kričije, koji ga nasele u Šišojeviće. Lješ je imao četiri sina. Najmlađi Ilija pošao je sa sv. Savom, postao episkop zetski Ilarije. Ilija se zvao i sin ubijenog Lješevog sina«. Njegovi potomci sačuvali su pismo Đurđa Crnojevića (iz 1494. godine), u kojemu se kaže: »Pred mnom gospodinom Đurđem Crnojevićem izidoše Šišovići, knez Ilija Lješević s svoom braćom«.²

U povelji Ivana Crnojevića kojom vraća manastiru Vranjini ranije posjede pritisnute od Crmničana kaže se: »I što bjehu pritisli Šišovići zemalj crkovnieh«. U Cetinjskom ljetopisu o osnivanju manastira sv. Nikole na Vranjini i njegovom prvom igumanu (ktitoru) kaže se: »Va ljetu 1220 postavi sv. Sava prvago episkopa zetskago Ilariona Šišovića va manastir va crkvi sv. Nikole u Vraninu, juže sagradi sv. Sava«.³

I kotorski dokumenat koji govori o Šišojevićima pisan je u doba Đurđa Crnojevića (1493). Sto sedamdeset godina prije toga, za vladavine Stevana Dečanskog, u kotorskim izvorima pominje se jedan Krič, a Kričije su bili najstarije stanovništvo Šišojevića za koje zna narodno predanje. Radeći kratko vrijeme u Kotorskem arhivu, Jireček je pregledao samo nekolike najstarije sudska-notarske knjige. Nije mu izmakao iz vida »Laurencije Kričić ili Lore Kričko«.⁴ Mi smatramo: da je ovaj Kričko pripadao ljubotinjskim Kričijama, nastanjenim pri velikom putu Kotor — Ribnica — Peć — Priština, ili drobnjačkim starosjediocima Kričima.

Damjan i Jovan Šišojević, braća, sinovi pokojnog iz Šišojevića, iz Crne Gore, braća pokojnog Ivanisa (Damianus et Johannes, fratres, et filii quondam... Sisoevich de Sisoevichi de Montenigro, fratres quondam Ivanis), rođeni svi u zakonitom braku roditelja, što je potvrđeno svjedočenjem Damjana iz Paštovića, opunomoćili su, 16. novembra 1493, svoga brata Božidara (Natalem fratrem eorum) da primi platu za pok. Ivanisa, koji je bio strijelac na velikoj galiji Flandrije (qui fuit balistarius super galea grossa de Flandria), kojom je zapovijedao kapetan Bartolomeo de Kamimo (XIX, 42).

Iz turskih deftera za 1521. godinu vidi se: da se »selo Šišovići« dijelilo na dvije mahale. Mahala Građani imala je 29 kuća i 11 baština; a mahala Šišovići 16 kuća i 8 baština. Plaćali su zajedno 100 akči godišnje. U Građanima su tada bila dva muselima, Ilija Lješev, Lješ Ostojin.⁵ Kao što smo vidjeli, Đurađ Crnojević pominje kneza Iliju Lješevića iz Šišovića. U defteru za 1523. uvedeno je

² Isto, 547, 553, 650.

³ Cetinjski ljetopis, 42, 48.

⁴ Jireček — Radonjić, Istorija Srba, II (1952), 47.

⁵ Đurđev, Defteri, 371.

»selo Građani ili Šišovići«, sa 30 kuća, 6 punih i 7 praznih baština; i mahala Šišovići, sa 16 kuća i 3 baštine, od kojih jedna prazna. Za zemljište hasa i zapušteni vinograd plaćali su 50 akči. Muselemi su bili: Radič Ilijin (sin kneza Ilije Lješevića?) i Radič (Lješev).⁶

Devedeset godina docnije, 1614, prema Bolici, Građani (Građani) su imali 30 kuća i 65 vojnika, na čijem je čelu bio Vuksan Petrov; a Šišojevići (Sissoevichi) 25 kuća i 60 vojnika, zapovjednik Tomaš Jovanov.⁷

⁶ Isto, 394.

⁷ Starine, XII, 170.

VI

C E K L I J A N I

Dije se međusobno na tri manja plemena, Čeklin, Dobrsko Selo i Kosijeri, poznata pod zajedničkim imenom Ceklinjani. Sa Ljubotinjanima sačinjavali su Riječku nahiju, koja se kod Bolice naziva Ljubotinom. Do potiskivanja Turaka ka Žabljaku, do polovine XVIII vijeka, Ceklinjani se nijesu spuštali ka koritu Crnojevića rijeke i Skadarskom jezeru. Vranjina i Žabljak pripali su im po oslobođenju od Turaka (1878). »Dok je Zeta bila samostalna — kaže Andrija Jovićević — mislimo da su Katunska i Riječka nahija služile za ispašu stoke. Prema tome, starosjedioci ove nahije bili bi od onih pastirskih stanovnika koji su ovdje napasali stoku... A kad stase uskoci sa svih strana naseljavati ovu nahiju, stari se stočari nadose stješnjeni... raselivši se ili se potpuno potčiniše. Mnogi od današnjih stanovnika pričaju da su njihovi preci došli ovdje za doba Ivana Crnojevića«.¹

Narodno predanje ovoga kraja, kao i Katunjana, vezuje doseljavanje novog stanovništva za vrijeme Ivana Crnojevića, Očigledno, taj snažni talas migracije toga doba zamaglio je u narodnom sjećanju dva ranija talasa doseljavanja, onaj za vrijeme Đurda Stracimirovića Balšića, poslije kosovskog poraza (1389) i ustupanja Skadra (1393), i onaj u vrijeme Đurđa Brankovića, za prvog pada despотовine (1439). Ali, zato se u predanju najstarijih doseljenika održalo pamćenje da su se njihovi preci doselili sa Kosova, iz Metohije i Stare Srbije, ili okoline Skadra. I doseljavanje iz Bosne i Hercegovine u porodičnim predanjima vezuje se za doba Ivana Crnojevića, poslije pada Bosne (1463) i Hercegovine (1482); međutim,

¹ Jovićević, *Riječka nahija*, 397, 474, 527.

² Pomeni plemena, I (v. Registar).

doseljavanja je bilo i tokom prve polovine XV vijeka, poslije Bajazitova upada u Bosnu (1398), kaš što se vidi iz arhivskih podataka o Herakovićima, Orlovićima, Gorevucima i drugim.²

Ovi doseljenici zatekli su srpske starosjedioce, one koji su se tu još u ranom srednjem vijeku, prije Vojislavljevića i Nemanjića, izmiješali sa ilirskim poromanjenim stanovništvom, na koje je sačuvano sjećanje u narodnom predanju i u geografskim nazivima (Kričije, Mataguži, selo Arbanasi, Arbanaške rupe, Arbanaško ždrijelo, voda Vlahinja itd.). Vlasi su potisnuti rano — kaže Jovićević.

Ne treba misliti: da je područje Ceklinskog plemena do Ivana Crnojevića bilo stočarski kraj. Dobrsko selo i Ceklin (Gornje i Donje Dobro), Ulići, Bokovo i Kosijeri stara su naselja. »Stari ostaci koji se vade iz zemlje — kažu Jovićević i Strugar — svjedoče da su ova mjesta bila naseljena Grcima i Rimljanim... U mjestu Špuri stajali su Rimljani«³ To su župne kotline plodne žitom i vinogradom. Staro stanovništvo bavilo se ne samo stočarstvom nego i zemljoradnjom. Ceklin se nazivao »bogati Misir« — kaže se u naruđu. »Prijе 150 godina, voda (jezera) poplavila je vinograde i njive« — kaže Jovićević.⁴ »Da je bilo vremena kad nije bilo Blata — kažu Jovićević i Strugar — svjedoči nam tok rijeke Morače i Crnojevića, koji se i danas poznaju Blatom, a svjedoče nam i sela, koja su se gledala u vodi duboko, kao i most koji se dekada može kroz vodu videti, a postojao je preko rijeke Morače, u sredini današnjeg Blata (prema Moračniku).⁵ Otuda se, u docnijem vremenu, Ceklinjani bave ribolovom, izvozom ukljeva.

Preko Ceklina vodio je jedan od glavnih sednjovjekovnih puteva Balkana, od Kotora za Ribnicu, čuvenu raskrsnicu još iz doba Rimljana, i dalje preko Meduna i Plava za Peć, važni saobraćajni čvor, odakle je jedan put vodio za Prizren; drugi za Prištinu i Novo Brdo, ili za Janjevo i Skoplje, ili za Trepču i Niš; treći za Ras (Trgovište), Deževu i Rudnik.⁶ Tragovi ovog puta preko područja Ceklina ukazuju se i danas. »Kroz ovu oblast — kaže Jovićević — vodio je stari trgovачki put od Kotora k Podgorici i dalje. Na mnogim mjestima vidni su ostaci toga puta... Prelazio je preko Zagrablja, izlazio preko Kabli, preko Vrana stijene niz Lupoglavlja, pored Strugara, preko Zaploča, Donjih Ulića (gdje se vidi »kaldrma«), ždrijelom preko Čepoče, Brova, Krečkog ždrijela, Vlahinje, kroz Meterize, preko Lalina ždrijela, Gospoština, niz Rvaše, preko Pipca na Karuč, poljem ispod Bobije u Žabljak, na stari most, od kojega se vide ostaci«.⁷

U doba Nemanjića, Balšića, despota Stefana i despota Đurđa, ovaj put je bio veoma živa i veoma važna saobraćajnica, sve dok

² A. Jovićević i M. Strugar, *Slike iz prošlosti Ceklina*, 1902, 20.

³ Riječka nahija, 464,

⁵ Slike iz prošlosti Ceklina, 19.

⁶ R. Kovijanić, *Vita Kotoranin neimar Dečana*, Beograd, 1962, 258—64.

⁷ Riječka nahija, 539.

nije bio ugrožen i onemogućen od Turaka. Stare gradine i crkvine, a naročito nazivi nekih mjesta, kao: Careva staništa, Carevina, Kraljistan i Gospoštine, podsjećaju na ta vremena.

Ime Ceklinjani (Cjetlinjani) javlja se prvi put 1485. godine, u povelji Ivana Crnojevića, kojom podlaže neke zemlje u Donjem i Gornjem Dobru Cetinjskom manastiru.⁸

1. — CEKLIN

Smatra se, da je Ceklin dobio ime po crkvi sv. Tekle (Čekle), koja se pominje (1485) u povelji Ivana Crnojevića (»pri svetoj Tekli«). Crkvu su sagradili Mihaljevići, najstarije bratstvo u plemenu. Ranije, Ceklin se zvao Donje Dobro. Ime Ceklina javlja se prvi put u povelji Ivana Crnojevića, pisanoj na Cetinju 1489. godine. Ivan je imenovao 24 ugledna čovjeka »ot Černe Gore«, prvake nekolika plemena, da rješe spor između Bjeloga i Bajica oko seoskih granica. Bili su određeni »ot Ceklina: Stepan Nikolić, Vuk Piperović«. U rješavanju spora između Bjeloga i Očinića bili su određeni »ot Ceklina: Radić Rašković, Radelja Miruević, Stepan Nikolić, Vuk Piperović«.⁹

Smatramo da je ime Ceklin nastalo i počelo zamjenjivati staro ime (Donje Dobro) i prije Ivana Crnojevića, u vrijeme kad su se stala obrazovati starocrnogorska plemena, dobijajući opštija imena u širem plemenskom značenju, u vrijeme nastanka dva susjedna plemena, Ljubotinja i Cetinja. Crkva sv. Tekle postala je mjesto narodnog saborisanja, narodnog zbora i dogovora, kao i tržiste cijelog kraja. Otuda, po njoj i zajedničko plemensko ime. Starije plemensko stanovništvo ojačano je novim doseljenicima pri povlačenju Ivana Crnojevića iz Zete u brda k Lovćenu. O precima ceklinskog stanovništva i njihovom porijeklu, doseljavanju i raseljavanju govori A. Jovićević u navedenom djelu. U najstarija bratstva ubraja Mihaljeviće, porijeklom iz Grblja, valjda rod Todora Mihača, koji je u doba Ivana Crnojevića »orao u Strugarima«; zatim Stijepoviće, prozvane po Stijepu doseljenom iz Drobnjaka; Gornjake i Donjake; koji čine polovinu stanovništva, čiji je predak »Srbin Leka« iz Klimenata, doseljen u XV vijeku. Ništa se pouzdano ne može reći, čiji su preci oni prvaci Ceklina koje Ivan navodi u svojoj povelji.

U turskom defteru za 1521. godinu Cjetlin je zapisan kao selo Nahije Rijeka. Imalo je 21 kuću i 8 baština, dva muselema (Stjepan i Nikola sinovi Ilije); a mahala Piperi imala je 15 kuća i 4 baštine, bez baštine Strugar koja je bila u posjedu Cetinjskog manastira. U defteru za 1523. godinu zapisan je kao selo, bez pomenute mahale. Imao je 23 kuće, 2 pune i 5 praznih baština, jednog muselema (Stjepana), čija je baština bila u posjedu Hamze Stjepanova;

⁸ Novaković, *Zakonski spomenici*, 778—9.

⁹ *Cetinjski tjetopis*, 37a, 38.

dok je baština Strugar bila u zajedničkom posjedu Danice udove Radonjine i Cetinjskog manastira.¹⁰

U kotorskim izvorima do kraja XVI vijeka Ceklin se pominje dockan, i to svega jednom.

Stani ženi Vukašina Vuksanova iz Ceklina à Stana moglie di Vuchassin Vuxanof de Ceclin), prisutnoj u Kotoru, dala je u zakup zavazda, 19. jula 1599, svoju zemlju u Lovricani njezina tetka Marica udova Nika Barakova. Zemlja se nalazila na mjestu zvanom Za-voda (Savoda), iza Trojice. Bila je djelimično pod vinogradom, a djelimično neobrađena. Na nju je imala da plaća 14 groša godišnjeg dohotka crkvi sv. Tripuna. Pored toga, ona je dala Stani, svojoj sestričini (sua nepote ex sorore) jednu njivu u Lovricani, ali da pređe u njezino vlasništvo tek poslije Maričine smrti (LXX, 132).

U docnijim mletačkim izvorima Ceklin (Ceclin) se pominje kao selo. Prema Bolici, (1614) imao je kuća 40, a vojnika 80; na čelu je stajao Pero Jovanov.¹¹ Poslije dvije godine (1616), prema kotorskem izvoru, na čelu je stajao knez Todor Vučićev (conte della villa Ceclin Tadaro Vuchichev).¹² Todora Vučićeva i Vučića Ražunatova »ot Ceklina« pominje i vladika Ruvim, godine 1629.¹³

2. — RIJEKA

Rijeka se — mnogo prije osnivanja današnje varošice Rijeke Crnojevića — nazivala Riječki grad (Obod), gdje je crkva sv. Nikole, u kojoj je prvobitno bila smještena obodsko-cetinjska štamparija, i gdje je Ivan Crnojević podigao sebi dvorac 1482. »Na Obodu, brdašcu prema današnjoj Rijeci — kaže Jovićević za Ivana — sazida mali gradić, bolje reći sebi dvor, a gore u Obodu, na izvoru Rijeke, načini mlinove i stupu, a pored njih most za prelazak preko rijeke«.¹ U svojoj povelji (1485), pisaonj »u Rijeci« (8 p'Bci), svakako na Obodu, Ivan kaže: »i ešte im uvijek darovah jednu vodenicu moju u Obodu, koja je prema vodenici Komske crkvi ... i u Rieku jaz, niže jaza Svetago Nikole Riečkoga«.² To se ponavlja i u povelji Đurđa Crnojevića.³ Jeromonah Pahomije »ot Crne Gore, ot Reke«, bio je štampar mletačke štamparije Božidara Vukovića, kako kaže za sebe u Predgovoru Božidareva »Liturgijara«, štampanog 1519. godi-

¹⁰ Đurđev, 367, 394.

¹¹ Starine, XII, 169.

¹² Kotorski arhiv, SN, LXXVIII, 396.

¹³ Marko Dragović, Prilog za istoriju G. Gore, Starine, XIX (1887), 255.

¹ Jovićević, 529—30.

² Cetinjski ljetopis, 32a, 35a, 37.

³ Jovićević, 397.

ne.⁴ Pahomije je zaista mogao biti učenik monaha Makarija »ot Černie Gori«, koji je »rukodelisao« Oktoih u Obodsko-cetinjskoj štampariji »vojvode Zeti g. Đurđa Crnojevića« (1494).

U kotorskim pisanim spomenicima Rijeka se pominje prvi put 1506. godine, pri određivanju položaja Dobrskoga Sela (Dobro de Montenegro prope Flumaram). To je, ukoliko znamo, najstariji pomen Rijeke Crnojevića kao naselja uopšte. Drugi je pomen iz 1515.

D a b i š i n u M u s a n o v i č u iz Crne Gore, sa Rijeke i Radoslavu iz Grlja (Radoslavo de Gargli et Dabisino Musanovichivi de Monte Nigro de Flumine), prisutnima, obavezao se pred kotorskim sudom, 19. januara 1515, Nikola Mlađenović iz Perasta da će im platiti 3 dukata, ostatak duga prema priznanici od 7. jula 1494, koja se (jer je pisana u dva primjerka), nalazi kod Mlađenovića i poslije ovе javne isprave gubi svaku vrijednost. Dug je imao podmiriti u tri roka: jedan dukat o Đurđevu dne, drugi o Aranđelovu dne, treći o Božiću. Novac je imao davati Nikoli Dragu, Kotoraninu (zetu Ivana Crnojevića, po jednoj od dvije udate kćeri u Kotoru). Sa strane je napisano da je presuda izdata za Rađena kožara (XXX, 69).

Iz toga doba postoje (u Carigradskom arhivu) i turski defteri Crnogorskog sandžakata, iz vremena uprave Skender-bega Crnojevića. Tamo se prvi put pominje Nahija Rijeka. Uvedeno je i selo Reka. Godine 1521, Rijeka je imala 14 kuća i jednu baštinu; vinograde Crnojevića, obrađivane na napolicu, od njih se plaćao prihod 490 akči; ribolov Crnojevića na početku mosta, hasa, prihod 100 akči; drugi ribolov Crnojevića (Popovi dolovi?), hasa, sa prihodom 30 akči; treći ribolov Crnojevića, zvani Sić, hasa, s prihodom 1000 akči; mlin Crnojevića s dva »kamena« (vitla), porez 60, i drugi mlin s jednim kamenom, porez 30 akči. Pominju se još dva hasa sa po dvije »brazde«; zatim bašta na početku mosta, dvije brazde; zasadeni povrtnjak, jedna brazda, i bašta s livadom, dva »dunuma«, oboje pored mjesta Filipi; zemljište ispred stale, podobno za baštu i livadu, dunuma tri. Pominju se »dobra bjegunaca sa Crnojevićem«, koja su uzeta kao vinogradi na napolicu, sedam parcela sa prihodom od 80, i mlinom od jednog kamena na koji se plaća porez od 30 akči. Zatim je uveden Manastir sv. Nikole; u blizini njega kuća, vinograd, mlin, ribolov, na koje se sve plaćalo odsjekom 74 akče godišnje. — U defteru za 1523. godinu, u popisu posjeda, »manastir sela Rijeka« plaćao je dažbinu odsjekom 174 akče, i to za popa Đura, za kuću kaluđera, za ribolov na mjestu Jaz (Lošnja); i za selo Rijeka na vinograd, jedna parcela i za tri mlina; a »manastir sv. Gospode u selu Cetinje« pored ostalog plaćao je za jedan mlin iz sela Rijeka.⁵ Prema defterima iz 1529—36, Nahija Rijeka imala je 477 kuća i 156 baština; a prema defterima iz 1570. imala je 553 kuće i 59 baština. Plaćala je 18.360 akči poreza.⁶

⁴ Prednjegoševsko doba, II izd. Titograd (1966), 108, 510; R. Dragičević, Crnogorske štamparije, Istor. zapisi, XII (1956), 23.

⁵ Đurđev Defteri, III—IV, 366—8, 392; II, 54.

⁶ Isti, Turska vlast, 69.

3. — RIJEČANI

Selo Riječani nalazi se na desnoj obali Rijeke Crnojevića, ne-daleko od Riječkog grada. To malo naselje pominje se prvi put u doba Skender-bega Crnojevića, u turskom defteru za 1521. Tu negdje bila je stara zetska tvrđava *Oblun*, prethodnik Crnojevića O-boda. Zato ovdje uvodimo Riječane, iako se oni u kotorskim spomenicima javljaju 1601. godine. »Kod današnje Crnojevića Rijeka nalazi se tvrđava Oblun« — kaže Jovan Kovačević.¹ Pop Dukljanin kaže: da Đorđe Bodinov, zetski kralj, kad je bio pobijeden od svojih protivnika u borbi oko prijestola, i pritišeњен sa svih strana, »ude u tvrđavu koja se zove Obolon (intravit in Castellum qui Obolon dicitur).²

Jovičević kaže: da su na Rujevoj glavi, gdje se vide zidine ne-kadašnjeg naselja, »za doba Ivana Crnojevića stajali današnji Stijepovići, stanovnici sela Riječana«, u kojima se, kao vrlo stari stanovnici, pored ostih, pominju porodice Prpoš i Dudale.³

Godine 1521, Riječani su imali 14 kuća i 3 baštine, dva mu-selema, Lazara Vujkova i Petra Đurova; a 1523. godine 9 kuća i 5 baština, dva muselema Lazara Vujkova i Nikolu Aleksina.⁴ Godine 1614, Riječani (Riezani) su imali 20 kuća i 50 vojnika, kojima je stajao na čelu Nikac Đuretin.⁵

Zaostavština pokojnog **Jova na Radova**, narodski zvanog Jovo, iz Crne Gore, iz sela *Riječani* (quondam Joannis, vulgariter nuncupati Jovo, quondam Rado à Montenegro de villa Riezani) pominje se 16. novembra 1601. Njegov ujak Nikola Radonjić iz Uganja (o kome je bilo govora u knjizi I) opunomoćio je pomorca Mihaila Damjanova iz Crne Gore, nastanjenog u Kotoru, da od Marka Nikolina Jakšića i Leona Jakšića, kapetana dubrovačkog broda preuzme zaostavštinu pok. Jova, njegovog sestrića, koji je umro u službi pomorca (LXXII, 333).

4. — DOBRSKO SELO

Ovo staro naselje, župno i plodno, zvalo se u srednjem vijeku Dobro. Zahvatalo je dio današnjeg Ceklina (Donje Dobro). Zato Dobrljani smatraju sebe kao posebno pleme, izdvojeno iz zajedničkog šireg plemena. Preko Dobra, kao što je već rečeno, vodio je glavni zetski put Kotor — Podgorica, u kojoj se ukrštao sa drugim velikim zetskim putem Skadar — Onogoš — Dubrovnik. Vodio je preko Plava, odakle se jedan rukav odvajao za rudonošno Brskovo i njegovo tržište na Lirim; spuštao se u Peć, odakle se granao u vi-

¹ *Istorijs Crne Gore*, I, 324.

² Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, 168.

³ Jovičević, 543, 548.

⁴ Đurđev, 370, 393.

⁵ Starine, XII, 170.

še pravaca. Velika tržišta, Prizren, Prištinu, Trgovište i druga, odnosno, bogate rudnike olova, bakra, srebra i zlata, Janjevo, Novo Brdo, Trepču, Brvenik i Rudnik, povezivao je sa primorskim gradovima, Kotorom, Barom i Dubrovnikom, privrednim i kulturnim vratnicama naše zemlje prema Zapadu. Zato je ime ovog starog naselja, sa pojištem na toj živoj karavanskoj saobraćajnici, bilo dobro poznato u Kotoru.

Prve pomene Dobra nalazimo u pisanim spomenicima druge polovine XV vijeka; najranije u kotorskim sudska-notarskim knjigama (1459), a zatim, što je već poznato, u Cetinjskom ljetopisu, u doba Ivana Crnojevića.

Svojom poveljom pisanim na Rijeci 1485, Ivan Crnojević je podložio svojoj zadužbini na Cetinju više imanja u Dobru. Tamo se, između ostalog, kaže: »Najprvo priložih na Donje Dobro vinograd moj da se ima vino gotovo polovina predavat crkvi svake godine; i ještě priložih što goće su imali Ostoiki, Ratko sa bratom i s sinovcima Donje Dobro, ili je zemlja ili su lozne, ili gora ili je voda... I ještě priložih Strugare sve po meći sa metehom ih da oni stoje ondje da su kmetije crkovni... i na Jablanovo (Gornje Dobro) dva kabla sjedbe pšenične... u granicu više Miomana klobučara kućje... više kućje Nikole Sćepanovića«. Priložio je dalje: »Rada Pribisljića i z decom i z baštinom, i Radoju Mrkušića i z decom i z baštinom... stup zemlje na Gornje Dobro... drugi stup zemlje na Jablano... i u Zagoru Bojka Radovanovića s djecom i baštinom i Pačka Parca s djecom i baštinom... I na Gornje Dobro što je držao Mihailo Piper, bivši jemu mi dali, pak za njegovu njevjeru uzesmo kako svoje¹.«

Drugom Ivanovom poveljom, pisanim na Cetinju 1489. potvrđene su granice Bajica i Bjeloša, onako kako su ih odredili princi plemena Njeguša, Cetinja, Ceklina, Čeklića i Uganja, koje je Ivan imenovao između vlastele, njih 24. Bili su određeni »ot Ceklina: Stepan Nikolić, Vuk Piperović; ot Gorevuk: Stepan Dobrijevik i Stepan Milosalić«. Dalje se navode zemlje podložene Cetinjskom manastiru: »zemlje na Dobro, zemlja Piperovića, zemlja na Jablano, do Pod Milanovića kućom, i što je vinograda Piperovića i gore i du brave, dio vas što je bilo Piperovića u Mekavcu«. Dognje se navodi što je manastiru darovao (1490): »Ostoja Radosalić: komat zemlje na Gornje Dobro, kabal sjedbe... na Malo Jablano i na Rovine drugi kabal sjedbe«, itd. Pominje se baština u Rvaše i svjedok »Milia ot Piper« i povučena granica »do Piper«, svakako sela Pipera u Dobrskoj župi, izdvojenoj od Dobrskog Sela.²

U kotorskim pisanim izvorima Dobro se javlja prvi put 1459. godine, s pojmom doseljavanja starih bratstava: Gorevuk (Dobrijević, Milosalić, Moštrokoli), Piper, Dobrilović, Stijepović itd.

¹ Cetinjski ljetopis, 32a, 33, 35a.

² Cetinjski ljetopis, 37a, 40, 40a, 41a.

1. — **Gorevuci.** Na osnovu kotorskih arhivskih izvora, kao što ćemo vidjeti, može se pouzdano utvrditi: da su se Gorevuci doselili na Njeguše kad i Herakovići, preci vladike Danila; kad i Orlovići u Bajice, preci vojvode Batrića iz »Gorskog vijenca«; poslije prvog pada srpske despotovine (1439), a ne u vrijeme pada Hercegovine (1482), u doba Ivana Crnojevića, kao što se to dosljedno tvrdilo, na osnovu povelje Ivana Crnojevića (iz 1489) i narodnog predanja, koje su zabilježili i objavili Jovičević, Erdeljanović, Šobajić i drugi.

U Ivanovojoj povelji, vidjeli smo, pominju se dva Gorevuka iz Ceklina (Gornjeg Dobra), Stjepan Dobrijević i Stjepan Milosalić, koji se u kotorskim izvorima javlja kao stanovnik Dobra (1459).

Po narodnom predanju koje je iznio Jovičević, Gorevuci su se doselili iz Mostara »prije 400 godina«, i nastanili se prvo na Njegušima, odakle se jedan brat, Valac Ratkov, preselio u Dobrsko Selo, drugi na Ceklin, treći u Majstore. Valac je u Dobrskom Selu zatekao starosjedioce: Lunje, Skromute, Jeliće i Krivokuće.³ Erdeljanović je to narodno predanje šire ispitivao i provjeravao. Naveo ga je »kao primjer dobro očuvanih predanja o starim srpskim vlastelinskim rodovima, koji su se ispred turske navale sklanjali u Crnu Goru i u njoj se namnožili u velika i ugledna bratstva«. Po njemu, Gorevuci su živjeli u »gradu Klobuku«, u Hercegovini. Najstariji predak njihov do kojeg dopire narodno predanje bio je Ratko. On se, »kad su Turci zauzeli Hercegovinu«, sklonio sa sinom Nikolom negdje u Hercegovini. »U Crnu Goru došao je veći broj Gorevuka, među njima Ratkov sin Valac«, sa još dva brata i sa tri sina. Valac je podigao crkvu u Malim Zalazima (Njeguši); a po dosegrenju u Dobrsko Selo crkvu sv. Petke, u kojoj je i sahranjen. Pоказује se njegova nadgrobna ploča, »ukrašena šarama, koje skupa daju predstavu vlastelinske haljine iz srednjeg veka«. Dalje se kaže: da su se doseljeni Gorevuci najprije nastanili na Njegušima, u Malim Zalazima, na Krstačkom polju (njeguški Knežđ kod Krsca) i u Mircu. Ivan Crnojević primio ih je rado »za svoje vlasteline i dao im poveljom imanja u Dobrskom Selu«. Potomci se dijele u četiri glavne grane: Moštrokoli, Jablani, Sjekloče i Raslapčevići. Erdeljanović je iznio tri njihova rodoslova. Do 1920. godine, Jablani su nabrajali 16 pasova svojih predaka, sve do Ratka Gorevuka; druga grana Jablana, Čaleti, nabrajala je 17 pasova; a treća grana, Raslapčevići, 15 pasova. Četiri prva pretka su im zajednička. Njihovi pasovi odgovaraju vremenu doseljenja njihovoga pretka na Njeguše (oko 1440), odnosno doseljenju u Dobrsko Selo (prije 1460), što se vidi iz kotorskih pisanih spomenika. I ovdje je potrebno naglasiti: da narodno predanje u Crnoj Gori o precima pojedinih bratstava, o rodoma, plemenima i izvjesnim događajima, nalazi u kotorskim historijskim izvorima mnoge potvrde vjerodostojnosti. U više slučaje-

* Jovičević, 629.

va to ide do iznenađnja, kao što je slučaj s precima Njegoševim, po očevoj i majčinoj liniji, i precima vojvode Batrića iz »Gorskog vijenca«.⁴ Isti je slučaj i sa precima Vuka Raslapčevića, junaka »Gorskog vijenca«, ako on, zaista, pripada rodu Gorevuka.

Loza Jablanā, koju je Vido Jablan izveo po porodičnom predanju i po nekim porodičnim čituljama, a objavio Erdeljanović, proteže se ovako: Ratko (Radić) Gorevuk (oko 1440) — Valac (1470) — Savo (1500) — Jovo (1540) — Stjepo (1570) — Jablan (1600) — Gojko (1630) — knez Marko (1670), — Šutan (1700) — Niko (1730) — Žutko (1760) — Jovo (1800) — Savo (1830) — Prele (1860) — Savo (1890) — Vido (1920).

Raslapčevići iz Dobrskog Sela govore da su od Gorevuka. Međutim, postoji i drugo narodno predanje, bjeličko-lješansko-ceklinsko, koje je u novije vrijeme objavio i interpretisao Janko Lopičić. Po njemu, Vuk Raslapčević je Popivoda, rođen u Bjelicama (oko 1680). Vrlo mlađ ostao bez oca; zato je s majkom pošao u njen rod, u Lješansku nahiju, gdje je proveo jedno vrijeme. Bjelice nasele dio Ceklina. Vukova majka preuda se za Raslapa Jankovića, koji je doncije, po ubistvu nekog Turčina, prebjegao u Zetu. Poveo je Vuka, koji tamo nauči nešto turski i arbanaški. Kad je turska vojska krenula na Crnu Goru 1712, uzme ih obojicu za kalauze. Oni tajno poslju poruku, preko Ceklina, vladici Danilu na Cetinje, a zatim tajno umaknu ispod turske kontrole. Vuk se istakao junaštvom u boju na Carevom Lazu. Raslap ga je posinio, jer nije imao djece, i dao mu cijelo svoje imanje na Ceklinu. Vuk je umro oko 1755. godine.⁵

Na osnovu svojih proučavanja narodnih predanja u staroj Crnoj Gori, Erdeljanović odlučno tvrdi: »Vuk Raslapčević je zaista bio iz bratstva Gorevuka«. Dalje iznosi: da je Vukov pradjad, pop Ivan, sa sinom Novicom preselio u Bjelice, gdje je imao udatu kćer. Tamo se Novici rodio sin Luka, otac Vuka Raslapčevića. U Lješevom Stupu, u Bjelicama, pokazuje se Vukova kuća. Tamo su Rasaljice i Rasaljića gumno, za koje Marko Dragović tvrdi da su se ranije zvali Raslapčevići (selo i sjenokos), po kojima su se Vukovi preci nazvali tako prije povratka u Dobrsko Selo.

U rodoslov Raslapčevića, objavljen od Erdeljanovića, unosimo godine srednjovječnog života Vukovih predaka i potomaka. Loza se proteže ovako: Ratko Gorevuk (oko 1440) — Valac (1470) — Savo (1500) — Jovo (1540) — pop Markiša (1570) — pop Ivan (1600) — Novica (1630) — Luka (1670) — Vuk Raslapčević (1700) — Nikica (1740) — pop Ivan (1770) — Đuro (1810) — Petar (1840) — Filip (1870) — Jovan (1910).⁶

Posljednja i temeljita proučavanja Petra Šobajića slažu se sa Erdeljanovićem. Raslapčeviće ubraja među pomenuta bratstva Go-

⁴ Pomeni plemena, I (v. Registar).

⁵ Janko Lopičić, Ko je porijekлом Vuk Raslapčević, Istor. zapisi, VIII (1952), 165.

⁶ Erdeljanović, Stara Crna Gora, 759—74.

revuka. »U Dobrskom Selu — kaže on — živi nekoliko bratstava koja se jednim imenom zovu Gornjevuci ili Gorevuci. Po njihovom predanju, koje sam i sam slušao onako kako je objavljeno, starina im je grad Klobuk u Hercegovini... Najdalji predak o kome Gorevuci znaju zvao se Ratko, a u Njeguše je došao iz Klobuka njegov sin Valac s više rođaka. Ratkova kula nalazi se u Klobuku... Zbog zavade s Njegušima, Gornjevuci su se premakli u Dobrsko Selo (u doba Ivana Crnojevića), gde su se od njih razvila jaka bratstva Jablani, Moštrokoli, Raslapčevići i Sjekloče... Možda da ime sela Vučija u Korjenićima ima neke veze sa Gornjevucima«.⁷

1) Dobrijevići-Gorevuci. Javljuju se na Njegušima u isto vrijeme sa Herakovićima i Rajičevićima, odmah poslije Punoševića. Uskoro poslije toga javljuju se u Dobrskom Selu. Time se pouzdano dokazuje da je narodno predanje o njihovom kretanju sasvim tačno. To se slaže i sa njihovom pojавom u povelji Ivana Crnojevića, u kojoj se među petnaestoricom predstavnika plemena Njeguša navode dva Dobrijevića, Vukašin i Radič, a među četvoricom predstavnika plemena Čeklića Stjepan Dobrijević. Njihovo prezime jednak je napisano u kotorskim latinskim spomenicima i u cirilskom cetinjskom spomeniku (o tome smo više rekli u prvoj knjizi o plemenima).

Vukašin Dobrijević iz Njeguša (*Vocassinus Dobrievich de Negusiis*), »carinik njegove uzvišenosti Gojčina Đuraševića« (Crnojevića) i Mrđa Putimir, Zečanin, službenik u Kotoru, javljuju se zajedno novembra 1442; a docnije, 1445, Vukašin se javlja zajedno s nekolicinom Njeguša. Zadužili su se za žito kod Marka Brajkova (VII, 586; IX, 368).

Radič Dobrijević iz Trgovišta (*Raditius Dobrievich de Tergovista*) ugovorio je s Mihailom Paltašićem, 26. aprila 1441, da mu isporuči u Kotoru 80.000 funti olova, za 880 dukata. Oovo se prenosilo karavanima, svakako prije preko Dobrskog Sela nego preko Onogošta, jer je tuda bilo sigurnije. Za Radiča je jemčio Herak Heraković, doseljen iz Drobnjaka na Njeguše. Paltašić je plaćao oovo novcem, svitom, svilom, i solju, kojom su bili natovareni karavanski konji pri povratku iz Kotora. O poslovanju ova dva istaknuti naša srednjovjekovna privrednika govorili smo ranije (VII, 167, 238).

Radič Dobrijević, koji se pominje u Ivanovoj povelji među predstavnicima Njeguša (1489), mogao je biti u Trgovištu 1441. godine, vjerovatno u službi Đurđa Brankovića, u čijoj su službi bili i Herakovići; odnosno u službi Đurđevog namjesnika u Zeti, vojvode Altomana. Konačno, mogao je biti i povjerenik Đuraševića-Crnojevića, kao i Vukašin Dobrijević. Može se zaključiti: da su Dobrijevići-Gorevuci imali veze sa Crnojevićima i prije Ivana.

Da li je ovaj Radič Dobrijević Ratko (Radič) Gorevuk, koji se, prema predanju, doselio iz Klobuka u Zalaze (Njeguše), teško je

⁷ P. Šobajić, *Korjenići*, Glasnik Etnogr. muzeja na Cetinju, IV (1964) 130,

reći. Možda je to brat od strica Valca Ratkova Gorevuka, za kojega predanje kaže da se iz Njeguša odselio sa dva brata i tri sina. Gorevuci su, kao Herakovići i Orlovići, imali veze sa Kotorom još u prvoj polovini XV vijeka, prije pada Srbije (1459), Bosne i Hercegovine. To posvjedočava i ovaj dokumenat.

Po Jirečku, Vukosav Dobrojević, despotov kefalija, nalazio se juna 1450. godine u Trepči, koja je pala u turske ruke 1455, poslije pada zlatonosnog Novog Brda. Pretpostavlja se: da je to onaj vojvoda Vukosav koji je 1452. godine išao u Carigrad k sultanu kao despotov izaslanik. U to vrijeme, Kotor i Dubrovnik održavali su živu trgovačku vezu s Trgovištem, čuvenim trgom u despotovoj državi. U njemu je bilo čitavo naselje Kotorana. Tam su imali i svoju katoličku crkvu posvećenu sv. Tripunu. Nekoliko decenija ranije, 1385—8, uoči kosovske bitke, tamo je živio i Novak Ponošević (Novach Ponosevich de Tergoviste), možda predak doseljenih njeguških Punoševića.⁸

Durad Gorevuk iz Kotora (*Georgius Gorivoçi de Cataro*), koji se javlja prije Stjepana Gorevuka, neosporno je rod s Gorevucima u Dobrskom Selu. Zadužio se, 20. marta 1451, kod Rada Popovića s Luštice, kotorskog stanovnika, 12 perpera za jednu strijelu s lukom (pro una balista cum molinelo) i za žito koje mu je prodao. — Poslije mjesec dana, 19. aprila, Durad Gorevuk (*Georgius Gorivoch de Cataro*) opunomočio je Rada Popovića da naplati 12 perpera od Andrije Novakovića iz Bogdašića i njegovih sinova (CXLIX, 690, 718).

Cinjenica da Durad Gorevuk nabavlja u Kotoru luk i strijele dokazuje da su Gorevuci bili vlastela, kao što predanje govori. Desetak godina prije njega, u Kotoru je nabavio pancir Tudor Nenoja Ivanova Orlović sa Cetinja, predak vojvode Batrića i kneza Tomaša Martinovića iz Bajica.

2) Milosalići — Gorevuci. U Ivanovoј povelji, vidjeli smo, pominju se dva Gorevuka, Stjepan Dobrijević i Stjepan Milosalić. Prvi je svakako i brat Vukašina i Radića Dobrijevića, a Stjepan Milosalić (Miloslavov) možda njihov sinovac ili bliski rođak. Jedno je jasno: Gorevuci su se doselili u Dobrsko Selo preko Njeguša i Kotora. Po narodnom predanju, oni su doseljenim Dobrilovićima ustupili neke zemlje u Dobrskom Selu i Dobrskoj župi da se na njih nasele. Znači, Dobrilovići su došli poslije Gorevuka. Da li su oni od onih Dobrilovića sa Njeguša, o kojima je bilo govora ranije, ne može se pouzdano znati. Stjepan Milosalić iz Dobrskog Sela javlja se i u kotorskim spomenicima.

Uz saglasnost i dopuštenje Stjepana Milosalića Gorevuka iz sela zvanog Dobro (de consensu et licentia Stephani Milossalich de Gorievuch de villa vocata Dobro), svoga rođaka, Katarina pok. Radosava Zogovića iz sela Arbanasa, iz Zete, stupila

⁸ Jireček — Radonjić, Istorija Srba II, 91, 333—5, 388.

je u službu, 26. aprila 1459, kod Bartolomeja Gaja, kotorskog vojnog službenika, da stoji i služi devet godina (XI, 467).

3) Moštrokoli (Maštrokonji?). Moštrokoli su manje bratstvo, grana Gorevuka iz Klobuka, odakle se doselio i predak ceklinskog bratstva Pejanovića. Broje isto toliko pasova do Ratka Gorevuka kao i grana Jablana. »I njihovo je prezime nadimak, kome se ne zna postanak« — kaže Erdeljanović. Prije pedeset godina bilo ih je 4 kuće, u selu Piperima i na Moštrokolovoj glavici.⁹ U kotorским sudsko-notarskim knjigama javljaju se Maštrokonji, naseđeni u Kotoru, kao i neki Gorevuci. Da li su to Moštrokoli ne može se tvrditi sa sigurnošću. Javljuju se nešto prije Gorevuka. Jesu li i oni Gorevuci, doseljeni prije Dobrijevića, ili su to dva posebna nadimka, Maštrokonji i Moštrokoli (Maštrokoli), za dva posebna roda, i to je teško reći. Možda su se docnije proglašili Gorevucima. Jedna varijanta narodnog predanja govori: da je predak Gazivoda od Drugovića iz Zalaza (starinaca), a druga da je od Gorevuka, doseljenih preko Zalaza. Kao i Herakovići, Dobrijevići su srpska vlastela, iako ne visokog reda. Nadimak »maštrokonjo« mogao je doći po pretku koji je bio majstor (magister) jahanja, nadzornik neke dvorske ili državne ergele konja, upravnik dvorske ili vlastelinske štale (Stallmeister). Herakovići su bili u službi Brankovića, Gorevuci u službi Brankovića i Crnojevića mogli su to da budu i njihovi klobučki zavičajci Moštrokoli (Maštrokonji), ali ne kao vlastela, kako izgleda. Evo šta kažu arhivski izvori o Maštrokonjima.

Brajko Maštrokonjo iz Kotora dao je Matku Miladinovu Maštrokonju i njegovim sestrama (Braicus quondam magistri Cogni de Catharo dedit et donavit Matico filio quondam Miladini magistri Cogno et sororibus et filiabus dicti Miladini), 9. avgusta 1419, zemlju pod vinogradom i bez vinograda koju mu je dao... Druško. Nalazila se u Mrčevcu, između zemlje sinova Ivana (Petrova) Buće i zemlje Nikole Glavati (III, 267).

Ovdje se pominje ugledni kotorški vlastelin Nikola Glavati, knez samostalnog grada Kotora uoči pada pod mletačku vlast (1420), koji je po svoj prilici rodom iz Zete. Pominje se i imanje (Franja i Marina) sinova Ivana Petra Nikolina Buće, protovestijara, čiji su otac i djed bili protovestijari srpskih vladalaca.

Pribo Brajkov Maštrokonjo (Pribo Braici Mastercogno) bio je mornar na brodu kapetana Nikole Gojakovića 1450. godine, zajedno s Nikolom Medojevićem (CXLIX, 605).

Bogdan Maštrokonjo (Bogdanus Mastercogno) zadužio se, 24. septembra 1436, kod Marka Brajkova 4 dukata; a 19. januara 1440. kod Jakoba i Leonarda de Eskulo, venecijanskih trgovaca u Kotoru, 15. perpera, za koje je založio zemlju s vinogradom u Dumidrani od deset kvadrnjola površine (VI, 44, 879).

* Jovićević, 502.

Ovaj Maštrokonjo poslova je s Markom Brajkovim, istaknutim kotorskim privrednikom, koji je snabdijevao Zećane žitom, svitom i oružjem. S njim je poslova i Vukašin Dobrijević Gorevuk iz Njeguša.

Između Mateja Miladinova Maštrokonja (inter Matheum filium Miladini Mastercogni) iz Kotora, koji se javlja zajedno s pomenutim Brajkom Maštrokonjom, i Pribislave Radmilo-ve, bivše sluškinje kotorskog notara Paula Montelparo, sklopljen je zakoniti brak i bračno-mirazni ugovor novembra 1437. Matej je dobio od Montelpara u miraz svoje žene: 60 perpera u novcu, dvije svitne tunike, jednu zelenu a drugu crvenu, sa rukavima izvezenim svilom i sa srebrnim pozlaćenim pucadima, procijenjene 77 perpera (vrednost sedam volova), kao i četiri para srebrnih naušnica pozlaćenih, vrijednosti 13 perpera. Prema ugovoru, Pribislava je, ako ostane bez poroda, mogla raspolagati samo trećinom svoje mirazne imovine. — Matej (Matko) Miladinov Maštrokonjo javlja se ponovo, 30. januara 1441, kao mornar (*marinarius*), zajedno s drugovima Jakovom Grkom, Petrom Janje i Radoslavom Pozobatom; a u decembru 1444. na brodu kapetana Priba Giszavca, zajedno s Nikolom Medojevićem i Đurkom Bogjenovićem. — Matko Maštrokonjo, Petar Janje, Jakov Grk, Radoslav Pozobata, Ivan Nenada i Nikola Bođićev Bjelanović, mornari na brodu Draga Lukina Draga, brodovlasnika, s jedne strane, i Novelja Andrić, s druge strane, dogovorili su se, 30. januara 1441, da arbitri riješe njihov spor u vezi njihovog putovanja pomenutim brodom (barkozijom), kako po pitanju brodarine (podvoza), tako i pitanja manjka olova i žita. Mornari su izabrali Nikolu Siti, kotorskog vlastelina, a Novelja Nikolu Roga iz Ulcinja, nastanjenog u Kotoru (VI, 273; VII, 99; IX, 207, 389).

Očigledno, kotorski Maštrokonji nijesu bili vlastela; dvojica od njih su mornari, od kojih se jedan ženi sa sluškinjom. Ipak, oni su mogli imati neke veze s Gorevcima, kao rođaci, kao obrađivači njihove zemlje u Klobuku, kao pratioci. Ni Gorevuci, možda, nijesu svi pripadali redu nižeg plemstva. Po narodnom predanju »veći broj Gorevuka doselio se u isto vrijeme u Crnu Goru«. Njihova dobra ostala su u Klobuku; nijesu svi bili bogati da sa sobom ponesu novac i srebrnariju. Nastala su bila teška vremena, i doseljenici su se morali prihvati raznih poslova.

2. — *Piperi*. U Dobrskom Selu je *Piperovina*, nazvana sva-kako po nekom Piperu, tu nastanjenom. U Dobrskoj župi, koja nije na području Dobrskoga Sela, nalazi se selo Piperi, zapadno od Careva laza. U svojoj povelji iz 1485. godine, Ivan Crnojević kaže: »I na Gornje Dobro što je držao Mihailo Piper, bivši jemu mi dali, pak za njegovu njevjeru uzesmo kako svoje, i dadoh crkvi da je uvijek«. Drugom svojom poveljom (1489), Ivan je iz redova vlastele odabrao ugledne predstavnike plemena da riješe granične sporove Bjeloša s Bajicama i Očinićima. Oba puta je, među četvoricom Ce-

klinjana, bio određen i »Vuk Piperović«. U Ivanovoj povelji iz 1490. godine, gdje se podlaže »zemlje na Dobru«, kaže se: »i što je bilo Piperovića u Mekavcu, to sve gospodin Ivan dade crkvi«.¹⁰ U zapisu Cetinjskog manastira iz 1568. godine kaže se: da su Radonja Vučine Vlatkovića i njegov sinovac priložili manastiru treći dio »njih Piprovine ot prćie njih matere na Gornje Dobro«.¹¹ U turskom defteru za 1521. godinu navodi se selo Piperi u Riječkoj nahiji (Dobrska župa) i »mahala Piperi« (Piperovina), zaselak sela Ceklina.¹²

Poznata je stara priča o petorici braće: Ozru, Pipu, Vasu, Krasu i Hotu, od kojih su nastala pet plemena, Ozrinići, Piperi, Vasojevići, Krasnići i Hoti. Prema ispitivanjima Jovićevića, Hoti su od Lazara iz plemena Pipera.¹³ Na osnovu narodnog predanja, Šobajić dokazuje: da su »Pipo (Piper)«, Ozro, Vasoje, Hoto i Kraso rodom iz Klobuka (kao i Gorevuci), da su učestvovali u boju na Kosovu, a poslije se raselili, Pipo u Pipere, Ozro na Kčeve, itd.¹⁴ Na osnovu kotorskih izvora, ranije smo govorili o pojavi Ozrinića na Kčevu.*

Po narodnom predanju, predak ceklinskih Gornjaka i Donjaka je Leka iz Klimenata, »Srbin«, doseljen iz plemena Pipera, iz sela Piperske Stijene, na Ceklin, »od prilike za vrijeme vlade Ivana Crnojevića (1471—90)«. U Piperima se bio oženio udovom koja je u prvom braku imala sina Vukosava, a s Lekom sina Krstića. U starosti, Leka je svom sinu dao Gornji Kraj (Gornje Dobro), a pastorku Donji Kraj (Donje Dobro — Gornji Ceklin). »Otuda se cijelo potomstvo ova dva brata po majci dijeli na Gornjak i Donjak«. Njihovo potomstvo se namnožilo. Gornjaci i Donjaci čine većinu ceklinskog stanovništva.¹⁵

Lješ Krstića Lekina imao je sina Radovana; od njega su Radovanovići (dočnije Tatari) — kako kažu Jovićević i Strugar. Ivan Crnojević pominje Bojka Radovanovića.

U dubrovačkim izvorima z 1285. pominju se Vlado Piper, Bratinja Drobnjak i drugi.¹⁶ Kalodurđe Piper (Calozorzi Piperi de villa Sigeci) pominje se 1416. godine u Skadarskom katastru.¹⁷ U kotorskim spomenicima javlja se, 1398., Radoslav Mihailov

* Cetinjski ljetopis, 35a, 37a, 38, 40.

¹¹ Jovićević i Strugar, Slike iz prošlosti Ceklina, 17.

¹² Durđev, 367, 369.

¹³ Jovićević, Malesija, 55—60.

¹⁴ Šobajić, Korjenići, 160—1.

* Tamo smo (Pomeni plemena, I, 217—22) napravili grešku, preuzetu od Jirečeka — Radonjića, govoreći: da se »Kčeve pominje kao županija u Ljetopisu popa Dukljanina. Iz fotokopije Ljetopisa, koju je objavio Mijušković dočnije (str. 143, 159) vidi se jasno da Dukljanin, govori o županiji Budvi sa Kučevom (Budua cum Cuceva, . et Cucevi in Budua). U kotorskim spomenicima XIV vijeka mjesto Kučeva kod Budve pominje se samo Bečići i Paštrovići, a nikako Kučeve. Zato smatramo: da je Cočova, Coceva naziv Kčeva, u Ozrinićima, koje se ne pominje kod Dukljanina.

¹⁵ Jovićević i Strugar, 27—8.

¹⁶ Andrija Luburić, Drobnjaci, Beograd, 1930, 14—15.

¹⁷ Starine, XIV, 44.

Piper. Da li je to predak ili rođak Mihaila Pipera koji je, u doba Ivana Crnojevića, živio u Dobrskom Selu, ne može se ništa određeno reći.

Radoslav Mihailov Piper (ego Radoslavo filius Miche Piper) stupio je, 27. maja 1398, kod Vukote Naplate, obučara, da stoji i služi sedam godina, vjerno i bez prijevare. Majstor Naplata primio je Radoslava za svoga slugu (in famulum meum), da ga hrani, odijeva (i nauči svome zanatu), a na kraju ugovorenog roka da mu da neke stvari za obavljanje zanata (certas res pro arte fienda), tj., alat, prema običaju grada Kotora (II, 539).

Radić Piper (Radichio Piper) kupio je platna, 26. maja 1438, na javnoj rasprodaji stvari pok. Mladena Megnića, zlatara, za 4 groša, (V, 850).

Ljerno Ostojin Piper, izaslanik gospođe Jelene, udove vojvode Sandalja (Liernus filius Hostoe Piper, nuntius domine Helene, relicte quondam domini Sandalii, vaivode), donio je u Kotor pismo gospođe Jelene upućeno Luki Pautinovu, sa ovlaštenjem da od njega može podići njezin novac. »U ime svoje i u ime gospođe Jelene, svoje gospodarice«, Ljerno je, 1. marta 1442, dao potvrdu da je lično primio od Luke Pautinova 120 dukata dobrog zlata i prave mjere, kao dio od 1000 dukata (a ser Luca de Pautino ducatos centum viginti boni auri et justi ponderis pro parte ducatorum mille auri), koje je Jelena deponovala kod Luke (VII, 376).

Nikola Ostojin Piper iz Zete (Nicolaus Hostoe Piper de Genta) zadužio se, 4. septembra 1445, kod Marina Grasova Vlada 70 perpera kotorskih za peču svite koju mu je prodao za taj iznos (IX, 460).

Ostoja Piper možda je rodonačelnik onih Ostojića koje pominje Ivan Crnojević.

Ratko Vukotić Piper (Rathico Vochotich de Piperis) pozivan je u sud s Pelegrinom Pelegrini više puta u vremenu 1442 — 51. godine (X, fol. 13; XIII, 248).

Vuk Pribisalija Piper, u ime svoje žene Hrele (Vuchus Pribisalia de Piper, nomine domine Hrele eius uxoris), odredio je, 22. januara 1513, za njenog advokata Trifuna Basku da je zastupa pred sudom u sporu s Ljubom Vukšinom (cum Gliuba Vuchsina), njenom rođakom. — Poslije dvadeset dana, 12. februara, Hrela, udova majstora Petra Milete (preudata za Vuka Pipera), bila je saslušana u суду по naređenju providura, a na traženje majstora Bernarda, drvodeljca, izvršioca testamenta njenog pok. muža, da kaže šta posjeduje od imovine pok. Petra (XXVIII, 335, 337).

Jedan Vuk Piperović — kako kažu Jovićevići i Strugar — pominje se u povelji Ivana Crnojevića 1489.

Dimo Piper iz Valone (Dimo Piperi dalla Vallona) dao je, 5. marta 1589, Benediktu Paskvaliću, kotorskom vlastelinu, 25 talira u srebru, od kojih za carinu vina 9, a Ivanu Krsta Lukina iz

Perasta 16 talira. Ticalo se vina koje se nalazilo u podrumu Nikole Cvjetkova iz Perasta. — Dimo Piper iz Valone pozvan je bio u sud 5. juna 1589, zajedno sa Gašparom Negrom iz Udine, nastanjениm u Budvi. U odsustvu Dima, sud je saslušao Negra. Pominju se Marin sin kneza iz Risna i Luka Tomašev iz Perasta. Poslije nedjelje dana, Dimo Piper bio je ponovo pozivan u sud (LXV, 307, 106).

Iz povelje Ivana Crnojevića doznajemo da su neki Piperi iz Dobrskog Sela bili protjerani i njihovo imanje oduzeto. Da li je od tih Pipera bio Dimo, to je pitanje.

3. — Dobrljani raznih bratsava. Tokom XVI vijeka u kotorskim spomenicima pominje se desetak stanovnika Dobrskog Sela za koje se ne može znati od kojega su roda i čiji su preci. Za prvoga od njih, Radelju Miomanovića, može se tvrditi: da je sin Miomana klobučara, zanatlige (ili Klobučara, doseljenog iz Klobuka?), koji se u povelji Ivana Crnojevića (1485) pominje kao pomeđaš zemlje u Dobrskom Selu, ispod Dobrštaka: »i ottolje na zapad u granicu više miomana klobučara kuće«.

Radelja Miomanović s Gornjega Dobra u Crnoj Gore (Radeglia Miomanovich Sgognega Dobrova in Montenegro) dao je, 15. septembra 1505, svoju kćer Luciju, od 13 godina, u službu kod Alojza Zena, kotorskog providura, da mu radi deset godina kao sluškinja. Providur se obavezao da je hrani, odijeva i da joj na kraju službe plati 10 dukata, od kojih je Radalja primio unaprijed jedan dukat (XXIV, 320).

Radonja Bogojević iz Dobrskog Sela, iz Crne Gore, blizu Rijeke (Radogna Bogoevich de Dobro de Montenigro prope Flumaram) bio je saslušan u kotorskem sudu kao svjedok, 15. aprila 1506, povodom ovog slučaja. Damjan Vučetić iz Budve prijavio se sudu, 22. marta 1506, kao nasljednik imovine pok. Maruše žene Tomka krčmara (Marusce uxoris Tomchi tabernarii), svoje sestre od tetke, koja je umrla bez testamenta. Opštinski oglasivač Jovan Miloradov oglasio je to u tri uzastopne nedjelje na javnim mjestima grada. Sud je saslušao Damjanove svjedoke. Saslušan od sudsije Vasilija Marinova Bizanti, Radonja Bogojević je izjavio pod zakletvom: da su Damjan i Maruša od dvije sestre, kćeri Dabilice kožara (XXIV, 197—8).

Duro Brajković iz Dobrskog Sela blizu Rijeke (Giuro Braicovich de Dobra prope Flumaram) bio je saslušan kao svjedok Damjana Vučetića po istoj stvari kao i Radonja Bogojević, 15. aprila 1506. Posvjedočio je da su Damjan i Maruša od dvije sestre, i da su im kuće bile udaljene jedan stadium. Kao što smo ranije vidjeli, treći svjedok po ovom pitanju bio je Stjepan Nikolić Tomić iz Crmnice, iz čije izjave saznajemo: da je Maruša bila kći Radonca iz Crmnice i da joj se majka zvala Radosava (XXIV, 197—8).

Staniša Radoev iz Crne Gore iz Dobrskog Sela (Stanislas Radoev da Montenegro della villa de Dobro) primio je na ra-

čun duga, 22. novembra 1588, od Jova Lukina iz Škaljara (da Jovo Luxin da Scaliari) 31 srebrni talir, prema presudi arbitara o umiru, za ubistvo svoga brata (LXV, 251).

Batrić Bojkov, Lako Ivanov i Vuksan Nikolin, svi trojica iz Dobrskog Sela, ispod turske uprave (Batrich Boichov, Lacho Ivanov et Vuxan Nicolin, tutti tre de villa Dobro, iurisdizion del Turco), za čiji identitet jemči Franjo Bubanić, zadužili su se, 29. januara 1594, kod Jeronima Grubonje 29 srebrnih talira, računajući talir po 6 lira i 8 dinara, za peću zelene svite (per una peza di carisea lagiverdi). Obavezali su se da ga podmire do kraja juna (LXVII, 326).

Stoji udovi Vuja iz Dobrskog Sela (à Stoia relicta quondam Vuio de Dobro) prodao je, 12. juna 1599, Matija Marijanov Paskvalić, u ime svoje i brata Trifuna, prizemlje i sprat kuće u Kotoru, koje je prodavalac dobio u zamjenu mjesec dana ranije od Vinka Radonjića. Stoa je imala da plati 40 srebrnih talira, od kojih je odmah dala 28 talira, a ostatak docnije. Podmirila ga je 28. jula 1605. godine (LXX, 679).

Prema turskim izvorima, selo Gornje Dobro u Riječkoj nahiji imalo je 1521. godine 36 kuća i 9 baština; a selo Dolnje Dobro 20 kuća i 3 baštine. Piperi, »mahala« sela Ceklina, imali su 15 kuća i 4 baštine; a selo Piperi (Dobrska župa) 18 kuća i 11 baština. Godine 1523. selo Gornje Dobro imalo je 33 kuće i 8 punih baština. Baština Lješa Ostojina bila je u posjedu Hamze Stjepanova, Đura Nikolina, Đura Stjepanova, pomenutog Lješa Ostojina i Radosava Dmitrova; jedna baština bila je u posjedu Petra Aleksina iz Njeguša; a baština Ostoje Nikova u posjedu popa Vujke (iz Bjeloša?); baština Gazivoda bila je u posjedu Mustafe. Selo Dolnje Dobro imalo je 12 kuća i 6 praznih baština; na zapušteni vinograd hasa plaćalo se dažbine 50 akči.¹⁸

Godine 1614, Dobro je imalo 47 kuća i 120 vojnika, na čijem je čelu stajao Radoslav Radonjin. Piperi (Dobrska župa), imali su 20 kuća i 50 vojnika; zapovjednik Batrić (Batrić?) Nikolin.¹⁹ Godine 1629. pominje se »ot Dobroga knez Nikac Radoničin«.²⁰

5. — KOSIJERI

I ovo veliko selo izdvaja se u posebno malo pleme, kao dio šireg plemena Ceklina (po Jovićeviću i Strugaru). Obuhvata dva manja sela, Đinoviće i Orašane. Kosijeri su staro naselje. Preko njih je vodio stari srednjovjekovni put, čiji se tragovi i danas rastpoznaju. Tu su ruševine starog Soko-grada. Po narodnom predanju, u Kosijerima su živjeli Sakri, koji su se preselili u Vraku, blizu

¹⁸ Durdev, *Defteri*, 367, 394.

¹⁹ Starine, XII, 169—70 (Bolica).

²⁰ Marko Dragović, *Priči za istoriju Crne Gore*, Starine XIX, 255.

Skadra.¹ Mjesto Sakurkut opominje na njih. I mnogi drugi nazivi mjesta, koje nabraja Nikola Rajković u svojoj knjizi o Kosijerima, opominju na neko neslovensko i sa prvim Slovenima izmiješano stanovništvo, kao što su: Burge, Vušaza, Kucumecelj, Mendra itd; ili, možda, na neke stare slovenske nazive, kao: Brsuljin, Grilin i Drteljat. Po narodnom predanju, kako kaže Rajković, Kosijeri su dobili ime po stanovnicima »koji su došli iz Kosijereva iz Hercegovine«.²

Prvi pomen Kosijera nalazimo u kotorским izvorima iz 1435. godine. Ostale pomene tokom XV i XVI vijeka nećemo navoditi, — naveo ih je Rajković. On je zgrnuo i podatke o Nikoli Kosijeru, pisaru Ivana i Đurđa Crnojevića, o kojemu su ranije pisali Risto Dragičević i Niko S. Martinović.³

A n d r i a M i t r a s i n o v i ċ i z K o s i j e r a (Andreas Mitrasinovich de Cossieri) i Ratko Radmilov iz Kotora zadužili su se, 8. decembra 1435, kod Nikole Paltašića 196 perpera Balšinih (de Balša) za dvije peče svite koje im je prodao. Obavezali su se da ga podmire nakon mjesec dana, poslije prvog obavljenog putovanja (XIV, 479).

P a v l e B o ž i k o v i ċ i z K o s i j e r a (Paulus Bosichovich de Cossieri) zadužio se, 19. januara 1444, kod Simka Brajakova 26 perpera za svitu, s obavezom da ga podmiri nakon mjesec dana, poslije prvog putovanja (X, 415).

Na zahtjev **B r a j a n a Ď i n o v i ċ a** iz Kosijera (ad instantiam Braiani Ginovich de Cosieri), nasljednika imovine njegove rođake Ljube (udove Ostoje obućara), kao što se vidi iz presude od 13. maja 1496. sud je naredio, 31. jula 1496, da se oglasi javna prodaja kuće pok. Ostoje obućara. Kuću su procijenili: Franjo Zagurović, sudija, Marin Jakovov Zagurović i Anton Jakovov Paskvalić, opštinski procjenitelji, određeni od providura i sudija. Kuća je procijenjena 140 perpera. Nalazila se između dvije ulice, kuće Milata Butana i kuće neke Milisave. Mirazna imovina Ljube iznosila je 168 perpera, što se vidi iz presude od 9. januara 1495, kada je branilac imovine Ostoje obućara, Ljubina muža (Hostoe cerdonis, mariti predicte Gliube) bio Jeronim Paulinov. — Kuću je kupila na javnoj prodaji za 141 perper Bjela, bivša sluškinja kotororskog zlatara Trifuna (donna Biela, olim servitialis magistri Triphonis aurificus de Catharo), za kojega, na osnovu kotorских arhivskih podataka, znamo da je sedamdesetih godina radio u Moskvi srebrno posuđe za ruski dvor.⁴ Prodaja kuće izvršena je radi naplate 168 perpera Ljubine mi-

¹ Jovićević, 590.

² Nikola P. Rajković, *Pleme Kosijeri 1439—1945*, Cetinje, 1968, 14, 15, 23.

³ R. Dragičević, *Podaci o crnogorskoj narodnoj nošnji i oružju*, Glasnik Etn. muzeja na Cetinju, II (1962), 29—30; N. S. Martinović, *Nikola Kosijer Popović, Prednjegoševska doba* (1963), 85, 506; N. Rajković, 90—2,

⁴ R. Kovijanić, *Trifun Kotoranin, moskovski zlatar*, Glasnik Etn. muzeja na Cetinju, IV (1964), 291—304.

razne imovine, na koju je polagao pravo Brajan Đinović iz Kosijera. On je imao pravo i na otkup kuće. Za prvi sprat sa prizemnom prostorijom za radnju (canipam seu appothecam) imao je dati Bjeli 96 perpera; drugi sprat kuće postao je njegov kad plati ostalih 45 perpera (XX, 549, 439).

Brajan Đinović je, svakako, pripadao starom bratstvu po kojemu se nazvalo staro naselje Đinovići. Tamo se nalazi voda Vlahinja, koja se pominje u narodnoj pjesmi *Boj na Carevom lazu*. To je bilo i važno karavansko pojište na glavnem zetskom putu, a ne samo pojište stada starih stočara Vlaha, čiji su ostaci u to vrijeme već posrbljeni, što svjedoči i ime Brajana Đinovića.

Zivana udova Luke Stjepanovića iz Kosijera (domina Zivana uxor relicta Luce Stiepanovich de Cosieri), nastanjena u Kavču, nasljednica cijele imovine pok. Petra Nikolina, zvanog »Koracar« (? — oklopar), prenijela je, 19. avgusta 1543, svoja prava koja ima na dva komada zemlje na Vićentija Ptikovića. Jedan komad zemlje nalazio se ispod Glavina brda, a drugi na mjestu zvanom ... (?). Imao joj je plaćati godišnje dva stara žita, o Ilinu dne, i jedan uobičajeni poklon u namirnicama, o pokladama (XLVII, 270).

Majstor Radičko Nikol in iz Kosijera, kožar, stanovnik Kotora (magister Radizchus Nicolin de Cosieri, tabachus, habitor Cathari), zadužio se, 1. jula 1560, kod Trifuna Paža (Paxo, Faxon?), možda Faža, 40 perpera za svitu (LVI, 879).

Majstor Franjo Kosjerić, zidar (magister Franciscus Cossierich, murarius) bio je pozvan u sud 14. februara 1565, na traženje Ivana Petrova Sankovića i njegovog brata Bernarda, da podigne novac koji je deponovao pomenuti Ivan za povraćenu kuću koju je Franjo bio kupio od Ruže udove Nikole Macakate. U vezi istog depozita, Frajno se pominje još nekoliko puta, 15., 19. i 22. februara. — Poslije mjesec dana, 26. marta 1565, zidar Franjo (Cossirich) oponomočio je svoga sina Lampredija da zastupa njegova prava (LVII, 321b, 652, 562, 79, 563).

Pretpostavljamo: da je zidar Franjo »zvani Kosjerić« (i Kosirić) bio iz Kosijera, i da je tako prozvan po zavičaju, on ili njegov otac; da je prešao na katoličku vjeru, kao mnogi doseljenici koji su se tu nastanili u ono vrijeme, obično prilikom ženidbe ili uđaje. To dokazuje i ime Franjova sina Lampredija (Lampra).

Janka, žena Ratka Radonjina iz Kosijera, stanovnika Kotora, udata drugi put (Janca moglie in secondo matrimonio di Rateo Radognin da Cosieri, habitatante in questa città), po odobrenju svoga muža, prodala je, 30. oktobra 1588, Mihu Dapčevu iz Stoliva jednu njivu sa pet stabala maslina u Stolivu, na mjestu zvanom Prčalovo (Parzalovo), između imanja samog prodavca, javnog puta i imanja Matka Dapčeva Salvića, za 105 perpera. Kupoprodaju je oglasio u tri uzastopne nedjelje dobošar Nikola na Trgu sv. Triputa. — Poslije deset godina, 9. juna 1598, dopisano je sa strane dokumenta: da su Janka, kao prodavac, i Miho, kao kupac, izjavili

pred sudom: da je Miho platio Janki 7 talira, ostatak od 105 perpera za zemlju koju je od nje kupio. — Tri mjeseca ranije, 2. marta 1598, Janka Ratka Radonjina iz Kosijera, kotorskog stanovnika, prodala je sa odobrenjem svoga muža, Mihu Dapčevu drugi dio svoje zemlje na Prčalovu, sa svima stablima maslina, trešanja i drugih voćaka (con tutti li albori de olivari, ceresieri et albori fruttiferi), za 51 talir. Pošto je kupoprodaja oglašena na javnim mjestima grada, sud je izdao svoje odobrenje. — Poslije deset dana, 12. marta, Janka je prodala Stijepu Jakovovu iz Stoliva svoju (miraznu) zemlju oranici i vinograd od pet kvadranjola sa 150 loza koji se nalaze u Stolivu, na mjestu zvanom Carevo (in Stolivo luoco detto Zarevo), za 26 talira. Imanje je graničilo posjedom Janke, Miha Dapčeva i javnim putem. Na istom dokumentu dopisano je 12. juna 1605, da je Janka žena Ratka Radonjina, u prisustvu i uz saglasnost svoga muža, prodala Stijepu Jakovovu, svu ostalu zemlju (na Carevu) za 30 talira, računajući talir po 6 lira i 10 dinara. — Kupoprodajni ugovor iz 1588. godine između Janke i Miha Dapčeva ponovljen je u dokumentu od 9. juna 1598. Na njemu je dopisano 25. maja 1608: da su staratelji Janke žene Ratka iz Kosijera (curatori de Gianca moglie di Ratco da Cossieri), Nikola Ivoli i Franjo Đaković (LXV, 614; LXIX, 446, 447, 469—70).

Janka žena Ratka iz Kosijera, nastanjenog u Kotoru (Janca moglie de Ratco de Cosieri, habitante in Cattaro), u prisustvu i sa odobrenjem svoga muža, prodala je Milošu Mihailovu iz Grblja, nastanjenom u Kotoru, mornaru, svoju kuću u Kotoru, 26. marta 1601. Nalazila se kod crkve sv. Križa, između zemljišta same Janke, zemljišta Mata Hercegova i ulice. Prodata je za 300 perpera, koliko su je bili procijenili protomajstor drvodjelaca i protomajstor zidara. Na kuću se plaćalo crkvi sv. Križa 16 groša godišnje. (LXXII, 766).

Naziv vinograda Carevo, dolazi vjerovatno, po caru Dušanu, jer su vladari iz kuće Nemanjića imali u Primorju vinograde na koje se plaćao »mogoriš«. To posvjedočava i lokalitet Mogoriš u Stolivu, prema Verigama. Nikola Buća, Dušanov protovestijar, imao je tu vinograde, koje su mu obrađivali vlastaci (meropsi) ili napoličari, ili zakupci. Kralj Milutin imao je vinograd kod Cavtata, na koji mu se plaćao »mogoriš«.

Kći Stjepa Markova iz Kosijera (... figliola de Stjepo Marcov de Cossieri), koja je bila kućna pomoćnica Antonija Dimitrasa, dobila je, marta 1596, dva kvadranjola zemlje u Tivtu, koje joj je zavještala testamentom, pisanim oktobra 1594, Ruža udova Trifuna Lukina, sestra pomenutog Antonija (LXVIII, 759—60).

Kožar Vujo Lojan (Vujo Loian tabacco) pominje se 15. novembra 1600, kao stana jedne kuće koja je pripadala crkvi Gospe od anđela, a nalazila se u blizini crkve sv. Nikole. To će biti Vujo Marinov (Markov?) iz Kosijera, kotorski kožar (Vujo Marinov ta-

bacco de Cosieri, habitante à Cattaro), koji se, 21. januara 1601, zadržio kod Ivana Zagurovića za jednu peču (svite?). Za njega je jemčio Vićentije Ratković iz Vrtova, današnje Tabačine, koja je dobila ime po kožama (tabačinama) što su se tu sušile (LXXII, 70, 110).

6. — BOKOVO

Staro naselje. To svjedoče i neki nazivi mesta. Za Bokovim brdom, na kojem se nalaze ruševine stare crkve sv. Petra, nalaze se Careva staništa, pod crkvom Carevine, u blizini Morigrad i Kraljistan. Krajem Bokova prolazio je stari srednjovjekovni put.¹

Bokovo se pominje prvi put 1435. godine, u vrijeme zetskog vojvode Altomana, u jednom mletačkom dokumentu, kojim mletački poslanik traži od despota Đurđa naknadu za štete koje su njegovi podanici nanijeli podanicima mletačkim. Pored ostalog, kaže se: da Kalovitašević drži nasilno miraznu zemlju Dimitrija Nalješkovića, koja se nalazi u Bokovu (item Chalovitasevich tenet vim dotem u-nam Dimitri Nalescovich, que est in Bochovo).²

Bokovo se pominje i u turskim defterima iz 1521. i 1523. godine, kao selo Riječke nahije. Prve godine imalo je 15 kuća i 17 baština; druge godine: 8 kuća, 5 punih i 9 praznih baština, uz napomenu da je Radosavljeva baština u posjedu Mustafe.³

U kotorskim spomenicima Bokovo se pominje tek krajem XVI vijeka.

Stoja udova Vučića Vukašinova iz Bokova, kotskog kožara (Stoia relictā quondam Vucich Vucassinov da Boccovo, fu tabbaco in questā citta), imala je, 19. novembra 1597, da plati Vicku Zifru 6 talira, prema sudskoj presudi (LXIX, 234).

Bolica je zabilježio (1614): da Bokovo (Boccovo) ima 20 kuća i 40 vojnika: na čelu je stajao Radonjica Rajičkov.⁴

7. — ULIĆI

Staro naselje, kroz koje je prolazio veliki zetski put, važna balkanska karavanska saobraćajnica. Tu se, naročito na mjestu Kaldrma, ukazuju ostaci tog širokog popločanog puta. Ulići se prvi put pominju u kotorskim spomenicima, u doba vladavine Dečanskog.

Mojša iz Ulića (Moysa de Ulich) oženio se, 14. decembra 1327, sa Stanom kćerom Petra Radunova iz Dolaca (de Dulaco) i njegove žene Dobre. Stana je dobila u miraz polovinu imovine svojih roditelj, a poslije njihove smrti i drugu polovinu (I, 124).

¹ Jovićević, 551, 584, 609.

² Listine, IX, 85.

³ Đurđev, 366, 395.

⁴ Starine, XII, 170.

Radoslav Petković, iz Ulića iz Zete (Radoslavus Petcovich de Ulichi de Zenta), koji je imao oko 14 godina, stupio je, 30. septembra 1434, u službu kod obućara Dimitrija Grupca, tada strijelca u kotorskoj tvrđavi (Grubač ad presens balisterius in castro Catari, cerdo). Sklopili su ugovor. Radoslav se obavezao da stanuje kod Dimitrija šest i po godina, da mu služi u kući i izvan kuće vjerno (et sibi in domo et extra domum servire fideliter), i da ne napravi kakvu štetu. Majstor se obavezao da Radoslava oblači, obuva i hrani kako dolikuje njegovom položaju i da ga nauči svom obućarskom zanatu (Radoslavum vestire et calciare, pascere et nutrire secundum condicionem suam, et ipsum instruere artem suam callegarie); a na kraju službe da mu da: dvije dobre prerađene kože, jednu volujsku drugu kravlju (duas bonas pelles aptatas, unam bovinam et aliam vachinam), dvanaest prerađenih koža, od kojih šest kozjih a šest ovčih, dobrih i dovoljno velikih, dvanaest pari kalupa, kovčežić, sa dvije table noževa, kao i drugih potreba za obućarski zanat (ad artem cerdonis). Za Radoslava je jemčio Stjepan Bratoslavov iz Šmiljara (XIV, 200).

Petko Raoslavčev iz Ulića (Petko Raoslavcev de Ulichi), za čiji identitet jemči Nikola Župa, stanovnik Kotora, opuno-močio je Boža Ivanova iz Kotora, 1. avgusta 1591, da od pomenutog Nikole i od Petra Malte naplati novac koji mu duguju, i u slučaju potrebe da ga zastupaju pred sudom (LXVI, 290).

Knez Todorović iz Ulića, Radić iz istog sela i Vučić iz Kosijera, svi trojica iz Crne Gore (conte Todoryz de Ulichi, Radyz de detta villa et Vuciz de Cossieri, tutti tre de Montenegro) zadužili su se, 28. aprila 1600, kod Ivana Bolice 26 srebrnih talira za peću zelene svite (pro una pezza di carisea lagiverdi), s obavezom da ga podmire do 15. avgusta. — Iz drugog dokumenta doznajemo imena očeva dvojice Ulića. Todorović Vučićev iz Ulića i Radica Stjepančev iz Ulića (Todoriz Vucichief de Vulizi er Radiza Stiepancef de Vulici), zadužili su se, 19. avgusta 1601, kod Ivana Bolice 28 talira za peću zelenkaste čohe (LXX, 284; LXXII, 184).

Selo Ulići uvedeni su u turske deftere za 1521, 1523. godinu. Prve godine imali su 20 kuća i 9 baština; druge godine 16 kuća i 3 prazne baštine.¹

8. — ARBANASI

I ovo ceklinsko naselje, pokraj zetskog srednjovjekovnog puta, vrlo je staro. Njegovo ime, kao i nazivi nekih lokaliteta, jasno govore da su tu nekad bili nastanjeni Arbanasi, možda iz plemena Spuri, kako se zove zaselak ovog naselja. Tu su iskopani stari mletački novci sa grbom sv. Marka i natpisom »*Dalma(tiae) et Alban(i-*

¹ Đurđev, 367, 395.

ae)». U Gušama primjetne su stare zidine nekadašnjeg sela u kojemu su živjeli Mataguži.² Selo Arbanasi pominje se prvi put u povijeli kralja Milutina 1296. godine. Tamo se kaže: »I ješte pridah ot Crne Gore ot Arbanas Vasilja sa decom da jest takožde rabotnik Svetomu Nikole« (Vranjinskom).³ U kotorskim istorijskim izvorima Arbanasi se pominju sredinom XV vijeka, u doba mletačke vladavine Kotorom.

Katarina pok. Radosava Zogovića iz sela Arbanasa iz Zete (Caterina quondam Radossavi Xogovich de villa Arbania de Genta), sa odobrenjem svoga rođaka Stjepana Milosalića Gorevuka iz Dobrskog Sela, stupila je u službu, 26. aprila 1459, kod Bartolomeja Gaja (Gaio), vojnog službenika u Kotoru. Ugovorom se obavezala da služi vjerno njemu i njegovoj porodici, u Kotoru ili gdje drugo, devet godina. Gajo se obavezao da je dobro hrani i pristojno odijeva i obuva, a na kraju službe da joj da 7 dukata, odnosno šest i po, jer je Stjepan primio unaprijed pola dukata (XI, 467).

U selu Đinovićima, u susjednim Kosijerima, koje svojim imenom ukazuje na nekadašnje romansko stanovništvo (ilirsko-arbanaško) nalaze se *Zogove lazine*. Ime Radosava Zogovića, koji je ovdje živio sredinom XV vijeka, ukazuje na miješanje srpskih doseljenika sa starosjediocima i na pretapanje arbanaškog življa. Po porodičnom predanju, Zogovići u Vasojevićima vode porijeklo iz Bajica. Teško je vjerovati da su i »od Martinovića« (Orlovića). Jovićević kaže: da su Zogovići, kao Krdžići, došli u Vasojeviće oko 1700. godine, preko Gusinja.⁴

Selo Arbanasi pominju se u povelji Ivana Crnojevića 1490. godine. Ostoja Radosaljić dariva svoje zemlje u Dobrskom Selu (Na Jablano, u Kovačevom dolu i na Dobrštiku); jedna granica ide »u brijege meždu Kašni dol i meždu Staništa u među arbanašku).⁵

Iz turskih deftera vidi se: da je selo Arbanasi imalo 1521. godine 64 kuće i 21 baštinu; a 1523. godine 15 kuća, svakako bez maha. Đurđev objašnjava da je popis bio prekinut; da su Arbanasi po defteru iz 1529—36. godine imali 44 kuće, 10 punih i jednu praznu baštinu; a po defteru iz 1570. bili su podijeljeni u četiri mahale, sa 44 kuće ukupno.⁶

Selo Arbanasi (Arbanassi) uvedeno je kod Bolice poslije Dobra, Bokova i Kosijera. Imali su (1614): 20 kuća i 45 vojnika; zapovjednik je bio Niko Miljev (commandante da Nico Migliev).⁷

² Jovićević, 545—6.

³ St. Novaković, 580.

⁴ Erdeljanović, 324—5.

⁵ Cetinjski ljetopis, 40a.

⁶ Đurđev, 368, 395.

⁷ Starine, XII, 170.

VII

LJEŠNJI

Pominju se prvi put 1494. godine, u povelji Đurđa Crnojevića (ot Lješnanj). Pretpostavlja se da je naziv postao od muškog imena *Lješ*, *Lješko* (Aleksa), kao i naziv susjednog Lješkopolja, koje pripada ravnoj Zeti. Za *Lješkopolje* (Gliescopolie) Bolica kaže (1614): da ima 19 sela.

U kotorskim spomenicima *Lješnjani* se pominju prvi put 1526. godine, i to kao selo (*villa Liessgnani*). Ne može se znati, da li se to odnosi na selo *Liješnje*, ili na lješansko pleme, jer se i za neka druga plemena stare Crne Gore u to vrijeme upotrebljava naziv »selo« (*villa*). Kao pleme pominju se 1602. godine (LXXI, 1047).

1. — LJEŠNJANI (LIJEŠNJE)

Vučić Vučojević, **Bolec Šislović** i **Radić Nikolić** iz sela *Lješnjana*, podanici turski (Vuzichius Vuchoevich, Boleze Sislovich et Radizius Nicolich de villa Lessiegnani, subditi Domini Turci), učinili su obračun, 22. oktobra 1526, sa Nikolom Đorđevim Bolicom za sve dotadašnje trgovacko poslovanje i podmirili jedne druge. Sa strane dokumenta je napisano: de Liessgnani (XXXVIII, 95).

U Lješkopovlju postoji selo *Bolevići*, nazvano po istoimenom bratstvu. Da li je pomenuti Bolec rodonačelnik Bolevića, ili neki drugi, ne može se znati.

Iz toga vremena su i turski defteri. U defteru za 1521. godinu navode se tri sela, Stanjevići, Stanisalići i Desići, koja se docnije nazivaju *Lješnjani*. Stanjevići su imali 42 kuće i 12 baština. Mušleme su bili: Vukman Đurđev, Radoslav Bogdanov, Đuro Bogdanov

i Vlatko Bogdanov. Pominje se njiva Crnojevića i dvije livade Crnojevića, od kojih je jedna bila između sela Stanjevića i sela Korneta. U defteru za 1523. godinu uvedeno je selo Lješnjani-Stanjevići, koje je imalo 40 kuća, 11 punih i jednu praznu baštinu. Muslimi su bili: Vukman Đurđev, Vuk Vukmanov, Radoslav, Đuro, Vlatko i Radonja Bogdanovi. Na dvije hasa livade i hasa njivu Crnojevića plaćali su poreze 450 akči. Jedna livada nalazila se između sela Lješnjani Stanjevići, »Lješnjani Desići« i »Lješnjani Kornet«. *Lješnjani-Desići* imali su 1521. godine: 46 kuća i 26 baština; muselem je bio Vukman Lukin; a 1523. godine: 39 kuća, 14 punih i 3 prazne baštine; muselem je bio Radić Vukmanov. *Lješnjani-Stanišalići* imali su 1521. godine: 40 kuća i 15 baština; a 1523. godine: 43 kuće, 4 pune i 4 prazne baštine; muselem je bio Božidar Bogdanov.¹

Po porodičnom predanju Vukčevića, lješanski knez u vrijeme Ivana Crnojevića bio je Draško, onda Milo Draškov, njegov sinovac Vojin popa Vukca (rodonačelnika Vukčevića), pa Boško Stjepanov, sinovac kneza Vojina, a poslije njega Vuk popa Raosava, brata Stjepanova i Milo Vukca Petrova u doba vladike Danila.²

2. — GRADAC

Gradac je staro naselje. Maksim Šobajić opisuje Gornji i Donji Gradac.¹ Prije sedamdeset godina, Tomo N. Kažić, lješanski sveštenik, pisao je: da na području »gradskog plemena« postoje ruševine Vaznesenske crkve, koja se naziva Šveti Spas, a u njenoj neposrednoj blizini ruševine starodrevnog manastira, u kojem je, kako se priča, »bila smještena štamparija«. Taj manastir nazivan je »Mrkšina crkva«. Tu je Mrkšin do i Mrkšina jama. Na osnovu toga, on je izveo: da je to ona Mrkšina crkva u kojoj je u XVI vijeku radila štamparija, što Đordu Sp. Radojičiću nije bilo teško to pobiti.² Osim pomenutih starih ruševina, ima i drugih dokaza o starini naselja.

U kotorskim pisanim spomenicima zetski Gradac se izrično pominje 1458. godine. Jedan Gradac pominje se mnogo ranije, 1335. Smatramo da je to lješanski Gradac, čije je ime bilo poznato u Kotoru, jer je pored njega vodio veliki srednjovjekovni put Kotor — Podgorica — Novo Brdo. Izvjesnu pomeniju unosi jedan Gradac u okolini Kotora, maleni zaselak ispod sela Bogdašića, u malom selu Mrčevcu. Taj zaselak takođe se pominje više puta u kotorskim istrijanskim izvorima prve polovine XIV vijeka. U jednom dokumentu

¹ Đurđev, 351, 353, 376—7.

² Po kazivanju dr Nikole Vukčevića.

¹ Maksim Šobajić, *Starine u Zeti*, Beograd, 1892, 10,

² Prosvjeta, Cetinje, 1900; Đorđe Sp. Radojičić, *Beleške o štamparijama u Crnoj Gori*, Istor. zapisi, II (1948), 2—8.

iz 1335. godine pominje se selo Ratiševa u Gracu; što je dokaz da se tu govori o velikom naselju Gradac, a ne o malenom zaseoku sela Kavča, čiji su stanovnici obradivali zemlju Zetske episkopije na Prevlači. I dva druga dokumenta iz te godine odnose se, svakako, na lješanski Gradac, jer je riječ o stanovnicima naselja koji uzimaju robu od kotorskih trgovaca-snabdejavača Zećana, i nose je u Zetu na prodaju ili razmjenu, radi zarade.

Budoje Stankov iz Gradca (Budoje Stanche de Grače) uzeo je, 5. avgusta 1335, od Mihaila Buće 320 perpera na dobit, od koje dva dijela Buduju a jedan Bući. Rok podmire godina dana (I—2, 275).

Radosta Stankov iz Gradca, brat Budojev, i Bogojezvani Kaloper (Radosta frater Budoje Stanche de Grace et Bogoye dictus Coloper) uzeli su od Budoja Stankova 357 perpera na dobit, krajem avgusta 1335, s obavezom da obračun učine nakon godine dana (I—2, 278).

Hrana kći Tišice iz sela Ratiševa u Gradcu (Chrana filia Tisice de villa vocata Ratisceva in Grace) stupila je u službu, 15. septembra 1335, kod Deje udove Junija Gundulića iz Dubrovnika, da služi vjerno bez prevare (ad serviandum sibi fideliter sine fraude) punih dvanaest godina, za 9 perpera mletačkih (I—2, 281).

Interpretacijom ova tri dokumenta dolazimo do uvjerenja da je ovdje svakako riječ o velikom naselju u Zeti, a ne o malenom zaseoku u Boki. Mihailo Buća, poznati kotorski privrednik, diplomat-a Dečanskog i Dušana, brat protovestijara Nikole, bio je razvio živu trgovinu u Zeti i Raški, ulažući svoj kapital. Novac i robu davao je obično ljudima iz tih krajeva, u kojima je uživao veliki ugled i povjerenje, ili iskusnim kotorskim trgovcima koji su imali veze u Zeti i Raški i koji su češće putovali, a ne sitnim zemljoradnicima-posadnicima kao što su bili stanovnici kavačkog zaseoka Gradac. Očigledno, Budoje Stankov bio je iskusni trgovac s povjerenjem. Njega poznaje Mihailo Buća. Dao mu je zamašniji iznos novca, odnosno robe u tom iznosu, da trguje na dobit. Za 320 pozajmljenih perpera mogao je kupiti 32 dobra vola ili palatu u Kotoru. Budoje je dao taj novac svome bratu i njegovom sudrugu da oni obave trgovačko putovanje i još dodao svojih 37 perpera. — I treći dokument upućuje tamo. Kotorani su nabavljali kućne pomoćnice obično iz Zete, najčešće iz onih naselja koja su bila bliže velikog puta Kotor — Podgorica. Deja udova Junija Gundulića iz Dubrovnika (Deia uxor quondam Junii de Gondola de Ragusii) bila je Kotoranka, iz najuglednije kotorske vlasteoske porodice, zajedno s porodicom Buća, kći Medoša Draga, brata Tome Pavla Tomina, državnika i finansijera Stevana Dečanskog, koji je umro na njegovom dvoru u Štimlju, na Kosovu (1330). Junije Gundulic bio se nastanio u Kotoru. Bio je u bliskim rodbinskim vezama i sa porodicom Buća, kao i sa porodicom Drago. Zajednički su razvijali svoje trgovačke veze sa

Zetom i Raškom, i svoja privredno-finansijska poslovanja s dvorom.³

Medoš Obrićević iz Gradca i njegova braća Nikola i Petan (Medos Obriechevich de Gradac et Nikola, et Petan, fratres ipsius Medos) zadužili su se, 22. septembra 1431, kod Milića Pautinova 50 perpera i 6 groša kotorskih za svitu, pancire i pozajmljenu gotovinu (pro panno, panceris et denariis), s obavezom da ga podmire nakon mjesec dana, poslije prvog obavljenog putovanja. Sa strane kao naslov dopisano je: Debitum ser Milichii de Pautino contra Medos Obrichievič de Gradača, Nicola et Petan fratres. Može biti da su ovo Dobrićevići. Ovu javnu notarsku ispravu vzwaničili su Ivan Marinov Biste, sudija, i Marin Ivana Buće protovestijara, auditor (V, 249).

Ovdje je, bez ikakve sumnje, riječ o ljudima iz zetskog (lješanskog) Gradca, koji za sebe ili za svoje glavare kupuju svitu i pancire, jer se dobit ili gubitak ne pominje. Stanovnici Gradca iz Kavča, ratari, nijesu se bavili takvom trgovinom, ni kupovali pancire. Braća Luka i Milić Pautinovi bili su među prvim i glavnim snabdjevačima Zećana oružjem i svitom. Oni su bili srodnici Marka Novakovića, mačara, sinu Novaka kovača iz narodne poezije. Marko je tada stajao na čelu mnogobrojnih kotorskih kovača oružja. Luka je Markove mačeve u velikim količinama izvozio u Zetu, a pored mačeva, pancira i oklopa, izvozio je svitu, skerlet i svilu. Luka je stajao u vezi s Đuraševićima-Crnojevićima i s vojvodom Altomanom, despotovim namjesnikom. Savremenik Ivana Crnojevića poznao bi svitu, skerlet i oružje na svatovima Maksima Crnojevića, kojima su braća Paltašići i braća Pautinovi snabdijevali Zećane.⁴

Poslije trideset godina izrično se pominje Gradac u Zeti. Javlja se Nikola Dobrinović iz Gradca, sin Dobrina ili Dobrića. To bi mogao biti pomenuti Nikola »Obrićević«, brat Medoša. Latinski notar, Italijan, možda je prečuo njihovo prezime i umjesto Dobrićević (Dobrinović) napisao Obrićević.

Nikola Dobrinović iz Gradca, iz Zete (Nicolaus Dobrinovich de Gradeč de Genta), za sebe i svoje nasljednike, pod garantijom sve svoje imovine, stečene i koje će steći, uzeo je, 16. juna 1458, od Petra Božova iz Kotora 40 perpera kotorskih »na dobit ili gubitak« popola, koje može vratiti u barskom novcu ili drugim stvarima (in grossis de Antibaro vel aliis rebus). Nikola se obavezao da će Petru vratiti novac i dati mu polovinu dobiti (XI, 79).

Po turskim defterima, Gradac je 1521. godine imao 17 kuća i 7 baština; a 1523. godine 16 kuća i 6 baština, od kojih jedna prazna. Vjerovatno, Gradac je stradao, otuda tako mali broj domova. Svakako, bilo je raseljavanja. Bolica navodi (1614): da je Gradac (Gradaz) imao 21 kuću i 51 vojnika, kojima je stajao na čelu Stano Vujović.

³ R. Kovijanić, *Fra Vita Ranjina (de Ranena), a ne Ravenjanin (de Ravunena)*, Prilozi za književnost XXVIII, sv. 1—2, Beograd, 1962.

⁴ R. Kovijanić, *Novak kovač*, Narodno stvaralaštvo, Beograd, april 1962.

⁵ Durdev, 353, 378; Starine XII, 171.

3. — ŠTITARI

Pominju se u Cetinjskom Ijetopisu. Ivan Crnojević potvrdio je »granice među Štitare i Tomiće«.¹ U kotorskim spomenicima pominju se u vrijeme uprave Ivanova sina Staniše (Skender-bega).

Dobrilu Vukšinu iz Štitara (Dobrilo Vuchsin de Stitari) predala je, 17. juna 1520, Dobra udova Radonje Komana sve stvari koje je kod nje bila ostavila Stana kći Višesave iz Crne Gore, sluškinja Skender-bega, sandžak-bega Crne Gore (XXXIII, 315).*

4. — PROGONOVIĆI

Selo je dobilo ime svakako po bratstvu Progonovićima. Ivan Crnojević potvrdio je granice sela Stanisaljića svojom poveljom, u kojoj se pominje »kuća Božidara Progonovića«, vinograd Radiča Medojevića (možda sina pomenutog Medoša Obrićevića), Vukotin drijen, Radaševa kruška, »drum velji«.² Nekoliko desetina godina prije toga, u kotorskim sudsko-notarskim spisima pominje se Radić Progonović, stanovnik Kotora. Pretpostavljamo da je on Lješnjanin, jer se istoga dana kad i Don Pavlović iz Zete zadužio kod Radule Marina Simonova, koja se pominje više puta u vezi sa Zećanima, ponajviše Podgoričanima.

Radić Progonović iz Kotora (Radichius Progonovich de Catharo) zadužio se, 30. septembra 1421, kod Radule udove Marina Simonova, kotorske vlastelinke, 28 perpera i 11 groša kotorske monete, s obavezom da je podmiri za godinu dana (III, 522).

5. — KRUSI (KRUSE)

Staro naselje, čuveno po boju u kojem je poginuo skadarski vezir Mahmut-paša Bušatlija (1796), zavojevač protiv mitropolita Petra I. Trista godina prije toga boja pominju se u kotorskim spomenicima. Prvi put se javljaju 1451. godine u mletačkim izvorima (Crussi).¹ Prema Jirečeku, ime dolazi od latinske riječi crux-crucis (krst).²

Dorđe Vukotić iz Krusa, iz Zete (Georgius Vuchotich de Crusi de Zenta), otac Ivana i Stojsavе, pominje se kao pokojni 1494. Stojislava kći Đorda iz Zete (Stoissava filia quondam Georgii

¹ Cetinjski Ijetopis, 44.

* Šira interpretacija ovog dokumenta u vezi sa Skender-begom Crnojevićem, Pomeni plemena, I, 148, 234.

² Cetinjski Ijetopis, 43a, 44.

¹ Listine IX, 408; Škrivanić, Imenik, 72.

² Erdeljanović, 263.

de Zenta), nastanjena u Kotoru, dala je potvrdu pred sudom, 3. aprila 1494, da je podmirena od Ivana Trifunova Draga. — Poslije četiri dana, Stoisava je pozvana u sud, od strane providura, koji je stajao na čelu suda, odnosno gradske uprave. Poziv se odnosio na spor koji je imala sa starateljima (»braniocima«) imovine Tonka, maloljetnog sina pok. Đorda brodograditelja. — Istoga dana, providur i sudije, Dobruško Bolica, Mihailo Lukin Pelegrina i Jakov Buća, zasjedajući u loži na obali mora, saslušali su Mihaila Beli i Tri-pka Ostojina, staratelja pomenutog sina brodograditelja Đorda, koji su tražili podmiru duga od Stojisave. Ona je bila kupila za 75 perpera kuću brodograditelja Đorda, koju su staratelji prodali radi podmire miraza Tonkove majke, Magdalene, udove Đorda brodograditelja, čiji je miraz iznosio 730 perpera. Stojisava nije bila podmirila cijelo novac za kupljenu kuću, i sud je donio odluku da to učini. — Sjutradan, 8. aprila, Stojisava je u kancelariji suda položila 33 perpera i 7 groša u asprama radi podmire toga duga; a poslije mjesec dana, 8. maja, još 28 perpera kotorskih (XIX, 802, 804, 805).

Ivanac Đorđev Vukotić (iz Krusa) poginuo je na ratnoj galiji 1497. godine. Kotorski sveštenik Marin Miladinov, svjedok Stojisave, kćeri pok. Đorda Vukotića iz Krusa, iz Zete, žene Luke Medića iz Kotora (*testis productum per Stojsavam filiam quondam Georgii Vuchotich de Crusi de Zenta et uxor Luce Medich de Cataro*), posvjedočio je pred sudom, 21. januara 1498: da je Ivanac (Zanetus) iz Kotora, brat Stojisave, bio na mletačkoj galiji Morozini, koja je boravila u vodama Aleksandrije (erat *socius cum galea maurocena Alexandrie*), i da je poginuo na istoj galiji prilikom brodoloma u luci Cigale (Lošinju). Ranije je bio na ratnoj galiji čiji je zapovjednik bio Alojzije Valares, a zapovjednik Martin iz Zadra, kod kojega je Ivanac bio sluga (*famulus*). Ivanac je običavao doći u kuću sveštenika Marina, a Stanisava je tada dolazila k njemu. Govorili su da su brat i sestra. Dočnije je Ivanac prešao na galiju Franceska Valeri i na njoj bio »*socius*« (*socius*, XXI, 762).

Radovan Zećanin, opančar (*Radovanus opanzar de Zenta*) bio je drugi svjedok Stojislave iz Krusa. Pred islijednim suđnjom Bernardom Bućom, on je izjavio pod zakletvom: da su Stojisava i pok. Ivanac brat i sestra, djeca pok. Đorda iz Krusa (de Crusi), da ih je dobro poznavao i u Zeti i u Kotoru, iako nije bio iz istog sela, i da je to poznato u narodu (XXI, 762).

Luka Lubisić iz Zete, iz sela zvanog Bjelopavlići, susjednog selu Krusima (*Lucas Gliubisich de Zenta, de villa vocata Bielopaulich, contigna superscripte ville de Crusi*) bio je treći svjedok Stojisave iz Krusa. Rekao je: da ima već 19 godina kako se nastanio u Kotoru, da nije poznavao Stojisavu i Ivanca, ali je poznavao njihovu majku; zna da je Stojisava imala dva brata, Ivanača i još jednog, ali ne zna da li je Ivanac živ. Stojisava i Ivanac su živjeli u Zeti s majkom, u istoj kući. Poslije su došli u Kotor, i tu živjeli u jednoj kući kao brat i sestra, sve dok je Ivanac pošao da služi n

ratnoj galiji. Kad je dolazio u Kotor, on je običavao doći k svojoj sestri Stojisavi (XXI, 762).

Selo »Krusa« imalo je 1521. godine 23 kuće i 6 baština; mu-selem je bio Radosav Gordeša. Po defteru iz 1523. godine, imalo je 25 kuća i 7 baština; dvije polubaštine Vojkove bile su u posjedu Radosava i Radovana sinova Andrije.³ Godine 1614, Kruse (Crusce) su imale 21 dom i 72 vojnika, čiji je starješina bio Ivan Vuksanov.⁴

³ Đurđev, 354, 378.

⁴ Starine, XII, 171.

VIII

B J E L O P A V L I Ć I

Bjelopavlići su dobili ime po Bijelom Pavlu, rodonačelniku mnogih bratstava ovog plemena. Prije pedeset godina, Petar Šobajić, Cvijićev đak i rodak, savjesno je proučio narodno predanje i temeljito obradio monografiju Bjelopavlića.¹ Utvrđio je: »da su se onde smenile tri etnički različne grupe: Španji su bili najstariji narod, koji je nekad onde živeo; za njima su bili Lužani, pa su ove skoro potpuno zamenili današnji Bjelopavlići. Španji su »staro romanizovano ilirsko pleme«. Sjećanje na njih sačuvano je u nazivima nekih mesta. Njih su tu zatekli prvi doseljeni Srbi, Lužani, koji su se izmiješali sā pomenutim romanskim plemenom. Potomke Lužana, kojih je malo, nazivaju starincima; potomke Bijelog Pavla, koji su u velikoj većini, nazivaju Dukadincima; a one koji su se docnije doselili sa raznih strana doseljenicima.²

Prema narodnom predanju koje iznosi Šobajić, Bijeli Pavle je sin Leke kapetana iz Dukadina. Poslije bitke na Kosovu (1389), Pavle je prebjegao u Zetu s bratom Gavrilom (Gašom), koji se vratio u postojbinu i »poturčio se« (od njega su se namnožili Gašani kod Đakovice). Druga verzija toga predanja govori da je bjelokosi Pavle imao dva brata, Miraša i Boška, koji su se nastanili u Paštrovicima, od kojih »i sad ima potomaka u Boki«. Trća verzija govori: da je Bijeli Pavle »bio sluga na dvoru cara Dušana.«^{*}

Drugo predajne govori da se Bijeli Pavle doselio u doba Jelene Uroševe Anžujske (pok. 1314). Na putu za Onogošt, ona je zatekla

¹ P. Šobajić, *Bjelopavlići*, Srp. etnogr. zbornik, SAN XXVII (1923).

² Isti, 174, 200—5, 175.

* Bokeljsku verziju o Bijelom Pavlu, Dukadinoviću, koji je »bio sluga silonga cara Dušana«, saopštio je Petar Šerović u Istor. zapisima II (1948), 125.

³ Šobajić, 175—6, 240.

Lužane na zboru. Zadružni i jaki, »od silnih joj Lužana niko ne prihvati Boga«. Zatražila je pratioca do Onogašta. »Oni i to s prezrenjem odbiju i pokažu joj na Bijeloga Pavla, nek je on prati, koji je doskitao otuda iz njene zemlje«. Ona ih je tada prokletala. I oni su se poslije međusobno zavadili do istrage. »Po ovome drugome predanju — kaže Šobajić — koje je možda istinito, opet dolazak Bijelog Pavla pada pre Kosova... oko 1300. godine«.³

O doseljenju Bijelog Pavla napisao je opširnu studiju Milenko Filipović. Ispitao je narodno predanje Bjelopavlića i Arbanasa u Dukadiću. I on smatra da je Bijeli Pavle živio u doba kraljice Jelene. O njegovoj seobi »pre 600—700 godina« — kaže on — sačuvano je predanje i u Bjelopavlićima i u Dukadiću. Pavlovo preseljenje dovodi u vezu sa srpskim borbama protiv Tatara u vrijeme kralja Milutina i njegove majke, Jelene Anžujske, kad su Tatari »prošli kroz Dukadić i prodrići sve do Skadra«. O tom drugom prođoru Tatara sačuvano je sjećanje u narodnom predanju u Dukadiću i u Bjelopavlićima. Svoj zaključak Filipović je potkrijepio i zapisima popa Rista Boškovića, bjelopavlićkog vojvode, objavljenim 1902. I Bošković pominje dolazak kraljice Jelene među Lužane, kad je tu bio Bijeli Pavle, kao i Tatare »kada su vojevali sa Srbima na Crnom Drimu«.⁴

Na osnovu podataka iz Kotorskog arhiva može se utvrditi: da Šobajić i Filipović imaju pravo kad kažu da se Bijeli Pavle doselio u doba kraljice Jelene. Iz kotorskih izvora, kao i iz nekih objavljenih dubrovačkih i mletačkih dokumenata, jasno se vidi: da su Bjelopavlići prvih decenija XV vijeka bili namnoženo pleme. Oni se, dakle, nisu mogli toliko namnožiti za svega nekolike decenije, poslije provale Turaka, poslije kosovske bitke i pada Skadra (1393), nego tokom jednog vijeka i više, od napada Tatara krajem XIII vijeka. Prema tome, Bijeli Pavle bio je savremenik rodonačelnika Ozrinića, Pipera, Vasojevića i Hota.⁵ Kotorski istorijski izvori i ovdje, uglavnom, potvrđuju vjerodostojnost crnogorsko-hercegovačkog narodnog predanja, kao što smo vidjeli u slučaju Orlovića, Herakovića, Gorevuka i drugih. Na osnovu narodnog predanja, Šobajić je prije pedeset godina napisao ovo: »Ime plemenu Njegošima nisu dala ona bratstva doseljena ispod planine Njegoša u Hercegovini, kako oni kažu, nego je to ime postojalo mnogo pre njih«.⁶ Ovo Šobajićevo izvanredno naslućivanje potvrdili su kotorski istorijski izvori.⁷

Šobajić je naveo imena svih predaka bratstva Boškovića i Matijaševića, potomaka Mitra sina Bijelog Pavla. Prvi su nabrajali 18, a drugi 19 pasova do Bijeloga Pavla. Vjerovatno, Boškovići su ispustili iz sjećanja jednog pretka. Uzimajući tri pasa u stoljeće, 19 predaka Matijaševića, od Bijeloga Pavla do 1920. godine, potpuno

⁴ Dr M. Filipović, *Bijeli Pavle*, Istor. zapisi, I, sv. 3—4, 5—6 (1948), 172, 256—8.

⁵ Pomeni plemena, I, 219.

⁶ Šobajić, 231.

⁷ Pomeni plemena, I, 7—65.

se poklapa sa dolaskom Bijelog Pavla u doba kraljice Jelene Uroševe, dakle, oko 1300—1310. godine. Po narodnom predanju, Bijeli Pavle se oženio u Bjelopavlićima Lužankom; prema tome, on je mogao biti sredovječan oko 1330. Namnoženost poroda prvih vjekova svjedoči: da se Bijeli Pavle doselio mlad i da je dugo živio. Syakako i njegov sin Mitar živio je dugo. Zato i 18 pasova porodice Bošković do 1920. godine dokazuju da se rodonačelnik Bjelopavlića doselio u doba kraljice Jelene. Rodoslovu Boškovića, koji je objavio Sobajić, dodajemo sredovječne godine predaka: *Bijeli Pavle* (oko 1330) — *Mitar* (1360) — *Petrušina* (1400) — *Kaliman* (1430) — *Lapo* (1470) — *Gojak* (1500) — kaluđer (1530) — *Boško* (1570) — *Vukašin* (1600) — *Milutin* (1630) — *Radoje* (1670) — *Kezun* (1700) — *Rade* (1730) — *Novak* (1760) — *Vido* (1800) — *Bajo* (1840) — *Blažo* (1880) — *Jole* (1920).⁸

¶ Bjelopavlići se pominju prvi put 1411. godine u dubrovačkim izvorima. Knez, vlastela i sva Dubrovačka opština žale se »slavnoj i veljmožnoj gospodi Jelje«, majci Balše III, kćeri kneza Lazara, na njezine podanike što su plijenili konje i robu dubrovačkih trgovaca koji su »šli iz Srbalj, i skupiv se Bjelopaliki, Ozrihnići, Maznicje i Malonšiki s vojskom, ter samosilno uzeli naše vlasteli i trgovce i uzeli im srebro, konje, oružje, vse ino što nosili i njih napokon... svlki i učinili veliku sramotu što ne bi od krvnik učinil«. Molili Šu Jelu da se postara da ovi njeni podanici vrate vlasnicima sve što su im oteli.⁹ U drugom dubrovačkom dokumentu, iz 1444, pominju se dva Bjelopavlića. Radosav Dimitrović i Radonja Ružić (ambo Bilopaulichi), koji su sa 60 »razbojnika« (robatores), među kojima se pominju Piperi i Vasojevići, ubili Raduna brata Brajanu Prodaniću i zaplijenili 500 ovnova, 18 volova, 2 konja, 150 lakata bijele raše, 70 perpera gotovog novca i oružje, u sve vrijednosti 300 dukata.¹⁰ Kao što smo vidjeli, Bjelopavlići (Bielopaulichi) se navode među onim plemenima i zetskim selima koja su sa svojim vojvodom Stevanom Crnojevićem sklopila ugovor s Mlečanima na Vranjini 1445. godine.¹¹ Deset godina prije toga dokumenta, Bjelopavlići se javljaju u kotorskim spomenicima.

(XV VIJEK). — Grubac Pavlović iz Bjelopavlića (Grubacius Paulovich de Bielopaulovich), zajedno sa Živkom Radmilovim Dobrilovićem i Hrsom Dupončevićem iz Njeguša, zadužio se 1. decembra 1434, kao što smo vidjeli, govoreći o Njegušima, kod Simka Brajanova 158 perpera, za svitu, mačeve i gotovinu. — Poslije pet godina, 17. septembra 1439, Grubac Pavlović (de bielo paulovich) javlja se samostalno. Pred kotorskim sudom dao je obavezu, garantujući svim svojim dobrima, da će platiti Nikoli Laurencijevu

⁸ Sobajić, 186, 182.

⁹ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, II, SAN (1934), 386.

¹⁰ Jireček — Radonjić, II, 46.

¹¹ Listine, X (1891), 67.

Bući i Trifunu Bolici 110 perpera i 4 groša kotorska za 94 1/2 laka
svite koje su mu prodali. Ako svitu proda više od pogodene cijene
imao je polovinu dobiti dati kreditorima, a ako ne, da im glavnici
vradi poslije mjesec dana, po povratku s putovanja. — Grubac Pav-
lović iz Bjelopavlića, iz Zete (de bielo paulovichi de Genta), zadužio
se, 14. januara 1441, kod Simka Brajkova 30 perpera kotorskih za
svitu i druge stvari koje mu je prodao, s tim da ga podmiri za mje-
sec dana. — Grubac Pavlović (de Bielopaulichiis) dao je priznanicu
Dabišinu Bubaniću, 2. maja 1446, da mu duguje 58 dukata za tri
peče svite koje je uzeo prije rata (ante guerram) i 18 perpera za
željezo, svilu i drugu robu koju je uzeo u isto vrijeme. Obavezao
se da ga podmiri na rokove — 50 perpera do kraja aprila 1447, a
ostatak krajem svakog aprila do podmire (XIV, 250; VI, 780; VII,
223; IX, 653).

Od Grupca Pavlovića iz Bjelopavlića, iz Zete, i »njegove uzvi-
šenosti vojvode Stevana Crnojevića«, u ime pomenutog Grupca (a
Grubacio Paulovich de bielo paulovichiis de Genta et a magnifico
vayvoda Stephano Cernoevich nomine dicti Grubacii), bili su, 18. o-
ktobra, 1458, u svemu podmirenii Nikola Simonov Kotoranin i nje-
gova braća, Marin, Franjo i Luka. Braća su dala svečanu izjavu
pred sudom: da nikad više neće ništa potraživati od pomenutoga
Grupca, niti od vojvode Stevana na ime Grupca. — Dabišin Buba-
nić primio je, 27. novembra 1458, »od njegove uzvišenosti Stevana
Crnojevića, vojvode Mletačke Republike«, naknadu koju je dao za
Grupca Pavlovića iz Bjelopavlića, iz Gornje Zete (de Bielopaulich
de Genta superiori), sve ono što je Grubac s braćom za zaplijenjene
stvari (pro rubaria) bio dužan dati (XI, 165, 244).

Grupčev sin možda je Stevan Grubinić, Bjelopavlić, koji za-
jedno posluje sa istim Njegušima s kojima je poslovao i njegov otac.
Izgleda, on se nastanio u Njegušima, čije narodno predanje govori
o doseljenim Bjelopavlićima. Ne može se utvrditi da li su njegova
braća: Dabiživ Grubašević (Dabisivus Grubasevich, Grubesich), koji
se javlja 1439. godine zajedno s Novakom Drugovićem iz Njeguša,
i Radovan Grubačević (Radovanus Grubacevich), koji se, 1445, javlja
s Hrsom Dupončevićem Hrsovićem iz Njeguša (VI, 545; IX, 368).*

Stevan Grubinić iz Bjelopavlića (Stephanus Grubig-
nich — Grubinich de Bielopaulovich) i Živko Radmilović iz Njeguša
zadužili su se, 27. juna 1435, kod Mihaila Paltašića 81 perper i 3
groša Balšina za svitu koju im je prodao; a ponovo, 18. oktobra, 82
perpera Balšina za svitu, da ga podmire o Nikolju dne (XIV, 412,
440).

Radmio Milončević iz Bjelopavlića (Radmius Milon-
ćevich de bello paulovich), od 18 godina uzrasta, obavezao se, 5.
maja 1437, da stoji i stanuje (stare et habitare) pet godina kod Mil-
ladina Novakovića, kovača kotorskog, da služi vjerno i pošteno u

* Pomeni plemena, I, 63, 143.

kući i izvan kuće, da uradi sve što je potrebno Miladinu i njegovoj porodici. Miladin se obavezao da Radmila hrani i odijeva i da mu na kraju službe plati 45 perpera kotorskih. Za Radmila su jemčili Đuro Radunović, nosač (bastasius), i Božidar Radičev Milojević iz Njeguša. Sa strane dokumenta je dopisano: *Milladinus Novachovich faber cum Radmio famulo suo. Jemci su se obavezali da će nadoknadići svaku štetu koju bi Radmio učinio* (VI, 162).

Luka Ljubišić iz Bjelopavlića, iz Zete (Lucas Gliubisich de Zenta, de villa vocata Bielopaulich), istupao je pred sudom u Kotoru, 21. januara 1498, kao svjedok Stojisave, kćeri Đorđa Vukotića iz Krusa, udate u Kotoru. Bilo mu je 19 godina kad je došao u Kotor i tu se nastanio (XXI, 762).

(XVI VIJEK). — Milin Bjelopavlić pominje se 1506. god. Njegovi sinovi su: Radosav, Vukota i Bogdan (Milinovići). Radoslavljev sin Grgur bio je ribar u Kotoru, a Vukotina kći Radosava služila je u Kotoru, gdje je i umrla. To se vidi iz narednih dokumenata.

Grgur Raosaljić Bjelopavlić, ribar (Gregorius Raosalgich, piscator), tražio je od kotorskog suda, 6. maja 1506, u ime svoga oca Radosava (nomine eius patris Radosavi): da Radosav naslijedi imovinu svoje sinovice pok. Radosave, bivše sluškinje sveštenika Tome Miletina (quondam donne Radosave, olim servicialis presbiteri Thomasii Miletinum). To je objavljeno na javnim mjestima grada, 11, 18. i 25. maja. Poslije toga sud je saslušao svjedočke. Milko Grupković, star 60 godina, izjavio je pod zakletvom, 13. juna 1506, da je poznavao Milina iz Bjelopavlića (Milinum de Bielopaulich), koji je u zakonitom braku imao sinove Radosava i Vukotu (qui uxoratus legitimate procreavit Radosavum et Vucotam), a Vukota je imao pomenutu Radosavu, koja je bila sinovica imenovanog Radosava. Radonja Radičević, nosač, star 80 godina, posvjedočio je istog dana, da je poznavao Bogdana i Vukotu (Bogdanum et Vucoatam), braću, i da ne zna kako im se zvao otac; da je Bogdan bio mlađi; da je Radosav otac Grgurov; da je Vukota imao kćer Radosavu; i da su Radosav i Radosava rođaci iz istog sela. Milica Miljenova posvjedočila je, 7. jula: da poznaje Vukotu Radosaljića (Radosaglich), oca pomenute Radosave, koja je sinovica Radosavljeva. Providur i sudije dosudili su, 7. oktobra, Grguru Radosavljevu zaostavštinu pok. Radosave (XXIV, 663).

Radonja Radelić iz Bjelopavlića, turski podanik (Radogna Radelich de bielo paulovich, subditus domini turci) ustupio je priznanicu svojoj sestri Radni, tadašnjoj sluškinji Lucije udove Rada Očinića (radne sorori sue ad presens anzille domine Lutie relicte quondam Radi Ozinich), 1. februara 1537, da od Rada Rusinova iz Kotora naplati za sebe 110 bijelih aspri, ostatak duga (XLV, 451).

Božidar Bogdanović iz Bjelopavlića (Bosidar Bogdanovich de Monte nigro, de villa Bielopavlichii) prodao je, 1. maja

1545, Marinu Andrije Bolice jednog vranog konja sa bijelim biljegom (unum equum coloris nigri cum signo albo) za 250 bijelih aspri (XLVIII, 616).

Jovan Radonjin Đurović iz Bjelopavlića, sela pod Turcima (Joanes quondam Radogne Giurovich de Bielopavlichii, villa Turcorum), dao je, 6. decembra 1549, Raosavca Vasiljevića iz istog sela (Raosavaz Vasiglevich de dicta villa), svoga rođaka, da služi osam godina (pro famulo et servitore) »presvjetlom gospodinu« Frančesku Pisani, odsutnom, ili »uzvišenom gosodinu« Marku Antonijevu Justiniano, kotorskom blagajniku, prisutnom, koji sklapa ugovor. Raosavac se obavezao da služi dobro i vjerno, a blagajnik Marko da Raosavca hrani i odijeva, i da mu po isteku službe plati 10 dukata, računajući dukat po 6 lira i 4 solda, od kojih je Raosavac primio unaprijed 30 bijelih aspra (LIX, 417).

Stana »grbava«, krčmarica, udova Vukasin a iz Bjelopavlića, nastanjena u Kotoru (domina Stana goba tabernaria quondam Vucassini de bielopaulovichii, habitatrix Cathari), napisala je u domu stanovanja, 27. januara 1557, testament (testamentum Stane Gobbe), u prisustvu sudije Trifuna Buće, Marka Mateja Radojeva i Franja Mateja Kumali. Testamenat je otvoren u sudu poslije dva mjeseca. Zavještala je da se sahrani u grobnici bratovštine sv. Marije Rozarije. Ostavila je novac za dva para gregorijanskih misa, od kojih se jedan par imao odslužiti za njenu dušu u kapeli sv. Marije Rozarije, a drugi za dušu njeong muža u crkvi dominikasnog manastira sv. Nikole. Zavještala je i novac za par misa za sveštenika Andriju Goni, koje se imaju odslužiti u crkvi Rozarije, izvan gradskih vrata na rijeci (Škurdi), kao i novac za par misa za dušu svoga nećaka Vukosava, koje će odslužiti dominikanci u crkvi sv. Nikole (zadužbini Nikole Buće). Siromasima je ostavila 12 groša (jedan perper), a Katarini bivšoj sluškinji Franja Gavrova, koja staneće kod nje, jelek od raše (unum vardacorum — guardacorum — de rassiza baretina), sve svoje košulje, pokrivač, krvno i pola kuće; sve to Katarina može uživati doživotno, a poslije njene smrti to se ima predati Staninom nećaku Raosavu (Raosavo nepoti dicte testatrixis), ako Raosavac bude živio u Kotoru i nadživi Katarinu; ali, u slučaju da Raosavac umre prije Katarine, onda polovina svega toga da pripadne sluškinji Andrije Dinusa (?), a druga polovina Stanići sluškinji Nikole protomajstora drvodjelaca. Katarina je mogla da staneće na gornjem spratu Stanine kuće dok je živa, a da ne plaća stanarinu. Za nasljednika ostale svoje imovine, pokretne i nepokretne, odredila je svoga nećaka Raosavca Vukšića (Raosavaz Vuchsich, ipsius testatrixis nepotem). Pominje se i sin Luke Rajčkova (Raizcov), za kojega se ne može znati da li je iz Crne Gore; niti za Ratka Vučkovića i njegovu sestru Katarinu, čija su imena dopisana, vjerovatno kao rođaka koji polazu neko pravo nasljeđa (LV, 557).

Todora udova Luke Bosne iz Bjelopavlića (domina Thodora relicta quondam Luca Bosna de Bielopaulichii) dala je, 26. januara 1558, svoju kćer Franušu, sa njenim pristankom, Nikoli Jantici iz Trogira, brodograditelju u arsenalu mletačkog dužda (a ser Nicolo Jantizi de Thrau callafato nel arsenal del illustrissimo ducale dominio de Venetia) da služi sedam godina, »dobro i vjerno kao svaka dobra sluškinja«. Nikola je imao da Franušu hrani i odijeva, da joj za prve dvije godine plati po 12 malih lira godišnje, za tri dalje po 15, a za posljednje dvije godine po 18 malih lira. Ugovor je sklopljen pred dr Pavlom Bizanti, sudijom (docijne biskupom), i Jeronimom Bućom, auditorom (LV, 144).

Dominki udovi Jovana Bosne (domine Dominice relicte quondam ser Joannis Bosna) i njenim sinovima, Mateju i Nikoli, koje zastupa, Marku i Jakovu, koji su prisutni i s-a-glasni, dao je zavazda, 9. februara 1564, Nikola Alegretov (Radičev) 6 perpera zakupa koje plaćaju nasljednici pok. Pavla Majića za zemlju na Maočem brdu (in Mauchie bardo), a da ih Dominika sa sinovima plaća braći Marinović iz Prčanja. — Dominci udovi Jovana iz Bosne (de Bosna) i njenim sinovima Mateju i Nikoli, koje ona zastupa na osnovu punomoćja, izdatog u Dubrovniku 3. maja 1563, a potvrđenog u Kotoru 22. januara 1564, kao i njenom prisutnom sinu Jakovu, dali su u razmjenu, 9. februara 1564, Dominko Buća i Dominko Bolica, staratelji crkve sv. Tripuna, određeni od Malog i Tajnog vijeća, 5 perpera i 6 groša zakupa, koje Dominika sa sinovima plaća godišnje za kuću u kojoj stanuje, kao što se vidi iz javne isprave, za 6 perpera zakupa koje pomenuti staratelji plaćaju godišnje nasljednici pok. Pavla Majića za posjed u predjelu Maoče brdo (Maocebardo), na osnovu razmjene učinjene između Dominke sa sinovima i Nikole Alegreta. Ova razmjena oglašena je tri puta na javnim mjestima, pa onda odobrena od suda. — Dominka udova majstora Jovana Bosne, obućara (magistri Joannis Bosna, sutoris) dala je u razmjenu, 1. aprila 1565, Nikoli Alegretu 6 perpera od zakupnine (de livello) u iznosu 24 perpera, koje joj Nikola plaća svake godine o Božiću, kao što se vidi iz javne isprave od 31. decembra 1562. Nikola daje Dominki u razmjenu 6 perpera zakupnine koji nje-mu plaća Franjo Marinović iz Prčanja svake godine o Aranđelovu dne, prema ranijem ugovoru. — Istoga dana, Dominika obućara Jovana Bosne, po odobrenju Malog, Tajnog i Velikog vijeća (sibi concesse per Minus, Secretum et Maius consilium huius civitatis), što se vidi iz »knjige Vijeća uzvišene Opštine«, prodala je Nikoli Alegretu za 100 perpera četvrti dio svoje mirazne imovine, u ime svoje i svojih nasljednika (LVII, 670, 617, 671, 885, 886).

Dominka udova Jovana Bosne, obućara, i njezin sin Matej (domina Dominica relicta quondam magistri Joannis Bosna, sutoris, et Matheus eius filius) obavezali su se, 25. juna 1564, da plate »nje-govoj uzvišenosti« Marku Antonijevu Pisani i Franju Vićentijevu

Ptkoviću 6 dukata, računajući dukat po 6 lira, prema priznanici od 20. aprila iste godine (LVII, 259).

Dominka majstora Jovana Bosne (Bossena), obućara, i njeni sinovi, Marko, Matej, Nikola i Jakov, prodali su za 100 perpera, 21. aprila 1565, Vićentiju Pinturiću 6 perpera vječnog zakupa, koje im on plaća godišnje za kuću stanovanja u Kotoru, u predjelu crkve sv. Pavla. — Dominka udova majstora Jovana iz Bosne (de Bosna) darovala je, 20. oktobra 1565, svome sinu majstoru Marku 4 perpera i 6 groša koje joj plaća godišnje Nikola Alegretov na ime zakupa, pod obavezom da se o njoj stara i da je izdržava do smrti. — Istoga dana, Dominka je darovala sinu Jakovu 4 perpera i 6 groša od 18 perpera godišnjeg prihoda koje joj plaća Nikola Alegretov od zakupa. — Istoga dana, Jakov je darovao svome bratu Marku 4 perpera i 6 groša koje mu je njihova majka tada darovala od zakupa koji prima za kuću u predjelu sv. Petke (LVII, 911, 997, 998, 999).

Dominka udova majstora Jovana Bosne, u ime svoje i sina Mateja, koji ju je opunomočio, i tri ostala njezina sina, odnosno sinovi majstora Jovana, Marko, Nikola i Jakov, prodali su za 150 perpera, 31. oktobra 1565, Marini udovi Mateja remičara (Remizzar) kuću u predjelu crkve sv. Petke, na spratu sa podrumom, između ulice, kuće Ivana »de Pace« i kuće crkve sv. Tripuna, u kojoj stanuje opat manastira sv. Đorđa u Zalivu, a za koju se plaća Vićentiju Pinturiću 6 perpera zakupa (LVII, 1003).

Dominki Jovana Bosanca i njenom sinu Marku, obućaru, dao je Nikola Drago, u ime svoje i svoje braće, 30. januara 1566, u razmjenu oko tri kvadranjola zemlje, dijelom zasadene lozom, dijelom neplodne, na području Tivta, koja graniči imanjem pomenutog majstora Marka, javnim putem, imanjem Dominka Vrakjena i Vićentija Franjova Draga. Dominka i Marko dali su u razmjenu Nikoli Dragu 4 perpera i 6 groša godišnjeg prihoda od zakupa koji im plaćaju: Radna Mikšna iz Prčanja 2 perpera od 8, Maruša Tonkova 9 groša od 18, Marić 9 groša od 18, i Ilija (Perov) 3 groša od 15, svi iz istog sela. To je zajemčeno od strane Nikole Alegreta, kao što se vidi iz javne isprave istovremeno napisane. Istoga dana, Nikola Drago i njegova braća prodali su Nikoli Alegretovu 4 perpera i 6 groša zakupa koje plaćaju gorenavedeni Prčanjanji, a koje je dobio u razmjenu od Dominke i Marka. — Poslije mjesec dana, 28. februara, Dominka i Marko prodali su Nikoli Alegretovu 4 perpera i 6 groša godišnjeg prihoda od zakupa koje im plaća majstor Grgur, brodograditelj, Mikšna iz Prčanja i Ilija Perov, za 75 perpera kotorskih (LVIII, 434, 435, 464).

Majstor Marko Jovanov iz Bosne, obućar, stanovnik Kotora (magister Marcus, sutor, filius quondam magistri Joannis de Bosna, habitator Cathari) opunomočio je, 12. januara 1564, Nikolu Miljevića da naplati od vojne blagajne u Veneciji sav novac koji mu se duguje za službu na mletačkoj ratnoj galiji kojom je zapovijedao Gabriel Kanali (LVII, 418).

Majstor Marko, obućar, sin pok. majstora Jovana Bosne (magistri Giovanis (!) Bosna), prodao je, 25. marta 1564, za 37 perpera, majstoru Sofliću, gastaldu bratovštine sv. Križa, Vićentiju Trifunovu Bući, Vićentiju Trifunovu Mekši, Nikoli Damjanovu (Bolici?) i zlataru Dominku, starješinama pomenuće bratovštine, pravo naplate 2 perpera i 3 groša godišnje zakupnine koje Jakov Brajanov plaća Dominki majci majstora Marka, i njenim sinovima. Ta zakupnina pripala je Marku poslije diobe s braćom, Matejom, Nikolom i Jakovom (LVII, 695).

Nikola Trifunov Drago dao je u razmjenu, 5. januara 1566, majstoru Marku Bosancu (Bossena), obućaru, tri kvadranjola zemlje na području Tivta, pod vinogradom i neobradene, između imanja majstora Marka, javnog puta, imanja sveštenika Dominka Vrakjena i imanja Vićentija Franjova Draga. Majstor Marko dao je Dragu u razmjenu 4 perpera i 6 groša godišnjeg prihoda od zakupa koje mu plaća Nikola Alegretov, što mu je dodijelila majka ispravom od 20. oktobra 1565. Poslije oglasa na javnim mjestima, prigovor su dali: Nikola Alegretov i Rula udova majstora Ivanca (Zmajevića), kožara. — Istoga dana, majstor Marko, obućar, zvani Bosna (dictus Bossena), prodao je Nikoli Trifunovu Dragu za 75 perpera godišnji prihod od 4 perpera i 6 groša zakupa koji mu plaća Nikola Alegretov, što se vidi iz javne isprave od 20. oktobra 1565. Prigovor su dali isti iz prethodnog dokumenta (LVIII, 415, 416).

Ivan Matijev Bosna (Ivan Bosna, filio de quondam Mathio Bosna) bio je svjedok, 8. avgusta 1566, pri popisu i procjeni stvari Lucije udove Matija Milića Lakova iz Brda (kod Prevlake), kćeri pok. Petra Brendića (Prendića?), koja se preudaje za Petra Ramadela, donoseći mu u miraz skupocjenu odjeću i stvari u ukupnoj vrijednosti 380 perpera (LVIII, 260).

Jovan Markov iz Bosne (Joannes filius magistri Marci de Bossna) pominje se kao svjedok 29. septembra 1574, zajedno s Jeronimom Ljudevitom Bućom (LXI, 266).

Franuša udova Marka Bosne iz Kotora (domina Franceschina relicta quondam Marzi Bosna de Cataro), kao posjednik svoje udovičke imovine i nasljednik svoga muža Marka, opunomoćila je, 23. aprila 1580, Franja Trifunova Grubonju da zastupa njena prava u pogledu naplate izvjesnih potraživanja u Veneciji ili drugim mjestima (LXIV, 100).

Stana kćer Radelje Golubovića iz Bjelopavlića, nastanjena u Kotoru, sluškinja (Donna Stanna filia Radeglie Golubovich de Bielopaulovich, habitatrix Cathari ad presens ancilla) Trifuna Raknića, arhipresbitera, opunomoćila je 29. avgusta 1565, Nikolu Karloša, kapetana na galiji Laurencija Barbadigo, da naplati 5 dukata i 10 soldi duga od Vučića Baranina, lađara na istoj galiji (a Vuccicchio Baranino galeoto super *riremi) uzvišenog dužda mletačkog (LVII, 610).

Radule Raoslavčev Krasović iz Bjelopavlića (Radule quondam Raoslavaz Crasovich da Bielo pulichi — sic!) opuno-močio je, 28. juna 1589, Ivana Stefanova Lorenčevića (iz Šmiljara) da ga zastupa u sporu bilo s kojom osobom (LXV, 395).

U turskom defteru za 1477. godinu Bjelopavlići (Belopavluk) su uvedeni kao dio Nahije Zete, sa popisanih 199 kuća i kućnih starađina. U džematu vojvode Radosava bilo je 44 kuće; u džematu sina Nikolina, potomka Pavlova, 67 kuća; među domaćinima su: Dušan Grupkov, možda sin onog Grupka koji se sredinom XV vijeka pominje s Njegušima, i *Hlapen Kalimanov*, predak Radonjića-Petrušinovića. U džematu Staniše Radeljina bilo je 33, a u džematu Bogdana Uglješina 55 kuća. U defteru za 1485. godinu upisana je Nahija Bjelopavlići, koju čine tri sela: Martinići sa 35, Dimitrovići (potomci Mitra sina Bijelog Pavla) sa 95, i Vražegrnici sa 29 kuća. Plaćali su ukupno 7.950 akči godišnjeg poreza. U defteru za 1570. g. Bjelopavlići i Vražegrnici su upisani kao dvije nahije sa 17 sela.¹²

Važan je podatak o Hlapenu (Hlapu-Lapu) Kalimanovu, unuku Petrušina, koji je unuk Bijelog Pavla; jer vrijeme života Hlapena Kalimanova tačno opredjeljuje vrijeme života Bijelog Pavla. Taj istorijski podatak potvrđuje vjerodostojnost narodnog predanja da se Bijeli Pavle doselio u doba kraljice Jelene Uroševe (a ne poslije kosovske bitke). Sada više u to nema sumnje. Lapo Kalimanov pominje se u rodoslovu Radonjića-Petrušinovića, koji su od Bijelog Pavla do balkanskog rata (1912), kako kaže Šobajić, nabrajali 17 pasova svojih predaka. Njihova loza do rodonačelnika Radonje proteže se ovako (dodajemo godine srednjovječnosti predaka): *Bijeli Pavle* (oko 1330) — *Mitar* (1360) — *Petrušina* (Petar oko 1400) — *Kaliman* (1430) — *Lapo* (Hlapo, Hlapen, 1470), — *Radonja* (1500), itd.¹³

Početkom XVII vijeka Bjelopavlići (Bielpaulovich) su imali 360 kuća i 800 ljudi sposobnih za oružje. Zapovjednici su bili Batrić Tomašević i Neneza Lalinić (a ne »Latinovich«, kako je napisano, odnosno štampano u tekstu Marijana Bolice). U rodoslovu pomenu-tih Matijaševića ima jedan Neneza, sin Dura Lalinova, prau-nuk Matijaša, rodonačelnika. Taj Neneza je sedmi pas od Bijelog Pavla, sredovječan oko 1530; što znači da je njegov djed Lalin bio savrem-enik Lapa Kalimanova, što se vidi iz navedenog rodoslova Boško-vića i Radonjića. Najstariji preci Matijaševića redaju se ovako: *Bi-jeli Pavle* (oko 1330) — *Mitar* (1360) — *Nikola* (1400) — *Matijaš* (1430) — *Lalin* (1470) — *Duro* (1500) — *Neneza* (1530), itd. To znači, da je kod Bolice riječ o nekom mlađem Nenezi Laliniću.¹⁴

¹² Durđev, Novi podaci o najstarijoj istoriji brdskih plemena, Istorijski zapisi, XVII, (1960), 12, 16—17.

¹³ Šobajić, 185—6.

¹⁴ Bolica, Sandžakat, Starine, XII, 180—1; Šobajić, 182.

IX

NIKŠIĆI

Po narodnom predanju, koje je proučio i temeljito obradio Petar Šobajić u svojoj monografiji o Nikšiću, pleme je dobilo ime po pretku Nikši, doseljenom iz Grblja (sredinom XIII vijeka), »Nikša je bio sin — posmrće grbaljskog bana Ilijana, za koga je bila sestra onog kralja Nemanica koji je podigao manastir Moraču«. Znači, bio je sestrič zetskog kralja Stefana Vukanova, koji je, godine 1252, podigao Morački manastir, kao što stoji u natpisu na portalu manastirske crkve. Međutim, u pismu moračkih kaludera iz 1649. godine, koje je izneseno u »Kazivanju starih Trebešana (1842) stoji: da je Vukan Nemanjin imao sina Stefana, »velikago kralja iže sagradi Moraču i rodi jedinu dašter Jevrosimu i vadana bist Ilionu vojvodi va Grbalj, i ot njeja bist Nikša i Branlusta«. Prema tome, Nikšina majka bila je kći (a ne sestra) Stefana Vukanova. »Nikša je bio prisutan podizanju manastira u Morači«. Dalje se kaže: da je Stefan tada dao Nikši Župu (Nikšićku), »da se u njoj nastani i da ostane njegovom potomstvu. I Nikša je iskraj moračkog manastira prešao u Župu... i zato Nikšići smatraju Nikšićku župu za kolevku svoga plemena«. Nikša je u Župi zatekao starosjedioce, kojima je »upravljao ban Ugren od Ugrenovića«. U to vrijeme Župa se zvala Onogošt.

U Župi Onogoštu — kaže Šobajić — živjela su tri stara plemena: *Riđani*, *Lužani* i *Drobnjaci*. Riđani su stanovali »u zapadnoj polovini župe Onogošta«. Bili su »najveće i najjače pleme« u toj Župi. Od njih su Ugrenovići, najmoćnija vlastela Onogošta. Lužani su živjeli u Župi, u jednom dijelu Nikšićkog polja; a Drobnjaci su se širili na sjever, ka Vojniku i Durmitoru. Crkva sv. Petra i Pavla u gradu, za koju se govori da je »stara preko hiljadu godina«, bila je »u ranija vremena saborna crkva svega Nikšića i Drobnjaka«. Nik-

šići su bili razvijeno pleme već krajem XIV vijeka. »Najpre su se raširili na Nikšićku župu, potiskujući iz nje starosedeoce Lužane... Iz Trebjese su se Nikšići proširili po polju, istiskujući Drobnjake do njihove sadašnje granice u Krnovu... Sukobili su se i sa Riđanima... Predanje govori o mnogim borbama Nikšića i Riđana... U istorijskim izvorima iz kraja XVI veka pominju se u Nikšiću samo dva plemena. U to vrijeme oba plemena su imali jedno vojvodstvo, »koje je obuhvatalo granice stare župe Onogošta, i strao pleme Riđani i mlađe Nikšići imali su jednog zajedničkog vojvodu... Tako je krajem XVI i početkom XVII veka na čelu celog nikšićkog vojvodstva stajao vojvoda Grdan Nikšić, istoriji poznat po ustanku.«¹

Šobajić s pravom prepostavlja: da se pleme Nikšići nije razvilo »samo od jednog doseljenog pretka, nego od više srodnih porodica koje su se doselile iz Boke u Nikšićku župu; da ih je predvodio kakav Nikša, neka istaknuta ličnost«.²

Nikšićka župa sa okolinom nazivala se u srednjem vijeku Onogošt. Pop Dukljanin pominje Županiju Onogošt nekoliko puta. Kad je raški župan pobjegao k zetskom kralju Predimiru »sa svoja dva sina, Pienom i Radigradom, i sa svojom kćerkom po imenu Prehvalla kralja nadu u županiji Onogošt (in Juppania Onogosti). Tada kralj uze za ženu njegovu kćerku... a Radigrada učini županom u Onogoštu (et constituit Radigradum Juppanum in Onogoste)«. Predimir je docnije podijelio zemlju na četiri sina. »Prevladu dade oblast koja se slovenski zove Podgorje a latinski Submontana i ove županije: Onogošt, Morača, Komarnica, Piva, Gacko, Nevesinje... (Prevadio dedit regionem que sclavonice dicitur Podgoria, latine submontana, et has Juppanias Onogoste, Moratia, Comarniza, Piva, Gerico, Netusini) ... Dragilo, brat kralja Grubeše, sa svima iz svoje zemlje prodre u Podgorsku oblast i zauzme Onogošt i mnoge druge županije« (Dragilus cum omnibus terrae... in Podgoream regionem et obtinuit Onogoste et alias plurimas Juppanias).³

Ime plemena Nikšići, mjesto župe Onogošt, javlja se krajem XIV vijeka. U pismu Dubrovčana od 6. avgusta 1399, upućeno Jeleni Balšić pominju se nikšićki stočari (»vlassi nikšiki«).⁴ Iz tog vremena, kao što ćemo vidjeti, imamo i u kotorskim istorijskim izvorima pomen Nikšića (Nichsich de Zenta). Druga dva pomena imamo iz sredine XV vijeka, jedan iz dubrovačkih, a drugi iz mletačkih izvora. Godine 1447. Nikšići su bili uhvatili jednog dubrovačkog glasnika i prodali ga Turcima.⁵ Nekoliko godina docnije, 1455, Nikšići (Nichsizi) se, vidjeli smo, navode među plemenima i zetskim selima koja su potpisala ugovor s Mlečanima na Vranjini.⁶

¹ P. Šobajić, *Nikšić*, Beograd, 1938, 32—9.

² Isto, 41—2.

³ Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, 224—6, 143—4; 274, 167.

⁴ Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, I, 254.

⁵ Jireček — Radonjić, II, 412.

⁶ Listine, X, 67.

Uporedo s plemenskim imenom Nikšići upotrebljavalо se i staro plemensko ime Onogosti, sve do kraja XVI vijeka i dalje. Godine 1597, pečki patrijarh Jovan i nikšićki vojvoda Grdan, pokrećаći ustanka protiv Turaka, pisali su papi Klimentu VIII i tražili pomoć: »da izade gospodin koga biste poslali na Onogošte s vojskom i tu će prići gospodin i sva Crna Gora i dukađinska zemlja i tu će se dogovoriti šta imaju učiniti... I tu blizu Novoga je župa Dračevica i za nom su Zupci i tu je glava Rade Vukašinović i preko njih su Riđani i Onogošte i tu je glava Grdan vojvoda«.⁷ Dvadesetak godina poslije toga, 1614, Marijan Bolica navodi oba imena, staro za pleme, novo za grad. Kaže: da Onogošti i Nikšić (Onogosti et Nichsich) imaju 320 domova i 720 ljudi sposobnih za oružje, kojima je zapovjednik sin vojvode Grdana (commandata dal figliolo di Gardan vojvoda).⁸

U jednom mletačkom dokumentu iz 1619. godine, koji je objavio Gligor Stanojević, pominju se nekolicina Nikšića iz Župe, knez Brajica i braća Mihailo, Raosav, Pejat i Rajić, Raosav popa Petra iz sela Ozrinića i dva stanovnika iz grada Onogošta, knez Vuk i Vuk Stanić.⁹

1. — NIKŠIĆ

Kao što je poznato, grad Nikšić zvao se u srednjem vijeku Onogošt. Svoje novo ime dobio je po plemenu Nikšići, kao glavno mjesto novonamnoženog plemena. Novo ime javlja se sredinom XIV vijeka uporedo sa starijim. Tu, ili u samoj blizini, nalazio se stari rimski grad Anderba.

1. — *A n d e r b a (Andervae)*. Pominje se u IV vijeku. Grad je označen na Pojtingerovoj tabli (*Tabula Peutingeriana*) i u Antoninijevom putovodi (*Itinerarium Antonini*) kao važno mjesto na velikom putu Skadar — Narona (*Scodra — Bersumno — Anderba — Leusinio*).¹ Iz Anderbe se vršila romanizacija starosjedilaca Ilira. Preovladalo je mišljenje da je Anderba ležala na mjestu razorenoga grada Moštanice, u blizini Onogošta. I narodno predanje upućuje tamo. Tu su ostaci starog utvrđenja, vjerovatno *castrum* Anderba. U njemu su pronađeni: rimska keramika, srebreni novac s likom rimske carice iz II vijeka, jedna kopča iz IV vijeka.² Moštanica je srednjovjekovni grad. O njenom razorenju (1482) ispjevana je narodna pjesma. Vezir traži od sultana da mu da veliku vojsku:

⁷ Sobajić, 45.

⁸ Starine, XII, 192.

⁹ Gl. Stanojević, *Jedan slučaj otimanja mletačke pošte 1619. godine*, Istoriski zapisi XXII—1 (1965), 155—7.

¹ Sobajić, 5, 10; *Istoriјa Crne Gore*, I, 169—970 (Garašani).

² Isti, 8—11; isto, 172—3, 253, 298.

*Da izvede vojsku Onogoštu,
Da on primi Moštanici grada,
Da pobedi Orlovića Rada.³*

2. — *Ono g o š t* (*Anagast*). Srednjovjekovni grad, važna raskrsnica dva velika puta, Skadar — Dubrovnik, Kotor — Brskovo (i dalje). Odatle su se granale još dvije važne saobraćajnice, preko Nevesinja za Mostar i preko Pljevalja za Foču (i dalje). Njegovo ime — kako kaže Jireček — »izvedeno je od ličnog gotskog imena *Anagast*, *Anegast*«.⁴ Tu je nađen zlatni novac *Valentinijana II*, rimskog cara iz druge polovine IV vijeka. Jovan Kovačević smatra: da je tu »bilo neko sporedno utvrđenje koje su Istočni Goti proširili i dali mu svoje ime, najvjeroatnije prema komandantu (comes) koji je upravljao ili možda gradio novi kastrum« (*castrum Anagastum*).⁵

Ponarodnjениm imenom *Onogošt*, grad se stao nazivati vjerovatno još u dukljsko doba; sudeći po događajima o kojima govori pop Dukljanin još od druge polovine X vijeka. Bio je središte županije *Onogošta*. Šobajić navodi više objavljenih podataka iz Dubrovačkog arhiva o pomenima *Onogošta*. *Anagast se pominje prvi put u dubrovačkim izvorima 1272. godine*. Poslije deset godina, 1282, Petar Vukobratov iz *Onogošta* (*Petrus filius Volcobrati de Anagasto*) prodao je svoju sluškinju Savinu Getaldiću u Dubrovniku. Poslije dvije godine, kad je jedan dubrovački karavan prolazio kroz *Onogošt* (de *Anagasto*) pobjegao je noću konj nekog Bratorada, kojeg je uhvatio njegov karavanski drug Petin i zadržao ga, zbog čega ga je vlasnik optužio dubrovačkom sudu. Čoso Vrančić iz *Onogošta* (de *Anagasti*) prodao je konja u Dubrovniku u proljeće 1320. U dubrovačkim spisima iz 1355. godine javlja se nekoliko Nikšićana, stanovnika *Onogošta* (de *Anagast*). To su: Vitoje i Ninko Nikšić, Bo-loje Ninojević, Kres Kreislavić, Utešen Negojević, Cvetan Patica (Ptica?), Miloš Predislavić i Utešen Ćiktečić (Chichtečich). Poslije trideset godina, 1387, pominje se jedan karavan koji se kretao od *Onogošta* prema Dubrovniku (de *Anagast versus Ragusium*); prenosio je kože iz Vidina, preko Prištine i Prijepolja. Grebeljan (Cribeglan) sinovac Ugrina Radinovića i Radoslav Vladojević iz *Onogošta* (de *Anagasto*) prenijeli su (na svojim konjima) iz Cavtata, 1401. godine, neku trgovacku robu do manastira sv. Petra na Limu. Poslije deset godina, 1411, pominje se carina u *Onogoštu*, koju drži Ugrin (gabella de *Anagast*, la quale sta Ugrin).⁶

U kotorskim istorijskim izvorima, pisanim na latinskom jeziku, *Onogošt* se javlja prvi put 1333. godine, kao *Anagast*, a zatim, tokom XV i XVI vijeka u više oblika napisan: *Nagosta*, *Negosta*, *Anagasta*, *Honogost*, *Onogost*.

³ A. Luburić, *Orlovići*, Bgd, 1934, 52.

⁴ Jireček — Radonjić, I, 30.

⁵ *Istorijska Crna Gora*, I, 254.

⁶ Šobajić, 14—15.

U čirilskim spomenicima piše se Onogošt još od sredine XIV vijeka, onako kako je ovaj grad nazivao narod. Šobajić je naveo dva ranije objavljena podatka. Mirovni ugovor između Dubrovnika i »carskog grada Kotora« potpisao je car Uroš u Onogoštu 1362. godine (... i sie običnoe i zlatopečatnoe slovo carstva mi zapisa se i útvrdi v Onogošti, gdi didoše poklisari dubrovački Nikola Sokorčević i Žive Nikole Gundulića). Godine 1411, Dubrovčani pišu Sandalu Hraniću »za carinu na Onogošće«.⁷

Onogošt je pripadao državi dukljansko-zetskih vladara. Raški župan dobjegao je u Onogošt ka kralju Predimiru. Zatim je pripadao državi Nemanjića za sve vreme njihove vladavine. Neki od njih imali su tu svoje ljetnjikovce, kao kralj Dragutin (1276—82), njegova majka Jelena Anžujska, suvladarka u Zeti, i car Uroš, za kojega predanje kaže da je ulazio u crkvu sv. Petra i Pavla. Poslije rasplja Dušanove carevine njime su vladali: Vojinovići, Nikola Altomanović, kralj Tvrtko (1373), vojvoda Sandalj Hranić, herceg Stefan i njegovi sinovi. Turci su ga osvojili 1465. godine; priključili ga Bosanskom, a ubrzo Hercegovačkom sandžakatu (1470).⁸

3. — Nikšić. Pod ovim imenom javlja se prvi put 1399. godine u kotorskim istorijskim izvorima. Tokom XV i XVI vijeka, kao što ćemo vidjeti, javlja se naizmjenično pod oba imena, Onogošt i Nikšić (Nichsich, Nixich). I u narodu su dugo vremena upotrebljavana oba imena. Kad je Nikšić oslobođen, 1877, Simo Popović je pjevao: »Na bijelom Onogoštu zastava se naša vije«.⁹

2. — STANOVNICI (GRADA I PLEMENA)

Pomeni o Nikšićima (stanovnicima plemenske oblasti) i pomeni o Nikšićanima (stanovnicima grada) u kotorskim spomenicima ne mogu se razdvojiti, jer se često ne zna da li je u dotičnom dokumentu riječ o stanovniku plemena ili grada. Zato podatke iz naših arhivskih ispisa donosimo skupno, hronološki, bez razdvajanja na pleme i grad; ili prema pomenima Onogošta i Nikšića.

Majstoru Medoju Mastachiniću iz Onogošta (magistro Medoye Mastachinich de Anagasti) i njegovoj ženi Mari, kćeri pok. Ivana, dao je u zakup zavazda, 3. novembra 1333, arhidiakon Petar sa kotorskim kaptolom crkvenu zemlju s vinogradom, i tršćem toga vinograda, ili rasadom (cum calameto dicte vinee), ispod vinograda Todora Gimanića, a iznad crkve sv. Tome (super ecclesiam sancti Thome — na Prčanju), da plaća godišnje 4 perpera (I—2, 106).

Radonja Ninković iz Nikšića, iz Zete (Radogna Ninchovich de Nichsich de Zenta), podmiren je, 23. februara 1399, od

⁷ Isti, 14—15 (Miklosich, *Monumenta serbica*, i Pucić, *Srpski spomenici*); Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, I, 280.

⁸ Šobajić, 19, 28.

⁹ Simo Popović, *Oslobodenje Nikšića* (1880).

Bogdana Rajanova iz Podgorice (kao što smo već vidjeli), nastanjenoj u Kotoru, za stoku (volove i ovce) i za sve ostalo što mu je dugovao njegov otac Rajan. Radonja je pristao da plati 50 dukata globe u korist gospodara Zete, ako bi ikad više potraživao dug od Bogdana (II, 643).

Između Radovana Utesenovića iz Onogošta i Vukne dadilje u kući Nikole Glavati (inter Radovanum Utesenovich de Nagosta ... et Vochenam baiulam ser Nicolai de Glavatis) sklopljen je, 9. juna 1431, zakoniti brak po katoličkom obredu. Radovan je primio od Vukne (Vochna) na ime miraza 80 perpera kotorskih, u novcu i u procijenjenim stvarima. Ovaj mirazni ugovor ozvaničili su: Vasilije Marinov Bizanti, sudija, i Marin Buća, pok. Ivana protovestijara (et ser Marinus de Buchia quondam ser Johannis protovistiarii), auditor (V, 188).

Radman Braćević iz Onogošta i Pribos Pečenović iz Kotora (Pribius Pecenovich de Cataro et Radman Brachievich de Nagosta) zadužili su se, 24. septembra 1431, kod Simka Brajakova 210 perpera i 1 groš kotorske monete za svitu, željezo i platno (propanno, ferro et fustaneo) koje im je prodao. Obavezali su se da ga podmire po obavljenom prvom putovanju, za mjesec dana, pristajući da plate globu od 20 perpera ako ne ispune ugovor. Sa strane dokumenta je dopisano: Debitum ser Simici de Braiach contra Pribio Pečenovich et Radman Bragiević de Nagosta. — Radman Braćević iz Onogošta zadužio se, 3. februara 1438, kod Dragoja Lukina (Draga) 21 perper za vino koje mu je prodao. Sa strane: Negosta. — Radman Braćević iz Onogošta (de Anagosta), Mārko i Radišin sinovi Dobrekovi zadužili su se, 27. juna 1440, kod Simka Brajanova 26 perpera kotorskih za platno, trgovačku robu, vino i pet vreća soli (pro fustaneo, merçaria, vino et sachis quinque salis) koje mu je prodao. Obavezali su se da ga podmire za mjesec dana, po obavljenom prvom putovajnu, u protivnom da plate »6 za 5« (20 posto) globe, a-ko prekorače ugovoreni rok, (V, 251; VI, 415, 1000).

Radoslav Trkonjic iz Onogošta sa odobrenjem svoga ujaka Pribinje Radonjića iz Onogošta (Radoslavus Therchonich de Nagosta, cum consensu Pribigne Radognich de Nagosta, eius patrui), obavezao se, 15. marta 1438, da stoji šest godina kod majstora Maroja, kovača, da poštено radi u njegovoј radionici (in apotheca), za hranu, odjeću, obuću, 10 perpera plate i kovački alat, koji će mu majstor dati kad izuči kovački zanat, na kraju službe (VI, 444).

Braje Gojanović iz Onogošta (Braie Goianovich de Nagosta) držao je na obradu u zakup zavazda, prema ugovoru od 27. septembra 1439, jedan posjed Marina Trifuna Mihailova Buće u Lovricani. Svoje zakupno pravo na tu zemlju s kućom (terrenum et villam) on je povratio Bući, 8. novembra 1442 (X, 6).

Durku Gojakoviću iz Onogošta (Jurchi Goiacovich de Nagosta), svakako bratu ili rođaku Braje Gojanovića, i njegovim

nasljednicima, Marin Trifunov Buća dao je, 29. oktobra 1440, u zakup zavazda dva kvadranjola vinograda i tri kvadranjola zemlje u Lovricani na obradu. Zemlja se nalazila između javnog puta i druge zemlje Marinove, imao je da plaća godišnje, o Arandelovu dne, 3 perpera, 3 poklona u namirnicama i 3 radna dana (VII, 35).

Bogdan Radenković iz Onogošta, krštenjem (u katoličkoj crkvi) nazvan Jakov, sa područja »svjetloga gospodina vojvode Stefana« (Bogdanus postea dictus sive vocatus Jacobus quia bapticatus fuit, filius Radenchi Velissevich de Honogostis districtus Illustrissimi domini ducis Stephahni), koji ima oko deset godina, sa odobrenjem svoga prisutnog oca, obavezao se, 11. decembra 1458, da stoji dvanaest tekućih godina kod »uglednog i plemenitog gospodina« Mateja Bartolomejeva Foskari, kaštelana kotorske tvrđave (castellano castri Catari), i kod njegove porodice u mjestu u kojem ona živi, i da marljivo i vjerno odmah izvršava sve što mu se naredi i zapovijedi. Matej se obavezao da svoga slуга Jakova (Jacobum famulum suum), kojega može voditi sa sobom u Veneciju ili bilo koje drugo mjesto u svijetu, hrani, obuva i odjeva prema njegovom položaju, i da mu za trud plati 6 dukata i dva stara žita, koje žito daje njegovom ocu, Rađenku, »radi ljubavi božje i ljubavi prema Jakovu, koji je siromašan« (XI, 272).

Očigledno, Rađenko je bio siromah i njegova porodica gladna, zato je i pristao da za dva stara žita njegov sin bude prekršten, što je kaštelan Mlečanin zahtijevao, jer je Bogdana namjeravao povesti u Veneciju, i nije htio da njegov sluga u porodici bude pripadnik druge hrišćanske crkve.

Radonja Pribisljić iz Nikšića (Radogna Pribisaglich de Nixichi) dao je, 26. aprila 1517, svoju sestru Katarinu, prisutnu i saglasnu, da kao sluškinja (ancilla et famula) služi vjerno sedam godina u njegovoј kući, da vodi domaćinstvo kao svaka isprobana i vjerna sluškinja. Pored hrane, odjeće i obuće, za svoj trud imala je dobiti 10 dukata (XXXII, 30).

Između Vukmana Bogoevića iz Onogošta, nosača, i Jelice kćeri Mrkše iz Bunojevića, sluškinje Donke udove Radića Miloševića sa Luštice (inter Vuchmanum Bogoevich de Onogosto et Jelizam filiam Merxe de Bunoevichi, ancillam Donchae relictæ Radićii Milosevich de Lustiza), sklopljen je zakoniti brak po obredu rimokatoličke crkve. Vukman je primio od Donke, 29. aprila 1522, na ime miraza 31 perper i 8 groša kotorskih koje je Jelica dobila za svoju službu. Ovaj mirazni ugovor potvrdili su Đorđe Bizanti, stric istoimenog pjesnika, sudija, i Ilija Zagurović (pjesnik), auditor (XLVI, 24).

Vukan Đurđević iz Onogošta, podanik turski, ugovorio je i dao za slugu svoga sina Marina (Vucsan Giurgevich de Onogoste, subditus Turcarum, accordavit et in famulum dedit Marinum eius filium), prisutnog i saglasnog, da od ugovorenog dana, 22. januara 1546, služi osam godina Rašku Očiniću na brodu kao sluga.

Raško se obavezao, u ime svoje i svoje strine Margarite (udove Nikole Očinića), da ga hrani, odijeva i da mu plati osam i po dukata, ako bude, po obećanju, služio dobro i vjerno (XLIX, 355).

Milovan zet Radića Medakovića iz Onogošta (Milovan genero Radiz Medacovich de Honogosta) dugovao je, na dan 18. maja 1565, pomenutom Radiću i njegovim drugovima 4.500 bijelih aspra. Milovan je kupovao stoku i mijenjao trgovacku robu. Radić s drugovima primio je od Milovana 700 aspra; ostalo kad proda svu robu (LVII, 590).

Za Radonju Lalovića iz Onogošta (Per Radogna Lalovich da Onogoste) jemčio je za svaki slučaj kao glavni platiša, 21. oktobra 1578, Stefan sin risanskog kneza Ivana kotorskom providuru Pelegrinu Bragadinu za tri konja koji će mu biti dovedeni da kupi. Ako se dokaze da konji nijesu Radonjina svojina biće vraćeni. Ugovor je sklopljen na obali mora pred gradskim vratima ispred (providurova) pomoćnika Pjetra Punji i Benedikta Paskvalića, sudije (LXII, 335).

Mihailo Sekulović i Miliša Vuksanović, obojica iz Nikšića (Mihailo Seculovich et Milissa Vuchsanovaich, tutti doi da Nixichi), opunomoćili su, 17. maja 1596, Luku livca (? fuser), nastanjenog u Kotoru, da izvrši neke naplate duga na Luštici. Puno-moće je napisano ispred rešetke gradskih vrata na morskoj obali (LXVIII, 349—50).

U svojoj knjizi o Nikšiću Šobajić piše o porijeklu muslimanskih porodica u Nikšiću. Pominje Ahmeta Bauka, istaknutog junaka, kojega je opjevao Mažuranić u svom spjevu, učesnika boja na Mljetičku, jednog od glavnih junaka Smail-agine čete, i porodicu Brunčević, iz koje je odža Brunčević, kojega Njegoš pominje u »Gorskom vijencu«.¹⁰ U kotorskim pisanim spomenicima javlja se, juna 1554, Musa Brunčević, »Turčin« iz Risna (Musa Vruncovich Turco de Risan). Musa je imao da s drugovima isporuči izvjesnu količinu katrana fra (?) Marku Mančiću iz Perasta. — Deset godina docnije, oktobra 1565, pominje se Ivan ili Jovan Bauk iz Perasta (Joannes Bauch de Perasto). Docnije, oktobra 1578, javlja se Stefan Bauk iz Perasta (Stephanus Bauc da Perasto), koji duguje Jovanu Radmanovu iz Perasta za barku (per conto di uno zoppolo) koju mu je prodao (LVI, 901; LVII, 625; LXII, 335).

¹⁰ Šobajić, 66, 69, 78—9, 114.

X

GRAHOVLJANI

Plemenska oblast prostire se između Cuca, Krivošija, Korjenića, Banjana i Nikšića. Na cijelom tom području živjelo je starosrpsko pleme Riđani, prvi slovenski doseljenici, koji su se tu izmiješali sa starosjediocima, poromanjenim ilirskim plemenom Mataruga. Riđani su ih stali istiskivati i slovenizirati; pogotovo kad je, poslije kosovskog poraza, naišao novi talas srpskih doseljenika, koji će obrazovati novo pleme. »Svi današnji Grahovljani — kaže Sobajić — doseljenici su s raznih strana, najstariji oko pre pet vekova. Njihovi doseljeni preci zatekli su u Grahovu Riđane, jedno staro srpsko pleme, čija je plemenska oblast zahvatala sem Grahova i veliki prostor oko njega. I u Grahovu se održalo predanje o Matarugama, što bi imalo da znači, da je i među starim Riđanima moralo biti, kao u Korjenićima, posrblijenih Mataruga. Doseljenici su od Srba Riđana slušali predanje o Matarugama... da svi Riđani nisu Srbi. Kad su, množeći se među starincima, doseljenici stupili s njima u borbu o prevlast u plemenu, i kad su ih nadвладali, oni su stali sve starince, i Srbe i Mataruge, nazivati tim podrugljivim imenom balkanskih starosedelaca«. Za pretka Vujačića-Dakovića i Bulajića, dva poznata grahovska bratstva, Sobajić kaže da se doselio iz Kuča u XV vijeku, a za Miloviće da su potomci Ozra, doseljeni sa Kčeva prije 300 godina.¹

Vojvoda Anto Daković iznosi u svojim *Memoarima* narodno predanje o porijeklu grahovskih bratstava Vujačića, Dakovića, Bulajića i Vučetića. Njihov predak Dragoje doselio se iz Kuča preko Kčeva, gdje se zadržao nekoliko godina. Poginuo je u Krivošijama.

¹ P. Sobajić, Korjenići, Glasnik Etn. muzeja na Cetinju, IV, 123, 160—1; Postanak naših plemena, Južnjak (Cetinje), 17; Grahovo, Encikl. SHS.

Po njemu se nazvao Dragalj, naselje u Dvrsnu. Njegova žena i četiri sina presele se na Grahovo, gdje su »u to vrijeme stajali nakve Mataruge«. Dragojevi sinovi dočnije se rasele. Potomstvo Soroja naseli Nikšićke Rudine i selo Riđane; potomstvo Boroja Trešnjevo u Cucama. Od Boroja su Vujačić, čiji je ogranač Dakovići. Treći Dragojev sin naselio je Viluse; a četvrti u Nudo ispod Klobuka. Sinovi Sladoja, Mićo, Dako i Periša živjeli su jedno vrijeme u Nikšićkim Rudinama. Periša se preseli u Kazance, a Mićo i Dako u Viluse. Tu su zatekli Jovana Kovačevića, doseljenog iz Bosne, pretka uglednog grahovskog bratstva Kovačevića, koji se u Vilusama oženio kćerkom Daka Sladojevića. Zajedno s Dakom i njegovim sinovima, Jakovom, Simom i Jovanom, i on predigne na Grahovo, koje je tada bilo prilično »zapustjelo«. To je bilo prije 1748.²

Na osnovu podataka iz dubrovačkih izvora, Jovan Ivović kaže: »da se Sladoje kao knez spominje još 1461. godine«; i da postoji odluka dubrovačkog senata iz 1511. godine »o nagrađivanju riđanskog kneza Sladoja«; kao i to da su »Sladojevići bili knezovi u Riđanima i početkom XVIII veka«.³

U plemenu su dva glavna i velika stara naselja, Grahovo i Viluse. Oba se javljaju u kotorskim istorijskim izvorima, Grahovo krajem XIV, a Viluse u prvoj polovini XV vijeka.

1. — GRAHOVO

Staro naselje na srednjovjekovnom putu Kotor — Risan — Onogošt — Brskovo, odnosno Mostar ili Foča. Tuda je vodio put i u doba Rimljana; vidni su ponegdje i tragovi njegovih. Preko Grahova išla je i granica između Duklje i Travunije.⁴

Prema dosad poznatim podacima iz Dubrovačkog arhiva, Grahovo se pominje prvi put 1413. godine. Međutim, u kotorskim izvorima javlja se godine 1399, u doba kotorske samostalnosti. U Cetinjskom ljetopisu govori se o granicama »među Černom Gorom i Hercegovinom ot cara Stefana do Ivana Černoevića i bana Stefana bosanskogog v ljetu 1471, junija 17.« Granica je ovako povučena: »Najpervo počaiši više Grahova u Meku lokvu, otolen pravcem navrh Lingunara, otolen nasred Leskovijeh prisvojah na Kamenicu; otolen na Marin krst na Slivlje«.⁵ Itd.

Nepunih trideset godina poslije toga sazidana je crkva sv. Nikole u Grahovu. Cvito Fisković objavio je sadržinu ugovora predstavnika Grahovljana s dubrovačkim majstorima o zidanju te crkve, pisanog u Dubrovniku 16. februara 1499. Iz fotokopije koju je Ivović priložio Memoarima Anta Dakovića može se pročitati: »Radac

² Vojvoda Anto Daković, *Memoari*, Nikšić, 1955, 18—20 (predgovor), 52.

³ Jovan Ivović, Predgovor *Memoarima* vojvode Anta, 23.

⁴ Istorija Crne Gore, I, 173, 177 (Garašani), 331 (Kovačević).

⁵ Cet. ljetopis, 65.

Obradović i Stjepko učenik Radivoja Obradovića, zidari iz Dubrovnika, obavezali su se da svojeručno sagrade u Grahovu, u Riđanima, malu crkvu sv. Nikole monahu Lavrentiju iz Grahova, prisutnom, ugovoraču u ime ljudi cijelog sela i mesta od Grahova (et fabricare in Gracovo in Rigiani unam ecclesiam piculo sancti Nicolai monacho Laurentio de Gracovo, presenti et stipulanti nomine et vice hominum totius Ville, loci et... de Gracovo).⁶

Grubac Vladojević iz Grahova (ego Grubaze Vladoyevich de Grachova) dao je obavezu, 15. maja 1399, da će platiti 15 perpera kotorskih Đurđu Boškoviću i Stanoju Nikoliću iz Ledenica (Giorgio Boschovich et Stanoye Nicholicih de Ledenize). Priznanicu su potvrdili: Margo Trifunov Paskvalić, sudija, i Marko Drago, auditor. — Godinu dana prije toga, Stanoje Nikolić iz Ledenica oženio se Stanicom sluškinjom Marka Margova (Paskvalića), sinovca pok. Gruba protovestijara (Marchus filius quondam Marci fratris olim Grubze protovistarii). Stanoje je dobio za ženin miraz: kuću u Kotoru, na Krepisu, i 15 perpera za opravku kuće (II, 674, 531).

Stojislav Hranković iz Grahova (Stoislavus Cranchoich de Gracova) dao je, 9. oktobra 1441, svoga sina Dabiživa, koji ima oko 13 godina, majstoru Petru Pribiloviću iz Kotora, krznaru (pelipario) da kod njega stoji šest godina, da ga služi vjerno, obavezuјi se da neće učiniti nikakvu štetu. Majstor se obavezao da slugu Dabiživa odijeva, obuva, hrani i nauči svome zanatu (promisit dictum Dabisuvum, famulum suum, vestire, calciare, passcere, nutrire et instruere sua arte), i da mu na kraju službe da: po jedan komad svih alatki svog zanata, »duploid« od platna (unum duploidem de fustagno), kapu od svite, papuče od svite, ogrtač od raše i par rublja (clamidem de rassa et par subteliorum). Ugovor su potvrdili: Trifun Margocijev, sudija, i Marin Buća — Protovestijar, auditor (VII, 270).

Sa kućom Vukše Grahovića na Pruciali u Kotoru (cum domo Vucse Grachovich ad Prucialam in Catharo) graničila je kuća koju je Ljubislava kći pok. Bogdana Očinića donijela u miraz svome mužu Obradu Nonkovu, Kotoraninu, 14. januara 1451 (CXLIX, 645).

Dugo poslije ovoga, 150 godina, Grahovljani se ne javljaju u kotorskim spisima.

Arslan Nurković, »Turčin« iz Grahova (Arslan Nurcovich Turco da Grahovo), za čiju identičnost jemče Stefan Rašković i Ivan Lukin iz Perasta, opunomoćio je, 4. septembra 1595, Tripa Vickova Leventića iz Kotora, da od blagajne Kotorske opštine naplati njegov novac za katran koji je dopremio u grad (della pegola condotta in questa città) Andrija Nikolin iz Perasta (LXVIII, 240).

* Vojvoda Anto Daković, *Memoari*, 23, (predgovor), tabla I; Fisković, *Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb, 1947, 102.

Dvadeset godina poslije toga, 1614, Bolica je zapisao: da Gra-
hovo (Grahovo) ima 90 domova i 200 ljudi sposobnih za oružje, ko-
jima stoji na čelo Mile Perin; da je od 90 kuća samo 20 turskih, a
ostalo hrišćanske, srpske vjeroispovijesti (fa novanta case, fra quali
vi sono vinti turchesche, ili resto de christiani di rito servo). Dv-
sno (Dvarsno) je imalo: 60 domova i 135 ljudi sposobnih za oružje,
na čelu im je stajao Vukmir Laletin.⁷

2. — VILUSE

Staro naselje na srednjovjekovnom putu Skadar — Duklja — Onogošt — Trebinje — Dubrovnik i na putu Risan — Brskovo, odnosno Mostar ili Foča. U predjelu Vilusa nalazio se rimski grad Saltua (Saltua, Sallunto), na rimskom putu Onogošt — Trebinje (Anderba — Asamo). Otkrivena je nadgrobna ploča na kojoj piše: »Agirro sin Epikada, prvak kastela Saltua« (Agirro Epicadi filius princeps castelli Salthua). Na drugoj otkopanoj ploči piše: »Gaj sin Epikada, prvak Dokleata« (Caius Epicadi filius princeps Docleatium). Svaka-
ko, to su spomenici dva brata, po svoj prilici iz doba vladavine ilir-
skog kralja Gencija. Pominje se i Agirova žena Temeja, kći Glava
(Temea Glavi filia). Po Garašaninu, to su ilirska imena. Tu su otkri-
veni i ostaci rimskog puta i rimске arhitekture, rimske keramike i
nove iz IV vijeka.¹

Zanimljivo je da se ime Glava javlja u kotorskim spomenicima 1396. godine. Glava Ozrinić (Glava Hosrichnich), u društvu Bacea Boanovića, posrbljenog Vlaha, Vitoja Popovića, Kosana Ozrinića, Petana Pribojevića i Bjeladina Vladojevića, obavezao se ugovorom da prenese više tovara soli iz Kotora na Lim, područje Vuka Brankovića.²

Crijep Marušković Hrnalšić iz Poljanice kod Vilusa, iz Zete (Cerieppus Maruscovich Hernalsich de Poglianica de Velusiis de Genta) primio je, 15. avgusta 1440, za krv svoga oca Maruška (pro sanguine Maruschi olim patri sui) od krvnika Ostojie Matijevića iz Mrćevea 150 perpera i tri kumstva na ime učinjenog umira za ovo ubistvo (tres conpadricios ... in conclusione pacis pro dicto homicidio facto). Ovu izjavu dao je pred providurom Albanom Segredom i sudijama, Mihailom Pelegrinom, Bućom Buća i Vasilijem Marinovim Bizanti. Na margini: Hostoia Mathievich cum Ceriepp Maruscovich (VII, 8).

Radoje Tošojević iz Vilusa (Radoe Thossoevich de Vilussi), po volji i odobrenju svoga oca, Tošoja, prisutnog, obavezao se, 16. aprila 1459, da stoji osam godina kod majstora Milete,

¹ Starine, XII, 192.

² Istorija Crne Gore, I, 170, 298; 173, 250; Jireček — Radonjić, I, 10.

² Pomeni plemena, I, 188—9.

drvodjelca, da služi kod njega i njegove porodice marljivo i vjerno, da ne učini nikakvu štetu ili sramotu Milet i njegovoj porodici. Majstor se obavezao da ga hrani, obuva i odijeva kako to njemu odgovara, da mu plati 20 perpera kotorskih za trud; odnosno, u novcu 10, a u alatu kolarskog zanata (in instrumentis artis carpentarie) 10 perpera (XI, 456).

Brajko Ostojić iz Vilusa, stanovnik Kotora (Braicus Hostioch de Vilussa, habitator Catari) prodao je svoju kuću u Kotoru, 1. decembra 1487, svome nećaku Luki Bogićeviću, mornaru, za 83 perpera. Luka je kuću kupio za Đovanija Tajapjera iz Venecije, nastanjenog u Kotoru. Nalazila se u predjelu crkve sv. Marije na rijeci, između kuće Priba Vladečića, kuće njegove žene Radoslave i ulice. Sagradena je bila dijelom od kamena, dijelom od drveta; pokrivena ciglom; spojena s kućom pomenutog Priba (XVII. 8).

U Vilusima, vidjeli smo, javlja se neobično ime Crije. U svoje vrijeme, ono nije bilo neobično u tim krajevima. Na staroj nadgroboj ploči u Radmilovića Dubravi, u selu Rudinama, piše da tu počivaju Crije i Raško Vlahović. »Mavro Orbini — kaže Jevto Dedijer — spominje župana Crepa, hrabru čovjeka, koji u prvoj polovini XIV vijeka bijaše kraljevski namjesnik u Trebinju, Gacku i Rudinama«, u oblastima koje su pripadale Raškoj.³

3. — KLOBUK

U blizini Vilusa, na putu za Trebinje, nalaze se ruševine stariodrevnoga grada Klobuka. Na njegovom području su dva naselja, Zaklobuk i Klobuci. U svom radu o Korjeničima, Šobajić je dao opis i kratku istoriju Klobuka. »Na jednom visokom brdu u Korjeničima, staroj župi Vrmu — kaže on — nalazi se grad Klobuk. Njega spominje Dukljanin u vezi s događajima iz polovine XI veka«.¹ Dukljanin priča o jednom dvoboju kod Klobuka u vrijeme zetskoga kneza Vojislava. Kralj (Vojislav) pošalje sina Gojislava s vojskom protiv zahumskog kneza Ljutovida; i Gojislav, »nastavljujući put preko Konavala, uspe se na brdo koje se zove Klobuk« (ascendit in montem qui Clouco vocatur — treba: Clobuco).² Sobajić dalje kaže: da je »Klobuk vrlo stari grad, bez sumnje iz preslovenskog doba. Pominje ga car Porfirogenit... pod grčkim imenom Klabona«. Navodi i prve pomene Klobuka iz objavljenih dubrovačkih dokumenata: castelo de Clobuch (1430), castrum Globuch (1448), civitate Clobuch cum castris (1454).³ Treba ga dopuniti s još nekoliko pomena iz du-

¹ Jevto Dedijer, Bilećke Rudine, Srpski etn. zbornik SAN, 1903, 675, 776.

² Šobajić, 108, 108—9.

³ Mijušković, Ljetopis popa Dukljanina, 253, 158; Istorija CG, I, 389.

⁴ Šobajić, 115.

brovačkih izvora. Tri brata Milšića, Radoslav, Vukoslav i Vukac iz Vrma pod Klobukom (de Vermo sub Clobuch) obavezali su se u Dubrovniku, 10. februara 1408, da će dubrovačkom krojaču Ivanu Gojiću za naneštene rane i poharu platiti 40 perpera u osam godišnjih rokova, i pored toga davati svake godine dok je živ po dvije krave (?), jednog ovna, tovar brašna i po dvije dobre kokoške.⁴ Godine 1431, Dubrovčani su bili dobili od sultana Trebinje i Vrm s gradom Klobukom da mu plaćaju 500 dukata godišnje. To se nije ostvarilo. Nijesu dali bosanski kralj i vojvoda Radoslav Pavlović.⁵ Sultan Murat II pisao je Dubrovčanima početkom juna 1431: da je poslao Ali-bega »da uzmet od Radoslava od Pavlovikja tog gradovi Klobuk i župom koja se zove Vrem i Trebinje s Lugom.⁶ Pavlović je i dalje držao Klobuk, iako su protiv njega vojevali Stevan Vukčić i kralj Tvrtko II, 1437—8. Poslije smrti kralja Tomaša (1461), sultan je tražio (1462) od Stevana Tomaševića i Vladislava Vukčića 100.000 dukata, Klobuk i Mičevac kod Trebinja.⁷ Turci su ga osvojili, kako kaže Hazim Šabanović, oko 1477.⁸

Imamo lijep opis Klobuka iz 1662. godine. Klobuk je tako izgledao, svakako, i šeset godina ranije. »Grad Klobuk — kaže Evlija Čelebija — osnovali su hercegovački banovi... To je herojski grad s visokim bedemima koji se dižu do neba, tako da su mu ravni jedino možda gradovi Amadija i Van. Ta malena ali vrlo čvrsta tvrđava sazidana je od klesanog kamena, na jednom visokom vrhu crvenih stijena, u kojima se legu orli i sokoli. U tvrđavi ima samo 20 pločom pokrivenih kuća. Ostala je još jedna mala džamija i kupatilo, a svratište (han) je gotovo srušeno. Dućana nema. Ima vrlo hrabrih, odvažnih i glasovitih ljudi. Među njima je Jusuf-beg, vlasnik odžaka«.⁹

Konstantin Porfirogenit (X v.) pominje i grad Ormos u Travuniji. Smatra se da je to grčki oblik riječi Vrm. Po njemu je nastalo ime župe Vrm, koju pop Dukljanin navodi u nabrajanju županija u pokrajini Travuniji. Kaže: da je Predimir dao Boleslavu na upravu Travuniju sa ovim županijama: Vatanica, Rudine, Kruševice, Vrm, Risan, Dračevicu, Konavle i Žrnovnicu (Boleslavo dedit Tribuniam cum his juppaniis Libomir, Vatanica, Rudina, Crusceviza, Vrmo, Ressena, Draceviza, Canali, Gernoviza).¹⁰

Prema tumačenju Petra Skoka, riječ Vrm postala je »od imena nekog grada Deraemum ili Deramum, koja je u rimsko doba gla-

⁴ Jireček — Radonjić, II, 136.

⁵ Isti, I, 358.

⁶ Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, II, 231,

⁷ Jireček — Radonjić, I, 361, 392.

⁸ Evlija Čelebija, *Putopis*, II, 222 (napomena).

⁹ Evlija Čelebija, *Putopis*, II, preveo Hazim Šabanović, Sarajevo, 1957, 222.

¹⁰ Šobajić, 108; *Istorijski časopis*, I, 297—8, 333—4; Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina*, 226, 143—4.

silu *Eremum*, po kojetu je gradu došlo ime ilirskog plemena Dere-mesta.¹¹

Vrm se pominje u dubrovačkim izvorima 1368. godine. Ostoja Bestuović iz Vrma (de Vermo) dao je dozvolu Bogavcu i Mladenu Gojislaviću, koji su bili »njegovi ljudi« (homines), posadnici, da se sa njegovog područja mogu preseliti u Dubrovnik.¹²

Korjeniči se, umjesto naziva Vrm, javljaju već koncem XIV vijeka. Dubrovčani pišu, početkom avgusta 1399, Jeleni Balšić: da su u Dubrovnik došli neki »vlasti nikšiki« i da se tuže »na Bogčina Korenikja«, jer hoće da im uzima carinu na Ljutoj kad idu u Dubrovnik i Kotor.¹³

Prvi pomen Klobuka u kotorskim spomenicima javlja se tek sredinom XV vijeka. Ujedno se pominje i Vrm, a ne Korjeniči.

Stojna kći Utešena Stojšića iz Vrma, kod tvrdave Klobuk, sa područja Radoslava Pavlovića (Stoina filia Uteseni Stoisch de Vrem penes castrum Clobuch domini Radoslavi Pavlovich), pominje se, 24. januara 1440, u vezi nasljeda imovine svoje rođake Maruše. Zaostavština Maruše udove Nikše Stojkova Janje (Jagne) popisana je januara 1440. Njezina imovina imala je dosta veliku vrijednost. Tu je odjeća, razna roba, pokućstvo, kuća u Kotoru, u četvrti kovača (in contracta fabrorum) i vinograd u Angošima. Sjutradan, providur i sudije naredili su oglasivaču Životu da oglasi na javnim mjestima grada: kako Jagoda žena Priba klesara (Jachoda uxor Pribi petrarii) polaze svoje pravo nasljeda na imovinu pomenute Maruše, koja je umrla bez testamenta. Poslije nedjelju dana, pri-govor na taj oglas dala je sudu Stojna kći Utešena Stojšića iz Vrma u ime svoga oca, dokazujući da pravo nasljeda Marušine imovi-ne ima Utešen, koji je prvi rođak Marušine majke Stanice (Utesen fuit primus consanguineus Stanice, matris dictae Maruse ab intestate defunctor). Stojna je ponovo 18. februara tražila od suda da njen otac dobije u nasljede imovinu svoje rođake. Tri dana prije toga, Rajko Radinović s Mula dokazivao je pred sudom: da njegova majka Bolja (Boleslava?) ima pravo nasljeda pomenute imovine, jer je Stanica, majka Maruše, bila njena sestra od tetke, od ujaka ili strica (fuerit germana seu prima consobrina dictae Boglie, matris dicti Rachi). Po saslušanju trećeg prijavljenog nasljednika, Stojše Miloševića iz Orahovca, brata Bogdana, oca Stanice, Marušine majke (stoisse Milosevich de Recovatio, fratriss Bogdani, patris Stanice matris dictae Marusse), providur Alban Segredo i sudije, Dragoje Lukin Drago, Matije Bizanti i Luka Paskvalić, presudili su, 23. februara 1440, da Marušina imovina pripada Stojši Miloševiću (V, 944—6).

¹¹ Šobajić, 108.

¹² Jireček — Radonjić, II, 101.

¹³ Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, I, 254.

Proučavanjem Riđana dugo vremena bavio se Petar Šobajić. Osvrtao se na njih više puta, saopštavajući svoje zaključke. Kaže: da su Riđani »staro srpsko pleme«, i da se »njihova velika plemenska teritorija pružala počev od grada Onogašta na zapad sve do Risna i do vrha planine Orjena iznad Boke, i obuhvatala zapadnu polovinu Nikšićkog polja i plemena Nikšićke Rudine, Grahovo i Krivošije, uz to Ledenice i Uble iznad Risna, i predeo Trešnjeva, sada u Cucama«.¹ Jireček ih je svodio na područje Krivošija i Grahova, navodeći da se prvi put javljaju u istorijskim izvorima 1430. godine.² Erdeljanović smatra da je oblast Grahova »oblast starog plemena Riđana«.³ I Cetinjski ljetopis opredjeljuje ih tako. Tamo je navedena »Meda Orahovčan, Cuca i Riđan«, koji je potvrdio Ivan Crnojević. Kaže se: »Meda Orahovčan, Cucah i Rigan počeši za Zminno brdo i sa ovu stranu Đinova dola i u Dobrogorski krst u vrh Tisovca i u Goliju i u Troglav i u Bijeli studenac«.⁴ Poznati su svi ovi topografski nazivi. Troglav je tromeda Korjenića, Grahova i Zubaca.

Riđani su se dugo održali kao pleme, sve do sredine XVIII vijeka. Mitropolit Sava Petrović s glavarima naziva ih plemenom 1748. godine. »Primamo — kažu oni — Daka Sladojevića so svijeme Vilusama i so svijem plemenom Riđanima da su u zbor černogorski i posad da su Cernogorci«.⁵

U kotorskim spomenicima Riđani se pominju prvi put 1421. godine, i dalje kroz cij XV i XVI vijek. Kroz arhivske spise XV vijeka nijesmo ih sistematski pratili kao ostala plemena, nego više u-zgredno, u namjeri da sve ispisane podatke o njima ustupimo Šobajiću.

Selo Riđani u Nikšićkom polju, zapadno od Nikšića, čuva u svom nazivu ime ovog isčežlog starosrpskog plemena. Zato podatke o Riđanima, koji bi se mogli zarediti i pod Grahovo, iznosimo ovdje.

Đurijen i Dobraš Jelovac, Dobrašin Davidović iz Riđana i Cvjetoje Tvrđović (Giurienus, Dobras Jelovaç, Dobrasinus Davidovich de Rignanis, Cvietoe Tverdovich) zadužili su se, 12. maja 1421, kod Marina Druška za 23 breme na soli (pro salmis XXIII salis... de sale dominii ducalis Venetiarum), po 2 perpera i 8 groša za svako breme, svega 62 perpera kotorske monete, koje imaju podmiriti u avgustu. — Istoga dana, Đurijen i Dobrašin Davidović pozajmili su od Marina Druška 85 perpera (ili uzeli robe za tu vrijednost), s obavezom da ga podmire o Nikolju dne (III, 481).

¹ Šobajić, Nikšić, 35; Korjenići, Glasnik Etn. muzeja Cetinje, IV, 123.

² Jireček — Radonjić, I, 76.

³ Erdeljanović, 671.

⁴ Cetinjski ljetopis, 44.

⁵ Anto Daković, Memoari, 20 (Predgovor).

Pilat Bonjčić i Milbratko Vitomirović iz Riđana i Radić mačar, stanovnik Kotora (Radicius spatarius, habitator Cathari et Pilatus Bogncich et Milbratcus Victomirovich de Riganis) obavezali su se, 15. septembra 1421, da Marinu Drušku plate 30 perpera kotorskih za svitu koju su od njega kupili, da ga podmire o Nikolju dne (III, 511).

Ova dva dokumenta govore: da se Riđani uvode u sudsko-notarske knjige kao stanovnici Riđana odmah po dolasku mletačke vlasti u Kotor (1420). Prema stilizaciji prvog dokumenta, nije pouzdano da su Đurjen i Dobrašin Jelovac Riđani. Neobično ime Pilat treba dovesti u vezu s naseljem Pilatovci, jugoistočno od Bileće.

Bogiša Mitrović iz Riđana (Bogissa Mitrovich de Riganis) i Raško Pribjenović iz Drobnjaka zadužili su se, 21. maja 1431, kod Draga Lukina Draga 208 perpera kotorskih za svitu i platno (in pannis et fustaneis), da ga podmire nakon mjesec dana. — Isti Bogiša Mitrović (Dimitrovich) iz Riđana uzeo je, prema priznanci iz 1432, šest vreća soli. Izvršioc testamenta pok. Druška (Marinova Druška), Trifun Drago i Vasilije Marinov Bizanti, imali su tu so da plate Luki Pautinovu, prema sudskoj odluci u junu 1440. — Bogiša Dimitrijević (Dimitriovich) iz Riđana kupio je, 16. novembra 1445, od Tome Bakojeva i Nikole Laurencijeva Buće, trgovaca drugova, 114 lakata plave svite, polovinu po 12 i po, a polovinu po 13 groša lakat (svega 125 perpera), da ih podmiri po obavljenom prvom putovanju (V, 171; VI, 622; IX, 519).

Radojko Obrađović iz Riđana i Radašin Radović iz Trebinja (Radasinus Radosevich de Trebigne et Radocius Obradovich de Riganis, habitatores Cathari), stanovnici Kotora, zadužili su se, 29. jula 1431, kod Nkole Paltašića 100 perpera za peću plave i 15 lakata crvene svite. Priznancu su potvrdili Vasilije Marinov, sudija, i Marin Buća pok. Ivana protovestijara (ser Marinus de Buchia quondam Johannis protovistarii), auditor (V, 223).

Milić Dragoešević (»Dragošević«) iz Riđana (Milichius Drugosevich de Riganis) jemčio je, 26. marta 1435, zajedno s dvojicom Čeklića, za Petra Božinovića iz Čeklića, koji je imao da plati Jakovu de Eskulo, mletačkom trgovcu u Kotoru, za konja koji mu je bio zaplijenjen (XIV, 358).

Rade Radović, Vladoe Pimčić i Radovan Tvjerdarčević iz Riđana (Rade Radosevich, Vladoe Pimcich de Regianis, Radovacius Thvierdacevich de Regianis) zadužili su se, 15. novembra 1435, kod Simka Brajanova 46 perpera, 5 groša i 26 folara za trgovacku robu koju su kod njega uzeli, da ga podmire za mjesec dana, kad obave prvo putovanje (XIV, 461).

Radoslav Radišić iz Riđana, glavni dužnik, i zlatar Andrija (Izat), njegov jemac (Radoslavus Radisich de Regianis, principalis, [pagator], et Andreas aurifex, eius plecius), zadužili su se, 7. januara 1438, kod Simka Brajanova i drugova 24 perpera za trgovacku robu koju su im prodali (VI, 291—2).

Rađen Metiković, Vlatko Milobratov, brat kneza Lukača, Milorad Dragošević i Vukoslav Vukomirović, svi iz Riđana, za sebe i za sve ostale iz Ridana (Ragien Meticovich, Vlathicus Milobrat frater comitis Luchacii, Milorath Dragosevich et Vochoslavus Vuchomirovich, omnes de Reianis pro se et omnibus aliis de Regianis), Ratko i Medoje Dobrosalić Mrčina (Mercina), Božik njegov Brat i Dobrotko Bjeladinović (Biladinovich), za sebe i sve druge iz Morinja (de Morigno), Dabišin Popović i Stefan Bogišić iz Risna, za sebe i sve druge iz Risna (de Riesan, pro se et omnibus aliis de Riesan), Večerin Grubojević, Milin Milatković, Ljubiša Pribilović i Radič Vitanović, u ime svoje i svih ostalih iz Polica (de Police), učinili su između sebe umir zavazda (pacem perpetuam), 7. januara 1438, u ime svojih sela i mesta, pred kotorskim providurom Paulom Kontarini i sudijama (Trifunom Lukinim Dragom, Bućom Bućom), zaklinjući se na sveto e-vangelje i krst, dajući svečanu obavezu da žive u miru. Mole da se to potvrди i da se prevede na slovenski jezik (de latino in sclavum), i da slovenski kancelar Stefan (Kalodurde) to objavi. Svi su se obavezali u ime svojih seljana, sela i mesta da ako poruše mir plate 500 dinara globe. Uslovi umira, u pogledu krvnine, kumstva, pobratimstva i prijateljstva ovako su određeni. Riđani su dužni do kraja aprila 1438. dati Ratku Milovanoviću iz Morinja pet kumstava sa pet darova za pet napada (quinque compaternitates cum quinque donis pro quinque percussionibus). Providur je presudio: da Riđani do kraja aprila plate Ratku Milovanovu krv njegovog brata Miladina prema običaju (Rathio Milovani de Morigno sanguinem Miladini fratris sui secundum eorum consuetudinem); da plate do kraja aprila krv ubijenog Pribina Ponoševića (Ponosevich) iz Morinja u iznosu uobičajene cijene; a Raško Nenojević iz Riđana, koji je ubio Novaka i Radiča Dobrosalića Mrčinu »iz Riđana«, biće iz Morinja (Rascus Nenoevich de Regianis qui interfecit Novicum et Radiatum Dobrosalich Mercina de Regianis!) da plati krv. Dalje: da Riđani plate Večerinu Grubojeviću iz Polica i njegovim Poličanima do kraja aprila krv njegovog sina Rakoja i krv Kojadina Radjenovića iz Polica (sanguinem Rachoe filii sui et Choiadini Radjenovich de Police), Providur je donio i odluku: da Riđani urede s Poličanima svoje granice ispaše, i da preko svoga područja dozvole sloboden prolaz karavanima (cum caravanis) i drugi tranzit. Ovaj umir između Riđana, Morinjana, Rišnjana i Poličana (Pax inter Regianos, Morigianos, Riexanos et Poličanos) potvrđen je 31. marta 1438. od strane kotorskog suda, koji je zasjedavao u loži Uprave grada, u prisustvu Luke Pautinova i Stefana Kalodurđa, slovenskog (srpsko-ćiriličkog) pisara. Sudije su bili: Trifun Lukin Drago i Bućo Buća, a auditor Mihailo Pelegrina (VI, 540—1).

Iz dokumenta se ne može vidjeti koje je uže područje ovih Riđana. Iznad Risna nalazi se selo Police, svakako ovdje je riječ o tim Poličanima. Selo Matkovići nalazi se u Morinju, a selo Dragoše iz-

među Ledenica i Crkvica. U Konavlima je selo Mrcine, rodno mjesto Valtazara Bogišića, koje su, vjerovatno zasnovali ljudi iz roda Mrćine, ovdje pomenutog.

Raško Nenojević iz Riđana (Rasco Nenoevich de Rie-gianis), koji je već pomenut, javlja se ponovo poslije dvije godine, 6. maja 1440, kao dužnik Luki Jakovovu (Paskvaliću). Njegov dug od 20 perpera i 2 groša preuzeo je na sebe Radiša Dobričević iz Perasta (VI, 972).

Lukač Vitomirović iz Riđana (Lucatius Vitomirovich de Regianis), možda je to pomenuti knez Lukač, brat Vlatka Milobrata iz Riđana. On se, 23. januara 1446, zadužio kod Tome Bakojeva i Nikole Laurencijeva Buće 38 perpera za peću svite (IX, 613).

Dobrašin Žorčić (Žorčić?) iz Riđana (Dobrasinus Xor-cich de Regianis) i Obrad Seganović iz Kotora zadužili se, 5. maja 1438, kod Jakoba i Leonarda de Eskulo 40 perpera i 6 groša kotskikh za trgovacku robu koju su im prodali, da ih podmire o Gospodanu dne (VI, 463).

Miroslavi pok. Nikole iz Riđana, stanovniku Kotora (Miroslave quondam Nicolai de Regianis, habitatrixi de Cataro), prodao je za 10 perpera, 18. aprila 1440, Bogić Boljević i Radoslava Rado-gostova iz Stoliva jedan komad zemlje u Stolivu, koji je bio uzeo na obradu zavazda njihov djed Radogost, kao što se vidi iz javne is-prave koju je pisao dum Toma, kotski pisar (abbreviator), 4. avgusta 1391. — Poslije šest dana, ovaj ugovor ponovo je unesen u sud-sko-notarsku knjigu (VI, 948; V, 988).

Stojna žena Radoja Radosalića iz Riđana, stanov-nik Kotora (Stoīna uxor Radoe Radosalich de Regianis, habitatrix Catari), prodala je za 25 perpera, 6. avgusta 1440, Medni, sluškinji ser Gančola... polovinu svoje kuće u Kotoru, u gradskoj četvrti cr-kve sv. Luke, koja se nalazi između Gančolove kuće, ulice i kuće Pirka Ostojice, na koju se plaća 6 groša godišnje crkvi sv. Marije na rijeci. — Poslije godine dana, 10. decembra 1441, Stojna i Ra-doje napravili su ugovor s Mednom, da oni plaćaju crkvi 8, a ona 6 groša godišnje (VII, 6, 323).

Između Ljube kćeri Miladina iz Riđana i Ostoje Kosana iz Ljute (inter Jubam filiam Miladini de Regianis et Hostoiam Cos-san de Gliuta) sklopljen je bračno-mirazni ugovor, 5. juna 1445, po kojem Ljuba donosi Ostoji u miraz 94 perpera u noveu i robi (IX, 392).

Vukoslav Junaković iz Riđana (Vocoslavus Junaco-vich, Junachovich, de Regianis) zadužio se, 21. decembra 1445, kod Vaska Dapkova Bizanti 32 perpera za vino koje mu je prodao, s obavezom da ga podmiri nakon mjesec dana, kad obavi prvo putovanje (IX, 565).

Vlatko Pribisalić iz Riđana (Vlatchus Pribissalich de Rigianis) pominje se 10. aprila 1467. godine kao bivši sluga majstora Božika iz Dubrovnika, obućara, nastanjenog u Kotoru (XIII, 360).

U prethodnom dokumentu govori se o Vukoslavu Junakoviću iz Riđana. Godinu dana ranije, 1444, javlja se Junak Pribišević kao vlastelin Gojčina Duraševića-Crnojevića. To bi mogao biti otac ponutog Vukoslava. Ranije smo rekli: da je Junakov sin Radoslav Junaković, »palatofilaks«, na dvoru Ivana Crnojevića, kojega pominju Đurađ i Stevan Crnojevići u svojoj povelji (1492) kao svoga »dvorodrzicu«.⁶ Andrija Junaković se pominje u Cetinjskom ljetopisu.⁷ Kod Jirečeka i Radonjića nalazimo Durda Junakovića, koji je mogao biti otac ili djed Junaka Pribiševića. Javlja se sto godina prije Radoslava i Andrije (1387).⁸

⁶ *Pomeni plemena*, I, 141—2.

⁷ *Cetinjski ljetopis* 44a.

⁸ Jireček — Radonjić, *Istorija Srba*, II, 398.

XI

R U D I N A N I

Rudine se prostiru između Gacka, doline Trebišnjice, Korjeća, Grahova, Nikšićkoga polja i Golije. U tu oblast spadaju: Bilećke Rudine, Bijele Rudine, Oputne Rudine i Nikšićke Rudine. Smatra se da im je ime došlo »od dobre ispaše« (rudine), jer od vajkada ta je oblast bila uglavnom stočarska.¹

Među devet županija pokrajine Travunije pop Dukljanin na braja županiju Rudinu (juppania Rudina), geografski tačno opredijeljenu.² U srednjem vijeku kroz Rudine je prolazio trgovački put Dubrovnik — Niš. Gravitirale su k rimskom putu Skadar — Ono-gost — Neretva.³ U XIII i XIV vijeku pripadale su državi Nemanjića, zatim državi Nikole Altomanovića, jedno vrijeme državi Balšića, a zatim državi Tvrtka I. Poslije smrti kralja Tvrtka, njima je zago-spodario Pavle Radenović, ducnije njegovi nasljednici, potom herceg Stevan.

Jevto Dedijer napisao je monografiju o Bilećkim Rudinama. Iznio je i nekoliko podataka o Rudinama iz dubrovačkih izvora. Dubrovčani su tražili od kralja Milutina, 1301, da »njihovi trgovci plaćaju i u Rudinama isti danak što su ga od uvijek plaćali Brskovu« (item quod mercatores Ragusii solvant in Rudine illud daçium quod sepmp̄ consueverunt solvere in Bresca). Malo vijeće donijelo je odluku, 1318, »da nijedan Dubrovčanin ne smije trgovati u Trebinju, Vrmu i Rudinama (in Trebigne, Verme et Rudine). Veliki čelnik Dimitrije (pok. 1359) držao je u doba cara Uroša »Debar, Drinu, Gacko, a po svoj prilici i Rudine«. Na njegovojo nadgrobnoj ploči piše:

¹ Svetozar Tomić, Banjani, Srpski etnografski zbornik SAN, LIX (1949), 281—2.

² Mijušković, Ljetopis popa Dukljanina, fotokop. 143—4.

³ Istorija CG, I, 295.

⁴ Jevto Dedijer, Bilećke Rudine, Srpski etnografski zbornik SAN, V, Bgd, 1903, 674—5.

...»dni cara Stefana Uroša... prestavi se rab boži Dimitrije, a zovom veliki čelnik ... v te dни drža Dbr i Drinu i Gacko (R)udinami«.⁴ Treba ga dopuniti još jednim podatkom iz XIV vijeka. Dušanov carinik Petar Buća (sin protovestijara Nikole) dao je u zakup, 1341. godine, kraljevu carinu u Dubrovniku za 450 perpera godišnje. Poslije 20 godina zakup se udvostručio... So su kupovali ljudi iz Dračevice, Konavala, Trebinja, Vrma, Rudina, Huma i Bosne. Potrošnja je iznosila 2250 matova.⁵ Oko 1483. godine javlja se »Turčin Alija, vojvoda Rudina«.⁶

U kotorskim spomenicima Rudine se javljaju rano, 1327. godine, u prvim godinama sačuvanih sudske-notarskih spisa.

S t i š a M i l e n o v (ili Sciša — Tihomir?) iz Rudina namjestio se kod Radoste klesara iz Dubrovnika (ego Stisia — Scisia? — filius de Millen de Rudine loco me cum Radosta petrario de Ragusio), nastanjenog u Kotoru, 2. novembra 1327. Ugovorom se obavezao da stoji pet godina i služi vjerno, bez prevare. On kaže: da je majstor dužan »da me nauči pomenutom zanatu i da mi da alat ovog zanata, prema običaju zemlje« (quod ipse doceat michi dictam artem... et michi dare teneatur ferramenta dicte artis secundum usum terre). Razumije se, pored toga majstor se obavezao da ga hrani i odjeva. Ugovor su potvrdili: Gojša Kalić, sudija, Todor Gige, auditor, i Paskoje Martolov, svjedok (I, 110).

Majstor Radosta Dubrovčanin, zvani »Tutasanta«, živio je i radio u Kotoru više godina. Tu je udao kćer Stanu za Milata Skoranića, klesara, svoga učenika. Kotorski i dubrovački izvori govore o njemu kao istaknutom klesaru i graditelju. U vrijeme zidanja Dečana, on je odsutan iz Kotora i Dubrovnika (1328—31), kao i drugi kotorski i primorski majstori graditelji i klesari okupljeni oko Vite Kotoranina, protomajstora Dečana. Znači, da je i on učestvovao na izgradnji veličanstvenog spomenika na Dečanskoj Bistrici.⁷ Svjedok pri sklapanju ugovora, Paskoje Martolov Paskvalić, bio je jedan od najuglednijih kotorskih građana iz redova vlastele, otac Dušanova protovestijara Gruba.⁸

Sa Radojem Runkovim iz Rudina (cum Radoye de Rudine, filio Runchi) sklopili su mirazni ugovor Milkani Rađenić i njegova žena Desa, 3. januara 1333, dajući mu za ženu svoju kćer Radu. Dobili su u miraz: polovinu kuće koju je ranije posjedovao neki Čaktoje (Çactoe). Nalazila se pored kuće majstora Martina (I—2, 50).

Divoje Bogdanov iz Rudina (Givoe filius Bocdani de Rudine) zadužio se, 7. jula 1333, kod Draška Čoje — Žoje? (Čoie) 77 perpera (I — 2, 89).

⁵ Jireček — Radonjić, II, 215.

⁶ Dedić, 678.

⁷ R. Kovijanić, *Vita Kotoranin neimar Dečana*, Beograd, 1962, 238—40.

⁸ I. Stjepčević i R. Kovijanić, *Protovestijar Grubo*, Istor. zap., X, 220—5,

XII

BANJANI

Banjani su se razvili na području Rudina, na visoravni pašnjaka. Staro poromanjeno ilirsko pleme *Mataruge*, potisunli su, istisnuli ili potpuno srbizirali doseljenici sa više strana. Oni će svoj novi zavičaj, i sebe kao pleme, nazvati *Banjani*.

I. — BANJANI

Ime kraja moglo je doći po riječi *banja* (balnea).¹ Po narodnom predanju, koje iznosi Svetozar Tomić u svom ovećem radu o Banjanima, ime plemena došlo je po Banjskoj, jer su, uglavnom, »njihovi stari došli sa Kosova, od Banjske.«²

Na osnovu objavljenih podataka iz Dubrovačkog arhiva, Tomić iznosi prve pomene Banjana. Javljuju se prvi put 1319. Godine 1422. pominju se stočari (»vlasi«) Dragaševog katuna iz Banjana (vlachi de caton Dragasce de Bagnani). Kao pleme pominju se 1428. godine: Vita Danilov iz morlačkog plemena Banjana (Vitus Danielis de generatione Morlacorum Bagnani), koji je bio u službi dubrovačkog arhiepiskopa, pobjegao je sa osedlanim konjem i mačem, i za njim se tragalo. Tomić smatra da je iz XVI vijeka ovaj nadgorbni natpis u selu Petrovićima: »Sdja (ovdje) leži rab Boži knez Grban Cotkovič Bananin«. Godine 1597. pominju se Banjani: Bajčete, Ždralle i Obradovići; a godine 1600: Koprivice iz Banjana. Na zboru patrijarha Jovana u manastiru Morači (1608) učestvovao je Ivan Petrović Banjanin.³

¹ Jireček — Radonjić, II, 44.

² Svetozar Tomić, *Banjani*, Srpski etnografski zbornik SAN, LIX (1949), 285.

³ Tomić, 282, 286; Jireček — Radonjić, II, 44.

U kotorskim spomenicima Banjani se javljaju sredinom XV vijeka.

Milja Vidosalic iz Banjana i njegova žena Vladica (Miglia Vidossalich de Bagnanis et Vladiza eius uxor) obavezali su se, 21. februara 1469, da plate Matiju Antonijevu Donatu iz Venecije 91 perper i 2 groša i tri zlatna dukata, kao ostatak svih dota- dašnjih dugovanja i ugovorene dobiti (XIII, 691).

Ovaj Milja, podsjeća na Miljana rodonačelnika velikog banjanskog bratstva Miljanić, za koje Tomić kaže, da ih ima »po svim srpskim zemljama«. Po porodičnom predanju, koje nam je saopštio potpuk. Đordije Miljanić iz Beograda, rodom Banjanin, ovaj Milja odgovara, po broju pasova, njihovom pretku-rodonačelniku.*

Radoje Radojević iz Banjana (Radoe Radoevich de Bajani), stanovnik Kotora, primio je lično, 23. juna 1536, od Jane udove Radića oglasivača (opštinskog) 67 perpera u novcu i pokretnim stvarima na ime miraza svoje žene Katne, Janine kćeri (XLV, 415).

Raosav Radonjić i Radonja Vukosalić iz Banjana, iz sela Planika (?) ili Plaskve? (Raosavus Radognich et Radogna Vuchossalich de Bagnani villa Plasquie?) prodali su, 20. juna 1543. Marinu Franovu Bolici dva konja za 12 lakata plave svilene tkanine (XLVII, 254).

Marko Michailović iz Banjana, iz sela Hranjenići (Marco Michailovic de Bagnani de villa Chagnienichi), možda je riječ o selu bratstva Kraljačića, uzeo je, 10. februara 1581, od Matije zidara dvije peče svilene tkanine mlječne boje (pezze doi di carisea lattada), jednu za 22, drugu za 18 talira. Obavezao se da svih 40 talira podmiri o Usksru. Ovu priznanicu, u prisustvu Nikole Ptikovića i obućara Trifuna, potpisao je treći svjedok Vićentije Ptiković (opštinski tumač srpskog jezika). Kako Marko ni u toku deset godina nije podmirio svoj dug, zidar Matija tražio je naplatu duga, podnoseći sudu ovu priznanicu (LXVI, 301).

Vujica Stjepanov iz Banjana (Vuizza Stiepanov de Bagnani) i Radonjica Ivančev iz Njeguša, obojica kožari (tutti doi tabachi), nastanjeni u Kotoru, zadužili su se, 8. januara 1593, kod Jeronima Grubonje 33 dukata za 11 lakata skerleta (de panno scarletto), po 18 lira lakat, s obavezom da ga podmire do kraja juna. Radonjica je podmirio dug krajem oktobra. — Vujici Stjepanovu, kožaru (à Vuizza Stiepanov, tabbacco), kotorskom stanovniku, prodao je Đorđe Nikolin Bjelic (Bieliz — Bjelica?), 25. februara 1593, svoju kuću u Kotoru, zidanu, pokrivenu ciglom, na dva sprata, sa podrumom, za 382 perpera kotorska. Kuća se nalazila u blizini crkve sv. Petke (danasa sv. Ane), između ulice, kuće sinova Sevastijana Palme, kuće Nikole Arbanasa iz Prčanja (Arbanassin da Parzagna) i kuće u čijem jednom dijelu stanuje majstor-drvodjelac, a u drugom

* Akim S. Miljanić i Đordije M. Miljanić, *Ljetopis bratstva Miljanića*, Beograd 1968, 27. Po predanju, rodonačelnik Miljan bio je sin Milisavov.

dijelu Radonjica Ivančev, kožar. Ostao je dužan 222 perpera, koje je podmirio 1. marta 1595. (LXVII, 79, 459).

Vujica Stjepanov iz Banjana, kožar, i njegova žena Nikna (et Nicna sue moglie) poklonili su jedno drugom 12. aprila 1596, »iz velike ljubavi sva svoja dobra i poslije smrti« bilo kojeg od njih (LXVIII, 370).

To je značilo: da muž ima pravo nasljeđa na miraznu imovinu svoje žene ako ona umre prije njega, a ne da se njena imovina, ako nema djece, vrati njenoj rodbini; i obratno: da žena, ako muž umre prije nje, može raspolagati ne samo svojom miraznom imovinom nego i imovinom svoga muža kako sama hoće.

Vujica Stjepanov Banjanin, kožar kotorski (*tabacco in questa città*) napisao je testament, 19. aprila 1596, u svojoj kući, u prisustvu svjedoka zamoljenih da dođu, Vićentija Pelegrine, sudije, Jeronima Nikolina Paskvalića i Vićentija Nikolina Zifre. Zavještalo je da se sahrani u crkvi dominikanskog manastira sv. Nikole, u grobnici bratovštine (kožara). Za nepravu stečeno ostavio je pola talira; novac za tri para gregorijanskih misa, za dušu svoju, dušu oca i duše svih svojih; bratu Peru zlatni prsten u vrijednosti talira i po, drugi, iste vrijednosti, Perovoj ženi Andeliji. Njegovu imovinu imala je naslijediti njegova žena, Nikna. Testament je napisao opštinski notar Marko Prodi (LXVIII, 779).

Pero Stjepanov iz Banjana, nastanjen u Kotoru (*Piero Stiepanov de Bagnani, habitante à Catharo*), brat kožara Vujice, i majstor Trifun Pikjen sa svojom ženom Trifunom izabrali su, 2. marta 1595, majstora Nikolu, protomajstora zidara (*proto di muri*), i majstora Bernarda Hečka (*Checca*), zidara, da procijene kuću Trifune, koju ona hoće da proda Peru. Nalazila se kod crkve sv. Luke, izgrađena od kamena i drveta. — Istoga dana, izabrani procjenitelji procijenili su da kuća vrijedi 190 perpera. — Poslije nekoliko dana napravljen je kupoprodajni ugovor. Trifuna majstora Trifuna Pikjena, u prisustvu muža, prodala je Peru Stjepanovu, od sutnog, kojega zamjenjuje njegov brat Vujica (*Piero Stiepanov de Bagnani, absente, mà per lui Vuiza suo fratello*) svoju miraznu kuću, koja se nalazila između kuće Trifuna Perovca i kuće Vićentija Ratkova iz Vrtova (*Tabaćine*), za 190 perpera (LXVIII, 114, 115, 451).

Iste godine, Pero pok. Stjepana iz Banjana (*quondam Steffano de Bagnani*) oženio se Andelijom kćeri Raška Vukova iz Čeklića, nastanjenog u Kotoru. Na ime miraza svoje žene »Anduše« dobio je od Raška 171 perper, u novcu, robi i pokretnim stvarima, procijenjenih od prijatelja (LXVIII, 133).

Pero Stjepanov iz Banjana i majstor Andrija Bandoral, krojač, izabrali su, 2. avgusta 1595, majstora Nikolu, protomajstora zidara, i majstora Pera, protomajstora drvodjelaca, da procijene prvi sprat sa podrumom jedne kuće u gradu, na Gurdiću, zidane i pokrivene ciglom (*del primo soler con la sua canava de una casa murata coperta di coppi posta in questa città de Giurdichio*), i svoju

procjenu da saopšte kancelariji Opštine. Istoga dana, izabrani procjenitelji (stimatori elletti) procijenili su prvi sprat sa podrumom pomenute kuće na Šuranju (in contrada di Suragno) na 270 perpera (LXVIII, 217—18).

Dvadeset godina poslije toga, 1614, prema Marijanu Bolici, Rudine i Banjani zajedno imali su 200 domova i 420 ljudi za oružje, kojima su stajali na čelu Radivoje Đuretin i Nikola Lalin (Starine, XII, 192).

2. — MATARUGE

Staro, poromanjeno ilirsko pleme *Mataruge* (Vlasi), srodnici Španja, pleme stočara, kao i njihov plemenski ogranak Krići, naseljavalo je pašne visoravni na području Durmitora, Volujaka, Golije, Somine i Pustoga Lisca. Tu ih je, u Krivošijama, Grahovu, Korjenićima, Rudinama i Nikšićkoj župi, zateklo starosrpsko pleme *Ridani*, koje se s njima miješalo, pregonilo, spajalo i stapalo, ukoliko se prvosjedioci nijesu iseljavali. Erdeljanović je donio zaključak: da su se »ti Vlasi do XIV veka već bili posrbili«, i Šobajić smatra: da će »to objašnjenje ostati neizmijenjeno«.¹ Novi doseljenici koji su se povlačili ispred najezde Osmanlija, sa Kosova, iz Metohije, Stare Srbije, od Skadra, iz Bosne i drugih krajeva, nijesu trpjeli starosjedioce, ne samo poromanjene Iliré (Vlahe), nego i one slovenskog porijekla. Stali su ih potiskivati i istiskivati. »Mataruge su — kaže Corović — očevidno neslovenskog porekla; među Arnautima poznata je moćna porodica Mataranga, koja se pominje od XIII veka. Pleme Mataruga pominje se češće u XIV vijeku (u sačuvanim arhivskim spisima); ime njihovo nalazi se još u mesnim nazivima, kao što su poznata banja Mataruge kod Kraljeva ili selo Mataruge čak na Stonskom poluostrvu«.² Po Šobajićevom proučavanju, najstariji stanovnici Korjenića (starog Vrma) bili su Mataruge. Po narodnom pričanju, »bilo ih je kao na gori lista«. Oni su se iselili; »ostala je samo jedna kuća u Nudolu«. Otuda današnji starinci Korjenića govorile: da su im »preci od pamтивјека Srbi... i da su im »odande išli u boj na Kosovo, i tamo ispodigli«.³

Oblast u kojoj su se Mataruge ponajviše održali i zadržali, kako izgleda, bila su područja *Grahova*, *Korjenića*, *Rudina* i *Banjana*. Šobajić kaže: »Staro stanovništvo Banjana bili su Mataruge«. Među njih su se »po Kosovu useljavali uskoci iz raznih strana i potisli starince«.⁴ Uspomena na njih sačuvana je u mjesnim nazivima: *Mataruški* do i *Mataruška njiva*. »Zna se — kaže Tomić — da su u

¹ Šobajić, *Korjenići*, 122.

² Corović, *Istorijs Jugoslavije*, Beograd (1933), 25.

³ Šobajić, *Korjenići*, 121—2.

⁴ Isto, *Banjani*, Enciklopedija, SHS; Postanak naših plemena, Južnjak, 20—23.

XV i XVI veku živeli u Banjanima Mataruge i Drobnjaci... Ima i nekoliko porodica koje vele da su od Mataruga... Mataruge su se raselile i rasturile po svima našim krajevima, te ih više nema kao plemena. Ima ih u Matarugama na području Pljevalja, u sjeverozapadnoj Bosni i Komorskoj opštini na području Prijepolja.⁵

Ime Mataruga javlja se u kotorskim spomenicima krajem XIV vijeka, i to samo u dva slučaja. Javljuju se dvije osobe sa klasičnim srpskim imenima. Ako su bili mataruškog (vlaškog) porijekla, oboje su bili slavizirani. Isti je slučaj i sa onim rijetkim osobama koji su nazivani »Vlasima«, izuzev svega nekolika slučaja (kao Bardonja, Bacul, Glava) iz ranijih vlaških katuna.

Dobroslavu Matarugiću, drvodeljcu (Dobroslavo Motorugich, marangono), i njegovim potomcima dala je Opština kotorska, 4. avgusta 1397, jednu arubu (dionicu) zemlje u Grblju, u ždrijebu Nuca Gila, koja je bila Stane Vuškove. Da bi donijela ovu odluku, Kotorska opština se okupila po običaju na glas zvona (nos *Communitas Catharensis ad sonum campane morem solito congregato atendentes subvenire illis civibus qui nostram civitatem cum sua familia dessiderant habitare*). Kotor je tada bio samostalna republika, sa domaćim knezom, koji se birao svakog mjeseca. — Poslije četiri dana, Dobroslav Mataruga, drvodjelac (ego Dobroslavo Mattaruga, marangonus), stanovnik Kotora, dao je Bolinu iz Grblja, posadniku Nikole Zaguravića, na obradu zavazda svoju karubu zemlje u Župi Grblju, u ždrijebu Nuca Gila, koja je bila Stane Vuškove (*caratum unum positum in Zupa de Gerbil in sibre Nuçe Gille, quod fuit Stane de Voscho*), a koju je dobio od Kotorske opštine. Bolin je imao da mu daje godišnje šest stari dobrog žita kotorske kamene mjere, koje će mu donositi u kuću svake godine o Ilinu dne, uprotivnom imaće da plaća duplo (II, 452, 456).

Dobroslav drvodjelac sa svojom ženom Bosicom ili Božicom (Dobroslavus marangonus una cum Bosiza uxore mea) dao je u zakup zavazda, 15. decembra 1397, Ivanu Tomiću i njegovoј ženi Domuši, kćeri Radoslava Đurića (Chiurich), svoju kuću kod crkve sv. Marije na rijeci za 16 groša godišnje najamnine, koju ima plaćati u decembru. Nalazila se između kuće Trifuna Sisoja (Draga), Benedikta Biste i Petra Gimanića (II, 503).

Druga kuća Dobroslava drvodjelca (domum Dobroslavi marangoni) pominje se u dokumentu od 5. decembra 1398. Nalazila se pored kuće Vučete obućara i kuće crkve sv. Martina (danasa sv. Anne), koju kotorski biskup Bartolomej, kao staratelj pomenute crkve, daje Kotorskoj opštini u razmjenu (II, 614).

Dobroslav drvodjelac (Dobroslavus marangonus) primio je, 14. aprila 1399, od Marina Lukina (Draga) i Dragoja Markova Dra-
ga, staratelja crkve sv. Tripuna, 24 perpera za devet drvenih greda

⁵ Tomić, *Banjani*, 306, 322.

(capita lignorum), koje se nalaze kod Vratašca (zazidana vratašca u bedemu pri ulazu u današnje pozorište). Izgrađene, ove grede bile su dobre za pjevnicu (pro coro) crkve sv. Tripuna i dovoljno duge, jer su imale po 15 lakata i 7 unči. Na margini: Ecclesia s. Triphonis cum Dobroslavo marangono de Catharo (II, 659).

Domuša kći Radice Mataruge (Domussa fillia Radize de Motoruga) primila je, 11. oktobra 1397, za par srebrnih naušnica 30 groša (dva i po perpera), od sveštenika Mihaila Vladova Baske i Katuše kćeri krojača Marinka, izvršilaca testamenta Gajne, udove Milka mornara. Isto toliko primila je od njih i Domuša kći Radoslava Gudelja da kupi srebrne naušnice koje joj je zavještala Gajna (II, 469).

XIII

D R O B N J A C I

Pleme su zasnovali *Novljani*, vjerovatno docnije tako nazvani. To je, po narodnom predanju, »staro srpsko pleme«, iz doba prvih slovenskih doseljenika na Balkan. Novljani su se veoma davno doselili iz Bosne u Banjane i Rudine, odakle su potisli romanske starašedioce Mataruge, a zatim posvojili Drobnjak, i poslije dugih borbi, takođe, vrlo davno, istisli Kriće, plemenski stočarski ogranač Mataruga. Drobnjaci su staro pleme. Na Zbornoj glavici u Drobnjacima, kaže Jireček, »održavao se od pamтивека збор племена«.¹

1. — DROBNJAK

Postojbina Vukovih i Cvijićevih predaka tokom dugih vjekova čuva predanje o doseljenju plemena, o porijeklu svojih predaka, o precima pojedinih bratstava, kao i uspomenu na davno iščezle Mataruge i Kriće. Narodno predanje Drobnjaka vrlo je živo, i seže nevjerovatno duboko u starinu. To predanje dugo je skupljao Andrija Luburić od pojedinih drobnjačkih bratstava, po uputstvima Cvijića, i objavio prije četrdeset godina.²

Najstarije stanovništvo današnjeg Drobnjaka na koje je sačuvano sjećanje iz doba doseljavanja Slovena na Balkan bilo je poromanjeno pleme Mataruga i njihov plemenski ogranač Krići, s kojima su se miješali prvi srpski doseljenici.

Po narodnom predanju, koje iznosi Luburić, Novljani su pleme iz okoline Travnika, nastanjeno tamo u vrijeme doseljavanja

¹ Jureček — Radonjić, I, 73.

² Andrija Luburić, *Drobnjaci*, Beograd, 1930.

Srba na Balkan. Onedugo preselili su se u Banjane, gdje su ojačali i razdvojili se na Banjane i Drobnjake. Iz Bosne ih je doveo, kažu, vojvoda Lapac (Hlapac) Kosovčić. Po računanju Luburića, to je bilo u VIII vijeku (?). U doba podizanja manastira Morače (1252), priča se, na Pošćenju je živio Orliban Strahinjin Kosovčić. Vojvoda Đurjan Kosovčić predvodio je Drobnjake u kosovskom boju (1389). U jednoj narodnoj pjesmi kaže se: da knez Lazar piše »knjigu« i vojvodi Đurjanu (»A devetu Đurici serdaru, u Drobnjaku, u plemenu jaku«). Po Stojanu Novakoviću, Đurica i Živan Kosievčić pominju se među vojvodama u opisu kosovskoga boja rađenom u XVIII vijeku po narodnom predanju. U Pošćenju su donedavno pokazivali ruševine kule vojvode Đurjana Kosovčića. Njegov sinovac, istoimenjak, bio je, kažu, oženjen sestrom Ivana Crnojevića.³

Neka drobnjačka bratstva iz plemena Novljana vrlo su stara. Njihovi preci, po porodičnom predanju, nastanili su se u Drobnjaku u vrijeme plemenskog preseljenja iz Banjana. Kosorići, izgleda, imaju jednu od »najstarijih tradicija u Srpsvu«. Knez Simeun Kosorić »postao je vojvoda poslije smrti Lapca Košovčića«. Mandići (Mileševići) su izgubili osamnaest ratnika iz bratstva u borbi Novljana s Krićima, kako pričaju. Godine 1374. pominje se vojvoda Miloša Mandić, koji se borio u vojsci kneza Lazara, i od njega dobio povelju, o kojoj je sačuvana uspomena u bratstvu. Razrođavanje Miloševića, koji su isto tako staro bratstvo, počelo je, po porodičnom pričanju, prije kosovskog boja (1389). Čorović je u Dubrovačkom arhivu pronašao: da se 1405. godine pominje Herak Milošević iz katuna Maleševac (de cathono Mallesevaz), za kojeg je prepostavlja da je iz Drobnjaka.⁴

Sudeći po Obradu Dobrančiću od Maleševića iz Rudina (de Mallesovich de Rudine), koji se, kao što smo vidjeli, javlja u kotorским izvorima 1477. godine, ovo drobnjačko bratstvo živjelo je i na prostoru današnjih Rudina, što se slaže s narodnim predanjem.

Po predanju, Vulovići su isto tako staro bratstvo. Knez Vulović »izazvao je prvu borbu doseljenih Novljana u Drobnjak s Krićima«. Oni su srodnici Kosorića i Cerovića, »vele da su od tri brata«. Jedan Vulović dao je prilog u vrijeme zidanja manastira Morače (1252). Srbljanovići pričaju da su se doselili nekolike stotine godina prije kralja Vukašina, od kojeg je jedan njihov predak dobio povelju kao ratnik u njegovojo vojsci. Lazarevići, Miličići, Kalabići i još neka bratstva govore o svom doseljenju iz Banjana u vrijeme preseljenja Novljana.⁵

Sve one stanovnike koji su se poslije obrazovanja drobnjačkog plemena doselili s raznih strana »do oko 1770. godine«, Luburić naziva Useljenicima, a one iz posljednjih 150 godina Uskocima.⁶

³ Luburić, 43, 47—9.

⁴ Luburić, 68, 94, 87.

⁵ Isti, 104—5, 117, 125, 133, 135.

⁶ Isti, 150, 189.

Iz proučavanja Šobajića, Tomića i Luburića vidi se: da su Drobnjaci (Novljani) u prvo vrijeme, i još u XIV vijeku, živjeli u Nikšićkim Rudinama, sve do Onogašta. Petrova crkva u Nikšiću »bila je zajednička i Drobnjacima i Onogoštanima« — kaže narod. Vuk Popović pisao je Vuku Karadžiću (1861) da je ta crkva »bila saborna svemu Nikšiću i Drobnjaku«. Drobnjaci su istisnuti iz Nikšićkog polja i Lukova u drugoj polovini XIV i tokom XV vijeka. Granice je utvrdio, »kako vele, drobnjački vojvoda Duka Radosinov Junac«. U svom izvještaju iz 1500. godine, Marin Sanudo kaže: da je sin Radosina Junca, hrišćanskog poglavara, sa teritorije koja se zove Drobnjaci (s 1500 kuća), ubio turskog vojvodu i opljenio ga. Narod kaže da se taj Radusinov sin zvao Duka, da je »ubio turskog pašu i rastjerao mu vojsku«.⁷ Grigorije Camblak, piše o nasiljima koje je Junac, u njegovo vrijeme (početkom XV vijeka), činio Dečanima. Svakako, biće to djed Duke Radosinova.^{7a}

Zanimljivo je narodno predanje o borbi Drobnjaka s Krićima. Bilo je to u davna vremena. U prvom sukobu pobijedili su Krići. Da bi međusobno uglavljeni mir bio čvršći, kći kneza Kosorića uđala se za sina kričačkog vojvode Kaloke. Poslije nekoliko godina Drobnjaci izazovu novi sukob. Pomoću Onogaštana, Riđana i Banjana pobjede Kriće. Mnoge su opkolili pod planinom Kučajevicom. »Među njima su izazvali pomor, te taj dio Krića sasvim unište«. Donecije se Krići skupe u Foči i udare na Drobnjake, ali su bili potučeni. »Borbe su bile duge i toliko divljačne da se o tome i danas s užasom priča«. Krići su konačno bili prebačeni preko Tare.⁸

»Prema narodnom predanju — piše Luburić — na drobnjačkom zemljištu otpočela je borba protiv Grka... Tada još nije bio, vele, podignut grad Onogašt, nego je zapovjednik grčke posade stanovaо u starodrevnoj varoši Moštanici. Priča se, da su tad Grci konačno protjerani iz tih krajeva«.⁹

To je uspomena na borbe zetskog kneza Vojislava s Vizantijom, na ono vrijeme kad se raški župan (otac Radigrada i Prehvale) sklonio u Onogašt, o čemu priča pop Dukljanin.

Drobnjak je pripadao državi Nemanjića. Po smrti Dušanovoj bio je u vlasti Vojinovića; zatim Nikole Altomanovića, a poslije kneza Lazara. Po Kosovu pripao je Bosni, prvo Sandalju Hraniću, zatim hercegu Stefanu.

Kod popa Dukljanina Drobnjak se ne pominje. Kao što smo vidjeli, Dukljanin, iz tog kraja navodi tri županije, Rudine, Komarnicu i Pivu (Rudina, Comarniza, Piva). Najstariji pomen je s kraja XIII vijeka. Iz Dubrovačkog arhiva Čorović je ispisao: da su se Bratinja Drobnjak, Branislav Njegomirov i sin mu Dobroslav, Radomir

⁷ Isti, 2, 5; S. Tomić, *Banjani*, 282.

⁸ Luburić, 20.

⁹ Isti, 21.

^{7a} Grigorije Camblak, *Život kralja Stefana Dečanskog, Stare srpske biografije XV i XVII veka*, SKZ, Bgd, 1936, 35—8.

brat Popov, Borivoje Vidaković, Miroslav Gledanić, Vlado Piper i Radomir Vidaković, »Vlasi«, obavezali 3. decembra 1285. Jovanu Pečenegu da plate 10 perpera.¹⁰

Očigledno, nijedan od počenutih nije bio Vlah. Svi imaju klasična starosrpska imena. Tu je i Radomir brat popov. Ako ih je latinski notar nazivao »Vlasima«, zato što su planištaci, to se ne mogu smatrati Vlasima.

I sredinom XIV vijeka javlja se osobno ime, odnosno prezime Drobnjak, koje je kao i pomenutog Bratinje moglo doći po plemenu, po nazivu njegovog zavičaja ili po imenu njegovog oca. Ljuba Stojanović objavio je zapis: da su Dabiživ, Bogoje i Hran, unuci Drobnjakovi, podigli 1354. godine, za vladavine cara Dušana, crkvu u Vaganešu u Gnjilanskoj nahiji.¹¹

U drugoj polovini XIV vijeka, od 1365. i dalje, u Dubrovačkom arhivu ima više pomena plemenskog imena i zavičajnog naziva Drobnjak i Drobnjaci (Drobgnach, Drobgnazi, Dromgnazi). Gojšan Branilović i Bogoslav Desimirović, »Vlasi« iz katuna Drobnjaci (Vlachi de chatone de Dobrignaçi), javljaju se novembra 1376; a Pippko (Pribislav) Radoslavić, »Vlah« iz katuna Drobnjaka (Vlachus de catono Drobgnachy) marta 1379. Milčen Hlapčić, »Vlach« iz Drobnjaka (Mil(c)ien Clapcich, Vlachus de Drobnach), obavezao se 12. avgusta 1390, Jakovu Gunduliću i Pribilu Mirkoviću, mačaru, da plati 12 perpera za jednog konja koji je bio zaplijenjen u Jezerima (pro uno equo, qui fuit furatus in Jesera), a pripadao je mačaru Pribilu i njegovom drugu Pavlu. Da navedemo i dva-tri dubrovačka pomena iz XV vijeka. Radivoje Vukšić (Voxich) iz Drobnjaka, starješina karavana (caput caravane), bio je optužen pred dubrovačkim sudom, 1. septembra 1423, da je opljačkao Italijana Frančeska Krotu iz Bergama na putu iz Prijepolja za Dubrovnik. Sud je donio odluku da »Vlah« ima platiti 40 perpera, i ako ne dođe na suđenje kod crkve sv. Nikole u određeni dan, za njega ima da plati njegov jemac Hlapac Stanković (Clapaç Stanchovich). Neki »Vlah Drobnjak« (Vlachus Drobgnach) zaplijenio je, u avgustu 1433, jednom Dubrovčaninu u Jezerima (in Jeseragh) tri ovna škopca. Drugom Dubrovčaninu Drobnjaci su, u avgustu 1454, oteli ili ukrali neku svitu. Po Jorju Tadiću, Drobnjaci su domamili i uhvatili nekog mladića iz Župe dubrovačke 1465. godine i prodali ga Turcima. Kao rob dospije u Skoplje, Plovdiv i Carigrad, odakle je pobegao. Preko Rusije, Vlaške i Ugarske vratio se kući.¹²

U kotorskim spomenicima Drobnjaci se pominju prvi put koncem XIV vijeka. Taj dokumenat veoma je važan. Otkriva nam najstarije pretke Njegoševe, Đurđa Bogutova i njegovog sina Heraka, rodonačelnika njeguških Herakovića, o kojima je bilo govora u

¹⁰ Luburić, 14—15.

¹¹ Jireček — Radonjić, II, 45; Luburić, 15.

¹² Jireček — Radonjić, II, 44, 47, 141, 412.

okviru plemena Njeguša. Ovdje moramo to ponoviti, ali sa dopunom više pojedionstva i zapažanja.

1. — *Bogutovići (Durđevići-Herakovići)*. Od Durđa Bogutovića iz Drobnjaka i njegovih sinova Vukca, Radina, Heraka, Pribila i Ostije (a Giurech bogutovich de idobrignachi et a filiis suis Volchez, Radin, cherach, pribil et ostioa) primio je, 1. marta 1399, Dapko Vasilijev Bizanti, ugledni i imućni katarski vlastelin u depozit ove stvari: 6 srebrnih pojaseva, zavijenih u šest marama, težine 19 i po funti, 2 tacne sa izvjesnim srebrnim pucadima, težine 5 unči, takođe 2 kutije i 2 đerdana perla sa svitom i sa četiri puceta perlâ, težine u svemu 10 unči. Dapko se obavezao da sve stvari povrati kad zatraži Durđa i njegovi sinovi, pojedini ili svi skupa, i pokažu ovu priznanicu. Garantovao je lično i svim svojim dobrima, osim ako bi se, »ne daj bože«, dogodio požar ili pohara, u kojem slučaju on ne bi bio dužan ništa. Akt je napravljen u Kotoru, u prisustvu Vasilija Nala Sergijeva (Grubonje), sudsije, i Marina Pakova (Paskvalića), auditora. Na čelu dokumenta, sa strane, napisano je upravo ovako: *pro Giureci bogutovich de idrobiagnachi cum dapcho* (II, 641).*

* Ovaj važni dokument donosimo u prepisu:

Millesimo tercio nonagesimo nono, indictione septima, die primo marci.
Ego Dapcho quondam Base de Besantis de Catharo confiteor habere in depositum et nomine debositi(?) a Giurech Bogutovich de i Dobrignachi et a filiis suis Volchez, Radin, Cherach, Pribil et Ostola infrascriptas res videlicet: VI centuras argenti involutas in sex fazolettis ponderis librarium XVIII cum dimidia, duas tacias cum certis botonis argenti ponderis unciarum quinque, item techas duas et torchulos duos perlarum cum pano et cum quatuor botonis perlarum ponderis in totum unciarum decem, quas res predictas promicte et me obligo dare et assignare ad omnem requixicionem predictorum Giurch et filiorum suorum vel unius ipsorum in solidum presentantis michi Dapcho presens instrumentum super me et omnia bona mea, detracto incendio et violenzia, quod si advenerit, quod absit, ego Dapcho non teneat ad predicta. Actum Cathari presentibus dominis Base Nalis Sergii, iurato iudice, et Maroye Pachi, auditore.

Poslije četrdeset godina, 1441, javlja se Herak Heraković iz Drobnjaka, sin Heraka Đurđa Bogutova, o kojem je bilo govora u plemenu Njegušima. Običavalo se dosta često u to vrijeme, da se sinu daje djedovo ili stričevvo ime; očevo ime sinu davalo se rijetko kod pravoslavnih, vrlo često kod katolika. Na porodičnom stablu Herakovića, odnosno Petrovića-Njegoša nalazimo: Ivana Ivanova, Stjepa Stijepova, Nikolu Nikolina; prema tome evo i Heraka Herakovića, rodonačelnika njeguških Herakovića. Javlja se zajedno s Gorevucima, precima Vuka Raslapčevića, koji su se u isto vrijeme kad i preci vladike Danila, obreli u njeguške Zalaze i Kotor u svom kretanju ka Dobrskom Selu; u isto vrijeme kad se na Cetinju (u Bajicama) javlja sin Nenoja Ivanova, Orlovića, pretka vojvode Batrića Martinovića. Svi su oni, po porodičnom predanju, iz jednoga kraja. O njima je bilo riječi kad smo govorili o Njegušima, Bajicama i Dobrskom Selu. Ovdje ćemo ponoviti sadržinu dva dokumenta o Heraku Herakoviću i Radiču Dobrijeviću, ali s više pojedinosti, jer se odnose na Drobnjake, odnosno na pretka Njegoševa.

Herak Heraković iz *Drobnjaka* (*Cherach Cheracovich de Drobgnacis*), tada svakako već doseljenik u Njegušima, javlja se, 26. aprila 1441, kao jemac i glavni platiša (*fideiussor et principialis pagator*) za svoga prijatelja Radiča Dobrijevića (*Gorevuka*), koji se u to vrijeme bavio u Trgovištu, kod Rasa, radi nabavke i isporuke olova. Njegov brat Vukašin bio je u to vrijeme carnik Gojcina Đuraševića-Crnojevića, gospodara lovčenskog područja. Pomenutog dana, Radič se ugovorom u Kotoru obavezao Mihailu Paltašiću: da mu iz Trgovišta do Petra dne dotjera o svom trošku, odnosno da mu isporuči u Kotoru, 80.000 funti olova (*conducere vel destinare Catarum... miliaria octuaginta plumbi*) venecijanske mjere. Za svaki milijar olova Paltašić mu je plaćao po 11 dukata. Radič je od Mihaila primio: 219 dukata u sviti (in *pannis de lana*), a ostatak je imao dobiti kad isporuči olovo u Kotoru. Paltašić se obavezao da mu plati u plavoj sviti; izuzetno mu je dao i dvije peće zelene i jednu peću crvene svite, računajući peću po 17 dukata (in *pannis laneis blavis, exceptis duabus peciis viridibus et una rubea ad rationem ducatorum 17 pro pecia panni*). Isto tako, obavezao se da olovo preze u Veneciju, radi prodaje, i da dobit ili gubitak dijele popola, odbijajući troškove prevoza brodom od Kotora do Venecije i carinu. Za glavnog jemca dogovorno je određen Herak Heraković iz Drobnjaka. Ako bi Radič bio spriječen doći u Kotor, onda je Paltašić bio dužan da njegova potraživanja (u novcu i robi) preda Heraku Herakoviću, ili njegovom sinu koji bi došao u Kotor s Radičevim pismom (*cum litera dicti Radicii*). Ovaj ugovor ovjerili su Trifun Margocijev (Paskvalić), sudija, i Marin Buća — Protovestijar, auditor. Sa strane dokumenta dopisano je 7. maja 1441: da je Radič primio od Paltašića 126 dukata i 12 groša, i to: u ulju (in *oleo*) 8 dukata i 12 groša, u sviti 40 dukata, u tri peće svite 58 dukata, u purpurnoj tkanini (in *panno de grana*) 14 dukata; a prema priznanici 2 dukata za carinu

(in doana) i 2 dukata za račun Luke Pribislavova (proto Luce Pribislavi), za kojeg smatramo da je brat od strica Heraka Herakovića, sin pomenutog Pribila (Pribislava) Đurđa Bogutovića. — Poslije šest mjeseci, 29. avusta, Radič Dobrijević iz Trgovišta (Radicius Dobrichievich de Tergovista) obavezao se dati Mihailu Paltašiću 14 dukata, kao ostatak od učinjenog obračuna među njima (pro resto rationis inter eos facte) do toga dana. Zadržao je sebi pravo na »dubit ili gubitak« od olova koje je Paltašić prodao i koje će prodati u Veneciji, računajući milijar (1000 funti) po 11 dukata, jer im je dobit ili gubitak bio zajednički. Radič se obavezao da ovih 14 dukata podmiri kad god Paltašić zatraži. Sa strane dokumenta, pri vrhu, napisano je: Ser Michael Paltasich cum Radicio Dobrievich de Tergovista (VII, 167, 238).

Ovo olovo iz Trgovišta za Kotor išlo je vjerovatno preko Ono-
gošta, preko postojbine Heraka Herakovića i Radiča Dobrijevića,
jer je taj karavanski put bio tada sigurniji od puta preko Peći, Pla-
ya i Podgorice.

U dokumentu se pominje i Luka Pribislavov, vjerovatno sin Pribila Đurđa Bogutovića. U drugom dokumentu javljaju se dva brata Vukšića iz Drobnjaka, Pribo i Vlatko (ili Ratko). Smatramo da su to sinovi Vukca Đurđa Bogutovića, jer više činjenica navodi na to. Pribo (Pribil, Pribislav) Vukšić ponio je ime strica, kao što se često običavalo. U trećem dokumentu javljaju se Jovko Radinojev Đurđević i njegov brat Vukac. Biće to sinovi Radina Đurđa Bogutovića. I u tom slučaju jedan brat nosi ime strica, Vukca Đurđeva.

Ratko i Pribo Vukšići iz Drobnjaka, braća (Rathicus et Pribus fratres et filii Vuchsich de Drobgnatis) dali su lično, 14. novembra 1437, majstoru Đordju Radišiću iz Dubrovnika, majstoru Johanu pok. kovaču Johana iz Bazela i Stanoju Radeljinu iz Dubrovnika, zlatarima nastanjenim u Kotoru, deset funti finog srebra. Pomenuti zlatari dali su obavezu braću Vukšiću da im od toga srebra izrade dva srebrna pojasa prema pokazanom uzorku (duas cingulas argenti fini ad monstram sibi datam), i da budu gotovi do Nikolja dne pod pretnjom globe i svih učinjenih troškova koji bi nastali u sporu. Vukšići su se obavezali: da zlatarima plate za izradu dva pomenuta pojasa (pro suo artificio dictorum duarum cingulorum) po četiri i po groša za svaku funtu izrađenog pojasa i otpatke srebra (et callium argenti), koji, ako je riječ o otpacima, nijesu bili mali, sudeći po umjerenoj plati za izradu (VI, 261).

Smatramo da ovdje nije riječ o Ratku, nego o Vlatku Vukšiću (sinu Vukca), koji se pominje tri godine docnije, prilikom nabavke svite kod Mihaila Paltašića, strica štampara Andrije.

Vlatko Vukšić iz Drobnjaka (Vlathicus Vochsich de Drobgnacis) zadužio se, 23. novembra 1440, kod Mihaila Paltašića 11 dukata »dobrog zlata i prave mjere« i 7 groša kotorskih za svitu, s obvezom da ga podmiri o Gospodinu dne (VII, 51).

Jovko Radinovev Đurđević iz Drobnjaka (Jouchus filius Radinoi Jurgevich de Drobgnatis) primio je 7. decembra 1445, od Dragoja Lukina (Draga) jedan srebrni pojas, ranije založen za 46 vreća soli od strane Vukca, brata Jovkova (unum cingulum argenteum alias pignoratum pro sachis quadraginta sex salis per Vuchatium fratrem dicti Jouchi), jer je Dragoje primio od Jovka (Jovana) novac za prodatu so (IX, 548).

Dolazimo do uvjerenja: da je ovdje zaista riječ o sinovima Pribila, Vukca i Radina, braće Heraka Đurđa Bogutovića, rodonačelnika njeguških Herakovića. Da li se koji od njih preselio i nastanio u Njegušima, zajedno sa svojim bratom od strica Herakom Herakovićem, ne može se utvrditi na osnovu istorijskih izvora. Prema narodnom predanju, s Herakom se doselio njegov brat Rajić; a prema arhivskim podacima to je mogao biti njegov brat od strica Rajić (Rajko) Pribilović, koji se javlja na Njegušima 1445. godine.¹³

Istorijski dokumenti govore: da su Herakovići (Đurđevići-Bogutovići) pripadali plemenu Drobnjaka, koje je, kao što smo vidjeli, bilo nastanjeno na području Nikšičkih Rudina, Banjana i Drobnjaka, pošto je odatle, veoma davno, istisnuto poromanjene starosjedioce. Dakle, pripadali su onom starosrpskom plemenu koje se oвамо doselilo iz Bosne, iz okoline Travnika. I porodično predanje Petrovića i šireg bratstva Herakovića govori: da je njihova stara postojbina Bosna, okolina Travnika; da su se njihovi preci preselili na područje Njegoš-planine (Nikšićke Rudine i Banjani), a odatle pod Lovćen, na Njeguše, kod i rodonačelnika Rajićevića, kod kojih je očuvano isto porodično predanje.¹⁴ To je znao i Njegoš. Pisao je Osman-paši Skopljaku (1847) da su se njegovi preci doselili iz Bosne. S time se slažu i plemenska predanja Drobnjaka i Njegoša. Iznijeli su ih u svojim memoarima proto Milutin Cerović i proto Ivan Radonjić-Rajićević.¹⁵

Đurđe Bogutović sa sinovima deponovao je svoje dragocjenosti u Kotoru istovremeno kad i Mara Vuka Brankovića sa svojim sinovima Grgurom, Đurđem i Lazarom, svoje dragocjenosti.¹⁶ Znači, oni su bili u službi i pravnici Brankovića, za koje Šobajić kaže da su rodom iz Korjenića, od Klobuka, odakle i Gorevuci.¹⁷ Sa istog tog hercegovačkog područja su i Orlovići, rod kosovskog junaka Orlovića Pavla.¹⁸ Po Andriji Zmajeviću, i Miloš Obilić je iz toga kraja, »sa Tjentišta u Humu« (sa Sutjeske).¹⁹

O seobi Herakovića iz Drobnjaka čuva se i danas predanje u Banjanima. »Erakovići su — kaže se — bili nastanjeni na Zlatnoj

¹³ Pomeni plemena, I, 46—7, 54—5.

¹⁴ Erdeljanović, Stara Crna Gora; R. Kovijanić, Pomeni plemena, I.

¹⁵ R. Kovijanić, Njegoševi preci i porijeklo, Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, III (1963), 65—76.

¹⁶ Isto, 69—70.

¹⁷ P. Šobajić, Korjenići, Glasnik Etnografskog muzeja Cetinje, IV, 131—50.

¹⁸ Erdeljanović, Stara Crna Gora; A. Luburić, Orlovići, Beograd, 1934.

strani ispod planine Njegoš, u Banjanima. Kad su se odselili iz Drobnjaka odnijeli su sobom dragocjenosti (srebrnariju), a bakreno posude spustili u dno bunara, da ga docnije nađu kad se povrate«. Potpukovnik Đordije Miljanić, od koga sam zabilježio ovo narodno predanje, kaže: da je u tom bunaru, kad se htjelo provjeriti ovo narodno kazivanje, nađen samo jedan bakreni sud za vađenje vode.* — I ovo narodno predanje, da su Erakovići ponijeli iz Drobnjaka svoje dragocjenosti, našlo je potvrdu u kotorskim istorijskim izvorima.

2. — *Kovačevići*. Od Gradislava Kovačevića i njegove braće Ivana i Vukašina (a Gradislavo Covacevich et a fratribus suis Yvano et Vocasino) primio je Dapko Vasilijev Bizanti njihov srebrni poklad, istog dana kad i poklad Bogutovića, 1. marta 1399. Pohranili su osam srebrnih pojaseva zavijenih u marame i nezavijenih (octo centuras argenti involutas in façolis et partem non involutas), težine 29 funti i 9 unči, i četiri srebrne posude (et quatour tacias argenti), težine 5 funti. Dapko je dao istu obavezu Kovačevićima kao i Bogutovićima, da će im te stvari dati kad god zatraže; ali ako bi propale u požaru ili nasilno bile otete oslobođen je svake obaveze. Ovo su ovjerili isti gradski službenici koji su ovjerili dokumenat o pokladu Bogutovića (II, 641).

Sa Radoslavom Gradisalicem iz Drobnjaka (cum Radoslavo Gradisalich de Drobgnacis), vrlo vjerovatno sinom Gradislava Kovačevića, sporazumjeli su se, 23. maja 1441, Anton i Danilo sinovi i nasljednici Marina Druška, u ime svoje i u ime nasljednika njihovog pok. brata Druška, i napravili ovaj ugovor. Radoslav se obavezao da plati starateljima imovine pok. Marina Druška ostatak duga Marinu, prema priznanici od 100 perpera i više, i to 10 perpera o Arandželovu dne, a 10 o Božiću, i tako do potpune podmire; a 19 perpera za pancir (panceriam unam) koji je kupio od Marina da plati po obavljenom prvom putovanju (VII, 187).

U prvome dokumentu nije navedeno da su braća Kovačevići iz Drobnjaka (rijedak propust notara); ali to se da zaključiti kao pouzdano, prema dokumentu koji mu prethodi. Kovačevići su istovremeno s Bogutovićima dali svoje dragocjenosti u pohranu, istog dana, istom čovjeku. Dan ranije, Mara Vuka Brankovića i njeni sinovi pohranili su svoje dragocjenosti kod Marka Draga. To znači da su i Kovačevići, kao i Bogutovići, bili u pratinji Mare Vukove, kćeri kneza Lazara; da su i oni, kao Bogutovići, pripadali redu vlastele, svačakako niže. Notar je dva puta naveo da su Bogutovići »iz Drobnjaka« (i Dobrignachi), ali je propustio da to navede i za Kovačevice, jer je ta dva dokumenta pisao jedan za drugim, za ljude iz istog kraja i istovjetnog postupka.

*¹⁹ *Prednjegoševsko doba*, II, izd. Titograd, 1966, 148.

* Isti je to naveo u *Ljetopisu bratstva Miljanića*, 1968, 44—5.

U turskom defteru iz 1477. godine uveden je katun vojvode Heraka Kovačeva u nahiji Komarnici, zavičaju Cerovića.²⁰ Ovaj Kovač biće isti rod s pomenutim Kovačevićima.

Potrebno je kratko obavještenje o Kotoranima koji se ovdje pominju, povjerenicima Brankovića, Herakovića i Kovačevića. Marko Drago (mladi) pripada jednoj od najuglednijih i najuticajnijih vlasteoskih porodica Kotora. Godine 1400, bio je knez samostalne republike kotorske, a prije toga glavni vojni zapovjednik, kao i upravnik solana; jak privrednik koji je kreditirao upravu grada. Imao je veze s Vukom Brankovićem; isporučivao je so u njegovu državu, na tržište Bijelog Polja na Limu (1396). Mara Vukova kod njega je pohranila svoje blago, 183 funte šrebrā (1399). Dapko Vasilijev Bizanti, kod kojega su Herakovići i Kovačevići deponovali svoje dragocjenosti, pripada uglendoj i bogatoj vlasteoskoj porodici, s razvijenom pomorskom tradicijom. Bio je na najvećim položajima grada u vrijeme samostalnosti. Istakao se njegov sin Vasilije, a još više sinovac Vasilije Marinov, najugledniji Kotoranin svoga vremena. Vasilije Nala Sergijeva Grubonja bio je više puta sudija (član Uprave grada) i nekoliko puta knez republike, prvi put maja 1399, a njegov brat Marin aprila 1396. Maroje Pakov (Marin Paskojev) Paskvalić bio je nekoliko puta knez republike, prvi put u aprilu 1400. Njegov otac bio je sinovac Gruba Paskojeva, protovestijara Dušanova.²¹

3. — Ostali Drobnjaci. Ostali raznobratstvenici iz Drobnjaka javljaju se sredinom XV vijeka. U drugoj polovini XV i u XVI vijeku nema pomena o Drobnjacima u kotorskim spomenicima. Pritisnuti od Turaka nijesu mogli održavati veze sa Kotorom.

R a š k o P r i b j e n o v i ē iz Drobnjaka (Rascus Pribienovich de Drobgnaci) javlja se, kao što smo vidjeli, 21. maja 1431, zajedno s Bogišom Mitrovićem iz Riđana, s kojim se zadužio u Kotoru preko 200 perpera za svitu i platno (V, 171).

Nekom Miletiju iz Drobnjaka (Mileticho de Drobgnacis) daste su dvije vreće soli 22. decembra 1434. Prema odluci suda, juna 1440, imali su tu so da plate Luki Pautinovu staratelji imovine pok. Druška Marinova (Druška), Trifun Drago i Vasilije Marinov Bizanti (VI, 622).

B r a j a n R a d o v a n o v i ē iz Drobnjaka (Braianus Radovanovich de Drobgnatis) obavezao se, 14. decembra 1435, za svoga brata Radmana (pro Radmano fratre suo) da će Ljepoju Bubaniću platiti 14 perpera i 9 groša koje mu duguje Radman (XIV, 481).

B r a n k o V u k o t i ē iz Drobnjaka (Brancho Vochotich de Drobgnacis) nalazi se na spisku lica koja se navode u popisu pokupanstva Marina Druška od 29. aprila 1438. Za 9 perpera i 4 groša

²⁰ Đurđev, *Novi podaci o najstarijoj istoriji brdskih plemena*, Ist. zapisi, XVII—1 (1960), 9.

²¹ R. Kovijanić, *Kotorski kneževi u doba samostalnosti*, Istoriski zapisi, XIII (1957), 152, 156, 160—2.

duga založio je bio Marinu jednu dugačku tacnu, vjerovatno srebrnu (V, 832).

Ratko Stjepković i Nikola Bogdanović iz Drobnjaka (Rathicus Stiepicovich et Nicolaus Bogdanovich de Drobgnacis) zadužili su se, 18. decembra 1439, kod Ivana Bakojeva 30 perpera i 4 groša kotorska za vino koje im je prodao, da ga podmire o Đurđevu dne 1440. (VI, 861).

Vučeta Brajanov Pribjenović iz Drobnjaka (Vučeta filius Braiani Pribienovich de Drobgnacis) zadužio se, 21. septembra 1441, kod Mihaila Paltašića 55 perpera za peču svite, koju mu je prodao, da ga podmiri o Nikolju dne, pod pretnjom globe »6 za 5« (20 posto), prema propisu Kotorskog statuta. Dokument je potvrdio sudija Trifun Margocijev Paskvalić (sinovac protovestijara Gruba) i auditor Marin Buća-Protovestijar (sin Ivana protovestijara). — Poslije tri mjeseca, 15. decembra, majstor Andrija Izat, zlatar, obavezao se Vučeti Brajanoviću Pribjenoviću (Vocete Braianovich Pribienovich) iz Drobnjaka da mu izradi srebrni pojaz (laborare unum cingulum argenteum), težine 5 funti, od finog srebra koje mu je Vučeta dao preko Paskoja Vlada i Matka Tonkova Vrakjena, pod pogodbom da pojaz izradi svojom rukom prema dogovorenom načinu obrade (secundum formam facture inter eos contractam) sa manjkom dviće uncje srebra (de callo uncias duas argenti). Paskoje i Matija obavezali su se u ime Vukote da majstoru plate za rad 5 perpera za svaku funtu izrađenog srebra. Majstor se obavezao da pojaz izradi do Đurđeva dne i da ga predajima ili Vučeti lično (VII, 252, 324).

Izat je bio najistaknutiji zlatar u svoje vrijeme u Kotoru. Kovoao je kotorski novac; radio je korice na knjizi Jelene Balšić, kćeri kneza Lazara; iz njegove škole izašao je Trifun Palma, koji je radio srebrno posuđe u Moskvu, za ruski dvor.

Za krađu izvršenu od strane Đurka Dabišinovića iz Drobnjaka, čovjeka Olivera iz Drobnjaka (pro furto sibi facto per Jurchum Dabisinovich de Drobgnacis, hominem Oliveri de Drobgnacis), obavezao se kotorski vlastelin Ljudevit Drago, 22. januara 1442, da će u toku mjesec dana platiti Radiču Tutormiću sa Luštice 38 perpera kotorskih. Založio mu je jednu srebrnariju (unam zonam argenteam) do podmire (VII, 352).

Radman Petković iz Drobnjaka, »Vlah« (Radmanus Pethcovich de Drobgnacis Vlachus), obavezao se, 20. januara 1443, da će sinovima kotorskog trgovca pok. Paula de Eskulo iz Venecije, Ziviku i Marku, platiti 29 perpera, koje je, prema priznanici od 1. decembra 1440, ostao dužan njihovom ocu za so koju je kupio kod njega. Dvije trećine duga imao je da podmiri do kraja godine, o Đurđevu i o Nikolju dne, a ostatak o Đurđevu dne 1444. Za Radmana su jemčili: Đurko Ratković i Radmanova braća Pribac i Dobrič Petkovići (Jurech Rathcovich, Pribacius et Dobric Pethcovich, fratres dicti Radmani), svi iz Drobnjaka (X, 49).

Đurko Ratković, Nenada Petković i Radujko Vukčić iz Drobnjaka (Jurech Rathcovich, Nenada Pethcovich et Raduichus Vuchcich de Drobgnacis) dali su obavezu, 7. juna 1451, Jakobu Avgustinovu (de Eskulo), kotorskom trgovcu iz Venecije, da na njegov zahtjev, ili zahtjev njegovog brata Leonarda, ili nekog drugog Jakobova pomoćnika, pođu u Prijepolje, i tu da natovare 120 konja olova pomenutog Jakoba i dotjeraju u Kotor o svom trudu i trošku (ire... ad Priepogliam et ibi onerare equos centum viginti plumbi dicti ser Jakobi, quod plumbum conducere debeant Catarum omnibus suis laboribus et expensis). Jakob se obavezao da ovim najamnicima da toliko soli koliko teži olovo (dare et assignare beat dictis conductoribus dicti plumbi tantum salem ad pondus quantum ponderabit plumbum conductum). Preko toga, za dar po jedan groš za svaku stotinu funti dotjeraong i istovarenog olova (CXLIX, 754).

Priznanica na ime Živka Hranojevića i Radmana Mičinića (Milčinića?) iz Drobnjaka (carta una super Zivicum Cranoevich et Radmanum Mizinich de Drobgnacis) na 60 perpera i 8 groša duga zavedena je, 17. januara 1449, u popisu pokretne i nepokretne imovine Ivana Bakojeva Kotoranina. Pored ostalih, uvedene su i priznanice nekih Njeguša (certos Negusios) na 10 perpera i nekih Balšića (Balsichi) na 10 perpera i 7 groša (X, 487).

Sredinom XV vijeka pominju se Drobnjaci kao kraj u kojemu se prave nakiti »na slovenski način«.

Kotorski kovač Vukašin žalio se sudu, 16. decembra 1443, protiv mačara Tošoja i tražio da mu povrati ogrlicu pravljenu u Drobnjacima na slovenski način (perlas... in Drobncias ad modum sclavorum), koju mu je bio založio, ili da mu plati 20 perpera koliko ogrlica vrijedi, ako ne u perperima, a ono u novcu »morlačkom« (morlachus) koji je u opticaju (biće riječ o novcu Balšinom). Tošoje je odgovorio: da je tu ogrlicu založio opatu samostana sv. Đorda kod Perasta ima već nekoliko godina. Providur Leonardo Bembo i sudije, Mihailo Pelegrina i Ivan Mekša, u odsustvu trećeg sudije, Marina Buće — Protovestijara, presudili su: da mačar Tošoje u toku 25 dana vrati ogrlicu Vukašinu, ili da mu plati koliko ogrlica vrijedi (VII, 678).

Za daljih 150 godina nemamo vijesti o Drobnjacima u kotorским istorijskim izvorima. Marin Sanudo piše: da je u Drobnjaku, 1500. godine, bilo 1500 domova i da je vojvoda bio sin Radosina Junca (za kojeg predanje kaže da se zvao Duka). Pobune većih razmjera bile su 1538. i 1541. godine. U vrijeme ustanka patrijarha Jovana i vojvode Grdana Nikšića drobnjački vojvoda je bio Ivan Kaluđerović. Turci su ih pobijedili na Gacku (1597). Na narodnom zboru i dogovoru u manastiru Morači 1608. godine Drobnjake je predstavljao knez Sekule Cerović, a isto tako i na dogovoru narodnih glavar u Beogradu.²² Česti nemiri i odmetanja od turske vlasti

²² Luburić, 23—4.

nastavljeni su i u XVII vijeku. Dobru sliku tih nemira dao je u svom putopisu Evlija Čelebija. Pod naslovom: »Naš odlazak iz grada Risna u planine odmetnute Pive i Nikšića«, napisao je, pored ostalog i ovo:

»Iz grada Risna krenuli smo sa 10.000 odabranih vojnika uistorčnom pravcu... Stigli smo isti dan u Nahiju Pivu... Oni (Pivljani) sa hercegovačkim pašama razgovaraju samo preko vrha mača i ne dopuštaju da tamо pristupi nijedan organ od strane turskih vlasti. Njihova sela su utvrđena kao gradovi. Naši su ratnici, međutim... za jedan sat zarobili 200 ljudi i dotjerali 10.000 koza i ovaca. Odatle smo se podigli i došli u Nahiju Nikšić. Budući da su njeni stanovnici hrabri i ratoborni, oni su ubili jednog agu Suhrab Mehmed-paše. I tu smo zarobili oko 300 žena, 2000 ovaca i druge stoke. Odatle smo otišli u Nahiju Banjane, koja je vrlo opasna; zatim u Nahiju Drobnjak, i premdа smo bili zarobili bezbroj ljudi, i oni su takođe pobili preko 100 naših ljudi. Zatim je Suhrab Mehmed-paša rekao da će on ostati u ovim brdima tri dana, pa neka svi ratnici složno podu u četovanje... Uz njega je ostalo samo 2.000 ljudi. Svi ostali ratnici su tri dana i tri noći pustošili po tim brdima, te doveли i dotjerali mnogo zarobljenika i stoke... Bilo je zaista skupocjennih srebrnih i zlatnih stvari, posuđa, skupocjennih tkanina i rijetke robe, tako da su to zaista bile rijetke stvari. To su, međutim, jako buntovni ljudi. I Suhrab Mehmed-paša se smirio tek kada su bili pokorenici, a njihov prkos i ponos skršen. Tada mu je Hercegovački sandžak postao prostran kao Misir«.²³

2. — KRIČI

Zna se, u Drobnjacima je živjelo staro pleme Kriči, ogrank poromanjenog ilirskog plemena Mataruga, starosjedilaca ovoga kraja. Davno su otuda nestali, — izginuli su u borbama ili istisnuti, mali ostaci slavizirani. To se može zaključiti i po narodnom predanju i po istorijskim izvorima, u prvom redu kotorskim i dubrovačkim. Kaže se: da su Jezera i Šaranci s najvećim dijelom Sinjavine držali Kriči, i da su Drobnjaci, poslije »dugih i krvavih borbi« uspjeli da ih prebace preko Tare. »Prema pričanju najboljih pamtiša i poznavalaca etničke prošlosti hercegovačkih pлемена — kaže A. Luburić — Kričima se nazivao onaj deo Mataruga koji se, posle prvog srpskog nadiranja u Donju Hercegovinu i pogibije mataruškog kralja Sumora, povukao u krajeve oko Tare. Prostirali su se od Sutjeske do Kolašina. Sjedište njihove »najveće vlasti bilo je u Pljevljima«. Naziv se lokalizovao na današnji Kričak između Bijelog Polja i Pljevalja. Luburić izvodi zaključak: da je to lokalizovanje izvršeno prije XIII vijeka, jer se u povelji Uroša I, oko 1260, kaže: da je granica sela Prošćenja kod Brskova išla preko Tare na razvo-

²³ E. Čelebija, Putopis, II, 220.

đe »u Kričan«.¹ Prema Nićiforu Dučiću, »Kolašin se zvao Kričak, a Kolašinci Kričkovići«, koji se »u staro doba zavade s Drobnjacima oko Jezera, te dode do boja... Tu od obje strane mnoštvo izgine«.² Po Coroviću, »oko Tare i Lima bilo je staro pleme Kriča, kao jedna grana većeg plemena Mataruga, po kojem je dobilo ime Kričak... Njih su, posle dugih i krvavih borbi, po tradiciji, potisli Drobnjaci, koji se kao stanovnici Jezera javljaju krajem XIV vijeka«.³

Porijeklo imena Krič Čorović ovako objašnjava. »Tračka reč krisio i ilirska krusi upućuju nas na Kriče, koji bi prema današnjem albanskom, bili crni ili crnokosi ljudi. Potomci starih Kriča žive danas kod Nefertare kao pravoslavni i muslimani, i odjelom, koje im je isto, još uvek se vidno razlikuju od Drobnjaka«.⁴ Potrebno je naglasiti: da su ti »potomci« Kričana već davno slavizirani. Među njima ima i potomaka Slovena, onih koji su se prvi doselili i izmiješali sa starosjediocima, i po njima tako nazvani od novodosjenika. Prema tome, za stanovnike ovog kraja, Kričaka, može se reći da su potomci Vlaha, ali ne i da su »Vlasi«.

Kričak i Kričačko polje na Sinjavini čuvaju samo uspomenu na iščezlo kričačko pleme, kao i neka druga mjesta koja navodi Luburić; isto tako i prezime Kričković. To su sela: Kričina u Bribiru, Dalmacija, Kričke, selo u Drnišu, dva istoimena sela (Kričke) u okolini Pakrača, u Bucu i Cagaliču; mjesto Kričići u okolini Jajca.⁵

Arhivski pramen vrlo je oskudan o Kričima, isto kao i Matarugama. Osobno ime Kričan javlja se oko 1300. godine.⁶ Braća Dobrija i Đurad Nenadići iz Krička (de Crizche) pominju se u Dubrovačkom arhivu 1453.⁷ U turskom defteru za Sandžak Hercegove zemlje iz 1477. godine uvedena je Nahija Kričak, sa 5 džemata (katuna), od kojih jedan na ime kneza Jarosava, a drugi na ime Nikole sina Kričkova, i Nahija Matăruge sa 3 katuna.⁸ Andrija Luburić navrće je nekoliko prezimena Kričak i Kričković iz objavljenih arhivskih izvora. David Kričković iz Poljica u Dalmaciji javlja se 1492. godine; Nikola Grubanović Kričak iz sela Kruševice prepisao je jednu crkvenu knjigu 1528. godine; u pomeniku manastira Hilandara iz XVI ili XVII vijeka nalazi se ime komoranskog prota Filipa Krička i nekoliko njegovih srodnika Kričaka. Radojica Kričak, sveštenik u Drnišu, pominje se 1694, a sveštenik Maksim Kričković 1762; itd.⁹

¹ Luburić, Drobnjaci, 2, 17, 18; isti, Kriči, Zapisi, VI, Cetinje 1930, 40; Jireček — Radonjić, II, 47.

² N. Dučić, Književni radovi, III, Beograd 1893, 347.

³ Vlad. Corović, Istorija Jugoslavije, 25.

⁴ Isto, 25.

⁵ Luburić, 18—19.

⁶ Jireček — Radonjić, II, 47.

⁷ B. Hrabak, Prošlost Pljevalja po dubrovačkim dokumentima do početka XVII vijeka, Istor. zapisi XI (1955), 14.

⁸ Đurđev, Novi podaci o istoriji brdskih plemena, Istor. zapisi, XVII, 4.

⁹ A. Luburić, Drobnjaci, str. 18—19.

U kotorskim arhivskim spisima do kraja XVI vijeka našli smo samo dva pomena Kriča, jedno osobno ime i jedno prezime (po ocu ili zavičaju); oba pomena iz prve polovine XIV vijeka.

Lore Kričko (Lore de Cričco), možda Kričo ili Kriko, da li sin Krička ili iz kraja Krička, ne može se znati, imao je kuću u Kotoru, koju je dobio u miraz. Nalazila se pored jedne kuće Nikole Buće, budućeg Dušanova protovestijara. Kuću su podijelili između sebe, 30. septembra 1326, Toma Kršinan ili Hrsinan (Chersinanni) i Mila žena Bratanova, nećaka Tihe žene Lorove. Njoj su pripala dva dijela, a Tomi jedan dio, u koji je imala udjela njegova rođaka Belka Bogdanova. Tih godina, Toma (Chersinani, Cresinani) pominje se više puta (I, 23).

Kriče Vitomirov (Crice Vitomiri) dao je priznаницu, 12. maja 1327, Grubu Paskoja Bartolova, Martolova (Grube Paschalis Bartholi, Martholi), budućem protovestijaru, nasljedniku Nikole Buće, na 500 perpera. Obavezao se da ga podmiri po obavljenom prvom putovanju. — Kriče je imao i dionicu zemlje u Grblju, u ždrijebu Marina Bolice, što znači da je bio građanin Kotora, a održavao trgovачke veze sa Zetom a možda i Raškom. Dionica njegove zemlje prešla je u posjed Paskoja Kalića. U martu 1335. uzeo ju je na obradu Dobročin Vrpoč (I, 75, 318).

Svi ovi pomeni o stanovnicima Drobnjaka iz XIV., XV i XVI vijeka, kao i oni o stanovnicima Niškića, Banjana i Rudinjana, odnose se na Slovene, koji imaju klasična slovenska imena, a ne na poromanjene Ilire, Mataruge i Kriče, zvane Vlahe, starosjedioce ovih planinskih krajeva. Sudeći po imenu ili nadimku zavičajnosti, samo su tri Vlaha, dva Kriča i jedan Mataruga, svi trojica slavizirani. Pominju se u XIV vijeku. Loro (Laurencije, Lovro) ima romansko prezime (Kričko), po ocu ili zavičaju; ime Kričkova oca je slovensko (Vitomir); drvodjelac Mataruga ima slovensko ime (Dobroslav); i njegova sugrađanka istog prezimena ima slovensko ime (Radica). Prezimena Mataruga i Kričak ne moraju označavati i porijeklo dotične osobe, jer ako su došla po zavičaju, ona nose samo uspomenu na starosjedioce koji su tamo živjeli, i mjestu ostavili svoje ime.

XIV

POMENI ZETE, ODNOŠNO CRNE GORE, U ŠIREM SMISLU

U ovom poglavlju iznosimo podatke o onim Zećanima, odnosno Crnogorcima, za koje u arhivskim dokumentima nije označeno iz kojega su mjesta ili plemena. Prema tome, oni se ne mogu raspolrediti po plemenima. Poznato je, Dukljanska zemlja počela se nazivati Zetom u XI vijeku.

Pokrajina *Duklja* (*Διόλεια, Dioclia*) dobila je ime po gradu Duklji (*Δόλεα, Doclea*), odnosno po ilirskom plemenu *Dokleati*, koje je bilo nastanjeno u ovoj oblasti. Duklja kao pokrajina pominje se prvi put u jednom vizantijskom izvoru iz VII vijeka; zatim kod Porfirogenita (sredinom X v.) i kod popa Dukljanina.¹

Ime *Dioclia* upotrebljava se u tituli srpskih vladara srednjeg vijeka. Na primjer: u povelji kneza Dese Uroševića, 1151. godine, kojom podlaže ostrvo Mljet manastiru Bogorodice na Garganu, u Italiji;² u natpisu crkve sv. Luke u Kotoru iz 1195, sazidane u vrijeme velikog župana Nemanje i njegovog sina kralja Vukana, gospodara Duklje, Dalmacije (južnog Primorja, Travunije, Toplice i Hvosna (sub tempore domini nostri Nemanie, magni iupani, et filii sui Velcani, regi Dioclie, Dalmatie, Tribunie, Toplizze et Cosne)), kao i u poslanici papskih delegata i biskupskog zbora iz 1199, koju održava dukljanski kralj Vukan (Wulcan, Dei gratia Dioclie atque Dalmatiae rex);³ u tituli Vukanova brata Stevana Prvovjenčanog (totius Servie, Dioclie, Tribunie, Dalmatiae atque Chlumie rex coronatus); u tituli kralja Đorda Vukanova, kralja Vladislava (1235), kralja Uroša, kralja Milutina i njegove majke, Jelene Uroševe Anžuj-

¹ *Istoriya Crne Gore*, I, 317 (Kovačević).

² Smičiklas, *Codex diplomaticus*, II, 67; Jireček — Radonjić, *Istoriya Srba*, I, 65.

³ Smičiklas, 335; St. Novaković, *Zakonski spomenici*, 371.

ske, upravnice Zete (1282—1314); itd.⁴ I u Kotorskem statutu ima odredba, iz prve polovine XIV vijeka, iz koje se vidi da je kotorskog kneza potvrđivao »naš gospodin kralj Raške, Duklje, Albanije itd. (domini nostri excellentissimi regis Rascie, Dioclie, Albanie...).⁵

Pokrajinsko ime Duklja (pisano cirilicom: Dioklitija) upotrebljavaju i naši srednjovjekovni pisci. Stevan Prvovjenačni kaže za svoga djeda: da je, uslijed unutrašnjih nereda, izšao »u mesto rođenja, svoga po imenu Dioklitija«, gdje mu se »u mestu po imenu Ribnica rodio sin Nemanja«, koji »povrati Dioklitiju i Dalmaciju (južno Primorje s Bokom), otačstvo i rođenje svoje, pravu dedovinu svoju«. Domentijan kaže za Nemanju: da je »samodržavno carevao svom srpskom i pomorskom zemljom, i Dioklitijom i Dalmacijom i Travunijom«; a za sv. Savu: da je po svom izaslaniku pismeno tražio od rimskog pape krunu »da kruniše svoga brata na kraljevstvo po prvom otačanstvu kraljevstva njihova, u kome se otac njihov rodi... u mestu zvanom Dioklitija, koje se zove veliko kraljevstvo od početka«. Po njemu: Sava je došao »na Dioklitjsko more« (kod Budve), i pošao »na put po moru«. Teodosije kaže za Nemanju: da »vlasaše svim srpskim zemljama, koje se zovu Dioklitija, Dalmacija i Travunija«; a za sv. Savu: da »dode opet u Dioklitiju, na zapadno more« (u Budvu), gdje nade »spremljenu lađu« da otputuje za Jerusalim, Sinaj i istočne zemlje.⁶ I pisac cirilske povelje o povlasticama Dubrovčanima (1235) tituliše Vladislava Nemanjića kraljem »vsjeh raških zemlj i Dioklitije i Dalmatije i Travunie i Zahlmie«.⁷ Grigorije Camblak piše na početku XV vijeka: da je Dečanski, po povratku iz zatočenja u Carigradu, bio poslat »da prebiva u nekom dioklitiskom mestu«.⁸ I Božidar Vuković, Podgoričanin, naziva Zetu Dukljom. U pogовору svoga Molitvenika kaže za sebe (1520): »Prisëdu mi ot otačastva moego, ot zemlje Dioklitije... ot grada nari-caemago Podgorica, bliz suštu grada glagoljaemago Dioklitije, jego-že nekogda sazida Dioklitijan, kjesar, v ime svoe, i došćeu mi v gra-dje Venetijani«.⁹

U kotorskim pisanim spomenicima XIV i XV vijeka Duklja se uopšte ne pominje kao pokrajina, nego kao mjesto, i to, kao što smo vidjeli, samo jednom.

⁴ Rački, *Starine*, VII (1875), 55; St. Novaković, *Zakonski spomenici*, 138; Jovan Kovačević, *Tradicija o dukljanskem kraljevstvu kod Nemanjića*, Istor. časopis SAN, V (1954—5), 291—3; D. Sp. Radojičić, *Nekoliko napomena o postanku srpskog naroda i srpske feudalne države*, *Spomenica u čast novoizabranih članova SANU*, 1967, 225.

⁵ I. Sindik, *Komunalno uređenje Kotora*, SAN, 1950, 96.

⁶ Bašić, *Stare srpske biografije*, SKZ, Beograd 1924, 31, 41—2, 80, 222; Domentijan, *Životi sv. Save i sv. Simeona*, SKZ, 1938, 27, 136, 179, 240; Čorović, *Žitije Simeona Nemanje od St. Prvovjenčanog*, Bgd, 1938, 31; I. Božić, *O položaju Zete u državi Nemanjića*, Istor. glasnik 1950, br. 1—2, 100—1.

⁷ St. Novaković, nav. 138.

⁸ Camblak, *Život St. Dečanskog*, *Stare srpske biografije*, SKZ, 1936, 18.

⁹ *Prednjegoševska doba*, II, izd. Titograd 1966, 104.

Novo ime Zeta, umjesto Duklja, javlja se prvi put kod Kekav-mena (Kekaumenos) godine 1080 u obliku Zenta (Zevra).¹⁰ Oblast je tako nazvana po rijeci Zeti, u doba narodne dinastije Vojislavljevića, u doba narodne slobode. »Duklja u početku — kaže Đ. Sp. Radojičić — nije pripadala srpskom plemenskom savezu. Tek od ustanka Stefana Vojislava, koji je po Kekaumenu »Trebinjanin Srbin«, i ona ulazi u srpsku narodnu zajednicu (posle 1036), ali njen zavičajni naziv ostaje Duklja«. Pop Dukljanin naziva grad Dukljom, a oblast Zetom (Zenta, Zentae regio). Za njega Radojičić kaže: da je to »arhiskup barski Grgur (inače Zadranin, možda iz porodice Grisogono). Ispred Nemanjine sile, Grgur je, sa kneginjom Desislavom, ženom poslednjeg dukljanskog kneza Mihaila, morao da beži u Dubrovnik (1189), i uskoro je umro u svom rodnom gradu Zadru« (1195).¹¹

U uvodu Hilendarske povelje Nemanja kaže za sebe (1199): »I obnovih svoju dedinu... i priobretoh od morske zemle Zetu i s gradovi, a od Arbanas Pilot«. To isto kažu i njegovi sinovi na početku XIII vijeka, Prvovjenčani u Hilendarskoj povelji (1200—2), a Sava u Nemanjinoj biografiji, tvrdeći za svoga oca: da je rođen »u Zeti, na Ribnici«, i da »priobrete ot pomorskie zemle Zetu i s gradovi, a ot Rabna Pilota ova«.¹² Splitski arhidiakon Toma (sredinom XIII v.), kao i Dukljanin, naziva pokrajину Zetom a grad Dukljom. On kaže: »U to vrijeme je Dioklicijan... u zemlji Ge(n)ta (Geta = Genta), koja se sada zove Srbija (Servia) ili Raška (Rassia), podigao kraj jezera grad i nazvao ga po svom imenu Dioclia«.¹³ U natpisu crkve sv. Petra u Bogdasicima, iznad Tivta, stoji napisano: da ju je podigao »zetski episkop Neofit« godine 1269, za vladavine kralja Uroša, unuka Nemanjina.¹⁴ U jednom dubrovačkom dokumentu iz 1277. govori se o »ljudima iz Zete (homines de Genta), o uobičajenom odnosu Dubrovčana i vladara Srbije, kao i sa kneževima Zete u zemlji Zeti« (de consuitudine inter Raguseos et domines Sclavonie... vel cum comite de Centa in terris de Centa).¹⁵ Arhiepiskop Danilo (prva polovina XIV v.) piše: da je kralj Milutin dodijelio svome sinu Stevanu (Dečanskom) »dostojan deo svoje države, Zetsku zemlju sa svima njezinim gradovima i oblašću njihovom«; a za Dečanskog: da je svom sinu Dušanu dao na upravu »zemlju zetsku«, da se docnije »od zetske zemlje, od grada Skadra«, podigne s vojskom na oca, da mu preotme prijesto.¹⁶ Za arhiepiskopa Jevstatija I (1379—86) kaže: da »došavši u kraj Zetske zemlje uđe u Manastir sv. Mihaila, koji se zove slavna episkopija« (na Prevaci), tu se zakaluđerio, i docnije

¹⁰ Jireček — Radonjić, I, 65.

¹¹ Đ. Sp. Radojičić, Nekoliko napomena o postanku srp. feud. države, 224.

¹² Božić, nav. 100.

¹³ Istorija Crne Gore, I, 318 (Kovačević).

¹⁴ Prednjegoševska doba, II izd. 66.

¹⁵ St. Novaković, nav. 129—30.

¹⁶ Arhiep. Danilo, Život kraljeva i arhiep. srpskih, SKZ, 1935, 94, 157,

»postade episkop slavnoga manastira Arhanđela u Zetskom kraju«, i sjede »na presto svetiteljski Zetske episkopije«.¹⁷

U drugoj polovini XIV i prvih decenija XV vijeka vladari Balšići nose titulu »gospodara Zete«. U svojim pismima iz 1368. i 1370. godine papa Urban V naziva braću Balšiće, Stracimira, Đurđa i Balšu županima Zete (zupani Zente, Gente). Balšu Balšića naslijedio je (1385) njegov sinovac Đurađ Stracimirović »gospodin vsoj Zeti i pomoriju«.¹⁸ U svojoj povelji Dubrovčanima, on sebe naziva (1386) »samodržavnim gospodinom vsoj zetskoj i pomorskoj zemli«, a u povelji Mlečanima (1388) »signor de Zenta«.¹⁹

Iz pomenutih dokumenata, uzetih iz jednog dijela izvora, vidi se jasno: da su oba pokrajinska imena, Dioklitija i Zeta, upotrebljavana tokom XI—XIV vijeka, ne uzimajući u obzir docnije izvore.

U kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeka ime pokrajine Zete, kao što ćemo vidjeti, upotrebljava se u više oblika: Genta, Zenta, Centa, Seta, Xeta. Ivan Crnojević ime Zete upotrebljava u širem, a ime Crne Gore u užem pokrajinskom smislu. U poveljama iz 1485. i 1489, on se naziva »gospodin zetski«, a predstavnike Njeguša, Čeklića, Ceklina i Uganja naziva vlastelom »ot Černe Gore«. Na početku njegova Zakona napisano je: da je »sud carski i patrijaršaski uzakonil gospodin zetski Ivan Černojević«.²⁰ Đurađ Crnojević na početku Oktoha cetinjskog (1494) kaže za sebe: da je »vojvoda Zete«.²¹

Ime Crna Gora u pokrajini Zeti javlja se prvi put krajem XIII vijeka. U povelji kralja Milutina manastiru Vrađinu, pisanoj oko 1296, kaže se: »I ješte pridah ot Černe Gore, ot Arbanas, Vasilija sa decom da jest takožde rabotnik svetomu Nikole«.²²

Selo Arbanasi, kao što smo vidjeli, nalazi se u Ceklinu. Ne može se pouzdano reći da je ovdje riječ o kraju koji se zove Crna Gora, upotrebljenom radi opredjeljenja sela Arbanasa; ili je, možda, riječ o lokalitetu u selu ili kod sela Arbanasa. Kako se ovo ime javlja vrlo rano, onda se može reći: da se ovdje ne misli na pokrajinu Crnu Goru, nego na neko mjesto, ili, što je vjerovatnije, samo na jedan manji kraj Crne Gore. Ako je riječ o kraju, onda se ovo ime, vjerovatno, docnije proširilo na cijelu staru Crnu Goru. »Samo svoje ime — kaže Čorović — Crna Gora je dobila zbog svoje guste gore, u kojoj je po svoj prilici preovladivala crnogorica. To ime potislo je od kraja XV veka potpuno stari naziv Zete«.²³

¹⁷ Isti, 231, 234.

¹⁸ Jireček — Radonjić, I, 319; II, 347.

¹⁹ St. Novaković, 198, 270.

²⁰ Cetinjski ljetopis, 32, 37a, 38, 65a.

²¹ Prednjegoševska doba, II izd. 89.

²² Novaković, 580.

²³ Čorović, Istorija Jugoslavije, 227.

Pokrajinsko ime Crna Gora upotrebljeno je prvi put u dubrovačkim spomenicima 1376. godine.²⁴ Zatim u ugovoru despota Đurđa Brankovića i Mlečana, sklopljenom u Smederevu 1435. Mlečani su vratili despotu Lušticu, posednitu za vrijeme odmetništva Crnojevića, a zadržali planinski kraj između Kotora i Budve, koji se u ugovoru pominje kao »katuni Crne Gore«.²⁵ Ivan Božić kaže: da se u uputstvima Mlečkog senata za pregovore mira u Smederevu četiri puta upotrebljava oblik »Monte Zernagora«, odnosno »Cernagora«, a Erdeljanović: da u samom ugovoru jedanput stoji »catuni Cernagore«, a dvaput »catunos Cernagore«.²⁶ Cetinjski Oktoih stampao je, rukodjelisao, »sveštenik mnih Makarie ot Černije Gori«.²⁷ Pogovor Liturgijaru Božidara Vukovića, štampanom u Mlecima 1519, pisao je »jeromōnah Pahomije ot Crne Gori, ot Reke«.²⁸ Itd.

U kotorskim spomenicima ime Crne Gore javlja se u obliku *Montenegro* 1438, 1496—8, a u obliku *Cernagora, Carnagora* 1458, 1471. i 1472. godine.²⁹ U XVI vijeku mnogo više upotrebljava se oblik Montenegro, a znatno manje oblik Crna Gora.*

Pregled istorije stare Duklje, odnosno Zete, obrađen je na osnovu iscrpnih istorijskih izvora i literature u *Istoriji naroda Jugoslavije*, I, i *Istoriji Crne Gore*, I (str. 381—410). Tamo se govori i o njenim granicama. Kratak izvod iz onoga što je tamo rečeno bio bi suvišan, i ako bi jedan mali osvrt ovdje zgodno došao.

Iznosimo podatke o Zećanima (Crnogorcima) koji se pominju u spisima Kotorskog arhiva. Oni se ne mogu svrstati po bratstvima, ni po rodovima, osim Balšića i Kalodurđevića.

1. — BALŠIĆI

Porijeklo Balšića nije utvrđeno. Oni su Zećani, bilo u užem (plemenskom) ili širem (pokrajinskom) smislu. Istoriji su poznata tri brata Balšića, *Stracimir, Đurađ i Balša*, osnivači dinastije. Javljuju se 1360. godine kao zetska vlastela iz nepoznate porodice. Car Uroš ukida neke carine Dubrovčanima, i daje im slobodu trgovanja »u

²⁴ J. Tadić, *Pisma i uputstva Dubrovačke Republike*, SAN, 1935, 395—6.

²⁵ *Istoriya naroda Jugoslavije*, I, 460.

²⁶ I. Božić, *Katuni Crne Gore*, Zbornik Filoz. fakulteta u Beogradu, X (1968), 245, 247; Erdeljanović, 5.

²⁷ R. Dragičević, *Crnogorske štamparije*, Istor. zapisi, XII (1956), 19, fotokopija, tabla II.

²⁸ *Prednjegoševsko doba*, 108.

²⁹ *Pomeni plemena*, I, 235, 143.

* U članku *Prvi pomeni Crne Gore u kotorskim spomenicima*, Istoriski zapisi, IX—1 (1953), 231—3, koji smo objavili u zajednici sa I. Stjepčevićem, naveli smo: da se Montenegro pominje prvi put u kotorskim spomenicima 1397. godine. To je pogrešno. Dotični Johannes Andrei de Montenegro de Jan. nije iz Crne Gore, nego iz Italije, iz Montenegro de Jan(ua) iz Đenove, malog gradića na moru, južno od Livorna, nedaleko grada Pize.

zemlji carstva« mu, da »gredu ili u Zetu na Balšikje, a ili na državu kneza Vojislava«. Iduće godine braća Balšići se javljaju kao župani Bara i Budve. Sljedećih godina ubrzo su zavladali Ulcinjem, Skadrom i sjevernom Albanijom.¹

U kotorskim arhivskim izvorima nema mnogo podataka o Balšićima. Pored nekih poznatih članova dinastije javljaju se i nek Balšići za koje se ne može utvrditi da pripadaju rodu vladajuće porodice. Često se pominju Balšini novci (perperi, groši). Kovao ih je Đurad I i Đurđ II Stracimirović u Skadru, s latinskim i cirilskim natpisom.²

1) **Balša rodonačelnik (?)**. Jedan dokumenat iz 1335. godine, koji smo koristili s podacima o Njegušima,³ odnosi se, vjerojatno, na rodonačelnika Balšića. U njemu se pominju »Balšini grebeni« iznad Njeguša, koji su tada pripadali Kotoru, podloženi od strane kralja Milutina oko 1316. kao i Grbalj. Može se pretpostavljati da je riječ o granici između Balšinog područja i Kotorske opštine, što bi odgovaralo i geografski, jer se Balšini sinovi javljaju poslije 25 godina kao župani Budve i okoline.

Paskoje Krose Kotoranin, s jedne strane, Radogost Dudekov Šanta, Damjan Draganov, Lozo Radičev, Julije Dančev i Blana udova Draška, stanovnici Kotora, s druge strane, podijelili su između sebe, 23. oktobra 1335, zemlju u njeguškom Veljem dolu, ispod izvora Koritnika (pod Bukovicom) i brda Šavnika (iznad Herakovića i Rajićevića). Paskoju je pripao dio od Velikog kamena na Šavniku (Savnec), obilježen dalje kamenjem sredinom Balšinog grebena, iznad puta i donjih grebena ispod puta (per medietatem are Balsce super viam et de ara inferiori sub via) sve do Kamena stanca (I—2, 289).

2) **Braća Balšići, Đurđ i Balša II.** Stradanja i rat s Đurdjem Balšinim, s Balšom, sa »Sakatim«, Radičem Crnojevićem i drugim velikašima (tribulatione et guerra cum Gorgo de Balsa et cum Balsa et cum Sachato et cum Radize de Cernoye et cum altri baruni) pominju se u tužbi Marina Draga i Pavla Buće, punomoćnikâ Nikole Baske, koju su podnijeli sudu 6. jula 1398, protivu Nikole Gančola, punomoćnika Benka Pavlova. Biše u pogledu nekih dionica zemlje u Grblju, Sudska rasprava vodila se 28—30. oktobra, pred sudom, odnosno Upravom grada, koju su sačinjavali Pavle Georgijev Zadranin, knez samostalnoga grada Kotora, Luka Drago, Junije Mekša i Vasiliye Nala Sergijeva (Grubonja), redovne gradske sudsije (II, 27—9).

¹ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, I, 98—9; St. Novaković, 182; Jireček — Radonjić, I, 243, 315—19; II, 320—59; *Enciklopedija Jugoslavije; Istorija naroda Jugoslavije*, 451.

² Bogumil Hrabak, *O Balšičkim grošima*, Istor. zapisi, IX—1 (1953), 188—93.

³ *Pomeni plemena*, I, 18.

3) Balša III, gospodar Crne Gore (1403—21). Zna se, Kotor je u doba svoje samostalnosti (1391. do sredine 1420), plaćao jedno vrijeme tribut Balši III, koji je ugrožavao i upadao u njegove posjede u Grblju i nastojao da zavlada Kotorom. Jedan dokumenat iz Kotorskog arhiva govori o plaćanju toga tributa. Datiran je ne-puna dva mjeseca dana prije pada Kotora pod mletačku vlast.

Drago Markov Drago (mlađi), knez, Marin Paskojev Paskvalić, Drago Lukin Drago i Trifun Bućov Buća, sudije, kao i Malo i Tajno vijeće, ovlašteni od Velikog vijeća, u ime Kotorske opštine, obavezali su se, 29. aprila 1420, da plate Luki Pautinovu iz Kotora 54 dukata, ili po 3 perpera za svaki dukat, za dvije peče svite koje je dao gospodinu Balši na ime tributa (pro duabus petiis panni dati domino Balse pro suo tributo ducatorum quinquaginta quatuor aurii vel ad iperperos tres grossorum de Cattaro pro quolibet ducato). Dokumenat je pisao notar Paulo Montelbaro, u prisustvu sudije Marina Paskvalića i auditora Matije Bizanti (III, 383).

Drugi dokumenat govori o upadu Balše III i Đuraševića-Crnojevića s vojskom u Grbalj 1420. Pribjen iz Lješevića i njegova braća tužili su sudu, 19. aprila 1431, braću Petrojeviće, Medoja, Radeca i Nika, od kojih su zakupili zemlju na obradu. Zemlja je bila neobrađena. Oni su na njoj zasadili loze, smokve i druge voćke i podigli kuću. Držali su je i obradivali 20 godina, plaćajući vlasnicima po tri stara žita godišnje. Kad su Lješevići potpali pod vlast Mlečana, upali su Balša i Đuraševići s vojskom, i oplijenili ih zbog njihove vjernosti Mletačkoj Republici (vene Balsa et Jurasevichi et bruso et robo nostra compagnia de Liesevichi per nostra fidelita). Onda su oni, Pribjen i braća mu, pobegli u Kotor. Kad su vidjeli da su Đuraševići pobijedili i Grbljani se pobunili protiv Mletačke Republike (che Jurasevichi superchio et Zupa de Catharo revello dala nostra excelsa Signoria) i potpali pod vlast Balše, onda se nijesu smjeli vratiti na svoje ognjište. Pomenuto imanje, zemlju, vinograd, vrt i kuću predali su svome kumu dok se povrate u Lješeviće, jer su sumnjali u konačni uspjeh Đuraševića. Njihovi su svjedoci: Medoje Ručović, Ostojica Drušković i Radoslav Radonjić. Petrojevići su osporili njihova prava na tu zemlju, i oni ih tuže sudu. O ishodu sudske rasprave ne može se znati, jer nedostaje svršetak dokumenta (IV, 261).

U trećem dokumentu pominje se Balša III i Stefan. To je svakako Stefan Balšić - Maramonte, bliski rođak Balšića. Petruša udova Trifuna Jakovova Biste (Biše) obavezala se, 24. septembra 1420, Kotorskoj opštini da će nadoknaditi štetu koja bi se desila Radoslavu episkopovu i njegovim drugovima, koja bi bila prouzrokovana od pomenutih Balšića, Balše i Stefana (dominorum Balse et Stephanii) prilikom odlaska i povratka sa »sadašnjeg putovanja« (III, 439).

U kotorskim sudsko-notarskim spisima nalazi se italijanski prevod povelje Balše III manastiru Praskvici u Paštrovićima, pisa-

ne u Budvi decembra 1413, u prisustvu Đurađa Đuraševića (Crnojevića), vojvode gospodina Balše, i prisustvu sina mu Đurašina, i i-zaslanika vojvode Sandalja (presenti Zorci Jurasevich, vaivoda del signor Balsa, et el fiuolo de Zorci Jurasin et ambasiador del signor vaivoda Sandali). Naredili su Stefanu Kalodurdeviću, slovenskom pisaru da povelju sa starosrpskog prevede na latinski (preceperunt Stephano Caloiurgii, cancelario sclavo, ut ipsum privilegium de sclavo in latinum transcriberet). Notar Đovani Luksa unio je taj prevod u zvaničnu knjigu, 27. aprila 1439, na zahtjev kaluđera Pajsija, koji je istupio pred sud (Upravu grada) u ime svoje i ime oca Danila, kaluđera i nastojatelja manastira sv. Nikole u Paštrovićima, i u ime drugih kaluđera manastira (comparuit Caloierus pissio (!) suo [nomine et nomine] reverendi patris domini Danielis caloieri et rectoris monasterii sancti Nicolai de Pastrovichiis ac aliorum caloierorum dicti monasterii). Upravu grada (sud) sačinjavali su: mletački providur, Albano Segredo, i tri sudije, Drago Lukin (Drago), Matija Bizanti i Luka Jakovov (Paskvalić). Umoljeni od strane kaluđera Pajsija, oni su naredili da se prevede i unese u knjigu ova povelja pok. g. Balše, bivšeg gospodara Zete, ozvaničena njegovim pečatom (privilegium factum) dicto mon (asterio) per quondam dominum Balsam, olim dominum Gente, eius bulla bullatum). U povelji se nabrajaju brojni posjedi manastira i osobe koje su posjede zavjetali ili od kojih su kupljeni (VI, 709—11).

Ovaj prevod povelje objavio je Jireček 1892, a zatim, po Jirečkovom prepisu, Petar Šerović 1955. godine.⁴ Šerović je pronašao i itagijanski prevod ove povelje iz 1728. godine od Petra Fontane, »javnog tumača slavenskog i srpskog jezika« u Herceg-Novom. Prevodilac kaže: da ga je knez Kamilo Bečik zamolio da prevede ovu staru povelju, pisani na pergamentu, djelimično oštećenu, napisanu srpskim slovima (un privileggio in bergamina antica, parte logorata, scritta con lettera serviana: а, б, с) i da mu je pomogao jeromonah Arsenije Avramović, nastojatelj manastira Savine. »Poštto je povelja prevedena — kaže Šerović — original je s jednim primjerkom prevoda vraćen Bečiću, a u aktima je takođe ostao jedan primjerak, na kojemu je potvrda vanrednog providura Antonija Bemba... Uz prevod ostao je u aktima i jedan prost, neovjeren, prepis ove povelje na srpskom jeziku«. Ovaj prepis sa starosrpskog originala Šerović je uporedio sa kotorskim prevodom koji je objavio Jireček, dajući sva potrebna objašnjenja kao i nekoli-

⁴ Spomenik SAN, XI; P. Šerović, *Povelja o osnivanju manastira sv. Nikole u Praskvici i njeni dodaci*, Istoriski časopis SAN, V, 324—32.

ke ispravke pogrešno prepisanih imena. Taj prepis nije srađnjivao sa originalnim prevodom u kotorskoj sudsko-notarskoj knjizi.*

4) Jelena Balšić. Kći kneza Lazara, udala se za Đurđa Stracimirovića Balšića (1386); pošto je ostala udova (1403), upravljala je Zetom do punoljetstva svoga sina Balše III; preudala se za vojvodu Sandalja Hranića (1411). Ponovo je ostala udova (1435). Podigla je Bogorodičinu crkvu na Gorici (Brezovici), ostrvcu Skadarskog jezera (1440, a ne 1404), u kojoj je sahranjena (1443). Kao i njezin brat, despot Stevan, voljela je i pomagala umjetnost i knjigu. Njezino ime, kao ime njezine majke, knjeginje Milice, sa uvano je u narodu u najljepšoj uspomeni.⁵ Poslije smrti Sandaljeve, pominje se nekoliko puta u kotorskim pisanim spomenicima (1436—42). Ostavljala je svoje dragocjenosti i novac kod istaknutog i uglednog kotorskog privrednika Luke Pautinova. Od tога novca pomagala je i svoju sestru Oliveru, udovu sultana Bajazita, kad je boravila u Dubrovniku, Budvi i Baru.⁶

Luka Pautinov, građanin Kotora (ser Lucas de Pautino, civis Cathari), za sebe i svoje nasljednike, jemčeći svim svojim dobrima postojećim i budućim, izjavio je pred kotorskim providurom Paulom Kontarenom, 26. novembra 1436, da je lično primio od njene uzvišenosti gospode Jelene, udove njegove uzvišenosti pok. g. Sandalja, bivšeg vojvode Bosne, odnosno od kaluđera Brajana, u njeno ime (a magnifica domina domina Helena, relictia quondam magnifici domini domini Sandalii, olim vaivode Bossine, (a) caloierio Braiano, eius nomine), 1.000 mletačkih dukata, dobrog zlata i prave mjere, na dobit za četiri godine, po 7 posto. Luka se obavezao: da svake godine daje Jeleni, ili njenom povjereniku, 70 dukata dobiti, ili po volji svakih šest mjeseci po 35 dukata; a nakon četiri godine, da će ovih 1.000 dukata i dobit isplatiti gđi Jeleni, ili njezinom punomoćniku i povjereniku, pod obavezom globe u iznosu 20 posto (sub pena quinque in sex) za svaku godinu (za svakih 5 dukata 6), prema propisu Kotorskog statuta (VI, 71—2).

Poslije godinu i po dana, 19. maja 1438, Luka Pautinov dao je potvrdu pred sudom, da je lično primio od Sladoja Račića, kancelara uzvišene gospode Jelene, udove uzvišenog gospodina vojvode Sandalja, i od Radaca Marojevića iz Dračevice, njenog povjerenika (a Sladoe Račich, cancelario magnifice domine Helene, relicte

* Pošto smo sravnili Jirečekov tekst prevoda Balšine povelje (prema Šeroviću) sa tekstom kotorske sudsko-notarske knjige, dajemo nekolike sitne dopune. U 13 redu Jirečekova teksta (kod Šerovića, str. 325) nepročitana riječ »...ido« glasi *cernido*; poslije 33. reda (iza: *monago Daniel*) izostavljena su dva prečrtana retka iza kojih slijedi tekst: *che rebia canzar boni et la gliesia sopra dicta fin ala vita del dicto monago Daniel*; na str. 326, u 2. redu, između »caloiero« i »in lo dicto« izostalo je: *et monego*; a u 4. retku, poslije »dicto monasterio« izostaje: *cum li alteri caloieri liqual se trovara in lo monasterio*.

⁵ *Prednjegoševsko doba*, 503—4.

⁶ I. Stjepčević i R. Kovijanić, *Hranići Kosače u kotorskim spomenicima*, Istoriski časopis SAN, V (1955), 314—16.

quondam magnifici domini vaivode Sandalii, et a Radatio Marovich de Dračeviča, eius familiario) 397 dukata zlatnih u jednoj kesi da ih deponuje (in uno sachéto pro deposito et nomine depositi), po zahtjevu gospode Jelene. Luka se obavezao: da ove dukate vrati lično gospodi Jeleni, ili njenom punomoćniku, odnosno poslaniku (nuntio) koji vrati priznanicu (VI, 475).

Radac Marojević iz Dračevice, poslanik gospode Jelene, udove g. Sandalja, i njezin punomoćnik (Radacius Maroevich de Dračeviča, nuntius domine Helene, relicte quondam domini Sandalii, et eius procurator), što se vidi iz njenog pisma poslatog Luki Pautinovu, primio je, u ime iste gospode Jelene, svoje gospodarice (domine sue), 2. marta 1439, od Luke Pautinova 70 dukata, kao dobit za drugu godinu na 1.000 dukata, koji se nalaze kod Luke, prema ranijoj priznanici. Radac je dao potvrdu pred sudom, jemčeći svim dobrima gospode Jelene, sadašnjim i budućim (VI, 676).

Vukoslav Radičev Milojević iz Njeguša, poslanik uzvišene gospode Jelene, udove uzv. g. vojvode Sandalja, sa njenim pismom upućenim Luki Pautinovu (Vochoslavus Radichii Miloevich de Negusiis, nuntius Magnifice domine Helene, relicte quondam magnifici domini vaivode Sandali, cum suis literis presentatis ser Luce de Pautino), potvrdio je pred sudom, 9. decembra 1439, da je u ime Jelene i njenih nasljednika, garantujući njihovim dobrima, primio od Luke 70 dukata dobiti za treću godinu, na 1.000 dukata koje je Jelena uložila kod Luke na interes po 7 posto, prema postojećoj priznanici (VI, 853).

Prvu otplatu glavnice (1.000 dukata) u iznosu od 100 dukata primio je od Luke Pautinova, 6. marta 1441, Mladen (Miladin?) Đurđević, izaslanik uzvišene gospode Jelene, udove bosanskog vojvode Sandalja (Miladien Jurgevich, nuntius Magnifice domine Helene, relicte quondam magnifici domini Sandalii, vaivode Bosnie), na osnovu pisama koja je od Jelene donio kotorskom knezu (providuru) Petru Dalmario i Luki Pautinovu. — Drugu otplatu, od 250 dukata, primio je, 24. aprila 1441, Jelenin kancelar Dobrek (Dobrechus canzelarius). To je Dobrek Marinić. — Treću otplatu podigao je, 31. oktobra 1441, Ivaniš Mršić, »sluga gospode Jelene« (Ivanis Mersich, famulus domine Helene, relicte quondam magnifici domini Sandalii vaivode) u iznosu od 30 dukata, koje treba da poneše gospodi Despini, sestri gospode Jelene, nastanjenoj u Dubrovniku (portandis domine Despini, eius domine Helene sorori, stanti in Ragusio). Po red sudije, priznanicu je ovjerio auditor Marin Trifuna Mihailova Buća (VII, 291).

Po Tadiću, carica Olivera, udova sultana Bajazita (od 1403), boravila je u Dubrovniku pod imenom Despine, od početka januara do 19. juna 1441, kada su je Dubrovčani otpremili galijom u Budvu, odakle je 6. oktobra tražila od Dubrovčana da je prevezu jedrenjakom u Bar. Krajem novembra opet je u Dubrovniku. Tadić prepo-

stavlja da se Jelena u to vrijeme nalazila u Herceg-Novom.⁷ Pomenuti njezin povjerenik Mršić rodom je iz Herceg-Novog.

Ljerno Ostojin Piper (Liernus, filius Hostoe Piper), izaslanik Jelenin, podigao je, kao što smo vidjeli, 1. marta 1442, »u ime svoje gospodarice«, od Luke Pautinova 120 dukata, dalji dio novca od 1.000 dukata, koje je Jelena ranije dala Luki na dobit (VII, 376).

Odakle je bio Ljerno Ostojin nije označeno. Mi smo ga uvrstili u Ceklinjane, smatrajući da pripada porodici Pipera nastanjenoj u Dobrskom Selu.*

Luka Pautinov potvrdio je, 13. maja 1440, pred providurom Albanom Segredi i sudijama, Mihailom Pelegrinom, Bućom (Pavlovim) Bućom i Vasilijem Marinovim Bizanti, pred Stefanom Kalodurđem, slovenskim pisarom i tumačem i notarom Luksom, koji su zasjedali u Loži opštinske kancelarije, da je primio u depozit od Dobreka Marinića, komornika uzvišene gospode Jelene, udove uzvišenog gospodina Sandalja, bivšeg vojvode Bosne (in deposito et nomine depositi recepisse a Dobrecho Marinich, camerario magnifice domine Helene, relicte quondam magnifici domini Sandalii olim magnifici vaivode Bosine) ove popisane Jelenine stvari. To su: pojaz obložen crvenim velurom sa dve srebrne glave i perlama (unum cingulum copertum veluri rubei cum duobus capituli argenteis et residuo perlato), težak jednu funtu i 8 unci; svileni pojaz sa srebrom i pozlatom (unum cingulum sirici cum argento fonaleis argenti deaureatum), težak 2 funte i 2 asagije; plavi svileni pojaz sa pozlaćenim srebrom (unum cingulum sirici blavi cum argento deaureato), težak 2 funte i 5 i po unci; 2 kupe (pehara) od srebra sa pozlaćenim poklopциma (duas cupas argenteas cum copertis deauratis), težine 4 funte i 3 unče; 2 srebrna poslužavnika u pozlati (dues tacias argenteas deauratas), težine 3 funte i 2 asagije; srebrni ibrik (raminum unum argenteum), težak 1 funtu i 7 unci; srebrna kašika-zavatača (unum conclearium argenteum), težine 4 unče; 8 srebrnih tanjira (plathenas), težine 17 funti i 4 unče; haljina od crvenog velura s rukavima izvezena zlatom (unam vestam veluri rubei cum manicis rechamatis auro suffultam armelinis). Luka se obavezao da ove stvari čuva, ali na Jelenin rizik, i da ih povrati na zahtjev Jelene i njenih nasljednika, predati onome povjereniku njenom, koji donese ovu priznаницu o pohranjenim stvarima s pismom gospođe Jelene započaćeno njenim pečatom, ili s pismom njenih nasljednika. Priznаницu su ovjerili Bućo (Pavlov) Buća, sudija, i Nikola Marinov Bizanti, auditor (VI, 969).

Andrija Izat, zlatar (Andreas Isath, aurifex) dao je izjavu pred sudom, 18. maja 1441, da je od Dobreka (Marinića), kancelara njene uzvišenosti gospođe Jelene, udove uzvišenog g. Sandalja vojvode, primio lično (manualiter recepisse a Dobercho canzelario ma-

⁷ J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik, 1939, 118.

* U prvoj knjizi *Pomeni plemena* (strana 30) pogrešno je ostampano име ovoga Pipera (»Litin«, u registru »Latin«), treba: *Ljerno*.

gnifice domine Helene, uxoris quondam magnifici domini Sandali vaivode), 2 funte, 6 unči i 5 asagija finog srebra. Obavezao se da od toga srebra napravi za donesenu knjigu korice sa likom Spasitelja, prema slici na drugoj knjizi koja mu je pokazana kao model (fabricare copertam unius libri cum imagine Salvatoris ad formam ymaginis alterius libri sibi dati pro forma). Dobrek se obavezao da Izatu, kad bude gotov s radom, plati 8 perpera za svaku funtu izrađenog srebra. Andrija se obavezao da će rad svršiti za mjesec dana i predati mu predmet, izrađen od finog srebra u pozlati, s pristanakom na globu »6 za 5« (20 posto). Ugovor su potvrdili sudiјa Trifun Margocijev (Paskvalić, unuk od brata protovestijara Gruba) i auditor Marin Buća-Protovestijar (sin protovestijara Ivana Petra Nikolina). Na margini dokumenta zabilježio je notar Luksa, 9 jula 1441, da je Dobrek primio izrađeni predmet (laborerium suum) u prisustvu Luke Pautinova i Novaka zlatara (VII, 183).**

Iz drugih izvora saznajemo: da je Jelenin testamenat pisao u Goričanima (blizu Vranjine), 25. novembra 1442, njezin »duhovni nastavnik« Nikon Jerusalimac, rodom Grk, docnije proiguman manastira Vranjine, pisac jednog zbornika posvećenog Jeleni, možda jedne od onih knjiga koja se pominje u pomenutom kotorskem dokumentu. Jelena u testamentu pominje svoga kotorskog povjerenika i prijatelja mnogih Zećana Luku Pautinova, kao i novac koji se kod njega nalazi. Vidjeli smo: da je Jelena, odnosno njeni punomoćnici, od 1000 dukata uloženih kod Luke Pautinova iz tri puta primila ukupno 500 dukata, a da joj je ostalo kod njega još 500. Svojim testamentom »gospoda Jelena, dašti svetopočivšago gospodina kneza Lazara«, zavještala je vojvodi Stefanu (Vukčiću), mužu svoje unuke Jelene, kćeri Balše III (koji tada bježe zavladao Gornjom Zetom i Barom), dukata 500 koji se nalaze »u Lukši Palutinovljkja«, da se pokrije crkva koju je napravila za svoj grob, kao i novac koji je dala Lovru Žigoviću u Baru, 60 dukata; »tizi dukati da stoje u crkvi novoj u Gorici, što sam učinila u presvetoj Bogorodici svoj grob, i po meni da ima crkva dobit od tiej dukati«. Zahtijeva: da vojvoda Stefan potvrdi njenoj zadužbini na Gorici vinograde, njive i masline u Baru; a za ktitora i staratelja crkve poslije njene smrti odredila je svoju unuku »Jelenu vojvodinu« i njenog sina kneza Vladislava. Pored toga, Jelena je zavještala crkvi sv. Đordja »u Gorice« olovu za krov, koje je kupila za 60 dukata, i 30 dukata da se plate majstori. Jelenin testamenat donijeli su u Dubrovnik: »Nikandar starac jeruzalimski i Jovan kaluder i Dobreko Marenić«.⁸ Posljednji je Jelenin kancelar, koji se u kotorskim dokumentima pominje kao njezin izaslanik i povjerenik. — Jelena je htjela da 1435. godine po-

** O uglendom kotorskom zlataru Andriji Izatu (Šoću?) i njegovoj zlatarskoj školi, navodeći i ovaj njegov rad, pisali smo posebno u članku *Andrija Izat, kotorski zlatar XV vijeka*, Zbornik Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu, XII (1968), 67—75.

⁸ Lj. Stojanović, nav. d. I, 394.

digne pravoslavnu crkvu ispred dubrovačkih glavnih vrata i da u njoj bude sahranjena. No, iako je njenu molbu preporučio despot Durđ Branković, Dubrovčani joj nijesu dozvolili, bojeći se da će ih papa ekskomunicirati.

U teškim vremenima nesigurnosti i velike opasnosti od Turaka, Jelena je sklanjala svoje blago i u Dubrovniku. Godine 1423. dala je u ostavu 2.000 dukata, koje je donio »starac Dmitar i Radonja Pribik i Brajan dijak«, njen kancelar koji se pominje (1436) u kotorskom dokumentu. Godine 1429. pohranila je 1.000 dukata, koje je podigla 12. novembra 1436, i pohranila ih u Kotoru, 26. novembra. U Dubrovnik je došla lično i pohranila svoje dragocjenosti, nakite, srebro, zlato, biser i drago kamenje. »Pride k nam u Dubrovnik kaže se u pismu od 13. novembra 1436. — mnogo slavna i počtena plemenita gospoja Jelena, mnogo počtenoga i slavnoga gospodina Sandalja, velikoga vojvode rusaga bosanskoga, a kći mnogo slavnoga svetopočivšago kneza Lazara, gospodara Srbljem«.⁹ Na drugom mjestu možemo naći opise Ježenine nošnje i dragocjenih nakita.¹⁰

2. — NEPOZNATI BALŠIĆI

Za tri Balšića, iz vremena 1334—1432, koji se pominju u kotorskim arhivskim spisima ne možemo znati da li pripadaju rodu dinastije Balšić.

Brato je Balšin (Bractoe filius Balsce) javlja se, 23. oktobra 1334, kao svjedok Boljeslava Radoslavljeva, koji uzima od Ratka Dobrekova »na pašu po običaju zemlje« (ad pascendum secundum usum terre) 15 neostriženih ovaca i 6 koza (I—2, 136).

Bratoje Balšin javlja se u isto vrijeme kad se pominju »Balšini grebeni« iznad Njeguša. Mogao je biti brat Stracimira, Đurđa i Balše (II) koji se ističu 1360. godine. Neizvjesno je.

Nikola Balšić iz Dračevice (Nicolaus Balsich de Dračeviça) pominje se 26. septembra 1432. Nije isključeno da je on pripadao rodu zetskih Balšića, koji su vladali Dračevicom (primorskom oblašću između Konavala i Risna). Izvršioci testamenta Ljube Dimitrijeve Lampro, Luka Pautinov, Pribil Mažen, krojač, i Brajko Somljen, podnijeli su sudu, pomenutog dana, Ljubin testament, koji je pisao notar Lukša 19. septembra 1432. Između svojih dužnika Ljuba navodi: Nikolu Balšića iz Dračevice, koji joj je ostao dužan 1 perper, Brajka brata Đurilova iz Njeguša, koji je ostao dužan 4 perpera, 1 groš i 10 folara, i Miroslavu taštu Brajkovu, dužnu 8 perpera i 10 groša (V, 495—6).

Pomenuta Miroslava bila je žena Mikca Branojevića iz Njeguša, carinika Gojcina Duraševića-Crnojevića. Ovi dugovi, vjerovatno za robu, biće neizravnati iznosi pri obračunima.

⁹ Isti, 1, 388—93.

¹⁰ Jireček — Radonjić, II, 243—8.

Docnije se pominju »neki Balšići«, o kojima se ne može ništa znati. U popisu stvari Ivana Bakova, izvršenom 16. juna 1449, pominje se priznаница неких Balšića (*carta una contra certos Balsichi*), po kojoj su ostali dužni 10 perpera i 7 groša, koliko i neki Njeguši (X, 487).

3. — KALODURĐEVIĆI (ĐURAŠEVICI-CRNOJEVIĆI?)

U isto vrijeme kad se u kotorskim spomenicima pominje Balša (1335), po svoj prilici rodonačelnik Balšića; odnosno, kada se pominju Balšini grebeni iznad Njeguša, granica njegovog feudalnog područja (?), valjda njegovih katuna i ispaša, pominje se i katun Crnoja, možda rodonačelnika Crnojevića ili pretka rodonačelnikova; odnosno, pominje se katun (caton) Crnojeva sina Kalodurđa (1331), rodonačelnika Kalodurđevića.

Od Kalodurđa Crnojeva i njegovog katuna (ab illis de Cernoe nomine Calogureg et a suo catone) zatražili su Nikola Žanin i Toma Kozibrada od Stanca iz Dubrovnika (Nicola de Čanin de Ragusio et Toma Cosibrada de Stanče de Ragusio) neke svoje stvari koje su im bile nasilno oduzete. Pošto su im bile povraćene, oni su, 11. oktobra 1331, dali izjavu pred kotorskim sudom: da neće više ništa tražiti od pomenutog Kalodurđa i njegovog katuna (a predicto Calogureg et suo catone); u protivnom pristaju na globu od 1.000 perpera, i to: kralju 500 perpera (in pena solvendi domino Regi perperos quingentos), a Kalodurđu ostalo 500. Ispravu su ozvaničili Vasilije Salve, sudsija, i Matej Abrahe, auditor. — Poslije osam dana sličnu izjavu dao je Raden sin Prodaška iz Dubrovnika. Obavezao se da neće nikad više »dosadičati« Kalodurđu Crnojeviću (Calogurgio de Cernoye) za srebro koje je »izgubio« kad se vraćao iz Srbije (pro illo argento, quod perdidisti veniendo de Sclavonia) a koje je našao. U protivnom, obavezao se da plati globu od 2000 perpera, 1000 u korist kralja (domino Regi mille perperos), a 1000 u korist Kalodurđa (I, 213, 216).

Vlaju Kalodurđa iz Skadra (ser Vlai Calogeorgii de Scutaro) odredio je za svoga punomoćnika Gančolo Nikšin iz Kotora, 4. novembra 1443, da naplati od Petra Dobrićevića Peraštanina 23 perpera i 8 groša, ostatak od 25 perpera za prodanu svitu. Dobrićević se svakako nalazio u Skadru, jer je na početku dokumenta označeno (sa strane) da je punomoćje izdato za Skadar (*procura pro Scutari*). To se vidi i iz narednog dokumenta koji je skoro sasvim izbjedio, ali se može razabrati njegova sadržina. — Istoga dana, Dragoje (Drago) iz Kotora odredio je (Vlaju Kalodurđa) iz Skadra da od Petka Dobrićevića (u) Skadru naplati... (X, 327, 328).

Đurđe Kalodurđev iz Skadra (Georgius Calogeorgii de Scutaro) pominje se 1471. godine; odnosno, pominje se njegova majka Konteša, tada udova kotorskog vlastelina Ivana Draga, koja zajedno sa sinom Đurđem sklapa bračno-mirazni ugovor u ime Đurđeve kćeri, takođe Konteše, koja se udaje za Trifuna Lukina Bolicu,

kotorskog vlastelina. Godine 1505, Đurđ Kalodurđev pominje se kao pokojni; odnosno, pominje se njegova udova Nikoleta, a docnije i njegovi sinovi Ivan (Jovan) i Luka, koji vode spor s Bernardom Trifuna Bolice, svojim sestrićem, oko nasljeda mirazne imovine svoje sestre Konteše, odnosno imovine svoje babe Konteše.

Na traženje Nikolete udove gospodina Đurđa Kalodurđeva (dominae Nicoletae relictæ quondam ser Georgii Calogeorgii), providur i sudije su naredili Jovanu Miloradovu, opštinskog oglasivaču, da na javnim mjestima grada u tri uzastupne nedjelje oglasi: da Nikoleta, na osnovu presude o mirazu, izrečene 22. januara iste godine, potražuje 200 perpera od staratelja imovine Trifuna Lukina Bolice, i da se stavi zabrana na njegov vinograd i zemlju na Pinu, u prostoru od pet i po kvadrantola, koje su procijenili opštinski procjenitelji, Marko Drago i Bernard Buća. Isti dokumenat notar je još jednom unio u knjigu (XXIV, 239, 243).

Bernard Trifunov Bolica, nasljednik očevine, tužio je sudu, 5. maja 1508, Trifuna Petrova Bolicu i Franja Lukina Bolicu, svoga strica, staratelje i branioce imovine njegovog oca. U vezi s tim, providur Nikola Kopo, i sve tri sudije, Jakov Buća, Franjo Paskvalić i Nikola Drago, saslušali su, 29. maja, Bernardova advokata Franja Trifunova Grubonju, koji je podnio bračno-mirazni ugovor između Konteše kreći već pokojnog ser Đurđa Kalodurđeva iz Skadra (compromissum nuptiale inter dominam Contissam filiam quondam ser Georgii Calogeorgii de Scutaro) i sada pok. Trifuna Lukina Bolice, Bernardova oca, napisan italijanskim jezikom u Kotoru 14. decembra 1471. Pisao ga je sveštenik Trifun Duljić, u prisustvu arhiprezvitera Mihaila Vrakjena i sveštenika Trifuna Šata (Sathis). U tom ugovoru se kaže: Gospoda Konteša udova ser Ivana Draga i njezin sin ser Đurađ pok. ser Kalodurđa iz Skadra (Madona Contessa formuier de qu. ser Zugni de Dragonibus et suo fiol ser Zorzi qu. ser Calozorzi de Scutaro) sklapaju bračno-mirazni ugovor s Trifunom Lukinim Bolicom, koji stupa u zakoniti brak sa kćerom pomenutog Đurđa, koja se zove Konteša (con fiola del detto ser Zorzi per nome Contessa), kao i njezina pomenuta baba gospođa Konteša. Dali su joj u miraz: vinograd i zemlju u Tivtu, sa obavezom da gospođa Konteša, majka pomenutog Đurđa (con conditione che dicta madona Contessa, madre del dicto ser Zorzi), uživa prihode od tog vinograda i zemlje dok je živa, a isto tako i kuću u kojoj stanuje, koju daje u miraz svojoj unuci (XXV, 78).

Ivan i Luka sinovi pokojnog Đurđa Kalodurđeva (ser Johanes et ser Lucas, fratres, et filii quondam ser Georgii Calogeorgii) tužili su dužnika Dobrušku Lukina Bolicu, preko svoga advokata Franja Grubonje. Bili su pozvani na sud 17. novembra 1508. Sud je presudio da Bolica plati braći Kalodurđević 38 perpera, ostatak od 200 perpera miraza njihove majke (dotis matris), a da se stavi van snage presuda kojom je stavljena zabrana na posjed u Pinu (XXV, 139).

Poravnjanje između Ivana i Luke sinova Đurđa Kalodurđeva (inter ser Joannem et ser Lucam, fratres, et filios ser Georgii Calogiorpii) učinjeno je 20. februara 1514. Ticalo se podmire duga Nikoli Gančolu i sinovima Pavla Bolice. Pominje se njihov posjed u Tivtu (XXX, 153).

Poslije godine dana, 22. januara 1515, providur Francesko Gradenigo i dvojica sudija, Franjo Paskvalić i Vasilije Marinov Bizanti, u odsustvu trećeg sudije, sjedeći u Loži na obali, rješavali su tužbu Ivana pok. Đurđa Kalodurđeva (quondam Georgii Calogiorpii), kojeg je zastupao advokat Franjo Grubonja. Ivan je tražio naplatu duga od Nikole Markova Draga u iznosu od 80 perpera, i to: 20 perpera ostatka od 100 dukata duga, 30 perpera na ime svoje pokojne žene Franuše, kćeri Nikoline, i 30 perpera duga poslije Franušine smrti (XXX, 70).

Na zahtjev Rada Očinića, sudija Trifun Zagurović saslušao je, 4. septembra 1519, Ivana Kalodurđa (ser Joannem Calozorzi), koji je bio dužan dati Radu 34 aspre za Batrića Vladovića iz Crne Gore. U vezi s tim dugom, sud je bio stavio zabranu na Batrićeve stvari koje su se nalazile kod Rada, jer Batrić nije priznao dug. — Istoga dana, saslušan je svjedok Bogdan Radovanović, iz Njeguša, prizvan od strane Ivana Kalodurđa. Izjavio je pod zakletvom: da se dobro sjeća kako je Ivan Kalodurđe, prije godine i po dana, dao Batriću Vladoviću iz Crne Gore (Batrichio Vlagevich de Montenegro) na vresiju četiri stara prosa, koje je uzeo iz radnje Trifuna Ptkiovića, po cijeni 8,50 aspra star, ali se nije mogao sjetiti za koji mu je račun to dao. — Sjutradan, sud je saslušao Rada Očinića, koji je tražio da se o ovome obavijesti Batrić, kako ne bi bio od njega uzne-mirivan (XXX, 262).

Majstor Franja Nikolin Nobrin, obućar, obavezao se 18. aprila 1537, da plati Luki Kalodurđu (ser Luce Calozorzi), prisutnom, 47 perpera za 6 volujskih koža (pro pellibus seu coriis sex bovinis), koje je kupio (XLV, 313).

Vićentije Tomin Pelegrina, kotorski vlastelin, obavezao se pred sudom, 11. februara 1540, da Ivanu Kalodurđu, koji istupa u ime svoje i svoga brata Luke (ser Joanni Calogeorgio intervenienti suo et nomine ser Luce fratri sui), kao nasljednicima pok. Marije kćeri Pavla Bolice i nasljednicima njene sestre Dekuše, pok. žene Vićentijeve, plati tri četvrtine Dekušina miraza, u iznosu 975 perpera, pošto su braća Kalodurđevići ustupili Nikoli Pelegrinu 150 perpera od ukupnog iznosa 1125 perpera poimenutog miraza. Osim toga, Vićentije se obavezao da braći Kalodurđević, kao svojim kreditorima, plati 675 perpera (XLVI, 630).

Providur Matije Bembo i sudije zasjedali su u kancelariji O-pštine, 4. maja 1540, radi oslobođenja od javne prodaje vinograda na Pinu, odnosno u Korvešima, koji posjeduju Ivan i Luka sinovi »svijetlog gospodina« pok. Đurđa Kalodurđeva (ser Joannes et ser Lucas filii quondam spectabilis domini Georgii Calogeorgii). Vino-

grad je bio procijenjen 525 perpera. Sud je oslobođio braću Kalodurđević plaćanja pomenutih 525 perpera i prodaje vinograda na javnoj prodaji (XLVI, 247).

Luka Kalodurđe (ser Luchas Calogiorius) obavezao se, 24. jula 1540, da plati Gavrilu Bolici 78 perpera i 10 groša, ostatak duga po priznanci koju je pisao Trifun Lukin Buća 25. aprila 1540. (XLVI, 692).

Na traženje Ivana Kalodurđa (ad insatntiam ser Joannis Callozorzi), sud je presudio, 8. jula 1544, da Vićentije Pelegrina plati Ivanu, prema priznanci od 11. februara 1540, perpera 200, odmah poslije smrti Vićentija Bolice. Za taj dug, do isplate, Pelegrina je Ivanu založio zemlju u Tivtu, zvanu Teraca (XLVIII, 433).

Ivan Đurđev Kalodurđe, građanin i stanovnik Kotora (dominus Joannes Calogiorgi, quondam domini Georgii, civis et habitator Cathari), prodao je, 14. oktobra 1551, za 200 perpera, Kamilu Dragu (pjesniku), prisutnom, 12 perpera godišnjeg zakupa (de livello), založenih Kamili, koje prima za svoj posjed na području Kotora, u predjelu Pina, čiji su pomedashi: Trifun Ilin Drago, Bućo Buća i Gavrilo Bolica. Poslije šest godina, 24. novembra 1557, Ivan Kalodurđe (»dominus Callogiorgius«!) povratio je od kupca 12 perpera koje mu je prodao 1551. Zbog toga, Ivan Franjov Bolica, zakupac ovoga livela, primio je od Ivana Kalodurđa 232 perpera za dug (LII, 1068).

Ivan Kalodurđe (Calogiorpii) i Gavrilo Bolica bili su pozvani u sud novembra 1551, radi rješavanja nekog njihovog spora. — Ivan Kalodurđe (ser Joannes Callozorzi) ostao je, 18. jula 1552, dužan 100 perpera Kamili Dragu, i obavezao se da će ga podmiriti. — Ivan Kalodurđe (Callogeorgius) primio je, 20. marta 1553, od Trifuna Mihailova Pelegrina 100 perpera, koje mu je bio obavezan dati poslije smrti Vićentija Bolice. — Istoga dana, Ivan Kalodurđe je dao u zakup Trifunu Pelergini šest i po kvadranjola zemlje, u Korvešima, neobradene i pod vinogradom, na mjestu zvanom Teraca, da mu plaća godišnje 5 perpera. — Poslije devet dana, Ivan Kalodurđe prodao je zavazda za 87 perpera Franju Pelegrini, arhiprezviteru, 5 perpera godišnjeg zakupa koje mu plaća Đuro Beloš iz Perasta, a koje mu je ustupio Trifun Pelegrina, brat kupca. To se plaća za šest i po kvadranjola zemlje na Teraci, koje je Ivan dao Trifunu Pelegrini u zakup. Pošto je oglasivač oglasio ovu prodaju u tri uzastopne nedelje tokom aprila, sud je prodaju odobrio u maju 1553. — Ivan Kalodurđe prodao je zavazda, za 100 perpera, 12. juna 1553, Ivanu Franjovu Bolici 6 perpera godišnjeg zakupa koje prima za svoj posjed u Pinu, čiji su pomedashi: Trifun Ilin Drago, Bućo Mihailov Buća i Grubac Bolica (LII, 390; LIII, 76, 163, 163, 893, 925).

Ivan Kalodurđe (dominus Joannes Calogeorgius), stanovnik Kotora, prodao je, 4. novembra 1557, majstoru Dabu, kožaru, i njegovom sinu Nikoli za 600 perpera kotorskih svoju zidanu kuću na dva sprata pokrivenu ciglom, sa podrumom (unam domum de muro

et cupis copertam in duobus solariis cum fundamentis), koja se ná-lazila u Kotoru, u predjelu crkve sv. Marije na rijeci, između kuće Antonija Kočanića, kućom Braja iz Ljute, ulice i kuće kupca. Ugovor je potvrdio doktor Pavle Bizanti, sudija, docnije biskup (LV, 371).

Ivan Kalodurđe, pok. Kalodurđa! (dominus Joannes Callogeorgius quondam domini Callogeorgii!), u ime svoje i svojih nasljednika, prodao je zavazda, godine 1561, za 100 perpera kotorskih Bernardu Vićentijevu Paskvaliću 6 perpera zakupa koje prima sva-ke godine 8. maja za zemlju u Korvešima, čiji su pomeđaši sinovi Ilije Draga i Gavrilo Bolica (LVI, 472),

Ivan Kalodurđe nije preživio 1565. godinu. Izvršilac njegova testamenta (testamenti quondam domini Joannis Chalobiorgii), Jeronim Mekša, zatražio je od suda, 16. februara 1565, neke naplate od Ivanovih dužnika. — Uprava grada (Regimen), zasjedavajući iz-van gradskih vrata na obali mora, donijela je odluku: da Jeronim Bolica, drugi izvršilac testamenta Ivana Kalodurđa, plati od Ivanović dobara 3 perpera procenta za sve legate, koje mu je Ivan zavještalo (LVII, 321 b; LVIII, 992).

U Malonšćima, prastarom ilirskom naselju u blizini staroga grada Duklje, gdje su se prvi slovenski doseljenici, Lužani, miješali sa poromanjenim ilirskim starosjediocima plemena Malenze,¹¹ nalazi se naselje koje se (početkom XVI vijeka) naziva Kalodurđevići.¹² Ime naselja došlo je svakako po istoimenom bratstvu, prozvanom tako po nekom svom pretku Kalodurđu. Kao što smo ranije vidjeli, prezime Kalodurđević javlja se u kotorskim spomenicima XV vijeka na širem području Malonšća, a jedan Kalodurđe iz Crne Gore (Cer-nagora) 1458. godine, za četiri pokoljenja poslije Kalodurđa Crnojeva iz Zete, za kojega se takođe ne zna iz kojega je kraja.¹³ Jedan Kalodurđe (Kalogeorg) javlja se u Dečanskoj povelji (1330), u isto vrijeme kad i Kalodurđe Crnojev (1331). Dakle ime nije rijetko. Sa-stavljen je od grčkog »kalos« (dobro) i Georg. Po narodnom pre-danju i proučavanjima, u staroj Duklji i njenoj okolini, kao što su Malonšići, bilo je i naseljenih Grka, pored Rimljana, koji su izvršili romanizaciju ilirskih starosjedilaca.¹⁴ Pored svega, ne može se znati gdje je koljevka vlastelinskog bratstva Kalodurđevića, odnosno koljevka Kalodurđa Crnojeva; može se samo pretpostavljati da je za-jednička s Crnojevićima.

Kalodurđe Crnojev javlja se u početku vladavine mladoga Dušana, u vrijeme Đuraša Ilića, pretka Crnojevića, čelnika kralja Dečanskog i »viteza u cara Stjepana«, kako piše na njegovo nad-

¹¹ Šobajić, *Bjelopavlići*, 205—7; Čubrilović, *Malonšići*.

¹² Durđev, *Defteri*, 358, 383.

¹³ Kovijanić, *Pomeni plemena*, I, 23, 129, 132—5, 138—9, 234—8.

¹⁴ Šobajić, 200; *Istorija Crne Gore*, I, 139, 307.

grobnoj ploči na Prevlaci.¹⁵ Ime Kalodurđa Crnojeva, a možda i neke druge činjenice, dalo je povoda Vladimиру Čoroviću da govori o krvnom srodstvu Crnojevića-Đuraševića i Kalodurđevića. »Prvi po men ove znatne zetske porodice — kaže on za Crnojeviće — datira iz 1331. Već krajem toga veka, javlja se Radič Crnojević kao takmac Balšića, vladajuće kuće u Zeti. Plemenski oni se zovu još i Đuraševići, Gojčinovići i Kalodurđevići, ali od sredine XV veka preo vlađuje ime Crnojevići«.¹⁶ Ipak, to se ne može pouzdano tvrditi. Kotorski izvori ne pružaju dovoljno podataka da se to pitanje rasvijetli. Radič Crnojević nije mogao biti sin ovog Crnoja, brat Kalodurđa. Ako su Crnojevići-Đuraševići i Kalodurđevići zaista jedan rod, onda su Đuraš Ilić i Kalodurđe Crnojev mogli biti bratucedi, unuci stafilca Đuraša Vranjčića, pretpostavljajući da je Đuraš Ilić imao sina Crnoja, koji je dobio ime strica, kao što se običavalo, a taj Crnoje, rodonačelnik Crnojevića, Radiča, Đuraša i Dobrivoja, kao što smo to već ranije iznijeli govoreći o Crnojevićima.¹⁷

Jedno je jasno, Kalodurđe Crnojev (1331) pripadao je zetskoj vlasteli, bilo kojeg reda. I Đurađ Kalodurđev iz Skadra, koji se javlja u kotorskim spomenicima (1471) bio je vlastelin. Njegova kći udaje se za vlastelina Draga, koji je pripadao jednoj od tri najistaknutije kotorske porodice. Latinski notar tituliše Đurđa stalno kao vlastelina, sa »ser«, a na jednom mjestu sa »svijetli gospodin« (spectabilis dominus). Tako tituliše i njegovog pokojnog oca, Kalodurđa, koji je mogao biti unuk Kalodurđa Crnojeva (u to vrijeme sinu se obično davalо ime djeda ili strica).

Đurađ Kalodurđev nije mogao biti rodom iz Skadra. Njegov otac mogao se, kao vlastelin, doseliti tamo za mletačke vladavine Skadrom (1423—79). Povlačenje Mlečana iz Skadra prouzrokovalo je vjerovatno i povlačenje porodice Đurđa Kalodurđeva iz Skadra u Kotor, iz opasnosti od Turaka. Sinovi Đurđa Kalodurđa, Luka i Ivan (ili Jovan), nastanjeni stalno u Kotoru, tretiraju se i titulišu kao vlastela; orodavaju se s vlastelom. I Crnojevići su se orodavali s kotorskom vlastelom; sestra i dvije kćeri Ivana Crnojevića bile su udate u Kotoru, gdje je Ivan imao i svoj dvor. Srodstvo s Crnojevićima moglo je da povuče u Kotor i Kalodurđeviće.

Iz drugih izvora saznajemo: da se vlastelin Kalodurđe Đurašević i sinovi mu, Dabiživ i Đurađ, javljaju u dolini Crmnice 1454. godine.¹⁸ Nije isključeno, da je ovo pomenuti Kalodurđe iz Skadra i njegov sin Đurađ Kalodurđev (pok. 1504), koji se, sa svojom majkom, udovom Kontešom, pominje u kotorskim spomenicima 1471, prilikom udaje njegove kćeri (Konteše mlađe). Poslije pada Meduna (1457), u vrijeme dubljeg prodora Turaka u Zetu, ovi Kalodurđeviće su, vrlo vjerovatno, prešli iz Crmnice (koja je tada bila pod ok-

¹⁵ Pomeni plemena, I, 128—31.

¹⁶ V. Čorović, Crnojevići, Enciklopedija SHS.

¹⁷ Pomeni plemena, I, 128—49.

¹⁸ Jireček — Radonjić, I, 399 (Monumenta Serbica, 404).

riljem Mletačke Republike) u Skadar, koji su držali Mlečani. Razumije se, i ovo je pretpostavka.

Pisanju Balšine povelje u Brčelima 1420. godine prisustvovao je i »Alekса Iresii Kalogurčević«, svakako vlastelin.¹⁹ Smatramo da je ime njegovog oca (Iresii!) pogrešno prepisano, pročitano ili štampano, i treba da glasi: *Jurasii* (Đurašev). U to vrijeme, 1403—31, često se javljaju kao vlastela Zete (barones Zente) Alekса (Lješ) Đurašević i njegov brat Đurađ (Đuraš) Đurašević, o kojima je bilo takođe govora ranije, kao o Crnojevićima-Đuraševićima.²⁰

Pored drugih činjenica i okolnosti, i ova imena: Crnoje, Đuraš, Đurađ, Alekса (Lješ) jačaju pretpostavku, da su dvije zetske vlastelinske porodice Crnojevići-Đuraševići i Kalodurđevići od jednoga pretka, kao što je smatrao Čorović. Našu pretpostavku smo iznijeli u genealogiji Crnojevića-Đuraševića.²¹ Tamo je rečeno uglavnom ovako. Ako su Crnojevići i Kalodurđevići jedan rod, onda su Đuraš Ilić (1326) i Kalodurđe Crnojev (1331) mogli biti unuci Đuraša Vranjčića (oko 1270), da je prvi imao sina Crnoja (otac Radića), a drugi sina Đuraša, čiji je sin Kalodurđe Đurašević (1454), stric Đuraša (Đurđa) i Alekse (Lješa) Đuraševića-Crnojevića.

Mnogobrojne arhivske pomene o Kalodurđevićima iz Paštrovića u XV i XVI vijeku nijesmo navodili; nijesmo ih ni ispisivali. Njihovo porijeklo proučavao je Jovan Vukmanović. »Po svoj prilici — kaže on — predak Kalodurđevića se doselio iz Donje Zete ili susjednih oblasti... U XV vijeku prezime Kalodurđević, kao i Bečić, javlja se u Skadarskom okrugu. U novembru 1447. mletačko vijeće dalo je Vladu Kalodurđeviću u pronju selo Obliće kod Skadra... Na putu koji je vodio preko Skadra za Zetsko Primorje ovaj rod se mogao neko vrijeme zadržati u skadarskom kraju«.²²

Ovaj Vlado (Vladislav, Vlajo) Kalodurđević biće onaj Vlajo Kalodurđević iz Skadra, koji se, kao što smo vidjeli, javlja u kotorским izvorima 1443. godine. Smatramo da je on u srodstvu s pomenutim Đurđem Kalodurđevićem iz Skadra, čija se porodica, majka, dva sina i kći, preselila u Kotor. Da li su oni bili u srodstvu s Kalodurđevićima u Paštrovićima ne može se znati. Među Paštrovićima koji se pominju u Balšinoj povelji manastiru Praskvici (1413) pominje se i neki »Kalogurgevik i sin mu Novak«.²³ Jedan Novak sin Kalodurđa iz Crne Gore pominju se u kotorskim spisima 1458. Četrdeset godina docnije (1498) javlja se Stjepan Kalodurđević iz Đeđeza, u Komanim.²⁴ Srodničke veze između njih ne mogu se uhva-

¹⁹ Novaković, 583.

²⁰ Pomeni plemena, I, 139—40, 149.

²¹ Isto, 149.

²² J. Vukmanović, Paštrovići, Cetinje, 1960, 81—2.

²³ Serović, nav. 325—6.

²⁴ Pomeni plemena, I, 134—5.

titi. »U paštrovskim ispravama — kaže Vukmanović — Kalodurđevići se srijetaju na početku XV vijeka kao potpisnici ugovora (1403), što znači da su od ranije bili u Paštrovićima«. On smatra: da »plemeni ogranač Crnojevića«, koji se, po Coroviću, »zvao Kalodurđević nije u srodstvu sa ovim plemenom«.²⁵

4. — ZETSKI VOJVODA ALTO MAN

Namjesnik despota Đurđa Brankovića u Zeti bio je vojvoda Altoman. Po Jirečku, njegova stolica bila je u Baru (1426—37), a u Podgorici od 1445—52. Po kotorskim spomenicima dalo bi se zaključiti: da je njegovo sjedište u Podgorici od 1435; možda povremeno i u jednom i drugom mjestu do 1442, kad je Stefan Vukčić zavladao Barom. On je stolovao i u Drivastu. To se vidi iz pisma pape Evgenija IV, upućenog 1437. »plemenitom mužu Altomanu, namjesniku i kapetanu u gradovima Baru i Drivastu (nobili viro Altomanno, vicedomino et capitaneo in civitatibus Antibariensi et Drivastensi).¹ Tvrdi grad Medun, čiji je zapovjednik bio despotov vojvoda Miloš Belmužević, stajao je pod upravom namjesnika Altomana od 1445, kada je vojvoda Stevan Vukčić predao despotu Gornju Zetu, kojom je bio zavladao. Altomanova vlast prostirala se i na oblast Pipera i Vasojevića.² Pored kotorskih, pominju ga dubrovački i mletački izvori. Nastojao je da od Mletačke Republike povrati despotovini trgnute primorske krajeve. Godine 1448. upao je s vojskom u Grbalj i ugrozio mletačku vlast u Kotoru. Uz njega su pristali Crnojevići, Paštrovići, Grbljani sa primorskim selima. Mlečani su zapamtili i njegovu pirmorskiju ofanzivu 1452. Te godine pobijeden je od Stevana Crnojevića.³ Slava vojvode Altomana bila je pomračena. Njegovo porijeklo nije utvrđeno. Jireček kaže za njega: da je »po imenu srodnik velikog župana Altomana, sina Vojinova, oca župana Nikole Altomanovića. Ivaniš Altomanović bio je sestrić kneza Lazara«. Vojvoda Marko Altomanović, sin zetskog namjesnika, pominje se 1458, u cirilskoj povelji kralja Stevana Tomaša (vojvoda Marko Aottomanovik). Ubili su ga Turci u Vučitrnu 1462.⁴

U Kotorskem arhivu ima svega nekoliko dokumenata koji govore o vojvodi Altomanu. U jednom je nazvan despotov vojvoda Albanije, u drugom Zete, u trećem Bosne.*

²⁵ Vukmanović, 81.

¹ Jireček — Radonjić, II, 385.

² Isti, I, 349, 370; II, 322, 326.

³ Isti, 371, 429; II, 386; A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom Republikom*, Zagreb, 1934, 34—6, 39; Ljubić, *Listine*, X, 150.

⁴ Jireček — Radonjić, I, 407; II, 25, 385—6.

* Ti podaci izneseni su u članku I. Stjepčevića i R. Kovijanića, *Neki podaci o zetskom vojvodi Altomanu*, *Istor. zapisi* IX (1953), 231—3.

U ime grada Kotora, na traženje providura Nikole Pizani, dva vrlo uglenda kotorska građanina, Dragoje Lukin (Drago) i Luka Pautinov, obavezali su se, 3. juna 1431, da će gospodinu Altomanu, despotovom vojvodi u Albaniji (domino Altomano, vaivode Albanie pro domino despoto), biti isplaćene dvije lađe soli zaplijenjene Budvanima kao »kontraband«, ili će mu, po odbitku troškova, biti povraćena so, ukoliko dužd dozvoli da u tvrđavi Budve bude magazin soli i da se tamo može prodavati. Altoman se obavezao da će Kotoranima biti povraćeno sve što su im Budvani oduzeli. Akt je potvrdio kotorski redovni sudija Ivan Marinov Buća, u prisustvu »plemenitih muževa« Tujka Zaulovića i Stjepka Sikovića iz Bara, po svoj prilici izaslanikâ vojvode Altomana (V, 183).

U jednom kotorskem dokumentu od 2. januara 1434, pominju se despotov namjesnik vojvoda Altoman i despotov kancelar Nikola Arhilupis, Kotoranin. Kotorski knez Antonio Ka de Pesaro, u prisustvu Matije Bizanti, sudsije, Vasilija Marinova Bizanti, Luke Pautinova i notara Lukse, koji su zasjedavali pred gradskim vratima na obali, saopštio je Mihailu cariniku Đurda i Alekse Đuraševića: da je njegovim gospodarima poznato, preko proglaša objavljenog u Kotoru i pisama koje im je uputio, da su sa područja Mletačke Republike protjerani, »kao odmetnici i izdajnici«, Vukota Dragalinović, Radič Popović i Radič Uglješić i njihovi sinovi, svi iz Grblja, i da će »ako se pojave na teritoriji rečenog presvijetlog mletačkog duždevog gospodstva biti obješeni«. No, iako je »od strane odličnih ljudi: gospodina vojvode Altomana, g. Nikole Vitomira i kancelara Nikše, poslanikâ (predstavnikâ) presvijetlog gospodina despota« (per spectabiles viros dominum vaivodam Altomanum et dominum Nicolaum Vitomir ac Nixam cancellarium et ambasiatores Illustrissimi domini despoti), upućen proglaš da ovi ljudi »ne smiju boraviti u mjestima i pokrajnjima presvijetlog gospodina despota i to pod prijetnjom kazne vađenja očiju«, što se odnosi i na one koji bi ih primili i pomogli, oni su se, ipak, nalazili na teritoriji Đuraševića, što je potvrdio i sami carinik Mihailo. Kotorski knez (providur) izrazio je veliko čuđenje, kako Đuraševići, kao despotovi podanici, mogu da drže na svom području pomenute Grbijane, jer »to čine protivno željama g. despota i protiv odredaba mirovnog ugovora, kojima je određeno da se odmetnici i izdajnici ekstradiraju«. Providur je, preko Mihaila, poručio Đuraševićima, da mu »pridržavajući se striktno mirovnih odredaba, predaju vezane rečene izdajnike«. U protivnom, on će biti prinuđen da o tome obavijesti despota (PU, CCIII, list 51—2).**

** Ovaj dokumenat obradio je i preveo Slavko Mijušković, direktor Kotorskog arhiva, u svom članku *Jedna poruka kotorskog kneza vazalima srpskog despota u Zeti 1434 godine*, (Istor. zapisi, XVI (1959), 163—7. Ukazao je na događaje koji su prethodili i naveo odredbu mirovnog ugovora sklopljenog u Vučitrnu, u dvoruču Đurda Brankovića, 22. aprila 1426, između Srpske Despotovine i Mletačke Republike. Dokumenat se čuva u posebnoj knjizi o privilegijama XV—XVIII vijeka, koja je zaređena među Političko-upravne spise (PU).

O slučaju Radoslava iz Podgorice koji je služio u Kotoru kod Marka Brajkova iznijeli smo podatke ranije (v. *Podgorica*). Za taj slučaj zainteresovao se i vojvoda Altoman. Rasprava se vodila pred kotorskim sudom 17. maja 1435. Radoslavljevi roditelji, Petko Adram i žena mu Miroslava došli su na raspravu s pismom vojvode Altomana (cum litteris vaivode Altomani) upućenim kotorskom providuru (XIV, 328; VI, 282—3).

Marko Brajkov odredio je, 26. jula 1436, Radmana Bajgora iz Kotora da izade »pred uzvišenog muža« Altomana, vojvodu u Zeti, namjesnika »presvjetlog gospodina« despota Raške (coram magnifico viro domino Altomano, vaivode in Genta pro Illustrissimo domino despoto Rassie), i da uredi neke njegove poslove. Nosio je poruku kotorskog providura Laurencija Vikturi, koji je bio voljan poslati svoga naročitog izaslanika radi dottičnog posla, samo ako bude to zahtjevalo vojvoda Altoman (VI, 1).

Laurencije Vikturi, bivši kotorski providur, opunomočio je, 13. septembra 1437, Luku Pautinova i svoga glavnog poslovođu Ivana Kopu, da traže od gospodina Altomana, vojvode Bosne (a domino Altomano, vaivoda Bosine) sav naznačeni novac i stvari, koje je njegovom pomenutom poslovodi Ivanu ukrao u Skadru neki Sloven ili Arbanas (denarii et rerum furatarum in Scutaro dicto Johanni, factori suo per quendam Sclavum seu Albanensem), koji je bio pao u ruke Altomana i bio pušten (VI, 319, odnosno, 330).

5. — NIKOLA ARHILUPIS

Pored despotovog vojvode Altomana, dajemo ovdje i despotovog kancelara, koji se, kao što smo vidjeli, pominje u jednom kotorskom dokumentu zajedno sa zetskim vojvodom. To je Nikola Arhilupis, iz Kotora. O njemu se već znalo iz mletačkih izvora. Djelovao je na području Zete; zato ga i unosimo ovdje (s malo opravdanja). Bio je latinski notar, zatim kancelar srpskih despota (1423—40), Stevana Lazarevića i Đurđa Brankovića (Nicolaus de Archiluppis, imperiali auctoritate iudex ordinarius et publicus notarius... cancellarius illustrissimi domini despoti Rassie). Učestvovao je u sklapanju mira između despota i Mletaka 1423, u pregovorima u Kotoru i sklapanju mira u Smederevu 1435. Kao izaslanik despota Đurđa išao je u Veneciju 1440. godine.¹

Nikola (Nikša) Arhilupis bio je svakako grčkog porijekla, nastanjen u Kotoru, kao što su, u doba Dečanskog i Dušana, bili nastanjeni i grčki slikari, Nikola, Grk, Manojlo i Srđ, a u vrijeme cara Uroša Đorđe Grk.

¹ Jireček — Radonjić, I, 425; II, 363, 386; Ljubić, Listine, 13, 80—7, 120.

U Kotorskom arhivu malo je podataka o Arhilupisu. Po tim podacima, umro je u Baru 1445.*

Nikola Arhilupis iz Kotor, kancelar presvjetlog gospodina despota Raške (dominus Nicolaus Achiluppis de Catharo, canzelarius Illustrissimi domini despoti Rassie) potvrdio je pred sudom u Kotoru, 18. juna 1439, da je izravnao sve svoje račune sa Pirkom (Petrom) Ostojicom i Markom Brajkovim po svim priznanicama o međusobnim potraživanjima (VI, 749).

Iz dokumenta od 29. decembra 1440. vidi se: da je Arhilupis bio u Baru 1437. godine. Tada je sklopljen bračno-mirazni ugovor između Martolice Mihailova Buća iz Kotor i Mare, kćeri pok. Nikša Tiptikova iz Bara, pred sveštenikom Sergijem i gospodinom Nikolom, kancelarom presvjetlog gospodina despota Raške (et miser Nicolo canzelliere de lo Illustrissimo principo signor despot de Rasia). Još su bili prisutni, Laurencije Mihaila Trifunova Buća, iz Kotor, Luka Galebo iz Bara i Todor Mihailov Baska iz Kotor. Od strane vjerenice Mare, u ime njenog pok. oca, prisutan je bio Marko Boris, a od strane vjerenika Martolice, u ime njegovog oca Mihaila Buća, sina Trifuna Mihailova (protovestijara), bio je prisutan brat vjerenika Martolice, pomenuti Laurencije Buća, koji su u ime vjerenika sklopili ovaj ugovor o mirazu. Marija je dobila: zidanu kuću na dva sprata, pokrivenu »skandolom« (scandoli); jedan vinograd sa svim maslinama koje mu pripadaju; drugi vinograd u Žurnjevcu (Xurgneveç) sa maslinama; treći vinograd s maslinama u Šmiljcama (Spilice); vrt u Cesarinu (Cesarino) koji je bio Ivana Menčeva (Mençe); vrt u Špenošima (Spenose) sa zemljom; vrt (zagradu) i zemlju u Držaku (Darxacho), zagradu na Mramoru (in Mramor); livadu u Dobroj vodi (Dobravoda); zemlju u Plamni (Plamna); zemlju u Lisnju (Lisigno), zvanu Strane; livadu u Glačul-dolu (Glaçuldo); polje sv. Ivan i polje Pjasti (Piasti); dvije livade u Lančuolu (Lançuoł); vrt sa klanicom; dvanaesti dio (udio) mlinu Luke Žanjula, kao i mlinu Marina Stanjova. U novcu je dobila 800 perpera, koje je Martolica primio, kao i mnoge stvari pokućstva, procijenjene na 100 perpera. Dukat je važio 4 perpera. O mirazu su važili propisi Kotorskog statuta (VI, 867).

Iz javne isprave od 23. decembra 1445, navedenoj u sudsko-notarskom dokumentu od 22. februara 1446, doznajemo: da je Nikša Arhelupis, bivši sekretar srpskog despota (per ser Nixam de Archilupis, olim canzellarium Illustrissimi domini despoti Rasie), zavještao svojim testamentom 20 zlatnih dukata kolegijalnoj crkvi sv. Marije u Kotoru, da se za njih nabavi crkvena odežda, stihar (pro facienda una planeta). Martolica Mihailov Buća (vjerovatno jedan od staratelja imovine pomenute crkve) išao je u Bar da primi ovo zavještanje. Izvršioc testamenta pok. Nikole Arhilupisa nijesu htjeli

* V. članak R. Kovijanić, *Dva podatka o Nikoli Arhilupisu*, Istor. zapisi XI (1955), 346—7.

da mu isplate zavještanih 20 dukata, nego su se obavezali da sami nabave stihar u Veneciji, što se vidi iz javne isprave koju je napisao Marni Katić, barski notar. Zato se Martolica Buća obavezao pred sudom u Kotoru (22. II 1446) kotorskem vikaru i sveštenicima kolegijalne crkve sv. Marije: da će iz svojih sredstava dati 20 dukata ako izvršioci Arhilupisova testamenta ne predaju stihar u vrijednosti zavještanog iznosa do kraja jula 1446 (IX, 649).

Osim ovih dokumenata, srpski despot (Đurađ Branković) pominje se i u ovom dokumentu. Miladjen, sluga Nikše Rendića (na drugom mjestu Radića), upravitelja solane presvjetelog gospodina despota (Miladien famulus Nixe Rendich, magistri salinarii Illustrissimi domini despoti), dugovao je Stefanu Kalodurđu, slovenskom pisaru (Stephano Caloiurgii canzelario sclavo) 7 perpera i 6 groša Balšinih (de Balsa) za najam njegovog malog jedrenjaka, tipa copol (zopoli), unajmljenog do 1. oktobra. Kako nije vratio jedrenjak, obavezao se ponovo, 2. oktobra 1436, da će podmiriti dug, a za svaki dan preko određenog roka da plati vlasniku za upotrebu jedrenjaka po jedan i po groš Balšin dnevno (VI, 24).

Tada se računalo: 8 kotorskih perpera za 9 perpera Balšinih (1 perper imao je 12 groša).

6. — BRATOSLAV-BEG

Zna se: da je Ivan Crnojević poznat pod imenom »Ivan-beg«. Prije njega, u Zeti se javlja titula bega još 1439. Turci su te godine pokorili srpsku despotovinu; despot Đurađ izbjegao je preko Ugarske u Dubrovnik, zatim u Zetu. Izgleda, na mjesto vlasti despotovog namjesnika vojvode Altomana uspostavljena je privremena vlast bega. Da li je ovaj zetski beg samozvanač, ili postavljen od naroda ili Turaka, to je pitanje. Ne zna se da li je i imao neku vlast, i kakva je ona bila. Ako je imao neku veću vlast, to je bilo kratko vrijeme, prije nego je uspostavio svoju vlast Stjepan Vukčić, odnosno obnovio svoju vlast u Zeti despot Đurađ.

Bratoslav-beg iz Zete (Brathoslavus bei de Genta) odredio je Ostoju Dobrinova (Hostoiam Dobrini) za svoga punomoćnika, 29. maja 1439, da od Radmana Radosaljića iz Kotora uzme 9 lakata svite koju mu je dužan, ili da naplati novac u vrijednosti te svite. Punomoćje je ovjerio kotorski sudija Drago Lukin Drago i auditor Ivan Mekša. Prema tome, izgleda da je Bratoslav dolazio u Kotor (VI, 733).

7. — RAZNI ZEĆANI (CRNOGORCI)

(XIV VIJEK). Don Miokov iz Zete (Jon filius de Mioco de Genta) zadužio se, 21. decembra 1332, kod Marina Filipova iz Kotora 21,50 perper, s obavezom da ga podmiri o Gospodinu dne (I—2, 46).

Miloša Burina iz Zete, nastanjenog u Budvi (Miloxium Burina de Zenta, habitantem in Budua), saslušao je, 6. februara 1396, Damjan Bolica, knez samostalnog grada Kotora. Miloš je, kao što smo ranije vidjeli, poslije sklopljenog mira s Radičem Crnojevićem, nasilno odveo konja jednog Kotoranina koji se nalazio na njegovom grbaljskom posjedu kod posadnika Bolećina. Konj je vredio 5 perpera. Miloš (Milos) je imao da vrati konja i da plati kaznu po propisima Kotorskog statuta. — Poslije četrdeset godina, 1436, pomiju se braća Vučeta i Petko Burin (Vuceta et Petichus Burin) iz Grblja. Biće da su oni rod Miloša Burina iz Zete, koji se bio nastanio u Budvi ili njenoj okolini (II, 279; VI, 46).

U Bjelopavlićima se nalazi selo Burine. Vjerovatno, ono je dobilo ime po rodu Burina, ili obratno. Možda je to kolijevka Miloša Burina iz Zete.

Stjepan Đurđević iz Zete (Stipan Giurgievich de Genta) stupio je u službu, 11. maja 1399, kod Pina iz Mesine (de Mesana, de Misina), kapetana broda koji se tada nalazio u kotorskoj luci. Obavezao se da će ostati u službi osam godina, da neće pobjeći prije isteka ugovorenog roka, da će dobro raditi svoj posao, da će izvršiti svako naređenje svoga gospodara, da će biti vjeran, da će vršiti utovar u Kotoru, Dubrovniku, Ankoni, Veneciji, u gradovima Apulije, Sicilije i u svakom drugom mjestu, selu i gradu gdje god bude pristajao njegov brod (navigium). Osim hrane i odijela, ne zna se da li je dobijao platu, jer se u ugovoru o tom ne govori (II, 673).

Ovdje treba imati na umu: da je tada Zeta bila jako ugrožena od Turaka; Skadar pao, vođene česte borbe i ratovi. Usljed takvog stanja u zemlji, Stjepan je pristao da služi i bez plate, ili za malu platu.

(XV VIJEK). **Đon Pavlović** (Jonus Paulovich), bivši sluga Nikole Klisani (brata Dominika Klisani, rektora kotorske gramikalne škole), bio je iz Zete. To se vidi po podacima njegovog sina, Đon se zadužio, 28. oktobra 1419, kod Radule udove Marina Simonova 15 perpera kotorskih, da ih vrati do kraja septembra. Založio je svoju zemlju u Fašama, koja se nalazila između zemlje pomenute Radule, brda, vinograda Palma Salve i zemlje Jake, žene Marina Nalova (Božova). Poslije dvije godine, 30. septembra 1421, Đon je založio pomenutoj Raduli isti vinograd u Fašama za pozajmljenih 47 perpera i 10 groša, sa obavezom da ih podmiri za godinu dana; u protivnom, Radula je mogla prodati vinograd radi podmire (III, 303, 522).

Duko (Đivko?) Đonov Pavlović iz Zete, stanovnik Kotora (Giuchus filius Joni Paulovich de Genta, habitator Cathari), u prisustvu i sa odobrenjem svoga oca, ugovorio je sa zlatarom Ruškom, 29. oktobra 1419, da kod njega služi i uči zanat osam godina. Zlatar se obavezao da ga hrani i odijeva i da mu na kraju službe da bilo koju glavnu alatku zlatarskog zanata, prema običaju (de qui-

libet ferramento aurificorum caput secundum consuetudinem). Ugovor su potvrdili: Nikola Bolica, sudija, i Pavle Buća (posljednji knez samostalnoga grada Kotora), auditor (III, 304).

Gojša Pavlović iz Zete, kotorski kovač, biće brat Đona Pavlovića. Između njega i Žomete (Ivane) kćeri pok. Ivana Dobroslavova (inter Goisam Paulovich de Zenta et Zometam filiam quondam dum Zivici de Dobroslavo) sklopljen je zakoniti brak (po obredu katoličke crkve) i napravljen bračno-mirazni ugovor, 20. januara 1437. Gojša je primio od Petruše Dobroslavove, sestre don Ivana, na ime miraza svoje žene, 56 perpera, u novcu, robi i stvarima, i polovinu kuće na Šuranju, kod crkve sv. Ivana, kod gradskih Vratašca (koja se i danas vide zazidana pri ulazu u Kotorsko pozorište). Kuća se nalazila pri ulici, između kuće pomenute crkve i kuće Đurka Pautinova (brata Luke Pautinova, oca sveštenika Matije »ćurilice«). — Poslije dvanaest godina, 12. oktobra 1449, Petruša udova Srijedana Skonce, drvodjelca, u saglasnosti sa svojim sinom Marinom, prodala je kovaču Gojši Pavloviću, Zećaninu, i njegovoženi »Žuneti«, svojoj bratučedi, kćeri Ivana Dobroslavova, drugu polovinu pomenute kuće na Šuranju za 35 perpera, od kojih je primila 15 perpera a za ostalih 20 dobila priznanicu, da je podmire za dvije godine. Po nalogu suda, oglasivač Nikola Bjelanović objavio je na javnim mjestima grada: da je Petruša svoj dio kuće na Šuranju prodala Gojši i Žometici. Sa strane dokumenta notar je pogrešno napisao da je kuća prodata Gojši »Pribiloviću« (donatio Goise Pribilovich, fabro), umjesto Pavloviću. Kuća je ustupljena djelimično kao poklon, a djelimično za novac. — Ova kuća kovača Gojše Pavlovića pominje se jula 1462, kao susjedna kuća sveštenika Matije Đurka Pautinova, zvanog »ćurilica«, odnosno kupca Nikole Smaljanovića i kuće sveštenika Dragoja Draga; a u novembru 1475, kao susjedna kuća koja se prodaje (VI, 102; X, 530; XII, 453; XV, 264, 286).

Nikola Gojšić, kovač, i brat mu Jovan (magister Nicolaus Goisich, faber, et Joannes eius frater), svakako su sinovi kovača Gojše Pavlovića, Zećanina. Nikola Gojšić, kovač, bio je pozvan u sud 8. jula 1496, zajedno s Markom Mackovićem (Mazcovich). — Marin Nikolin Drago, u ime svoje i brata Vićentija, a po odobrenju Nikole, svoje majke, i dozvoli Malog i Velikog vijeća Kotorske opštine, kao što se vidi iz javne isprave unesene u knjigu Vijeća 14. decembra (1496), prodao je za 123 perpera, 3. januara 1497, majstoru Nikoli, kovaču, zvanom Gojša, i njegovom bratu Jovanu (magistro Nicolao fabro dicto Goisa... et Joanni eius fratri) 12 kvadranjola vinograda u predjelu crkve sv. Đorda na Puču (in loco vocato Putheo). Nalazio se između vinograda Nikole Lardića, sinova Ivana Buće, Dobruška Bolice i ostatka prodavčeva vinograda. — I-stoga dana, majstor Nikola, kovač, zvani Gojša (dictus Goissa), u ime svoje i svoga brata Jovana, obavezao se platiti Trifunu Lukinu Paskvaliću i Iliju Ivanovu Dragu, starateljima imovine pok. Nikole

Draga, oca pomenutog Marina, 123 perpera za kupljeni vinograd, »kada sve bude gotovo« — odobreno od gradske vlasti. Jedan kovač Nikola pominje se kao pokojni 21. marta 1498. Izvršioci njegova testamenta (quondam Nicolai fabri), Luka Paulinov i Petar Luke Paulinova, prodali su njegovu radnju (appottecham), koja se nalazila iznad Trga sv. Tripuna, ispod kuće Bernarda Kosomora (Kostomora) za 100 perpera Biće to Nikola Gojšić (XX, 717, 419, 195, XXI, 45)

Stanko Nikolić iz Zete (Stanchus Nicholich de Čenta) ustupio je, 13. juna 1420, Luku Dragovu (Dragu) svoja prava na naplatu 70 perpera od Vaska Leće (Lechia), po priznanci koju je pisao notar Paulo Vanov Montelbaro 10. februara 1420 (III, 409).

Između Novaka Hranulovića iz Zete i Grlice kćeri pok. Vesela iz Dračevice (inter Novachum Cranulovich de Genta, ex una parte, et Gerličan filiam quondam Vesseo de Draceviča, ex alia) sklopljen je zakoniti brak i bračno-mirazni ugovor, 20. novembra 1431. Novak je dobio od Grlice na ime njezinog miraza 70 perpera kotorskih, u novcu, odjeći i stvarima, s obavezom propisa Kotor-skog statuta. Cio miraz nije mu bio tada isplaćen — Istoga dana, Mihailo Gavrov Vrakjen obavezao se Novaku Hranuloviću iz Zete da će mu do Uskrsa 1432. dati 16 perpera kao dio miraza njegove žene Grlice — I Dabišin Veselov Ković (ili Konić) obavezao se toga dana, da će svome zetu Novaku Kranuloviću, Zećaninu, platiti 10 perpera, ostatak miraza svoje sestre, i to 5 perpera o Arandelovu dne 1432., a ostalih 5 perpera o Arandelovu dne 1433. (V, 318, 319)

Popu Dabizi vu iz Zete i njegovoj braći Miloju i Rašku (pop Dabisivo de Genta, Miloe er Rascho fratribus suis), prisutnima, dali su, 28. oktobra 1441, Junije Mekša i njegov sin Ivan svoju zemlju u Dobroti, za koju su se oni (pop Dabisivus, Miloe et Raschus) obavezali plaćati godišnje 3 perpera i jedan star žita, »zrnevlij« (et unum star micum), kap i tri godišnja poklona u namirnicama, od kojih jedno dobro jagnje o Uskrusu (unus bonus agnus in Pascate). Ugovor su ovjerili Trifun Margocijev (Paskvalić), sudija, i Marin Trifuna Mihalova Buća, auditor (VII, 290).

U ovo vrijeme, u prvoj polovini XV vijeka, pominju se dužnici iz Zete, trgovačka putovanja u Zetu, trgovina motaka za lukove (strijele), trgovina kožama i rujevinom iz Zete.

Jakša Trifunov Biste, unuk Jakova Marinova Biste (sestrica Tome Pavla Tomina Draga, državnika kralja Dečanskog), opunomoćio je, 19. februara 1437, Urbana Marinova Draga da u Zeti (in Gentia) naplati novac od njegovih dužnika (VI, 112).

Luka Pautinov iz Kotora i Radič (»Alegret«) Petrović iz Paštovića sklopili su bili trgovacko društvo Ulog za kupovinu robe, troškove, dobit ili gubitak snosili su i dijelili na ravne djelove. Prema ugovoru od 10. juna 1438, Radič je imao da izveze sljedeću trgovacku robu koju su posjedovali zajednički popola 880 motki za strijele-lukove (fustos a balistis), 3.000 funti rujevine (scotani), 10.000 sardela usoljenih (sardelarum salitarum), 6 vreca . . . (?) iz-

među tri vunena pokrivača (sachos sex accidone inter tres sclavinas), i 3 velike vreće vune (de lana), 178 ovčih koža uređenih u deset bala (pelles mortoninas aptatas decem pecias centum septuaginta octo castri). Radić je sve ovo imao da ponese sa sobom na predstojeće trgovačko putovanje i proda na dobit, ili gubitak »ne daj bože«, popola (portat secum in presente viagio ad lucrum vel perditam quam deus advertat pro medietate). Zajednički su uložili popola 52 dukata za troškove u Dubrovniku. Pored toga, Luka je dao Radiću 20 perpera, koje mu ima vratiti (VI, 484).

Novak Mrđelat (Mergelath) sa Luštice obavezao se Luki Pautinovu, 4. februara 1440, da mu isporuči 56 vreća soli sa solane Rajka Monete (de salinis Raichi Monete) za novac koji je njegov kreditor Dabišin Ptiković uplatio državonj blagajni u Kotoru (VI, 892).

Rajko Moneta, oženjen praunukom kralja Vukašina, kao rođak Balšića i imućan vlastelin, posjedovao je četiri solila poznate solane kod Prevlake. Njih mu je dodijelio zetski (prevlački) mitropolit i crkveni zbor manastira sv. Mihaila na Prevlaci (Miholjski zbor). Mirovnim ugovorom između despota Durđa Brankovića i Mletačke Republike u Vučitrnu, 22. aprila 1426, ova solila su i dalje ostala svojina Rajka Monete, koji je s Lukom Pautinovim Kotoraninom i drugim bio određen, 11. novembra 1426, da odredi granice između Kotorske opštine i posjeda (metoha) zetskog mitropolita sa Prevlake, i granice Kotorske opštine i Njeguša, koji su u ugovoru nazvani ranijim imenom Ledinac, a pogrešno uvedeni u italijanskom tekstu kao »Le Danice«.¹

Toma Bakojev Kotoranin uzeo je, 7. jula 1444, od Jakše Simka Brajanova šest peća svite »kvarentine« (sex pecias panni quarantini), u vrijednosti 96 dukata, pod obavezom da sa tom svitom podje u Zetu (ire debeat cum dictis pannis in Genta), da je tamo proda ili razmijeni, i da mu novac ili robu dobijenu za razmjenu pred po povratku s putovanja. — Istoga dana, Tomo je dao Jakši na 80 dukata, uvezši pet peća svite za isto putovanje u Zetu (IX, 69).

Između Andrije Radićeva iz Zete (inter Andream Radicem de Genta), stanovnika Kotora, i Jeluše Radoslava Srbice sklopljen je zakoniti brak i mirazni ugovor, 7. februara 1452. Na име ženina miraza Andrija je dobio od Radoslava 41 perper, u novcu, robi i stvarima, i treći dio vinograda na Mržepu (između Prčanja i Stoliva). — Istovremeno, Radoslav Srbica (Radioslawus Serbię), Kotoranin, dao je pirznanicu svome zetu da mu za Jelušin miraz ostaje dužan 21 perper (CXLIX, 864, 865).

Medoje Mrđenović iz Zete, stanovnik Herceg-Novog presvjetelog gospodina vojvode Stefana (Medoe Mergenovich de Genta, habitator Castri Novi illustrissimi domini ducis Stephani), za

¹ Š. Ljubić, *Listine*, IX, 7, 14; I. Stjepčević, *Prevlaka*, 28; Dabinović, *Kotor pod Mletačkom Republikom*, 23—4; Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena*, I, 13—14.

sebe i svoje nasljednike, dao je izjavu, 14. novembra 1458, da će platiti Mihailu Paltašiću 118 perpera i 4 groša kotorska za 177 1/2 kvinka vina koje mu je prodao po 8 groša kvink (XI, 209).

Andrija Stefanov iz Zete, stanovnik Venecije (Andreas Stefani de Zenta, habitator Venetiarum), u predjelu crkve sv. Martina, u kući Hjeronima Griti, dao je potvrdu, 27. novembra 1487, da je podmiren od Nikole Brajkova iz Kotora sa 22 dukata koje mu je bio pozajmio u Albaniji, kao što se vidi iz priznanice koja se nalazikod Andrije (XVII, 7).

Franjo Aleksin iz Zete, Crne Gore, umro je u decembru 1471. O njemu je bilo riječi i ranije.* Jedan od staratelja imovine pok. Franja iz Zete, Crne Gore (quondam ser Francisci de Zenta de Zarnagora) bio je Radoslav bivši carinik Stevana Crnojevića. Jakov Graso, Kotoranin, obavezao se 23. jula 1472, da plati Radoslavu i njegovim drugovima, starateljima imovine pok. Franja Aleksina iz Crne Gore (Francisci de Zarnagora quondam Alexii), 30 dukata koje je ostao dužan Franju, prema priznanici potvrđenoj u Veneciji (XIII, 220, 247).

Franju iz Zete (Francisco de Zeta), stanovniku Kotora, mornaru, unajmila je Anukla udova Simeona Lukina, 26. novembra 1487, gornji sprat kuće za šest godina. — Franju iz Zete (de Zeta), kotorskom stanovniku, odnosno njegovom punomoćniku Bernardu Vladičiću, svešteniku, prodao je za 26 perpera Trifun Marka Busoloni, Kotoranin, s bratom Vićentijem, a po odobrenju njihove majke Domuše, 13. avgusta 1496, svoju zemlju u Tivtu (in Theodo), između vinograda Pavla Bolice, vinograda porodice Zagurović i zemlje Jakova Zagurovića. Na nju se plaćalo crkvi sv. Tripuna 18 groša godišnje (XVII, 6; XX, 347).

Stefan Vukosalić iz Crne Gore (Stefano Vucosalich de Monte negro) javlja se kao pomorac 15. aprila 1496. Radosava kći Stjepana Nešparice, žena Metka Bogosalića sa Luštice, kaže za Stefana: da je služio na brodu vrhovnog zapovjednika mletačke flote (kao jedan od 12 čuvara glavne pomorske mletačke zastave), i da je dao neke stvari u miraz njenom mužu Metku (fo compagno de standardo della galia proveditor, al ditto Metico mio marido), jer je bio njen rođak (XXII, 155).

Između Radonje Ratkovića iz Zete, kotorskog stanovnika, i Stojisave pok. Radelje (inter Radognam Ratchovich de Zenta, habitatorem Cathari, et Stoissavam filiam quondam Radeglie) sklopljen je zakoniti brak i napravljen bračno-mirazni ugovor, 21. oktobra 1496. Radonja je dobio za ženin miraz 130 perpera, u novcu, robi i stvarima, — Sjutradan, Slavuša kći Petra zlatara prodala je za 50 perpera Radonji Ratkoviću iz Zete (Radeglie(!) Ratchovich de Zenta), kotorskom stanovniku, gornji sprat kuće u kojoj stanuje.

* U prvoj knjizi *Pomeni plemena* (str. 143) pogrešno je pročitano i štampano »de Zoira«, treba: de Zenta. Pogrešno je štampano i »Zernagora« mjesto Zarnagora.

Kuća se nalazila na Krepisu (in Creape), u gradskoj četvrti crkve sv. Marije na rijeci (danas kolegijalna crkva ili »Blažena Ozana«). Radonja je imao da plati 20 perpera o Božiću, a 30 perpera tokom dvije godine. — Poslije dvije nedjelje dana, 6. novembra, Matija Monković podnio je sudu, u ime svoje žene Petruše, prigovor na ovu kupo-prodaju. Sud ga je saslušao poslije nekoliko dana. Godinu dana docnije, 8. oktobra 1497, pomenuta Petruša, žena mesara, rođaka Slavuše, ponovo je podnijela sudu neke svoje zahtjeve (XX, 141, 369).

Pavle Matijev, iz Crne Gore, mornar (Paulus Mathei de montenigro, marinarius), opunomočio je, 23. oktobra 1497, Mihaila Marinova Buću i Ivana Marka Margocijeva (Paskvalića) da ga zastupaju u sporu sa sinom pok. Jakova iz Kotora (XXI, 181).

Dabišin Mirković iz Crne Gore (Dabisinus Mirchovich de Montenegro) dao je, 28. februara 1498, svoju kćer Marušu (Maricu), koja je imala oko 12 godina, da služi kao sluškinja šest godina kod majstora Andrije. Majstor se obavezao da je hrani, odijeva i na kraju službe da joj plati 4 dukata, od kojih je Dabišin primio jedan dukat unaprijed. Za Dabišinu je jemčio Stjepan Kalodurđević iz Đeđeza, Crne Gore (XXI, 243).

Nikola Nikolić iz Zete, zvani »Crveni«, javlja se u kotorskim spisima 1500. godine, vjerovatno u vezi nekog nasljeda.

Radosav Površković iz Zete (Radossavus Poverscovich de Zenta), kotorski stanovnik, posvjedočio je pred providurom Đovanijem Gradenigom i sudijama, 19. marta 1500: da je Nikola Zećanin, zvani »Crveni«, sin pok. Božidara Nikolića, nastanjenog u Kotoru, i njegove žene Ljube (Nicolaus de Zenta, dictus rubeus, filius quondam Bosidari Nicolich, olim habitatoris Catari ... filius domine Gliube relicte quondam dicti Bosidari). Kao susjed Ljube, on je poznavao Nikolu punih trideset godina, jer je stanovao s majkom kao njezin zakoniti sin. To je isto posvjedočio Milko Grupković iz Pješivaca (XXII, 751).

(XVI VIJEK). Rado Zećanin pominje se kao pokojni 1504. Jedan njegov sin bio je pomorac, drugi ribar kotorski. Petruša udova Rada iz Zete (Petrussa relicta quondam Radi de Seta), s dozvolom Vijeća grada Kotora, prodala je, 29. oktobra 1505, majstoru Radiču, obućaru, za 70 perpera svoj mirazni vinograd u Levanji (iznad Škaljara), Nalazio se ispod brda, između posjeda Trifuna Ilića Bolice, Luke obućara i Margarite Nikštine (XXIV, 487).

Petar Rada Zećanina, stanovnik Venecije, u predjelu crkve sv. Mavricija, pilot na mletačkoj galiji u barbareškim vodama, kojom zapovijeda Đovani Garcon (Petrus quondam Radi de Zeta, habitator Venetiarum in contrata sancti Mauritii... portolanus super trireme de Barbaria patronus magnificus dominus Joannes de Gargonibus), sa stanom u kući monahinja, javlja se pred kotorskim sudom kao svjedok, 10. jula 1504. Kata, žena majstora Đorda, obu-

ćara, tražila je od suda, 4. maja, da naslijedi imovinu Jele, žene Matija iz Bosne, koja je umrla bez testamenta. Pošto je Uprava grada, odnosno providur i sudije objavila to preko oglasivača u tri uzastopne nedjelje na javnim mjestima, tražila je od Kate da svoje srodstvo s Jelom dokaže preko svjedoka. Petar Radov posvjedočio je njihovo srodstvo. Jela je bila kći Obrada Grupkovića iz Pješivaca. Njegova sestra Vladislava imala je sina Branka, oca pomenute Kate. Na osnovu toga svjedočenja, sud je Jelinu imovinu dosudio Kati (XXIV, 207).

Petar iz Zete (Petrus de Zenta) kupio je dio vinograda od Dapka Mladenovića iz Brda, kod Prevlake, što se vidi iz Dapkova punomoćja, pisanog 24. februara 1504, datog Vasiliju Matijevu Palmi, koji ga je imao zastupati u sporu (XXIII, 293).

Petar iz Zete, mornar (Petrus de Zenta, marinarius), stanovnik Kotora, kupio je, 31. avgusta 1508, za 11 dukata polovinu jedrenjaka tipa gripa i polovinu njegove opreme (medietatem unius gripi cum medietate omnium corediorum) od Marije udove Petra Maguča iz Skadra (Maguci de Scutaro) i njenog sina Matija (XXV, 432).

Grgur Rada Žećanina, ribar (Gregorius piscator filius Radi de Xetta) opunomoćio je Petra Majića, 2. novembra 1507, da zastupa njegova prava, i da može kupiti jednu kuću do iznosa 100 perpera. Ako kuću kupi, da u ime njegovo sklopi ugovor (XXV, 335).

Radosav (Radut) Hiliš (Čiliš ili Kiliš), iz Zete i njegov brat Milika, imali su sestru Milicu. Miličina kći Radosava, udova Metka mornara, zatražila je, 9. decembra 1503, ili koju godinu donije (list dokumenta iskrznut), da po pravu srodnosti i odredbama Kotorskog statuta naslijedi zaosatvštinu svoje sestre od tetke, Olivera, kćeri pok. Radoslava Hiliša, koja je umrla bez testamenta. To je objavljeno u tri uzastopne nedjelje na javnim mjestima grada. Navodi se da je Milica majka Radossave, sestra Radosava, oca Olivera (Radossava relicta Metici marinarii filia Milize, Olivera filia quondam Radossavi Chiliscia, Radossavus frater Milize). Prošle su godine do saslušanja svjedoka (XXII, 503).

Petar Vučković (Petrus Vuchcevich), svakako iz Zete, (nastanjen u Kotoru?), posvjedočio je pred sudom, 21. maja 1520, da je poznavao braću Miliku i Raduta (Radoslava) iz Zete i njihovu sestru Milicu (Milicam et Raduth fratres de Zenta et Milizam eorum sororem). Zna da je Radosava, udova mornara Metka, kći pomenute Milice, ali ne zna da li je Olivera kći Raduta ili Milike. — Sjutradan, saslušan je kao svjedok sveštenik Nikola Ivanov Graso, jer je poznavao Oliveru, koja je služila kod njegovog oca, sveštenika Ivana. Svjedočila je i Vladislava, majka sveštenika Nikole, u čiju je kuću dolazila Milica, jer je Olivera dugo vremena bila kod njih služkinja (ancila). Oboje su potvrdili da su Radosava i Olivera bile bliske rođake. Samo je notar pri iskazu Vladislave pogrešno napisao da je Olivera kći Milice, jer je popleo imena Radossave i njenog oca Ra-

dosava. Sjutradan, providur Vicencio Tron i sudije, Nikola Bizanti, Bernard Drago i Franjo Bolica, zasjedavajući po običaju suda ispred gradskih vrata od mora, dosudili su pravo nasljeda Radosavi udovi Metka mornara, jer su utvrdili da je Olivera Radoslava Hiluša (Radosav Chiluscie) njena sestra od ujaka (XXIII, 503—4).

U ime Miloša iz Crne Gore, prisutnog, kreditora Dabišina Vuksanova Dapkovića, nasljednika svoga strica Đorđa iz Crne Gore (vice et nomine Milossi de Montenegro, ibi presentis, creditoris Dabisini Vucsani Dapchovich, successoris Georgii eius patrui de Montenegro), istupio je pred kotorskim sudom, 15. maja 1508, njegov advokat Franjo Marinov Grubonja. Providur i sudije zasjedavali su izvan gradskih vrata na obali mora. Grubonja je tražio: da Vićentije Trifunov Drago, dužnik Dabišina Dapkovića, isplati pomenutom Milošu 5 perpera, na koje je sud stavio zabranu (zbog Dabišinova dugovanja). O pomenutom dugu govorи se i u pismu vojvode Ahmeda iz Crne Gore (ut de dicto debito constat literis Acmat vaivode dicti loci), upućeno kotorskom providuru. Drago priznaje taj dug, ali traži da mu se preda priznanica koju je dao Dabišinu, da ne bi Dabišin, koji je odsutan, došao u Kotor s pismom bilo kojeg tur-skog poglavice (cum litteris alicuius presidentis Turcorum), i da na osnovu dotične priznanice traži naplatu duga. Sud je presudio da Drago plati Milošu 5 perpera (XXV, 285).

Marin Lukin iz Zete, nastanjen u Kotoru (Marinus quondam Luce de Zeta de Cataro), primio je, 14. februara 1511, od majstora Luke, obućara, svoga tasta, 250 perpera na ime miraza svoje žene Franuše, kćeri Lukine. — Poslije dvanaest dana, Marin iz Zete, sin pok. Luke mornara (filius quondam Luce marinarii), primio je od svoga tasta još 30 perpera, kao ostatak od 280 perpera koliko je iznosio miraz žene mu Franuše (XXVI, 52, 59).

Trifun Nikolin iz Zete (Triphon quondam Nicolai de Zeta) primio je, 14. juna 1512, na ime miraza svoje žene Katarine, kćeri pok. Radonje Miljanica, od Matije »vuka« (lupo) pok. Brajka, rođaka svoje žene, 100 perpera kotorskih, u novcu i pokretnim stvari ma, kao i zidanu kuću pokrivenu ciglom (unam domum de muro cupis cohoptam). Kuća se nalazila u blizini crkve sv. Marka, između kuće Nikole Mrgolata i nekih »kališa« (cum certa caliasa), ukraj ulice (XXVI, 232).

Ovaj Trifun pok. Nikole vjerovatno je brat Katarine i Stane pok. Nikole iz Zete (Catharine et Stanne filiarum quondam Nicolai de Zetta), koje se javljaju trideset godina poslije prvog pomena o njemu. Trifun Franja Marinova Buća, u ime svoje i svoje braće Vićentija i Antonija, sa odobrenjem svoje majke Darije, prodao je, 15. novembra 1542, Katarini kćeri pok. Nikole iz Zete, i njenoj odsutnoj sestri Stani, za 60 perpera jednu kuću sa vrtićem, izuzev prizemne prostorije (unam domunculam cum campicello ... excepta canippa subtus ipsam domum). Kuća se nalazila u Kotoru blizu »Vrataša ve-likih« (Portelli magni), između kuća Nikole Lukina Buća, Gavrila Bo-

lice i sinova Trifuna Bolice. Sudsko odobrenje potvrdili su Bernard Bolica, sudija, i Ivan Bona (Boliris, pjesnik), auditor. — Katarina i Stana, kćeri pok. Nikole iz Zete, nastanjene u Kotoru (domina Catharina et domina Stana, sorores, et filie quondam Nicolai de Zetta, habitrices Cathari), prodale su, 25. novembra 1557, Radni pok. Boža, bivšoj sluškinji pok. Ilije Zagurovića (humanističkog pjesnika), zakup kuće od jednog perpera godišnje za 16 perpera i 8 groša. Kuća se nalazila kod Vratašca velikih, između ulice, kuće sinova Trifuna Bolice, kuće Gavrila Bolice i kuće Radnine (XLVII, 305; LV, 383).

Radna pok. Đura iz Crne Gore, sluškinja Mihaila Pelegrine (Radna quondam Juro de Montenigro, alias servicialis ser Michatii Pelegrina), opunomoćila je, 26. februara 1526, Draga ... da zastupa njena prava (XXXVII, 573).

Petar Petrov(?) iz Zete (Petrus filius quondam Petri de Zeta) po volji i po odobrenju svoje majke Nikolete, sada žene majstora Ivana kožara (ad presens uxor magistri Joannis pilliparii), prodao je Trifunu Krotiću, 10. marta 1526, za 40 perpera svoj gornji sprat mirazne kuće svoje majke (solarium superiore domus dotalis ipsius domine Nicolete, matris sue). Kuća sa vrtom nalazila se u gradskoj četvrti crkve sv. Ivana, u predjelu Šuranja, između pekare, kuće majstora Nikole Valentinovića, kuće sinova Pavla Majića i gradskih bedema. Od kupca je primio 25 perpera, a ostatak od 15 perpera imao je primiti nakon godine dana. Međutim, primio ih je poslije pet godina, u oktobru 1530. Kupoprodaja je bila odobrena od providura i trojice sudija, od kojih je jedan bio Đorđe Bizanti, muž Andeline sestre Ivana Crnojevića (XXXVII, 349).

Ivan Primov iz Crne Gore (Zuanne quondam Primo de Monte negro), stanovnik Perasta, i Andrija Lukin iz Perasta dali su pisano izjavu. 4. decembra 1534, da su dužni Stefanu Negru iz Ferare 63 dukata i 45 solida, računajući dukat po 6 lira i 5 solida. Obavezali su se da mu za taj novac, u toku jednog mjeseca, isporuče na obali Perasta 26 mjerica katrana (pegolla), čistog od trave i drugog. Ugovor je pisao Zorzi Novelo, zvani Graso, stanovnik Venecije, u prijstaništu sv. Marije u Žanjici (de Sagniza), na Luštici, pri ulazu u Bokokotorski zaliv. Ovaj ugovor Negro je podnio kotorskому sudu, 8. maja 1535, da ga uvede u zvaničnu sudska-notarsku knjigu (XLVI, 132).

Stefana Jovanova iz Crne Gore (Stephanum Joannis de Montenigro), koji ima oko 18 godina, primio je Petar Bakojev, kapetan broda karavele, za slugu na svom brodu (pro famulo navigationis sui), 24. februara 1537, da služi tri godine za 33 perpera plate, pristojnu hranu i odjeću kakva odgovara slugama. Za Stefana, da neće napustiti službu prije ugovorenog roka i da neće napraviti štetu, jemčio je njegov rodak majstor Jovan, kovač mačeva (XLV, 455).

Braća Rado, Luka, Đuro i Radoje iz Zete, stanovnici Kotora (Radus de Zeta, Lucas, Juro et Radoe de Zeta, fratres dicti Radi, habitatores Cathari), zadužili su se, 29. februara 1536, kod

Ivana Franjova Palmice 25 perpera za svilenu tkaninu (pro serico), s obavezom da ga podmire za četiri mjeseca. — Poslije pola godine dana, 22. avgusta, vodio se spor pred sudom između Rada iz Zete, stanovnika Kotora, s jedne strane, Luke sa Prčanja i Radoja, brata Radova, s druge strane (inter Radum de Zeta, habitatorem Cathari, ex una, et Luxam de Percagna et Radoe fratrem dicti Radi), s druge strane, oko svilene tkanine koju su prodali. Sudija je bio (otac pjesnika Ivana Bone Bolirisa) Nikola Bona (XXXIX, 374; XLV, 261).

Ivana udova Rada iz Crne Gore (domina Zuanna uxor relictta quondam Radi de Montenegro) bila je pozvana u sud 17. oktobra 1537, po zahtjevu Marka Radičevića, mornara, koji je tražio: da Ivana opravi i namjesti oluke na svojoj kući, koji ne mogu da primaju i odvode vodu kako treba, nego nanose kvar i štetu Markovoј kući (XLV, 362).

Katna udova Luke iz Crne Gore (domina Cathna, uxor relictta in secundo matrimonio Lucez de Montenegro) i njezina majka Višnja (Visna), ili Vesna, udova Stanoja Gonovića, prodale su, 12. januara 1544, Francesku Bernardinovu iz Kompareta sv. Ambroziјa svoju kućicu u Kotoru, dijelom zidanu dijelom drvenu, pokrivenu ciglom, za 16 perpera. Nalazila se na Krepisu, između kuća sinovâ pok. Matije Miletinog. Na nju se plaćalo bratovštini sv. Križa 8 groša godišnje (XLVII, 418).

Između Pavlića Bratićevića iz Vršnja, na Njegušima(?), vjenčenika, i Marice kćeri pok. Vukašina iz Crne Gore, vjerenice (et dominam Mariçam filiam quondam Vucassin de Monte nigro, sponsam), sklopljen je, 13. novembra 1546, zakoniti brak po obredu rimokatoličke crkve (secundum sacrosanctas Romanae ecclesiae sanctiones inter Pavlichium Bratichiev de Varsna). Po želji monahinje (franjevačkog) trećeg reda, Marićine tetke, Pavlić je primio od nje i od Franja Leće (Leke?), prisutnih i dogovorenih, na ime ženinog miraza 214 perpera, i to: 50 perpera u novcu, polovinu kuće i stvari u vrijednosti 164 perpera (XLIX, 427).

Vuku Milatoviću iz Crne Gore, stanovniku sela Lovricane, područja Kotora, kovaču (Vuco Milatovich de Monte nigro, habitatori in villa Lovrizana, territorii Cathari, fabro), dao je u zakup zavazda kožar Radonjica Bojkov jedan komadić svoje neobradene zemlje, vinogradinu (u Lovricani), 8. maja 1547. Pomeđaši su bili: Luka Rajičev Bajgor, Božik i Nikola Bajkov, Marica Raoslavčeva i Vuleta Stjepanov. Godišnji zakup, koji se imao plaćati o Arandelovu dne, iznosio je 4 perpera. Ugovor su potvrdili Bućo Buća, sudija, i Ivan Bona (pjesnik), auditor (L, 327).

Vlado Đinović, zvani Kapica, iz Crne Gore, stanovnik Kotora (Vlad Ginovich alias Capicia de Monte nigro, habitator Cathari), zavještao je testamentom, 8. avgusta 1547, da se sahrani u crkvu sv. Petke (danasa sv. Ane). Polovinu svoje kuće ostavlja sinovici Trifuni, kćeri svog pok. brata Kapice (Triffonae eius nepti

ex quondam Capiciei eius fratri), a drugu polovinu sinovcu Dominiku, sinu svoga brata Nikole, s obavezom, da ako ne bude imao djece, da ta polovina kuće pripadne drugom sinovcu, fra Ljudevitu, a poslije njegove smrti zavještačevim nasljednicima. Po četiri dukata ostavio je: sinovici Pavi, sinovcima Ljudevitu i Dominiku, sinu brata Blaža, stanovnika Venecije. Ostavio je novac za dvije gregorijanske mise za svoju dušu, koje će održati fra Ljudevit, i za dušu svojih mrtvih, koje će održati sveštenik Čurko, njegov duhovni otac. Svu ostalu imovinu zavještao je svojim univerzalnim nasljednicima, sinovici Trifuni i sinovcu Dominku Nikolinu, da podijele na ravne djelove. Za izvršioce testamenta odredio je: majstora Daba, kožara, majstora Radiča, obućara, i sveštenika Matiju Čurku. Testamenat je napisao notar Nikola Dražmil (Drasmileus), u prisustvu sudije Trifuna Jakonje, Marina Novela i majstora Vladisava, obućara. Otvoren je pred sudom poslije Vladove smrti, 31. oktobra 1547. (L, 493).

Ovaj dokumenat, kao i mnogi drugi, svjedoči o brzom procesu katoličenja onih Zećana (Crnogoraca), koji su se doseljavali u Kotor i najbližu okolinu.

R a o s a v iz Crne Gore (Raosař de Monte nigro) i Niko Simonović, kožar, bili su pozvani u sud, 28. marta 1552, radi rješavanja nekog njihovog spora (LII, 513).

Ovaj Raosav pominje se kao pokojni 1578. Nadživjela su ga dva sina, Rado i Petar.

R a d o R a o s a v l j e v iz Crne Gore, brat Petra Raosavljeva, bio je mornar na mletačkoj galiji (Rado quondam Raosav de Montenegro, fratello di me Piero, fu galeotto nella galea) kojom je zapovijedao Marko Kvirini, umro je na galiji, izjavio je njegov brat Petar. Kako im otac i majka nijesu bili živi, niti je Rado ostavio djece, to je njegov brat Petar, kao nasljednik njegove imovine, zatražio od Magistrata Venecije, 17. marta 1578, da mu se dodijeli zaostavština pok. brata. Poslije dva dana saslušani su njegovi svjedoci. P a v l e iz Crne Gore (Paulo de Monte negro) posvjedočio je da je pomenuti Petar Raoslavčev rođeni brat Rada, koji je umro na mletačkoj galiji, i nije ostavio poslije sebe nikoga svoga osim brata Petra. Đ o r d e iz Crne Gore, berberin (Zorzi de Monte negro, barbier), posvjedočio je to isto. — Petar, pok. Raoslava (Piero quondam Raoslav) iz Crne Gore, brat i nasljednik pok. Rada Raoslavljeva, bivšeg mornara na galiji Marka Kvirini, dobio je punomoćje od kotorske vlasti, 19. marta 1578, da od vojne blagajne u Veneciji primi zaostavštinu svoga brata Rada. Isto punomoćje je ponovljeno 16. aprila 1578. (LXII, 258).

R a d o n j a iz Crne Gore (Radogna de Monte nigro) bio je pozvan u sud 6. aprila 1552, zajedno s nekim Gavrom, radi rješavanja nekog njihovog spora (LII, 534).

R a d o R a d o n j i n iz Crne Gore (Rado quondam Radogna da Monte negro) javlja se poslije smrti svoga oca. Opunomoćio je,

11. juna 1579, Pavla Stjepanova iz Splita, starješinu plaćenika na ratnoj galiji (capo di provisionati sopra la galea) kojom zapovijeda Frančesko Mihiel, da naplati od Nikole Jakovova iz Rusije, veslača pomenute galije (da Niçolo de Russia quondam Giacomo, galeoto da remo sopra la predetta galea), 4 zlatna cekina koje mu je dužan (LXII, 483).

Jedan Rado iz Crne Gore (Rado de Monte negro), Raoslavčev ili Radonjin, ili neki treći, bio je pozvan u sud 16. decembra 1566, zajedno s Kolom Arbanasom. (LVIII, 1025).

Punomoćnik gospode Ruže iz Crne Gore (procurator domine Rosae de Montenegro), Vićentije Ptiković, bio je pozvan u sud 4. XI 1561, da odgovori na traženje Stefana Lazareva, branioca kuće pok. Nikole Tepavca, muža pok. Jelice. Ptiković je odredio za svoga advokata Trifuna Bakojeva. — Poslije nedjelje dana, 11. novembra, sud je pozvao Stefana Lazareva da odgovori na traženje Vićentija Ptikovića, punomoćnika »Jele iz Crne Gore« (dominae Jelae de Montenegro). Očigledno, notar je ime pomenute Ruže, zamjenio imenom pokojne Jele (Jelice), žene pok. Nikole Tepavca (LVI, 276, 280).

V u k s a n R a d o v i z Crne Gore i njegov brat J o v a n (Vukan quondam Radi de Monte nigro et Joannes eius frater) pominju se poslije smrti svoga oca, koji je treći nepoznati Rado iz Crne Gore u drugoj polovini XVI vijeka. Vuksan Radov opunomoćio je brata Jovana, 2. jula 1564, da naplati od Vojne blagajne u Veneciji (Camere armamenti) sav novac duga za njegovu službu u ratnoj mornarici (super triremi) kojom je zapovijedao Marko Antonijev Foskari. — Poslije dvadeset i šest godina, 24. jula 1590, jedan Vuksan iz Crne Gore, možda ovaj Vuksan Rádov, pozivan je u sud u vezi nekog spora (LVII, 469; LXVI, 842).

M i t a r V u k s a n o v i z Crne Gore, stanovnik Krtola (Mitar Vuxanov da Monte negro, habitante à Cartolli), opunomoćio je, 13. decembra 1588, Pera Vučićeva iz Morinja, kotorskog stanovnika, svoga rođaka (šuraka?), da u ime njegovo naplati novac i robu od pojedinih osoba koje mu duguju; i da, kao njegov punomoćnik, ako bude potreba, istupi pred providura, odnosno pred Upravu grada Kotora. — Damjan Ratkov iz Krtola obavezao se, 16. jula 1591, da platiti Dimitriju (Mitru) Vuksanovu, nastanjenom u Kotoru (a Dimitri Vuchsanov de Monte negro, habitante in Cattaro) 20 srebrnih talira, računajući talir po 6 lira i 8 soldi; i devet i po stari raznih životnih namirnica za dug. Rok prve otplate od 10 talijera bio je 18. jul. — Poslije pet dana, Dimitrije Vuksanov primio je od Damjana 10 talira i 2 koppe žita. — Istoga dana, 21. jula, Dimitrije Vuksanov iz Crne Gore, stanovnik Kotora, primio je od Vučete Radonjina iz Krtola 6 perpera i jednu kopu žita (una cupella de formento), a od Rada Tomičina 9 koza (animali caprini nove), i to za račun svojih potraživanja od Damjana Ratkova (LXV, 262; LXVI, 258, 264).

I v a n (Baptista) iz Crne Gore javlja se 1565, godine kao pomorac. Vićencija, udova iz prvog braka Jovana pok. Rada iz Bijele

Gore, a u drugom braku žena Ivana iz Crne Gore, slobodnog veslača na kotorskem ratnom brodu (domina Vicencia uxoris relictus in primo matrimonio quondam ser Joannis quondam ser Radi de Monte Alba et in secundo matrimonio uxoris ser Baptiste de Monte nigro), kao nasljednica imovine svoga prvog muža prema njegovom testamentu, otvorenom 10. marta 1562, opunomoćila je, 2. septembra 1565, svoga muža Ivana (Baptistu), sada momka na kotorskoj ratnoj galiji (nunc scapulum super triremi Catharensi), da naplati novac i podigne stvari što se nalaze u rukama raznih osoba, kao i platu za službu pok. Jovana na ratnoj galiji kojom je zapovijedao Andrija Barbadigo (LVII, 611).

Dva su Jovana Radova. Jedan je, kao što smo vidjeli, iz Crne Gore; možda i ovaj drugi. Notar je mogao pogriješiti, da umjesto Monte nigro napiše »Monte Alba«.

Ivan (Baptista) iz Crne Gore, vojnik kotorskog garnizona, i Simeon Đorđev iz Crne Gore (Baptista da Montenegro, soldato a questa custodia, et Simon de Zorzi parimente da Montenegro), stanovnici Kotora, sporazumjeli su se 18. novembra 1577, o sljedećem. Kako je Baptista punomoćnik Vićentija Martika, osuđenog na vesnu na galiji kojom zapovijeda Frančesko Mihaeli (condannato al remo sopra la galia sopracomito il magnifico messere Francesco Michael), što se vidi iz javne isprave od 21. septembra 1577, vlastan je da proda Vićentijevu kuću u Kotoru, koju hoće da kupi pomenuti Simeon. Dogovorno su izabrali procjenitelje: majstora Nikolu, protomajstora drvodjelaca, majstora Nikolu, protomajstora zidara, i majstora Vićenca Fio, drvodjelca. Istoga dana oni su procijenili pomenutu kuću za 60 perpera. — Poslije dva dana, Baptista pok. Jovana iz Crne Gore, kotorski stanovnik, prodao je Simeonu iz Crne Gore za 60 perpera kuću Vićentija pok. Rada Martika, u predjelu Parila. Kupac je dao, 8. decembra 22 venecijanske lire, a ostatak je imao platiti docnije iz dva puta. — Poslije dvije godine, 17. maja 1579, Vićentije pok. Rada Martika (po izdržanoj kazni zatočenja na galiji) poklonio je Vićentiji ženi pomenutog Baptiste (à domina Vicencia uxore supradicti Baptista) 41 perper i 8 groša, ostatak duga za kuću koju je njegov punomoćnik, njezin muž, prodao Simeonu Đorđevu iz Crne Gore, kako bi joj se odužio za dobra koja mu je učinila (LXII, 202, 458, 689).

Ratko iz Crne Gore (Ratcho de Monte negro), kotorski stanovnik, bio je pozivan u sud 6. i 7. jula 1565, zajedno s Dabom Eledom radi rješavanja nekog spora (LVII, 153, 155).

Rajičko Nikolin i Radovan Radognjin kožari (Raizcus Nicolin et Radovanus Radognin, tabachi), bili su svakako iz Crne Gore. Zadužili su se, 19. septembra 1565, kod Ivana Bernardova Draga 31 dukat i 23 groša, računajući dukat po 6 lira i 5 soldi, za dvije peče svilene tkanine kariseje, s obavezom da mu polovinu duga plate o Aranđelovu dne, a polovinu 10. januara naredne godine (LVII, 386).

Rado Rajičev iz Crne Gore, kotorski kožar (magistro Rado quondam Raiz de Monte negro, habitante et tabacco à Cattaro), svakako sin pomenutog kožara Rajička Nikolina, javlja se 22. maja 1582, poslije smrti svoga oca. Unajmio je od monahinja manastira sv. Marije od Andela u Kotoru jedan sprat njihove kuće, koja se nalazila u gradskoj četvrti crkve sv. Luke, između kuće Luke Alek-sina, mesara, i kuće Nika Gorjelice, preko ulice, da plaća godišnje jedan perper najma. Taj sprat kuće dobio je za stanovanje na račun miraza svoje žene Antonije, kćeri Pavla Regeca (LXV, 963).

Milica iz Crne Gore, žena Petra Arbanasa (donna Miliza da Montenegro, consorte al presente Piero Albanese), nastanjena u Kotoru, napisala je u svojoj kući, koja se nalazi u blizini crkve sv. Katarine, 10. decembra 1571, testamenat, u kojemu zavještava da se sahrani u crkvi sv. Tripuna. Ostavila je novac za dvije gregorijanske mise da ih odsluži sveštenik Nikola Bogdaš. Sestri Katarini zavještala je košulju, par naušnica i jedan veo. Svoje imanje ostavila je Lucini kćeri Nikole Glušca iz Vrtova (iza Crnogorskog pazara). Testamenat je unesen u sudsko-notarsku knjigu tek 1602. godine (LXXI, 1379).

Vukašin iz Crne Gore (Vocassin de Montenigro), na traženje Franja Marinova Bolice, obavezao se 31. maja 1574, da će novac koji mu duguje Nikola Lukin, mesar, položiti u kancelariju suda tokom sutrašnjeg dana, pod obavezom kazne od 20 perpera. Tek 2. juna deponovao je kod notara Petra de Pugnis 20 lira u talirima. — Vukašin iz Crne Gore bio je pozvan u sud 22. avgusta 1588, zajedno sa Stjepom Tripkovim iz Lovrizane, protiv kojeg je bio podnio tužbu (LXI, 192; LXV, 16).

Petar Milovanov iz Crne Gore (Piero figlio da Milovan da Monte negro), u prisustvu svoje sestre Radne, žene Marka Salića (da Salichio ?), vojnika, dao je 19. oktobra 1581. obavezu nekom Trifunu. O čemu se radilo ne može se znati, jer je tekst dokumenta oštećen vlagom (LXIV, 505).

Vujo Bošković iz Crne Gore, kožar, stanovnik Kotora (Vuio Boscov da Monte negro, tabacco, habitante à Cattaro), spoznudio se u kancelariji Opštine, 29. septembra 1588, s Vićentijem Ivanovim iz Kotora, da procjenitelji kuće koju Vujo kupuje od Vićentije budu: majstor Nikola, protomajstor zidara, i majstor Petar, protomajstor drvodjelaca. Njihova procjena imala je biti obavezna i za prodavca i za kupca. — Kupoprodajni ugovor sklopljen je 7. oktobra. Vićentije Ivanov, zvani Ivkov, vratar na rijeci (Škurdi), prodao je Vuju Boškovu iz Crne Gore, kožaru, stanovniku Kotora (tabaco et habitatori in questa città), za 194 perpera i 6 dinara svoju kuću na dva sprata, dijelom zidanu, dijelom brvnaru, pokrivenu crijeponom. Kuća se nalazila u Kotoru, u predjelu crkve sv. Marije na rijeci, između dvije ulice, kuće pomenute crkve i kuće Nikole Zifre. Kupac je platio 50 dinara u gotovom; za ostatak se obavezao da svake godine, do podmire, plaća po 50 perpera. Prodavac je za-

držao pravo da doživotno stanuje u donjem spratu kuće, a poslije njegove smrti da Vuju bude slobodan i taj sprat. Vujo Boškov podmrio je dug za kuću 21. juna 1591, kad je u kancelariji Opštine položio 4 srebrna talira (LXV, 225, 600).

Ivan Đorđev iz Crne Gore, stanovnik Budve (ser Zuanne de Zorzi da Montenegro, habitante à Budua), opunomočen je, 28. maja 1589, od Nikole i Marina, sinova pok. Damjana baćvara iz Kotora, da zastupa njihova prava, u prvom redu naplate duga od Ivana Grega iz Perasta, prema postojećoj priznanci. — Poslije dva mjeseca, 21. jula, Ivan Đorđev je bio pozvan u sud, zajedno s kotorskim vlastelinom Vićentijem Paskvalićem, s kojim je imao neki spor. — Jedan Ivan iz Crne Gore, nastanjen u Zadru, pominje se 1592 (LXV, 372, 109; LXVII, 25).

Andrija Đorđev iz Crne Gore, obućar (Andrea caligario de Zorzi da Mnote negro), stanovnik Kotora, vjerovatno brat pomenuog Ivana, bio je opunomočen istog dana, 28. maja 1589, od Dovanija Lorencova Leazari iz Tranija da primi novac od trgovaca koji prodaju njegovo vino. Punomoće je napisano na Trgu morske obale (LXV, 372).

Nikoli Ivanovu iz Crne Gore (à ser Nicolo de Zuanne da Monte negro) prodala je svoju kuću, 15. januara 1596, Katarina udova majstora Vićentija, skrinjara (Cassalier — zanimanje ili prezime?), zvanog Fio, za 36 srebrnih talira. Kuća sagrađena od kamena i drveta, nalazila se na Krepisu, između kuće majstora Luke, puškara ili livca (fuser), i kuće majstora Pavla Perovca. Uz kuću je bio vrtić, za dva lakta ispred vrata kuće Mara Čaprice. Na nju se plaćalo svešteniku Trifunu Bolici, upravitelju crkve sv. Trojice, 2 groša godišnjeg zavještanja. Kupo-prodajni ugovor je napisan u dvorištu crkve sv. Petke (danasa sv. Ane, očuvano kako je tada bilo), u prisustvu sudske posudbe Jeronima Grubonje i auditora Jakova Paskvalića. — Poslije tri godine, 3. januara 1599, Nikola Ivanov iz Crne Gore, zvani Vulašić (Nicolo di Zuanne da Montenegro, detto Vulassich) i Stefan Matoš iz Perasta zadužili su se kod Martina Vitina za široku svitu i novac ugotovom (in panno largo et denaro) u iznosu 80 srebrnih talira (LXVIII, 535; LXX, 133).

Petar Franjov iz Crne Gore (Piero de Francesco da Monte negro), stanovnik Kotora, prisustvovao je kao svjedok, pored sudske posudbe Franja Vićentijeva Draga, pisanju testamenta Dražule udove Nikce vratara na gradskim vratima na rijeci (portonaro de la porta de la fiumara). Pisan je u kući njenog stanovanja, koja se nalazila u predjelu crkve sv. Lucije na Krepisu (iznad Gurdića), a otvoren je u sudu 8. avgusta 1591. (LXVI, 1223).

Luka Stefanov Crnogorac, stanovnik Taranta (messer Luca de Steffano Montenegro, habitante à Taranto), za čiju identičnost jemči Nikola Jakonja, kotorski vlastelin, došao je u kotorski sud 25. juna 1592, da od Jeronima zlatara, izvršioca testamen-

ta Bernarda Bernardi podigne iz sudskog depozita 25 talira, koje mu je zavještao Bernard. — Istoga dana, po odobrenju suda, Luka je primio pomenuti novac, što se vidi iz zapisa na dokumentu od 5. juna 1592. Novac mu je isplatio zlatar Jeronim od Bernardove kuće, koju je kupio na javnoj prodaji za 201 talijer (LXVI, 467, 828).

Punomoćnik Ruže udove Nikole iz Crne Gore (de Rosa relictæ quondam Nicolai de Montenegro) bio je Luka Gagrica. Franuša udova Grgura pekara tražila je od njega, 28. aprila 1592, da može doživotno uživati dobra svoga muža. Za staratelje imovine Grgura pekara sud je bio postavio Vićentija Ptikovića i Jeronima zlatara. — Kao punomoćnica monahinja sv. Križa, Ruža Nikolina (domina Rulla quondam Nicolo de Montenegro) bila je pozvana u sud 29. novembra 1592. — Poslije mjesec dana, 22. septembra, Ruža je opunomoćila Vićentija Radohnića, kapetana broda fregate, da od Ivan-a iz Crne Gore, stanovnika Zadra (da Zuanne de Montenegro, habitante à Zara) naplati neki novac bilo na koji način (LXVI, 1008, 1092; LXVII, 25).

Luka Radov, zvani Vujo, kapetan fregate (Luca quondam Rado, detto Vuio, patron di fregata), možda je sin onog Rada iz Zete koji se javlja 1536, s braćom Lukom, Đurom i Radojem, te je po stricu Luki dobio ime. Početkom aprila 1596. opunomoćio je Jeronima Nikolina Paskvalića da ga zastupa u sporu s Nikolom Majićem oko jedne kuće. — Vujo Radov iz Crne Gore (Vuio Radov de Montenegro) bio je pozvan u sud 8. marta 1593, zajedno s Jerkom, ženom Ivana Razgovca, koja mu je bila dužna. — Marko Nikolin iz Paštrovića obavezao se, 21. januara 1596, da plati Vuju Radovu iz Crne Gore, kapetanu broda fregate (signor Vuio de Rado da Monte negro, patron da fregata) 30 srebrnih talira, računajući talir po 6 lira i 8 dinara. — Sjutradan, Nikola Majić iz Kotora prodao je Vuju Radovu iz Crne Gore, odsutnom, u prisustvu Nikole Marijanova Bizianti, svoju zidanu kuću na spratu i s podrumom, koja se nalazi u predjelu crkve sv. Luke, između ulice, kuće bratovštine tijela gospodnjeg i dvije mirazne kuće Ivana Zagurovića. Kuću je kupio za 60 srebrnih talira, i primio obavezu da na nju plaća crkvi sv. Marije na rjeci 3 perpera i 8 gnoša godišnje. Na margini dokumenta pominje se kapetan Vujo Radov 27. jula 1607. Koncem decembra 1596, kapetan Vujo opunomoćio je Alegreta Alegreti da ga zastupa u Kotoru (LXVIII, 321; LXVII, 739; LXVIII, 287, 539; LXIX, 69).

Kotorski vlastelin Nikola Vrakjen opunomoćio je, 21. aprila 1597, Trifuna Ivanova Kruševicu da ga zastupa u gradovima (njemačko-rimskog) »svetog carstva« Habsburgovaca (della sacra maestà cesarea), a naročito pred vlastima grada Senja (città di Segna), u pogledu svilene tkanine kariseje koju su mu zaplijenili senjski vojnici (soldati Segnani), između Hvara i Kiorčule, na fregati kapetana Vuja (sopra la fregata patron Vuio), koja je prenosila poštu Mletačke Republike (portalettere della serenissima Signoria di Venezia). Prema iskazu kapetana Vuja i njegovih mornara, jedan od otmiča-

ra-vojnika bio je Vicko Franov Prodi s Brača. Zaplijenjeno je: 5 peča fine svilene tkanine, zelene boje, sa znakom (fine lageverdi segnate del segno N + V). Svilu je poslao Lorencu Vedova iz Venecije po porudžbini pomenutog Vrakjena, kao što se vidi iz pisma od 23. januara 1596. (LXIX, 122).

Kapetan Vujo iz Crne Gore (patron Vuio da Montenegro) i Ivan Luketin dogovorno su izabrali, 26. marta 1598, majstora Zuana iz Napulja, protomajstora zidara u Kotoru, i majstora Matiju Čizelu iz Kotora, da po svojoj savjesti procijene kuću koju je kapetan Vujo dobio u miraz. Procijenili su je za 170 perpera. — Istoga dana, Jane žena kapetana Vuja (Jane moglie de patron Vuio), u prisustvu i sa odobrenjem svoga muža, prodala je Ivanu Luketinu iz Rozgovca (Boka) pomenutu kuću za 170 perpera, koliko je bila procijenjena. Nalazila se u predjelu dominikanskog manastira sv. Nikole, između dvije ulice, kuće kupca i kuće Vićentija Buhara. Ovaj kupo-prodajni ugovor sastavljen je na vratima kuće pomorskog kapetana Vuja iz Crne Gore, nastanjenog u Kotoru (fatto sulle porte della casa de Vuio patron di fregata da Montenegro, habitante à Cattaro), u prisustvu Ivana Zagurovića, sudije, i Marka Buče, auditora. Prodaja je oglašena u tri uzastopne nedjelje na javnim mjestima grada i odbrena od suda 13. aprila (LXIX, 317, 320, 451).

Majstor Marko Protov dugovao je kapetanu Vuju, kapetanu fregate, 30 perpera koje nije podmirio o ugovorenom roku. Zato se, 16. oktobra 1600, obavezao da će ga podmiriti u roku tri godine, plaćajući mu kamatu 6 posto. Radi veće sigurnosti založio mu je kuću na Krepisu, u kojoj stanuje. Početkom decembra 1603, na traženje Vuja Radova, sud je upozorio majstora Marka Protova da podmiri dug, inače će mu prodati kuću na javnoj prodaji (LXII, 52).

Vuksan Dobudi iz Crne Gore (Vuxan Dobudi de Montenegro) služio je na brodu Trifuna Đurmete kao momak (per garzon nel suo vascello), i kako je bio ranjen u ruku, Trifun mu je bio dao novac za liječenje (medicare la mano). Oko toga je nastao među njima spor. Dogovorili su se, 16. februara 1593, da taj spor riješe arbitri koje su izabrali, Ivan Damjanov i Nikola Župa. Poslije dva dana, arbitri su donijeli presudu: da Vuksan Dobudi plati Trifunu 7 perpera (LXVII, 104).

Stana žena Vuksana Radojeva iz Crne Gore (donna Stana moglie di Vuxan Radoev de Monte negro) bila je pozvana u sud 25. januara 1596, zajedno s Trifunom Grubonjom, zbog nekog Staninog potraživanja, prema presudi od 3. decembra 1594. (LXVIII, 699).

Vuksan iz Crne Gore (Vuchsan de Montenegro), stanovnik Kotora (možda pomenuti Vuksan Radojev?), pozivan je u sud 23. jula 1596. da odgovori na traženje Oracija Sontina, Jeronima zlatara i Trifuna Damjanova, staratelja Trifuna sina pokojnog..., zastavnika kotorske gradske tvrdave (LXIX, 659).

Radna, žena Ivana Morlaka i Katna iz Crne Gore, nastanjena u Prčanju (Radna moglie de Ivan Morlacco, Catna de Montenegro) pominju se u testamentu Franuše udove Mihaila Brnova iz Prčanja, pisanim 15. novembra 1596, u prisustvu Antonija Dimitrasa, zlatara, i majstora Ambrozija sa Korčule. Radni je zavještala dio svoje robe, Katni kovčeg s ključevima, koji je naslijedila od majke, a posjed na Prčanju, u predjelu crkve sv. Tome (in contrada santi Toma) zavještala je Kati Pavla Ruskova (LXIX, 851).

Petar iz Crne Gore, mornar Natala Zuanova, ili možda Boža Ivanova (Piero de Montenegro, marinier de Nadal de Zuanne), i majstor Andrija, bili su pozvani u sud 28. aprila 1597. (LXIX, 708).

Radonjica Dabov iz Crne Gore, stanovnik Prčanja (Radognizza Dabov da Montenegro, habitante à Parzagna), obavezao se, 9. oktobra 1595, da plati Vićentiju Zifri o Tripundanu 16 talira koje je pozajmio njegovom sinu Vuju. — Radonjica Crnogorac bio je pozvan u sud 17. decembra 1597, da odgovori na tužbu Franja Nikole Dabova (LXVIII, 251; LXIX, 602).

Vučeta iz Crne Gore (Vuceta de Montenegro) pozivan je u sud 12. i 14. jula 1599, zajedno sa Aleksandrom Paskvalićem (LXX, 469, 472).

Lukrecija udova Jeronima Zećanina (madona Lucretia relicta quondam Gierolamo Zenta) bila je pozvana u sud 15. decembra 1599, zajedno sa Alegretom Alegreti i Vićentijem Ptikovićem (LXX 379).

Rado Raoslavčev iz Crne Gore, kožar (Rado Raoslafcev, tabbacco) pozivan je u sud 18. i 26. aprila 1600, da odgovori na potraživanja Matije Mrvice. U njegovom odsustvu, sud je presudio: da Rado plati 49 lira i 8 soldi koje je dužan za kože koje je kupio. — Nikna, žena u drugom braku Rada Raoslavčeva iz Crne Gore (Nichna moglie in secondo voto de Rado Raoslavcev de Monte negro), stanovnik Kotora, napisala je uoči porođaja, u svojoj kući, u prisustvu sudije Marijana Buće, Vićentija Markova, zidara, i Damjana Jankovića, svoj testamenat, koji je otvoren 3. maja 1600. Zavještala je da se sahrani u dominikanskoj crkvi sv. Nikole, gdje je sahranjen njen prvi muž; da njezin dušebržnik sveštenik Trifun Bolica podmiri pekara Jakova, kojemu ostaje dužna 5 lira; da se dominikancima da novac za par gregorijanskih misa, koje će odslužiti za dušu njezinog prvog muža, kao i za mise o godišnjici njezine smrti. Za nasljednika imovine ostavlja svoje prvorodenče; a ako ono ne bude živjelo, onda njezinu imovinu da naslijede njeni nećaci, Stojan i njezin brat koji živi s njom. Ako dijete bude živjelo, onda Stoji ostavlja jednu četvrtinu svoje mirazne imovine koju je donijela svome drugom mužu. Ostatak svoje imovine ostavlja mužu za njegovo dobro postupanje prema njoj. Ako se dijete ne rodi živo, onda to ostavlja svome djeveru Peru, bratu prvog muža. Svojim nećacima, ženama kožara Vuja, ostavlja krvno i haljinu od raše; a svome mužu prsten i dvije košulje. Za izvršioce svoga testamenta odredila je Radelju Capeki (Chiapetti) i Jeronima zlatara (LXX, 548, 881).

*
U kotorskim pisanim spomenicima XIV—XVI vijeka javlja se veliki broj Crnogoraca (Zećana), za koje nije označeno da su iz Zete, odnosno iz Crne Gore. Poznaju se unekoliko po imenima i prezimenima, a najviše po njihovim vezama sa zavičajjem i zavičajcima. Nastanjeni su u Kotoru i njegovoј okolini, doseljeni više godina prije nego što se pominju. Ranije su postali redovni građani Kotor-a, Kotorske opštine ili susjednih naselja; kazuju se iz mesta u kojem stalno žive, a ne odakle su doseljeni. Ponajviše je obrađivača zemlje, trgovaca i zanatlija, naročito kožara, obućara i mesara. Među došljacima i uskocima ima svakako i onih koji su se sklonili od krvne osvete, i nijesu željeli kazivati odakle su došli. Ima i očiglednih propusta notara. Svi takvi slučajevi izostavljeni su.

Ovdje su obuhvaćeni samo pomeni Crne Gore (Zete), pomeni crnogorskih plemena i naselja.

Kotor, 21. XI 1969.

POGOVOR

Ovu knjigu obradio sam istom metodom i istim načinom izlaganja kao knjigu prethodnu (I). Smatram da će tako biti najpodesnija za naučno korišćenje. Arhivsku građu ispisivao sam savjesno nekoliko godina, koristeći preko 70 sudske-notarskih knjiga, pisanih latinskim i italijanskim jezikom (oko 65.000 strana teksta). Ispred izlaganja podataka iz kotorskih izvora o pojedinim mjestima i plemenima napravio sam kratke uvođe prvih pomena o njima koje sam našao u etnografskim i istorijskim radovima i objavljenoj građi iz drugih izvora. Ograničio sam se na ono što je najbitnije i najnužnije za obavještenje. Pritom, nijesam navodio svu literaturu, poznatu i malo poznatu, jer je uglavnom navedena u više djela koja sam citirao. U ovoj knjizi, više nego u prvoj, naveo sam priličan broj citata iz pojedinih arhivskih dokumenata, jer naučni istraživač želi i potrebuje da zna kako dotično mjesto, izraz, naziv i ime glasi u originalu (kako ne bi morao ulagati trud i gubiti vrijeme u traženju pisanih dokumenta).

Naredna knjiga (III) imala bi da obuhvati samo XVII vijek, jer su arhivski izvori izdašniji. Visoke godine ne dozvoljavaju mi da se poduhvatim toga posla, za koji je potrebno dosta vremena, snage, istrajnosti i napora, kao i dobro poznavanje italijanskog jezika (venecijanskog dijalekta), na kome je sve više dokumenata. Nastavljač bi imao da pregleda 58 sudske-notarskih knjiga iz XVII vijeka, sa 83.500 strana, i 22 knjige, upravno-političkih spisa, sa 31.500 strana. Teški posao istraživanja bio bi mu unekoliko olakšan za one knjige koje već imaju izrađenu kartoteku i za one čija je kartoteka u izradi. Za obradu materijala iz XVIII vijeka bile bi, po našoj ocjeni, potrebne dvije ovakve knjige, jer su izvori mnogo bogatiji; pored sudske-notarskih knjiga, postoje i knjige upravno-političkih spisa (od 1684—1797), koje su izdašnije za političku istoriju. No, dokumenti koji se odnose na Crnu Goru XVII i XVIII vijeka mogli bi se objaviti kao arhivska građa.

Rukopis ove knjige savjesno su pročitali pozvani stručnjaci-referenti, dr Ivan Božić, prof. Beogradskog univerziteta, i dr Slavko Mijušković, direktor Istoriskog arhiva u Kotoru. Vrlo sam zahvalan dr Mijuškoviću za ispravke pogrešaka koje je pronašao u navedenim latinskim i italijanskim citatima, a prof. Božiću za korisne napomene i primjedbe koje je dao u svojoj recenziji. Zahvalan sam Istoriskom institutu SR Crne Gore, posebno dr Dim. Vujoviću, direktoru Instituta, za pokazano zauzimanje da ovaj rad bude objavljen.

Kotor, 11. IV 1971.

R. K.

REGISTAR*

- Abat, kotorska porodica, 30, 31
Aбрахе, которска породица, 21, 198
абревијатор, 159
Адрам Петко, Подгорићанин, 32, 207
адвокати, 13, 199, 200
ага, 41
Ахматовић Мухамед-Шебо, 41
Ахмед I, султан, 41
Ахмет војвода, 217
акче, новац данка, 52 итд.
алат, 13, 120, 146, 151, 153, 162, 210
Албанија, Албанци (Арбанаси), 8, 50,
52, 59, 60, 66, 100, 132, 166, 186, 190,
205—7, 214
Александрија, 128
Алтоман Вожинов, жупан, 205
Алтоман војвода, деспотов намјесник у Зети, 21, 32, 44, 48, 71, 108,
119, 126, 205—7
Алтомановић Иванић, 205
— Никола, 145, 161, 171
— Марко, војвода, 205
Анамали, село, 65
Андерба, 8, 143
Ангосе у Веригама, 155
Анcona, 210
Апулија, 17, 18, 77, 210
Арбанас Никола, 164, 187, 221
— Пеар, 223
Арбанаси, село, 109, 120—1, 188
арбитри, 33, 34, 39, 86, 111—115, 126
архиђакон барски, 59
Ардак, презиме, 35
археолошка налазишта, 41—2, 45, 56,
79, 85, 120, 143—4, 152
архиђакон которски, 46, 145
архиепископ, 163
архипрејвите, 139, 199
Архилупис Никола, канцелар деспота,
206—9
- Арменопулос, војсковода грчки, 53
арсенал, 137
Арсенije, митрополит зетски, 67
аруба (дионаца земље), 167
аспре, 37, 128, 135—6, 148, 200
аудитор судски, врло често
Аurelius V. римски писац, 42
Аврамовић Арсенije, јеромонах, 192
баћвар, 43, 224
Бајазит, 100, 193
Бајчета, презиме, 163
Бајгор Радоман, 207
Бајице, 101, 105—6, 109, 111, 121, 174
бакар, 13, 34, 105
Балби, млетачки трговач, 35
— Довани, провидур, 22
Баље, 59, 60—1
Балша, родонаčelnik, 198; Балшићи гребени (изнад Нјегуше), 190
Балшићи, 51, 59, 79, 85, 100, 161, 180, 189
— Балша III, 52, 67, 79, 81, 133
— Дурад Стракимировић, 52, 59, 89,
99, 189—97
— Јелена, кći kneza Lazara, 71, 79,
113, 133, 155, 179, 193—7; njena но-
шња, dragocjenosti, nakiti, pečat,
testamenat, povjerenici, 195—7;
— Јелена, kći Basše III, 196
— Марамонте Stefan, 191
Балшића новац, 23—4, 27, 29, 30—1, 33,
47, 77, 116, 134, 180, 209
Балшићи nepoznati (Bratoje i Nikola),
197—8
бан, 141
Банјани, 143, 163—7, 169, 170—1, 176
—7, 183
Банјска, Kosovo, 163
Бар и Barani, 5, 10, 16, 24, 33, 36, 42,
53, 63, 65, 73, 79, 80, 84, 105, 190,

- 193—4, 196, 205—6, 207; barski lokaliteti, 208; barski novac, 126
Baranin Vučić, 139
Barbarigo Andrija, zapovjednik ratne galije, 222
 — Laurencije, zapov, ratne galije (flote), 139
Bari, 47
Barleta, 73
Baska, kotor. porodica, 90, 208
Baufačje Hasan, 39
Bauk Ahmet, 148
Bauk Jovan iz Perasta, 148
Bećić, porodica, 204
 — Kamil, knez, 192
Bećići, selo, 65, 95
 bedemi gradski, 218
 beg, 39, 83
Belmužović Miloš, vojvoda despotov. 71, 208
Bembo Antonio, van. providur, 192
 — Leonardo, providur, 43, 180
 — Matija, providur, 200
Beograd, 42, 180
 berberin, 29
Beri, selo, 58
Berislavci, 52, 56
Bernardin iz Kompareta, sv. Ambrozina, 219
Bihor, 54
Bijeli Pavle, 131—40
Bijelo Polje, na Limu, 178, 181
Bijelo Polje, selo u Zeti, 58
Bileće, 157
Birziminium, 8
 biser, 40, 197
 biskup, 59, 167
Biste, v. Prumuti
Bizanti, kotor. porodica, 18—21, 23, 27, 29, 30, 35, 38, 77, 90, 137, 146—7, 152, 155, 157, 159, 178, 192, 195, 200, 206, 217, 225
 — Đorđe, sudija, žena Andelin, sestra Ivana Crnojevića, 218
 — dr Pavle, sudija, biskup, 202
 — Vasilije Dapkov, prijatelj Herakovića-Bogutovića, 173—177
Bjelice, 107
Bjeloglav, prezime, 16
Bjelopavlići, 43—4, 52, 128, 131—40
Bjeloši, Bjeloševići, 58, 101 105, 111, 115
 blagajna kotorska 151, 213
 — Blagajna vojna u Veneciji, 220—1
Bojanović Bacel, posrbljeni Vlah, 152
Boban-Bobanić Urban, zlatar, 31, 34, 77
Bobovište u Krajini, 73
Bobija, brdo, 100
Bogdanović Milman, pop, 19, 20
- Bogdaš Nikola**, sveštenik, 223
Bogdašići, selo, 70, 109, 124
Bogišić Valtazar, 159
Bogutović Đurđev Herak, rodonačelnik, 172—4
Bogutović Đurđe iz Drobnjaka, predak Njegošev, 172—3
Bogutovića Durđa sinovi (Vukac, Radin, Herak, Pribil i Ostoja) 173—7
Bogutovići u Kotoru, 172—7
 — Đurđevići i Vuksići (iz Drobnjaka), 175
Bojana, 65
Boka, vrlo često
Bokovo, 100, 119
Bolevići u Lješkopolju (rodonačelnik Bolec) 123
Bolica, kotor. porodica, 12, 16, 17, 21, 23—4, 25, 27, 35, 37—40, 50, 69, 82, 86, 89, 91, 120, 123, 128, 134, 139, 164, 198—9, 200—2, 211, 217—18, 223
 — Damjan, knez Kotora, 210
 — Marijan, 45, 50, 55, 62, 73, 81, 84—7, 89, 91, 93—4, 96, 99, 102, 121, 123, 126, 140, 143, 152, 166
 — Trifun, sveštenik, 224, 227
Bolevići, selo, 50, 75, 79
Bona, kotor. porodica, 219
 — Bona Ivan (pjesnik Boliris), 85, 218—19
borbe, 181—2
Boris Marko, Baranin, 208
Bosna, 55, 59, 99, 100, 109, 145, 162, 166, 169—71, 193, 205, 207, 216
 — sandžakat, 154
Bosna Luka, iz Bjelopavlića, 137
 — Jovan, obućar kotorski, 137—9
Bošković Đurđe, arheolog, 42
Bošković Risto, vojvoda, 132
Boškovići Bjelopavlići (rođoslov), 132—3
 — Podgoričani, Zlatko i Miok, 29—32
Botun, selo, 58
Božić Ivan, istoričar, 186—7, 189
Božjanov Luka, 73
Božnjaci, starosrpsko pleme, 56
Brač, 226
Bragadin Pelegrin, providur, 148
Brajan kaluđer, poslanik Jelene Balšić, 193, 197
Brajanov Simko, 19—24, 31, 34, 69, 133, 146, 157
 — Simka Jakša, 217
Brajići, 95
Brajkov Marko, 30, 32—4, 108, 110—11, 206, 208
Brajkov Simko, 30, 36, 116, 134, 146
Brajković Radoslav, 36
 brak po obredu katoličkom, 147, 211, 219

- Branojević Mikac, carinik Gojčina
 Crnojevića, 197
 Brankovići, 110
 — Durad, despot, 11, 44, 48, 71—2, 99,
 100, 108, 119, 176, 189, 197, 205—7,
 209, 213
 — Vuk, 152, 178
 — Vukova Mara, 176—7
 — Zmaj Ognjeni Vuk, 10
 brašno, 154
 Bratićević Pavle iz Njeguša, 219
 Bratonožići, 91—2
 Bratoslavović Boleči, 16
 Bratoslav-beg, 209
 bratovština kožara, 165
 bratovštine religiozne, 36, 59, 136,
 139, 219, 225
 Brčeli, 75, 79, 84—6, 204
 Brda crnogorska, 93
 Brda kod Prevlake, 216
 brod (jedrenjac), 39, 104, 110—11,
 147, 206, 210
 — fregata, 225—6
 brodarina, 111
 brodograditelji, 33, 38, 54, 128, 138
 brodolom, 128
 Brskovo, 13, 104, 150, 161, 181
 Brunčević, porodica, 148
 Brvenik, rudnik, 105
 Bubanić, prezime, 40, 84, 115, 134
 — Lepoje, 17, 22, 28, 178
 Buća, kotor. porodica, 16—19, 21—2,
 25—31, 43, 50, 54, 69, 77, 80, 84, 86,
 90—1, 125, 128, 134, 136—7, 139, 146
 —7, 190—1, 194—5, 199, 206, 208,
 211—12, 215, 217, 219, 226—7
 — Nikola, protovestijar Dušanov,
 118, 125—6, 151—2, 157—9, 162, 183
 — Petar Nikolin, protovestijar, 162
 — Ivan Petra Nikolina, protovestijar,
 17, 110, 146, 157, 179
 — Trifun Mihailov, protovestijar, 208
 Buća-Protovestijar Marin, 174, 179,
 180
 Budva, Budvani, 42, 75, 79, 86, 112,
 114, 189, 190—4, 200, 210, 224
 Buhar Vićentije, Kotoranin, 226
 Bukovica, nad Njegušima, 190
 Bukoviri, porovanjeno ilirske plemene,
 7, 43, 55
 Bulajići, Grahovljani, 149
 Burine, selo, 210
 Busota Grubo, 47
 Bušatlija Mahmut-paša, 127
 Cambak, biograf, 171, 186
 Carev laz, 107, 111, 117
 Careva staništa, lokalitet, 101, 119
 Carevina, lokalitet, 101, 119
 Carevo u Stolivu, 118
 Carigrad, 36, 50, 71, 93, 109, 172
 carina, 144—5, 155, 162, 174, 189
 carinik, 76, 91, 162, 174, 197, 206, 214
 Cavtat, 118, 144
 cekini, 221
 Ceklin, Ceklinjani, 90, 95, 99—121,
 188, 195
 ceklinski lokaliteti 100
 Cerovići, 170, 178
 — Milutin, proto, 176
 — Sekule, knez, 180
 Cetinje, Cetinjani, 51, 58, 66, 83, 89,
 101, 105, 109, 174
 cigle crepovi, 15 153, 164—5, 201, 217,
 219, 223
 Cijevna, 7, 48, 53, 56, 58
 —4, 26, 31, 34
 Cino-Krsman Matija, sveštenik, 22
 Crije, ime (Marušković, Hrnalić,
 Vlahović), 152—3
 crkve i manastiri, crkve:
 — sv. Bogorodica na Gorici, ostrvu,
 193, 196
 — sv. Đorda na Gorici (Titograd), 9,
 196
 — sv. Ivana u Baru, 208
 — sv. Nikole u Grahou, 150—1
 — sv. Petke u Dobrskom Selu, 106
 — sv. Petra u Bokovu, 119
 — sv. Petra u Nikišću, 141, 145, 171
 — sv. Spasa u Lješanskoj, 124
 — u Šišojevićima, 95
 — sv. Tekle u Ceklinu, 101
 — sv. Tripuna u Trgovištu, 109
 — u Vranju, 53
 — sv. Arhandela u Jerusalimu
 manastiri:
 — Banjska, 48, 56
 — Beška, 65
 — Cetinjski, 101—3, 105, 112
 — Hilandar, 10, 12, 45, 182
 — Kupelnički, 58, 60—1
 — Morača, 9, 141, 163, 170, 180
 — Moračnik, 65, 67
 — Mrkšina u Lješanskoj, 124
 — Obodski, 102—3
 — Sveti Petar na Limu, 144
 — Praskvica, 191—2, 204
 — Prečista Krajinska, 66—73
 — Prevlački, 187—8
 — Prizrenski, 59—61
 — Ratački, 33, 73
 — Savinski, 192
 — Sveti Srđa na Bojani, 61
 — Starčevo, 65, 73
 — Vranjina, 48—9, 51—9, 67, 76, 79,
 81, 84—5, 96, 121, 188 196
 — Bogorodičin na Graganu (Italija),
 185
 crkve i manastiri u Kotoru:
 — sv. Bartolomeja, 22—3

- sv. Benedikta, 13
- sv. Duha, 69
- sv. Đorda na Puču, 211
- sv. Franja, 13, 14, 33, 86
- sv. Ivana, 211, 218
- sv. Jakova i Filipa, 17, 19, 22—3, 25, 27, 47
- sv. Katarine na Krepisu, 47, 223
- sv. Križa, 118
- sv. Luke, 15, 22, 25—7, 15, 165, 185, 223, 225
- sv. Laurencija na Krepisu, 224
- sv. Magdalene, 36, 90
- sv. Marije od Andela, 118, 223
- sv. Marije na Gurdicu, 23
- sv. Marije na rijeći, 16, 19, 22, 25, 27, 47, 15, 159, 167, 208—9, 215, 223, 225
- sv. Marije Rozalije, 124
- sv. Marka, 217
- sv. Martina (sv. Petke), 167, 214
- sv. Nikole, dominikanaca (zadužbina Nikole Buće), 16, 22, 31—2, 54, 136, 165, 226—7
- sv. Nikole (pomoraca), 118
- sv. Pavla, 138
- sv. Petke (danas sv. Ane), 138, 164, 219, 224
- sv. Tripuna, katedrala, 17, 22, 32, 46—7, 90, 102, 137—8, 214, 223
- sv. Trojica (na Trojici), 70, 224
- na području Kotora:
- sv. Đorda kod Perasta, 27, 138, 180
- sv. Ilije u Dobroti, 23, 27
- sv. Laurencija u Lepetanima, 27
- sv. Petra u Bogdašićima, 187
- sv. Toma na Prćanju, 145, 227
- crkvena odežda (stihar, planeta), 208 —9
- Crnica, 50—1, 53, 65—6, 75—87, 90 —1, 114, 203
- Crnici (poimenično), 75—87, 96
- Crnici Stanko, pop. 77
- Crna Gora, Montenegro, vrlo često, prvi pomen 121
- Crna — Zeta u širem smislu, 185—230
- Crnogorci — Zećani, poimenice (patronimikum), vrlo često
- Crnogorac Stefanov Luka, stanovnika Taranta, 224
- Crnogorski pazar u Kotoru, 22, 40
- Crnogorski sandžakat, 45, 103, 127
- Crnogorski zbor, v. zbor
- Crnoje, rodonačelnik, 198
- Crnojevići, 7, 8, 11, 46, 51, 57, 103, 110, 205
- Đurđe, 49, 96, 102—3, 116, 123, 160, 188
- Ivan, 25, 48—50, 54, 57—8, 66, 68, 73, 76, 79, 81, 84—5, 90, 96, 99, 100—3, 105—8, 111—16, 121, 126—7, 150—60, 188, 203, 209, 218 (Ivan-beg)
- Maksim, 126
- Radić, 21, 89, 120, 203, 210
- Staniša — Skenderbeg, 12, 45, 49, 52, 76, 78, 103—4, 127
- Stevan, 44, 48—9, 52, 133—4, 160, 205—14
- Crnojevića Rijeka, 99, 100
- Crnojevići-Duraševići, v. Duraševići
- Cuce, 149, 150, 156
- Cvijić Jovan, njegova postojbina, 169
- Čakovac, 38
- Čaleti (Jablani), bratstvo, 106
- čauši: Ali, Sinan, Skender, Sulejman, 36—7, 39, 40—1
- Čehonić, prezime, 23
- Čelebić Evlija, turski putopisac, 12, 154, 181
- čelabije: Muhamed, Muho Glavatović, Mujo, Mustafa, Sulejman, 39, 50, 95
- čelnik, 54, 161—2, 202
- Čengić Smail-aga, 148
- Čubrilović Vaso, istoričar, 44
- Cizela Matija, majstor, 226
- čehaja Selim, 41, 68—9
- Čehajići, 50
- Čeklići, 36, 68—9, 70, 105, 108, 157, 165, 188
- čirilica, pismo, spomenici, 39, 145
- čirilica, glagoljica, 70
- »čirilica« — »čirilica« pop glagoljaš, 68, 73, 211
- Čorović, Vlad. istoričar, 9, 44, 48, 166, 170—2, 186, 188, 203—5
- Curko Vladimir, sveštenik, 220
- Dabinović Anton, 11, 44, 205, 213
- Dabiživ, pop, 212
- Daković Anto, vojvoda, 150—1, 156
- Dakovići-Vujačići, Dako, rodonačelnik, 149, 156
- Dalmacija, 56, 70, 182, 185—6
- Dalmario Pietro, providur, 194
- Danilo II, arhiepiskop, biograf, 187
- Danilo nastojatelj man. Fraskvice, 192—3
- Dapkovići-Kodanovići, Podgoričani, 17
- Daut »vojvoda Crne Gore« (skadar-ski sandžakat), 49
- dažbine, danak, 72, 81, 83—4, 96, 103, 115, 124, 140, 161
- Debar (hercegovački) 161—2
- Dečani 162, 171
- Dečanska Bistrica, 162
- Dedijer Jefto, geograf, 153, 161—2
- Denton V. Englez, 13

- Depedögen (Podgorica), 11
 Deramum-Vrm, 154
 Deremeste, ilir. pleme, 155
 derviš Velija, 36
 Desići, selo, 123—4
 Desislava kneza Mihaila, 187
 Despina sultanija, v. Olivera
 despot srpski, 32—3, 44, 48—9, 61, 71.
 —2, 99, 100, 119, 193, 209
 despotov kefalija, 109
 despotovina 71
 Devolski Mihailo, episkop, 63
 Deživo, 100
 Dimitras Antonije, zlatar, 227
 Dimitrije čelnik, 161—2
 Dimitrije spahija, 12
 Dimitrovići, selo, 140
 Dinić Mihailo, istoričar, 10, 11, 33, 70
 Dinoši, selo, 48, 52
 Dioklejan, 42
 dobit na trećinu, vrlo često
 Dobrijevići-Gorevuci, 108—10
 — Radič (Ratko), 108—9, 174—5
 — Stjepan, 105—6, 109
 — Vukašin, 108—11
 — Vuksan vojvoda, 109
 Dobrilovići, 105, 109
 Dobrinov Ostoja, povjerenik Bratoslav-bega, 209
 Dobrota, 25, 27, 212
 Dobrska župa, 105, 111
 Dobrsko Selo, 87, 90, 99, 100—1, 103
 —115, 121, 174, 195
 — lokaliteti, 121
 — mještani, 105
 — meropsi, 114—15
 Dobudi Vuksan, 226
 Dokleati, ilir. pleme, 41
 Domentijan, biograf, 66, 186
 dominikanci, v. fratri
 Donat Matija iz Venecije 164
 Drač, Dračani, 30, 53, 66, 78
 Dračevica, 143, 154, 162, 193—4, 197,
 212
 Dragalj, 150
 Dragičević Risto, istoričar, 103, 116,
 189
 Dragilo, brat zet. kralja Grubeše, 142
 Drago, kotor. porodica, 13, 18—21, 26,
 30—2, 69, 77, 80, 125, 128, 138—9,
 146, 150, 155, 157—8, 167, 176—7,
 190—2, 198, 201—2, 209, 211, 224
 — Drago Lukin, 206
 — Dragoje, sveštenik, 211
 — Kamilo, pjesnik, 37, 201
 — Marko, mladi, knez Kotora, 177—8
 — Nikola, zet Ivana Crnojevića, 103
 — Toma Pavla Tomina, državnik
 Dečanskog, 13, 125, 212
- dragocjenosti, skupocjenosti 38, 176,
 181, 193, 195
 — u pohrani, depozitu, 114, 173, 177
 dragoman Mustafa, 50
 Dragomanov Inohan, 50, 91
 Dragomir, feudalac, 9
 Dragoši, selo 158
 Dragović Marko, istoričar, 102, 107,
 115
 Dražmil Nikola, notar, 220
 Drina, 161—2
 Drivast, 44, 57, 61, 205 (mir. ugovor)
 Drobnjaci, 101, 108, 141, 157, 167, 169
 —83
 Drobnjak, pleme, 169—81
 Drobnjak Bratinja, 171
 Drobnjakovi unuci, 172
 Dragov Raško, 37
 Dragovići, 110
 Druško Marin i sinovi, 19, 20, 31—2,
 72, 79, 156—7, 177—8
 drvodjelac, 80, 113, 118, 136, 153, 164
 —5, 167, 211, 222—3
 Dubrovnik i Dubrovčani, 32—5, 44,
 62, 70, 104—5, 109, 125, 133, 137, 142,
 144—5, 150—2, 154—5, 160—3, 172,
 175, 186—7, 189, 193—4, 198, 209—
 10, 213
 Dučić Nićifor, istoričar, 51—2, 182
 dugovi, vrlo često
 Dukardin, Dukadinci, 131—2
 dukati, vrlo često
 — prema perperu, 14, 37
 — prema liri, 218
 Duklja (Dioklitija), 7, 9, 41—3, 150,
 152, 185—6, 202
 Dukljanska zemlja, 185
 Duljić Trifun, sveštenik, 199
 Dumidrana, lokalitet, 110
 Duodo Arsenije, providur, 81
 Dupilo, Dupiljani, 75, 84
 Erdeljanović J. etnograf, 8, 43, 48,
 51, 58, 75—6, 81, 85—6, 89, 91—
 4, 106—7, 110, 121, 127, 156, 176, 189
 Eskulo de, iz Venecije, trgovac u
 Kotoru, 19, 26, 30, 34, 7, 110, 157,
 179, 180
 Evgenije IV, papa, 205
 Faše u Boki, 210
 Fažo, porodica, 117
 Ferara, 218
 Filipović Milenko, etnograf, 132
 Firenca, 66, 71
 Fisković Cvito, istor umjetnosti, 150
 —1
 Flandrija, 96
 flota mletačka, v. galija ratna
 Foča, 144, 150, 152, 171
 Fontana Petar, »tumač slovenskog i
 srpskog jezika«, 192

- Foskari Marko, 221
— Matej, kaštelan kotorski, 147
fratri, franjevci, i dominikanci, 15,
22, 219, 227
Fraška Nenko, 18
Gacko, županija, 142, 171—2, 180
Gagrica Luka, 226
Gaj Bartolomej, vojni službenik u
Kotoru, 110, 121
galija kotorska, 80, 222
— dubrovačka, 194
galija ratna mletačka, 21, 79, 128—9,
138—9, 214—15, 220—1
Galinić Marojević iz Perasta, 35
Gančolo Nikola, 190
Ganić Muhamed-beg, 37—8
Garašanin Milutin, arheolog, 8, 9, 42,
45, 56, 79, 85, 150, 152
Garcon Dovani, zapov. galije, 215
Gašani, 131
gastald bratovštine, 69, 139
Gazivoda, prezime, 110, 115—
Gencije, ilirski kralj, 8, 56, 152
Gige, kotor. porodica, 162
Gimanović — Gimanović, kotor. poro-
dica, 16, 25, 145, 167
Ginčević Bojko, Podgoričanin, 22—9
Ginovići, 25—8
Gizlavac Pribos, pomorac, 111
Glava, muško ime, 152
— Ozrinic, 152
glavari sela i plemena, 60, 82, 86—7,
115, 119, 121, 124, 126, 129, 140, 152,
166, 180
Glavat, Zećanin, 13, 56
Glavati, kotor. porodica, 13, 56, 86,
110, 146
Glavatovići, muslimani, 56
— Mustajbegov Hasan-aga, 13
— Muho čelebića, 39
Glavatulja u Zeti, 13, 56
Glavić Gojčin, 26
glasnik dubrov. prodat Turcima, 142
globa u korist gospodara Zete, 146
— u korist srpskog kralja (Dušana),
198
— uopšte, 158, 198
— 20 posto tj. (za 5*), 193
glota rudna, 34
Gluhi Do i Gluhodoljani, 75, 78, 83—4
Godinje, Godinjani, lokaliteti, 48, 75,
79—81
Gojaković Nikola, kap. broda, 110
Golija, planina, 166
Golija, kotor. porodica, 13, 16, 22
Golubovci, 13, 52, 56
Golubović Radelja, 139
Gomilice u Zeti, 11
Gorane, šuma, 63
Goražda nad Kotorom, 25, 27
- Gorevuci, 100, 105—11, 132, 174, 176
Gorevuk Durad, 109
— Milosalić Stjepan, 109, 121
Gorica titogradská, 45
Gorica u Skadar. jezeru, 73
Goričane, 56
Gornjaci i Donjaci u Ceklinu, 112
Gorojević Bogić, i Radić, 47
Gorska županija, 9, 43, 46, 48
Gospoštine, 100—1
Gostilje, 45, 48, 56
Goti, 42, 144
Gradac Iješanski, mještani, 124—7
Gradac u oblasti Skadra, 59, 60
Gradenigo Đovani, providur, 200, 215
Gradiška, 62
grada drvena, 15
Gradani u Ljubotinju, 89, 94—7
Grahovo, Grahovljani, lokaliteti, 149
— 60, 166
gramatikalna škola kotorska, 78, 210
Graso Ivanov Nikola, sveštenik, 216
Grašić Božidarov Jovan, 36
Grbalj, 16, 65, 72, 77—8, 80, 101, 118,
167, 183, 190—1, 205, 210
grbaljski odmetnici od mlet. vlasti,
206
Grban, knez banjanski, 163
Grbavčevići iz Mataguža, 57
Grci, 7, 42, 69, 71, 75, 100, 111, 171,
196, 202
grčki slikari u Kotoru, 22, 207
— Đorđe (Grk), Manojlo, Nikola, Srd,
207
Grdan Nikšić, vojvoda, 142—3, 180
grede drvene, 167
Grgur Zadranin (Grisogono), biskup
barski, 187
Grego Ivan iz Perasta, 224
Grempšić Stefan, pomorac, 29
Grlica Novaka Hranilovića, 212
Grlje, selo, 58, 103
Grljevcu u Bjeloshima, 58
groblje, grobište, 43, 45, 53, 56
grobnice u crkvi, 19, 54, 136, 165, 196,
223, 227
Grubačevići iz Paštrovića, 78
Grubeša, kralj zetski, 142
Grubojevići, Grbljani, 72
Grubonja, kotor. porodica, 64, 173,
178, 190, 199, 217, 224, 226
Grude u Zeti, 11, 54, 57
— kod Skadra, 59
Grujomir, kod Skadra, 61
Grupčevići, 23
Grupković Milko, Pješivac, 215—16
Gudelj, prezime, 168
Gundulić Junije, 125
Gurdić, 165
Gusinje, 121

- Guša, lokalitet, 121
 gvoždar, 30
 gvožđe, v. željezo
 Hadžibegić Hamid, 41
 Hadži-Jusufović, 50
 Hadži-Mustafić Musa, 41
 Halum, vojvoda, 40
 Hamza Stjepanov, 101
 Hasan-paša, 11
 Helmica, 52
 Herakovići iz Njeguša, 71, 100, 106,
 108, 110, 132, 172—7
 — selo, 172—7
 — Herak, Đurđev, 172—7
 — Stjepo Petra kaludera, 40, 91
 — Herak Heraković, predak Njegošev, 108, 172—7
 Herceg-Novi (Novi), 143, 192, 195
 Hercegovina, 55, 59, 99, 106, 109, 132,
 145, 150
 — sandžakat, 145, 181—2
 Hlapen (Hlap-Lap) Kalimanov, predak Petrušinovića, 140
 hodža podgorički, 12, 37
 Hokušić (Okušić) Pribislav, Miloje i Miroslava, 32
 Hoti, pleme, 57, 112, 132
 Hotski virovi, 60
 Hotsko blato, 48, 53, 60
 Hrabak B., istoričar, 182, 190
 Hranići, v. Kosače
 Hrsovići-Miljevići, 55
 Hrvatska, 70
 Hum (hercegovački), 162, 176
 — u Zeti, 57
 Humsko blato, 59
 Husenovići, 50
 Hvar, 225
 Hvosno, 185
 Ilić Đuraš, čelnik, 54, 202—4
 Ilića vodovađa, Ilića dvorište, 54
 Lijan-IIion, vojvoda grbaljski, 141
 Iliri, 42—3, 143, 183 (romanizirani)
 ilirska imena, 152
 ilirski novac, 56
 imena srednjovjekovna, muška i ženska, klasična slovenska i starosrpska, mnogobrojna su, ima ih skoro na svakoj drugoj strani
 Indenerio Pietro iz Venecije, trgovac u Kotoru, 14, 15
 Indriko Frančesko, notar, 22
 islam (prevjeravanje), 63
 ispaše, v. pašnjaci
 italijanski trgovci, pominju se više puta
 Intirerarium Antonini, 143
 Ivanović Rad. pisac, 60
 Ivoić Jovan, istoričar, 150
- Čitat Andrija (Šoči), zlatar, 91, 157,
 179, 195
 Jablan, bratstvo, 106—10 (rođoslov)
 — Vido, poznavalač porodičnog plemenskog predanja, 107
 Jablano u Dobrskom Selu, 105
 Jakonja, kotor. porodica, 64, 220, 224
 Janjevo, 100, 105
 Janjo, vojvoda, 90
 Jastrebov, ruski istoričar, 11
 javna prodaja, 113, 116, 226
 jedrenjaci, 17, 209, 216, 218
 jemac, 30, 32, 40, 73, 80, 91, 115, 120,
 135, 148, 151, 157, 172, 174, 179, 218,
 224
 Jevstatije II, arhiepiskop srpski, 187
 Jezera, pleme, 172, 181—2
 Jireček K. istoričar, 8, 9, 11, 42—3,
 48—9, 52, 57, 59, 63—4, 72—3, 79, 96,
 109, 112, 127, 142, 144, 152, 154—6,
 160, 162, 169, 172, 182, 185, 187—8,
 190, 192, 197, 205, 207
 Jovan patrijarh, 143, 163, 180
 Jovan Vladimir, 63, 66—73
 Jovan iz Kandije, mitropolit krajinski, 68—9
 Jovanović Jagoš, istoričar, 9
 Jovićević Andrija, etnograf, 7, 8, 43,
 45, 48, 50—1, 53, 56, 58—9, 63, 65,
 67, 73, 76, 90—1, 95, 99, 100—2, 104,
 106, 110, 112, 115, 119, 121
 Junac Radošinov Duka, vojvoda, 171,
 180
 Junak Pribišević, rodonačelnik, 25,
 160
 Junakovići, Božidar, Radoslav, Vukslav, 25, 159—60
 Justinian, car, 42
 Justinijano Marko, blagajnik kotorški, 136
 Jusuf-beg (Klobučki sandžak), 154
 kadionica zlatno-srebrna, 62
 Kadrun, selo kod Kupelnika, 60—2
 kalauzi (putovode), 107
 Kaldrma, lokalitet u Ulićima (ostatak srednjovjekov. puta), 119
 Kalić Gojša, sudija, 162
 Kalodurđe Crnojević, rodonačelnik,
 198, 202—3
 Kalodurđev Đurađ i sinovi, 198—9
 — Vlaja, 198
 Kalodurđević Stefan, slovenski kančelar, 158, 192, 195, 209, 215, 226
 Kalodurđe iz Crmnice, 78
 Kalodurđe (ime), sluga, 17
 Kalodurđevići (Đuraševići-Crnojevići?), 189, 198—205
 Kalodurđevići, selo, 202
 Kaloka, kričački vojvoda, 171
 Kaloper, prezime, 125

- Kalovitašević, 119
 kaluder, v. monasi
 Kaluderović Ivan, vojvoda drobnjački, 180
 kamata (6 i 7 posto), 193, 226
 kameni mjeri kotorska, 78
 Kamenic, selo, 10, 45, 167
 kamenorezac v. klesar
 Kamimo, zapov. galije, 98
 Kanali, zapov. galije, 138
 kancelar despotov, 207
 — Jelene Bašić, 194—6
 Kandija (Krit), 68, 71
 Kantakuzen vojvoda, vizant., 48
 kapetan broda, v. pomorci
 Kapica-Dinović fra Ljudevit Nikolin, 220
 — Dominik Blažov, stanovnik Venecije, 220
 — Vlado, 219
 Karabež, u Zeti, 57
 Karadžić, Vuk, 57, 171
 Karađorđe, 54
 Karatuma, rijeka, 48
 karavan, 9, 108, 117, 144, 158, 172
 Karuč na Skadar. jezeru, 100
 Karuč, selo, lokaliteti, 81—3
 Karuči Aleksa iz Bara, 80
 Kasestre u Boki, 72
 Kastratski virovi, 53, 59
 Katić Marin, notar Bara, 209
 katoličenje, 117, 147, 220
 katolički obred venčanja, 70
 katran, 148, 218
 katuni, 9, 167, 170, 172, 178, 182, 198
 — zetski, 89
 — banjanski Dragošev 163
 Katunjani, 99
 Kavač, 72, 117, 125
 Kazanci, 150
 kazna, 210
 — vađenje oči, 206
 — veslanjem na galiji, 222
 kaznac, 52, 85
 Kčeve (Ozrinići), 65, 112, 149
 Kekavmen (Kekaumenos), 187
 kefalija, 76, 109
 klanica u Baru, 208
 klesar, 47, 155, 162
 Klement, knez iz Trana, 57
 Klement VIII, papa, 143
 Klimenti, 68, 93, 101
 Klis u Dalmaciji, 78
 Klisa (Klišić), Novak, 78, 86—7
 Klisani, porodica kotor., 18, 90
 — Nikola, sveštenik, 210
 — Dominik, rektor gramatikalne škole, 210
 klobučar, 114
 Klobuk, 106, 108, 110—12, 153—5, 176
 Klobuci, selo, 153
 knez Crne Gore, 93—4
 — knez-providur Kotora, vrlo često
 — Risna, 114
 — sela i plemena, 82—3, 90, 95, 102,
 115, 124, 143, 148, 150, 158, 163, 170
 —, 180, 192
 Kneždu u Njegušima, 106
 knjiga okovana i ukrašena srebrom,
 179, 196
 knjiga trgovačkog poslovanja, 35
 Kodanović Nenkov Dapko, 16—19, 35
 kokoške, 154
 koar (zanatlija), 153
 Kolašin, 181
 Komani, 50, 127, 204
 Komarnica, županija, 142, 171, 178
 Komarno, selo, 91—2
 Komnen, vojvoda, 33
 Kompareto sv. Ambrozija, 219
 Konavli, Konavljani, 25—6, 28, 153—
 4, 159, 162
 Kontareno Marin, biskup, 32
 — Paul, providur, 158, 193
 kontraband, 206
 konji, 133, 144, 148, 157, 164, 210
 — naročiti za jahanje, 37, 39, 40, 136,
 163
 — zaplijenjeni, 172
 — ergeja, 110
 konjska oprema (skupocjena), 38, 40
 Kopo Ivan, poslovoda providura, 34,
 207
 — Nikola, providur, 199
 Koprivice iz Banjana, 163
 Korčula, 38, 225
 Korjenić Bogčin, 155
 Korjenići, 149, 153, 155—6, 166, 176
 Koritnik, izvor, 190
 Kornelio Hernol, kapetan Bara, 84
 Kornet, selo, 124
 Korveš u Boki, 200—2
 Kosača, porodica, 193
 — Vukčić Stefan, 11, 44, 57, 145, 147,
 150, 154, 161, 171, 196, 205, 209, 213
 — Vladislav, 154, 196
 Kosara Vladimirova, 66
 Kosijer Popović Nikola, 50, 116
 Kosijerevo, 116
 Kosijeri, 94, 99, 100, 115—19
 kositer, 36
 Kosomor, Kostomor, porodica, 212
 Kosorići, 170—1
 — Simeun, knez, 170
 Kosovčić Lapac (Hlapac), 170
 — Orliban Strahinjin, 170
 — Đurijan (Đurica), vojvoda, 170
 Kosovo, 55, 90—2, 99, 112, 131—2, 163,
 166, 170—1

- Kosovska Mitrovica, 90
 Kostomora Mihailo, 23, 27
 Kotor i Kotorani, vrlo često
 Kotorški statut, 15, 30, 47, 77, 80, 179,
 186, 193, 210
 kotorski novac (kovanje), 179
 — perperi, skoro na svakoj strani
 Kovač Herak iz Komarnice, vojvoda
 (rodoničelnik), 178
 Kovačević iz Drobnjaka, Gradislav,
 Ivan, Vukašin, 177—8
 Kovačević Jovan, istoričar, 42—3, 48,
 53, 59, 63, 66, 104, 144, 150, 185—7
 Kovačevići Graholjani, 150
 kovači, 15—19, 35—6, 42, 72, 126, 134,
 146, 148, 211
 kovačka četvrt grada, 155
 Kovaljevski, 42
 Ković Veselov Dabišin iz Dračevice,
 212
 Kovijanić R. 14, 33, 44, 70—1, 91—2,
 100, 116, 126, 162, 176, 178, 189, 193,
 196, 202, 206, 208
 koze, 19, 197, 221
 kožari, 37, 54, 103, 114, 117—19, 164—
 5, 201, 218, 223, 227—8
 kože, 18, 19, 29—32, 119, 120, 200, 212
 —13
 krada, 40, 84, 172, 207
 Krajina i Krajnjani, 65—73
 Kraljištan, lokalitet, 101, 119
 Krasnići (rodoničelnik Kraso) 112
 Kratović Raoslavčev Radule, 140
 krave, 154
 krčmar, 114
 krčmarica (Stana »grbava«), 136
 Krdžići, bratstvo, 121
 Krepis (uzbrdни dio Kotora), 47, 215,
 219, 221, 224, 226
 Kričak, kraj, 181
 Kričak Grubanović Nikola iz Kruše-
 vica, 182
 — Filip, proto, 182
 — Radojica, sveštenik, 182
 »Kričari«, 182
 Kriče Vitomirov iz Boke, 183
 Kričke, selo u Drnišu, 182
 — u okolini Pakraca, 182
 Kričići, (poromanjeni Iliri, Vlasi), 7, 44,
 55, 96, 166, 169, 170—1, 181—3
 Kričići u okolini Jajca, 182
 Kričina u Birbiru, 182
 Kričović David iz Poljica dalmatin-
 skih, 182
 — Maksim, sveštenik
 Krlit v. Kandija
 Krivokuće, starosjed. Ceklina, 106
 Krivošije, 149, 156, 168
 Krnovo, 142
 krojač, 15, 17, 154, 165, 197
 Krsmić Jusuf-beg, 39, 40, 50
 krst sv. Jovana Vladimira, 63
 Krtoli i Krtoljani, 79, 82
 krvna osveta, 95, 158, 228
 krvnina, 152, 158
 krvnik, 152
 krzna, 28, 32, 37, 151
 krzno, 136
 Krusi, mještani, 127—8, 135
 Kučevod kod Budve, 65, 112
 Kuči, 46, 52, 68, 149
 kuće kotorske (zidane, poludrvene i
 drvene) vrlo često
 Kuljača, porodica, 86
 kumstva za krv i umir, 152, 158
 Kunj, potok, 63
 Kupelnik (Kopljak), 43, 58—62
 kupo-prodaja, vrlo često
 Kupusel, 46—7
 Kurilo, selo, 49
 Kuševod, selo, 60
 Kvirini, zapovjed. galije, 220
 Labeati, ilir. pleme, 7, 8, 56
 Latinović A., istoričar, 8—13, 42—3
 Lajkovići, selo, v. Zeta
 Lale Vučetin, glavar Limljana, 83
 Lalići, 91
 Lalib Matijašev, potomak Bijelog Pa-
 vla, 140
 Latinović (ne Latinović) Neneza, 140
 Lastva u Grblju, 43
 Lastva kod Tivta, 69
 Latini, 51
 Lavrentije, monah, 151
 Lazar, knez srpski, 170—1, 177, 198
 Lazarević Stefan, despot, 207
 Lazar Dovani iz Trani, 224
 Leća (Lekja?), sveštenik, 90
 Ledenice, 32, 151, 156
 Ledinac (Njeguši), 16, 61, 213
 Leka Dukadin, 59, 131
 Leka Srbin, 101, 112
 Lekići, Crničani, 91
 Lepetan Radoslav, 27
 Lepetane, selo, 27
 Lesendro, 51, 76
 Lešnica (Lješkopolje), 37
 Levanja (Škaljari), 27, 57, 215
 liječenje, 226
 liješnje, 123
 Lim, 104, 144, 152, 182
 Limštika, rijeka, 76, 81
 Lipovac, porodica, 90, 95
 Lisica Sava i Nikša, 15, 33
 Lisinje, planina, 208
 livac, 148, 224
 Livorno, 189
 Lojan Vujo, kožar, 118
 Lojanić Pribil, 16
 Lopate, Ljeva Rijeka, 54

- Lopičić Janko, pisac, 107
 Lošinj (Cigali), 128
 Lovrenčević iz Šiljara, 38—9, 140
 Lovćen, 7, 101
 Lovricana u Kavču, 102, 146—7, 219,
 223
 loze, trapljenje vinograda, 25, 118,
 138
 loža kotor. suda (uprave) na obali
 mora, 195, 200
 Luburić A. etnograf, 112, 144, 169—
 72, 180—2
 Ludvik Anžujski, 21
 Lug kod Duklje, 43
 — kod Trebinja, 154
 luk za strijele, 109, 212
 Lukovo, 171
 Lukša Đovani, notar, 22, 192, 195—7,
 206
 Lunj Vukman, glavar sela, 87
 Lunje, starosjedioci Ceklina, 106
 Luška županija, 43, 48, 55
 Luštica i njena sela, 25, 27, 31, 72, 84,
 109, 147—8, 179, 189, 203, 214, 218
 Lužani, starosrpsko pleme, 7, 43—5,
 55, 131—2, 141—2
 — selo, 43, 45
 Lužnica, naselje, 43—5
 ljekar, 44
 Lješ, grad, 44, 72
 Lješanska nahija, 7, 107
 Lješev Stup u Bjelicama, 107
 Lješević Ilija, knez, 96
 — Ilija-Ilarion, episkop v. Šišojević
 Lješevići u Grblju, 191
 Lješkopolje, 7, 45, 48, 123
 Lješnjani, 123—9
 Ljubić Šime, 205, 208, 213
 Ljubotin, Ljubotinjani, 58, 89—97, 101
 Ljupković Miloje, 31, 33—4
 Ljutovlji, zahumski knez, 153
 Ljuta kod Kotora, 64, 155, 159, 202
 Majstori, selo, 106
 Mak Pribojie, 33
 Makarije monah, štampar, 103, 189
 mala braća v. fratri
 Malešija, 8
 Maleševac katun, 170
 Malešević, bratstvo, 170
 Mallori, 56, 59
 Malonšići selo, 12, 37, 43—4, 55, 133,
 202
 Malta Petar, 120
 Mandić-Miloševići (Drobnjaci), 170
 Mardarije, vladika crnogorski, 95
 Marinić Dobrek, kanc. Jelene Balšić,
 194—6
 Marko župan, 9
 Marko Miljanov, 48, 54
- Marojević Radić iz Dračevice, posla-
 nik J. Balšić, 193—4
 — Pribislav, 18
 Martinci, selo, 140
 Martinović-Orlović Batrić, vojvoda,
 106—7, 109, 174
 — Tomaš, knez, 109
 Martinović Šimov Niko, istoričar, 11,
 116
 masline (barske i stolivske), 24, 118,
 196, 208
- Mastančić Medoje, majstor, 145
 Maštrokonjo (Maštrokoli?), 110—11
 mat, mjera za so, 162
 Mataguži, 7, 13, 43, 48, 52, 54—7, 121
 Mataruga, Matarugić Dobroslav, dr-
 vodjelac, 167
 — Radica (žena), 168
 Mataruge, prom. ilir. pleme (Vlasi),
 43, 55, 149, 150, 163, 166—9, 181—3
 Matijaš Nikole Mitrova, praunek Bi-
 jelog Pavla, 140
- Matijasević, 132, 140 (rođoslov)
 Matoš Stefan, iz Perasta, 224
 Macure, porom. ilir. pleme, 43, 55
 mačevi, 19, 133, 163
 mačari, 30, 126, 157, 172, 180, 218
 magazini, 18
 Mahmut Markov, 36—7
 Maine, 65
 Mayer Antun, istoričar, 13, 47
 Mažuranić Ivan, pjesnik, 148
 Medaković Radić iz Onogašta, 148
 — Milovan 148
- Medin, bratstvo Paštovića, 39
 Medošević Radašin i Radelja, 33
 Medun, 8, 46, 48, 56, 71, 100, 203, 205
 Mehmed sultan 11, 52
 Mekša, Meksa, kotor. porodica, 13,
 28, 34, 43, 139, 180, 209, 212
 meropsi, 105
 mesari, 38, 215, 223, 228
 Mesina, 210
 Metohija, 58, 99, 166
 Mida, porodica, 61
 Migracija, 99, 166
 Mihaljevići iz Ceklina, 101
 Mihal Fr. zapov. galije, 221—2
 Mijušković Sl. istoričar, 7, 43, 53, 67,
 75, 95, 112, 142, 153, 161, 206
 Miklošić Fr., filolog, 76, 145
 Miko Vučetić, glavar Gluhog Dola, 84
 Milaković Bogoslav, Podgoričanin, 35
 Milica, knjeginja, 193
 Miločević Lukač, knez Riđana, 158
 Milojević Radičev Vukoslav, iz Nje-
 guša, poslanik J. Balšić, 29, 194
 Milončević (Malončević) Radmio, 134
 Milosavić Podgoričan, 15, 20
 Miobratović Miladin i Pribac, 27—8

- Miokov Đon**, 209
Miomanović Radelja, 114
Milja Vidosačić, rodonačelnik, 164
Miljančić Banjani, 164
Miljančić Akim i Đordje, pisci, 164, 177
Mirac, selo, 90, 106
 — 128, 138, 146—7, 151, 159, 162, 164—5, 183, 198—200, 208, 211—14, 217, 219, 226
miraz, 13, 24, 28—9, 35, 53, 77, 111, 128, 138, 146—7, 151, 159, 162, 164—5, 183, 198—200, 208, 211—14, 217, 219, 226
mirazna imovina, 30—1, 46, 83, 116, 198—200, 218, 227
Mirlditi, 68
mirovni ugovori, 206—7
mitropolit, crnogorski, zetski, 102, 106, 127, 213
 — pečki, 33
Mitrovići, selo, 58
Mletačka Republika, 11, 43—6, 52, 71, 73, 95, 134, 142, 191, 204—7, 213
Mlečani, 57, 133, 188—9, 203—4
mletački podanici, 119
mlin, mlinarina, 27, 37, 81, 102—3, 208
mlinar, 47
Mljet, 185
Mljetičak, 148
mogoriš, dohodak vladara, 14, 118
Mogoriš, u Verigama, 13
momak na brodu, na galiji, 226, 222
Momišići, 45—6
monahinje (kaluđerice), 17, 37, 61, 66, 72, 219, 223
monasi (kaluđeri), 27, 51, 61, 102—3, 141, 151, 192—3, 196
moneta kotorska, 156
Moneta Rajko, zet kralja Vukašina, 213
Montelparo, notar, 22, 28, 77, 111—12
Montenegro, v. Crna Gora
Montenegro de Janua (Đenova), u Italiji, 189
Morača, rijeka, 7, 8, 41
 — pleme, 92
 — županija 142
Moračnik, 100
Morigrad u Bokovu, 119
Morinje, selo, 27, 158, 221
Morlacij, 163
Morlaka Ivana Radna iz Prčanja, 227
 »morlački novac«, 180
mornari, 26, 53, 79, 110—111, 118, 153, 214—17, 219, 225, 227
 — na galiji, 220
Morozini, zapov. galije, 128
Moskva, 116, 179
Mostar, 106, 144, 150, 152
Moštanica, stari grad, 143—4, 171
Moštrokoli, 105—6, 108, 110—11
motke za lukove strijela, 212—13
Možura, 63
Mrcina Dobrosalić Radič iz Rigna, 158
Mrcine, selo u Konavlima, 159
Mrčevac, kod Tivta, 110, 124, 152
Mrdenović Medoje, Žečanin, 213
Mrgelat Ivan, 72
Mrka, rijeka, 56
Mrkojević Brajšin Vuko, 64
Mrkojevići, pleme, 63—4, 66, 90
Mrnjavčevići, 45
 — Vukašin, kralj, 170, 213
Mrnjavčevića gruda, 45
Mršić Ivaniš, povjer. J. Balšić, 194—5
Mrižep u Stolivu, 213
Muo, selo, 58
Murat II., 154
Murići, selo, 65
muselem, 83, 85, 96—7, 101, 104, 123—4, 129
muslimani, 36—7, 38—9, 41, 50, 115, 148, 182
nadnica, 81
najamnik za vojnu službu na galiji, 80
nakit, 13, 18, 19, 23, 30, 38, 40, 54, 56, 78, 111, 165, 168, 173, 175, 179, 197, 223, 227
 — nakit »na slovenski način«, 180
nakovanj, 19
Nalješković Dimitrije, 119
namirnice, 17, 18, 220
namjesnik despotov, 10, 205
 »namjesnik cijele Crne Gore«, 95
Napulj, 226
Narona, 8, 42
nasilja turska, 31
naslijede, 80, 114, 135—6, 155, 165, 227
nastavnik gramatike, 42
Nefer-Tara, 182
Negro iz Ferare, 218
Nemanja, 8—11, 22, 66, 185—7
Nemanjići, 7, 14, 51, 59, 85, 100, 118, 141, 145, 161, 171, 186
 — Dečanski, 8, 13, 52, 54, 60, 76, 81, 85, 91, 96, 119, 125, 171, 186—7, 202, 207, 212
 — Dušan, 8—169, 13, 21—2, 45, 52, 54, 47, 59, 60—1, 69, 91, 118, 125, 131, 150, 161—2, 171—2, 187, 202, 207
 — Jelena Uroševa 14, 51, 131—3, 140, 145, 185
 — Dragutin, 145
 — Đorđe Vukanov, 185

- Milutin, 26, 47—8, 52, 76, 79, 81, 91, 118, 121, 161, 185, 187—8, 190
- Radoslav, 22
- Stefan Prvovjenčani, 9, 10, 22, 66, 85—7
- Stefan Vukanov, 141
- sv. Sava, 9, 51, 186—7
- Uroš I, 9, 181, 185
- Uroš, car, 21—2, 66, 145, 161, 207
- Vladislav, 51, 73, 79, 185—6
- Vukan, 22, 141, 185
- nemiri (bune), 181
- Neofit, episkop zetski (prevlački), 187
- Nevesinje, županija, 142
- grad, 144
- Nigro iz Venecije, trgovac, 14
- Nikac Duretin, glavar Riječana, 104
- Nikandar jerusalimski, poslanik J. Balšić, 196
- Nikola feudalac, 9
- Nikola Jakovov iz Rusije, 221
- Nikola kefalija, 76
- Nikon Jerusalimac, Grk, proiguman Vranjine, 196
- Nikša Ilijanov Grbljanin, 141
- Nikšić, Nikšići, 14, 52, 141—8, 149, 156, 181, 183
- Nikšićka župa, 141—2, 186
- Niš, 42, 100
- nošnja, 19, 78, 111, 136, 139, 151, 173, 175, 179, 195, 223, 227
- notar (kancelar) latinski, 22, 41, 70, 84, 111, 126, 165, 192, 196—7, 199, 206, 211—12, 220
- barski, 209
- despotov, 207
- novac, vrlo često (perperi, dukati, taliri, lire, itd.)
- Novak mačar (Novak kovač iz narodnih pjesama), 126
- Novaković Marko, mačar, sin Novaka kovača, 126
- Novaković Stojan, istoričar, 9, 11, 45, 48, 50, 52, 56, 60—1, 67, 76, 79, 81, 85, 101, 121, 170, 185—8, 190, 204
- Novelo Zorzi iz Venecije, 218
- Novljani, starosrpsko pleme u Drobnjacima, 169—80
- Novo Brdo, grad i rudnik, 17, 76, 100, 105, 109
- noževi, 120
- zlatno srebrni, 38
- Nudo, 150
- Nurković Arslan, 151
- Njegoš, planina, 132
- Njegoš Petrović Danilo, vladika, 106
- Petar I, 127
- Petar II, 51, 107, 148, 176
- Njegoševi preci, 172—7

- Njeguši, pleme, 29, 31, 40, 61, 83, 89, 91, 105—9, 111, 115, 133—5, 164, 173, 174, 176, 180, 188, 190, 194, 197, 200, 213, 9
- Obilić Miloš, 176
- Obliće, selo, 204
- Oblik, 63, 65—6, 75
- Oblun, stara tvrdava, 104
- Obod (Crnojevića), 51, 102—3
- Obrad Desislavin Gambe, graditelj, 47
- Obradovići Banjani, 163
- obradivači zemlje, često, 25, 77—8, 228
- obućari, 14, 20, 23, 26, 29—36, 38, 55, 78—9, 113, 116, 120, 137—9, 160, 164, 167, 200, 215, 217, 220, 224, 228
- Očinici, selo i bratstvo, 55, 101, 111
- Nikola, Rade i Raško brodovlasnik, 54, 135, 147—8, 200
- odjeća v. nošnja
- oglasivač gradski, 19, 24—5, 33, 50, 155, 164, 199, 211
- ogrlica »na slovenski način«, 180
- ogrtač od raše, 151
- oklop, 126
- oklopar, 117
- Oktoih cetinjski, 163
- Olivera-Despina, sultanija, kći kneza Lazara, 71, 193—4
- olovo, (tovari, milijari i karavani), 13, 34, 105, 108, 111, 174—5, 180
- oluci krova, 219
- Omarovići iz Žabljaka, 50
- Onogošt, Onogoštanji, 8, 42, 104, 108, 131—2, 141—4, 152, 171, 175
- opančar, 128
- opat, 27, 33, 38, 180
- Optočići, selo, 75, 84, 86
- Orahovac u Boki, 155
- Orahovo u Crmnici, 76, 79, 81, 84—5
- Orašani, selo, 115
- Orbini Mavro, 153
- Orjen, 156
- Orlovići, preci Martinovića, 71, 100, 106—9, 121, 132, 144, 174, 176
- Pavle, kosovski junak, 176
- Rade, 144
- Tudor Nenoja Ivanova, 109
- Ormos v. Vrm
- oružje, 22, 71, 126, 133
- Osman-paša Skopljak 176
- Ostojica Pirko (Petar), 19, 29, 33, 35, 159, 208
- Ostojiji iz Dobrskog Sela, 105
- Ostros, selo, 66
- otimačina, 133—4, 172, 198, 210
- otkupi iz zarobljeništva, 38
- otmičari, 226

- ovce, ovnovi (trgovina), 133, 146, 154,
 172, 197
 Ovče polje, 90
 Ozrinici, 68, 112, 132—3, 149 (Ozro)
 Pahomije jeromonah, 102—3, 189
 — vladika, 50
 Pajisje kaluder Praskvice, 192
 palatofilaks (dvorodržica), 160
 Palma, kotor. porodica, 216
 Paltašić Mihailo i Nikola, 22, 33—4,
 45, 77—8, 108, 116, 126, 134, 174—5,
 179, 214
 Andrija štampar, 175
 pancir, 109, 126
 papa, 143
Papazoglu Fanula, istoričar, 42
 Papratna, Županija, 63, 75
 Parma, notar, 47
 Paskvalići, kotor. porodica, 13, 17, 18,
 22, 28, 30, 32—3, 38—9, 54, 62, 77,
 115—16, 185, 173—4, 178—9, 191,
 196, 200, 202, 211—12, 215, 224—5,
 227
 — Grubo, Dušanov protovestijar, 13,
 69, 151, 162, 178—9, 183, 196
 pašnjaci, 83, 158, 161, 163, 198
 Paštrovići, 39, 78—81, 83—4, 86, 95—6,
 131, 191, 204—5, 213, 225
 — sude i zbor, 39, 79, 84
 patrijarh, 143, 163, 180
 Pautinov Luka, privrednik i diplomi-
 mata, 22, 24, 34—5, 68, 71, 77, 113,
 126, 157—8, 178, 191, 193—7, 206—
 7, 211, 213
 — Milić, 71, 126
 — Matija Durkov, sveštenik »ćirili-
 ca« (glagoljaš), 68—73, 211
 Pavlović Đon, 127, 210
 — Gojša i Prvoslav, 211
 Pavlović Grubac, doseljen iz Bjelo-
 pavlića u Njeguše, 133
 Pavlović Radoslav, vojvoda, 154—5
 Peć, 13, 33, 76, 100, 104
 pečati o olova i voska, 40, 195
 pedot (Pedot?), 22, 26
 Pejanovići Ceklinjani, 110
 Pejo Nikolin, glavar Vranja, 55
 pekara, pekar, 26, 225, 227
 Pelegrina, kotor. porodica, 18, 21, 27
 — 3, 43, 128, 152, 158, 165, 180, 195,
 200—1, 218
 Pelinović Georgije, ataca, 73
 Perast, Peraštani, 27, 32, 35, 72, 91,
 103, 114, 148, 151, 159, 180, 198, 201,
 218, 224
 Petković Gino, 27
 Petković Vlad, istoričar umjet., 67, 72
 Petrović Gino, 25
 Petrušin Mitrov, unuk Bijelog Pav-
 la, 140
- Petrušinovići (rođoslov), 140
 Pilat Bonjičić, 157
 Pilatovci kod Bileće, 157
 Pilot, oblast u Albaniji, 187
 pilot na galiji, 215? pima, kotor. po-
 rodica, 25
 Pin u Verigama, 46, 199, 200—1
 Pino iz Mesine, zapov. broda
 Piper Kalodurđe, 112
 — Ljerno Ostojin, izaslanik J. Bal-
 šić, 113, 195
 — Mihailo iz Čeklina, 105, 111, 113
 — Vlado, 172
 Piperi, selo u Čeklinu, 101, 105, 110
 14
 Piperi, pleme, 43, 52, 112, 132—3
 Piperović Vuk, 101, 105, 112
 Pir-Alija, Podgorica, 12, 36
 Pirigord, vizant. vojskovođa, 53
 pisar srpsko-ćirilski (opštinski), 60—1
 pismonoše (mletačka pošta za Cari-
 grad), 93
 Piva, 142, 171, 181
 Pivljanin Bajo, 95
 Pizani Frančesko, Marko i Nikola,
 provodur, 18, 28, 136—7, 206
 Pješevci, 43—4, 215—16
 platno, 18, 32, 113, 146, 157, 178
 Plav, 76, 100
 Plavnica, 49, 57—8
 plijen, 191
 Plovdiv, 172
 Pljevlja, 144, 167, 181
 pobratimstvo za umir, 158
 pobune, 180—1
 podanici despota, 206
 Podgor u Crmnici, 75, 79, 90
 — Podgor (Podgore) u okolini Kup-
 elnika, 60—1
 Podgorica, Podgoričani, 8—41, 50, 52,
 56, 59, 104, 127, 146, 186, 205, 207
 Podluška županija, Podlužje, 43, 45,
 48, 52, 55
 pohara, 154
 pohrana blaga, 113
 pojaz srebrni, 175—6, 177, 179
 — turski, 40
 poklad, depozit, 114, 173, 177, 193, 195
 pokloni posadnika u naturi (exeni-
 um), 78, 117, 147, 212
 pokućstvo, 19, 208
 Polibije, istoričar, 8
 Police, selo iznad Risna, 158
 Poljanice kod Vilusa, 152
 pomorci, 26, 29, 104, 111, 114, 218
 Ponari, selo, 50
 Ponošević (Punošević?), 109
 Popivoda, bratstvo, 107

- pop Dukljanin, 9, 43, 45, 48, 53, 59, 63, 65—6, 75, 104, 112, 142, 144, 153 —4, 171, 185, 187
pop glagoljaš, 69—70
Popović, 59, 60—1, 73, 77, 86, 103, 107, 115, 124
Popović Šimo, pjesnik, vojvoda, 145
Popović Vitoje, Ozričić, 152
Popović Vuk, prijatelj Karadžića, 171
Porfirogenit, 42—3, 153—4, 185
posadnici (meropsi), 155, 210
poseude srebrno, 19, 30, 78, 116, 173, 177, 179, 181, 195
Poštenje u Drobnjacima, 170
pošta mletačka, 93, 225
Pozobat Radoslav, pomorac, 111
Prapratiste, 65
Prasat Medoje, 25
Prčanj, 18, 23—7, 30, 32, 35, 69, 137—8, 145, 164, 219, 227
Predimir, kralj Zete, 142, 145, 154
Predimirovići, Hvalimir, Petrislav, Prevlad, 66, 75, 142
prekrštavanje, 147
Prespa, 67
Prevalis, provincija, 42
Prevlaka, 51, 54, 66, 68, 70, 72, 125, 187, 203, 213
prevoz na Morači, 46
Prijepolje, 144, 167, 172, 180
Priština, 21, 96, 100, 105, 144
privrednici (trgovci), vrlo često
Prizren, 13, 59, 61, 90, 95, 100, 105
Prilja Stjepanov Rajičko, 90
procjenitelji, 116, 165, 222—3
Prodi Marko, Kotoranin, notar, 165
Progonović Radić, 127
Progonovići, selo, lokaliteti, 127
proso, 200
Prošćenje, kod Brskova, 181
protomajstori, 118, 136, 162, 165
protovestijari, 13, 17, 19, 21—2, 25—9, 32, 43, 69, 72, 110, 118, 125—6, 146, 151, 157—8, 162, 174, 178—9, 180, 183, 196, 208, 222—3
Protov Marko, majstor, 226
providuri kotorski, 28, 30, 32—3, 40, 79, 84, 113—14, 128, 148, 152, 155, 180, 192, 194, 199, 200, 206—7, 217, 221
Prumuti (Promuti), kotor. porodica, 13, 18, 22, 29
— Biste, 28, 32, 126, 212
Ptiković Vićentije, tumač i prevodilac, 37, 50, 84, 117, 138, 164, 200, 213, 221, 225, 227
Ptolomej, 42
Pucić Medo, 145
Puč, izvor kod Kotora, 211
Pugnisi, notar, 223
punomoćnik, ponomoćije, vrlo često
Punoševići, Njeguši, 108
puškar, 224
putevi zetski, srednjovjekovni:
— Kotor — Risan — Onogoš — Brskovo, 150, 152
— Kotor — Ribnica, Peć — Novo Brdo (»drum velji«), 76, 96, 100, 104, 115, 117, 119, 120, 124—5, 127, 175
— Skadar — Podgorica — Onogoš — Dubrovnik (»put veliki«), 53—4, 59, 61, 152, 161
Putomir Mrda, Zečanin, 26, 108
Račić Sladoje, kancelar J. Balšić, 193
Rački Fr., 186
Radenović Pavle, vojvoda, 161
Radičević Alekса iz Njeguša, 31
Radičević Branko, pjesnik, 56—7
Radičević Filip, arhidiakon, 57
Radičević Stevan u Kotoru, 57
Radohnić Vićentije, kap. broda, 225
Radojičić Sp. Đorđe, istoričar, 66, 70, 124, 186—7
Radoman Stjepan i Vučić, knez sela, 90
Radonjić Jovan, istoričar, 72, 112
Radonjić — Rajčević Jovan, proto, 176
Radosta »Tutasanta«, Dubrovčanin, kotorski klesar, 162
Rajić vojvoda, otac spahije Vuja, 50, 91—3
Rajić (Rajko) Pribilović-Bogutović, rodonačelnik, 176
Rajićevići, bratstvo u Njegušima, 176, 190
— selo, 108
Rajković Nikola, oficir, pisac, 116
Rake, selo, 58
ranjenik, 154, 226
Ras, grad, 100, 174
Raslapčevići (rodonosovi), 106—8
— Vuk, 107, 174
Raslap Janković, 107
Rastislav župan, 9
raša (vunena tkanina), 19, 133
Raška, 8, 9, 13, 21, 125, 183, 186—7, 207—8
raški župan, 142, 145, 171
Rašković Radić, Ceklinjanin, 101
Ravenjanin geograf, 8
razbojnici, 11
»razbojnici«, 133
Ražnjatov Vučić, 102
remičar, majstor, 138
Rendić Nikša, upravitelj despotove solane, 209
ribari, 135, 215—16

- ribolovi (na Morači, Zeti, Jezeru, Rijeci Crn.), 10, 45—6, 83, 100, 103
 Ribnica, 7—9, 76, 100, 186—7
 Ridani, starosrpsko pleme, 141—3,
 149—51, 156—60, 166, 171, 178
 — imena muška: Bogiša, Cvjetkoje, Dobraš, Dobrašin, Dragoš, Milobrat, Miladin, Milić, Radašin, Rade, Radoslav, Radovan, Vitomir, Vukoslav itd., 156—60
 riđanski knez, 158
 riđansko područje, 156
 Ridani, selo, 150, 156
 Riječani, selo, mještani, lokaliteti, 104
 Riječka nahija, 51, 99, 101, 103, 112, 115, 119
 Rijeka Crnojevića, građani, lokaliteti, 58, 76, 102—5, 114, 189
 Rimljani, 7, 41—2, 100, 152, 202
 Risan, 90, 114, 148, 150, 152, 154, 158, 181
 rob, prodati, 172
 Rodopović Marin, Dubrovčanin, 35
 Rogo Niko, Ulcinjanin, 30, 34, 111
 romansko-ilijsko stanovništvo, 121
 Rovinski, 9, 76
 Roža Zanino iz Korone, 14
 rublje, 151
 Rudin i Rudinjani, 154, 161—3, 166, 169, 171, 183
 — Nikšićke, 150, 156, 161, 171, 176
 rudnici srpski, 13, 107
 Rudnik, 100, 105
 rujevina, 212—13
 Rumija, 63
 Rusija, 172, 221
 ruski dvor, 116, 179
 Ruvim vladika, 102
 Rvaši, selo, 100, 105
 Sabini Bartolomej, notar Bara 84
 sabor crkveni, 69
 Sakri, starosjedoci, 115
 Saltua, 152
 Sandalj, vojvoda Bosne, 76, 145, 171, 192—5
 sandžak-beg, 12, 49, 83, 94, 127
 Sanudo Marin, 11, 49, 171, 180
 sardele soljene, 213
 Segon (Šegon?), prevodilac, 39, 40
 Segredo Albano, providur, 30, 152, 155, 192, 195
 Senj, 225
 Seoce u Krajini, 73
 Sergije, sveštenik, Bara 208
 Sicilija, 210
 Sindik Ilija, istoričar, 186
 Siković Stjepko iz Bara, izaslanik vojvode Altomana, 206
 Sinjavina, 181—2
- sir (trgovina), 14
 siromasi popisani, 19, 136
 Siti, Sciti (Bizanti?), 18, 28, 33
 Sitnica, rijeka, 37
 Sjekloča, bratstvo, 106, 108
 Sjevera, rijeka, 48
 Skadar, Skadranj, 7, 8, 10, 15, 31, 41
 —2, 44, 49, 53, 56, 59, 60, 63, 68, 78
 —9, 89, 90, 99, 104, 132, 152, 166, 187, 190, 198—9, 203, 207, 210
 — sandžakat, 49, 50
 — zemljščina knjiga, 60
 Skadarsko jezero, 48, 51, 53, 59, 65, 76, 99, 100
 Skender čauš (Podgorica), 12
 skerlet, 22, 37, 126, 164
 Skoplje (skubi?), 13, 100, 172
 skrinjar, 224
 Skromuti, starosjedoci Ceklina, 106
 Sladojević Dako, 150, 156
 slanina, 14
 slikari, 22
 Slovensi, 42—3, 55, 116, 149, 169, 182—3, 207
 slovenski jezik, 158
 — pisar (srpsko-ćirilski), 158
 sluga, 17, 32, 40, 44, 83, 113, 120, 134, 136, 162, 209—10
 — na brodu, 128, 147, 210, 218
 — poslat u Italiju, 57
 sluškinja, 19, 23, 47, 81, 111, 114, 116, 118, 121, 125, 135—6, 139, 147, 151, 159, 215, 218
 — Skenderbega Crnojevića, 127
 — prodata, 144
 služba na galiji, 128, 138—9, 214, 221
 — 2
 Smederevo, 71, 189, 207
 Smičiklas, 185
 smokve, 25, 191
 so, 61, 67, 108, 146, 152, 156—7, 162, 176, 178—9, 180, 206, 213
 sona gumna, 67
 solane (Prevlaka), 30, 178, 209
 — mitropolitove, 72
 — Rajka Monete, 211
 Soko, grad, ruševine, 115
 Somina durmitorska, 166
 Sotonići, 75, 78, 84—5, 86
 Sozina, selo, 79
 spahije, 41, 91—5
 Span Georgije, 44
 Sparuč Grubac, 27
 Spič, 73, 79
 Split, 221
 spor, 33—4, 78, 88, 111, 128, 220—1, 224, 226
 Spuž, 9, 44
 Srbica Radoslav, 213
 Srbi, srpski, vrlo često

- Srbija, 18, 29, 34, 36, 54, 99, 109, 133,
 185, 187, 198
 — Stara (Raška), 55, 99, 166
 Srbljanovići, Drobnjaci, 170
 Srpska despotovina, 206
 Srpska, selo, 58
 srpski starosjedoci, 95, 100
 srebro, 19, 23, 30, 38, 105, 111, 133,
 173, 175—6, 179, 181, 195, 197
 srebrnarija, 111, 116, 177, 179, 195—6,
 198
 Stanisaljići, selo, 123
 Stanislavić Mustafa, 38
 Stanojević Gligor, istoričar, 49, 64,
 83—4, 90, 93—5, 143
 Stanojević Stanoje, istoričar, 9
 stanovništvo, 12, 13, 51, 59—62, 68, 81,
 83, 87, 89, 97, 99—102, 112, 115—16,
 121, 124, 126, 129, 131, 140, 144—5,
 152, 169
 Stanjevići, selo, 123
 staratelji, 28, 32, 35, 37, 128
 stavilac na srpskom dvoru, 54
 Stevan Tomaš, bos. kralj, 205
 Stijepo Stanov, glavar Brčela, 86
 Stijepovići iz Čeklina, 101, 104
 Stjepčević Ivo, istoričar, 33, 44, 69,
 70, 72, 162, 189, 193, 206, 213
 stočarstvo, stočari, 99, 100, 142, 161
 stočari »Vlasi«, 163, 166
 stoka (kupljena, zaplijenjena), 148,
 181
 Stojanović Ljubomir, filolog, 11, 133,
 142, 146, 154—5, 172, 190, 196
 Stoliv, 27—8, 47, 117—18, 259
 stolnjak, 19
 strijela, 109
 strijelac na galiji, 96
 strijelci kotorski, 68, 120
 »strižar« (kose?), 76, 100, 112, 115
 Strugar Mih., 76, 100, 112, 115
 Strugari, selo i bratstvo, 101—2, 105
 sud kotorski (uprava grada), vrlo
 često
 sud dobrih ljudi, 83, 115
 — od 24 starca, 82, 95
 sudije, vrlo često
 Sudut Petar, 16
 Suhi potok, Sušica, (Proni sat), 59, 60
 Suhrab Mehmed-paša, 181
 sukno, 34
 Sulejman Muhamedov Mustafa, 50
 Sumor, »kralj« plemena Mataruga,
 167
 Sutjeska, 181
 Sutorman, 81, 85
 Svač 13
 svečanosti trojičanske, 40
- sveštenici, 19, 22—4, 31—2, 35, 61, 69,
 70, 73, 78—9, 86, 90, 128, 135—6, 139,
 168, 199, 211, 214, 216, 223—4, 227
 sveštenik »cirilica«, 68
 svila (tkanina), 19, 20, 22, 30, 34, 37,
 40, 71, 77, 108, 126, 134, 164, 222,
 225
 — mletačka, purpurna, žuta, bijela,
 40
 — »parangon«, 40
 — s markom N+V, 226
 svita (čoha), 20, 22, 32—3, 35, 37, 45,
 71, 108, 113, 115—17, 120, 126, 133—
 4, 146, 157, 159, 172, 178—9, 198, 209,
 213, 224
 — plava, crvena i zelena, 174
 Šabanović Hazim, 12, 154
 Safranović, prezime, 23
 Saranci, 181
 Sat Trifun, sveštenik, 199
 Šerović Petar, istoričar, 131, 192—3,
 204
 Šestan Dabiša, 73
 Šestani, selo, 68, 73
 Šestani, kotor. porodica, 91
 Šeste (Seste), starosjed., 90
 Šibenik, Šibeničanin, 29
 Šišić F., istoričar, 67
 Sišmanović Lorenc, 54
 Šišojević Ilarion, episkop, Vranjine,
 51, 96
 Šišojevići, selo, 89, 94—7
 šizmatici, 59
 Škaljari, selo, 115
 Škrđio u Dobroti, 23, 25, 27
 škola manastirska, 9
 Škrelije, porodica, 68
 Skrivančić Gavro, istoričar, 48, 52, 59,
 60, 67, 76, 78—9, 83
 Škurda, rijeka, 223
 Sobajić Petar, etnograf, 43—4, 48, 55,
 63, 106—7, 112, 131—2, 140—5, 148—
 9, 153—6, 166, 171, 176, 202
 — Makst, 56, 124
 Soč, porodica, 90—1
 Soćova glavica, 91
 Spanji, ilir. porom. pleme, 7, 43—4,
 55, 131, 166
 Španjska gradina, 44
 Špiljari, nad Kotorom, 38, 120, 140
 Špuri, 100, 120
 štala (ergela), 110
 štampar, 175
 štamparija, 124
 — obodsko-cetinjska, 102—3
 — Vukovića u Veneciji, 102
 Štimlje na Kosovu, 125
 štit, 18
 Štitari crnionički, 81
 — Iješanski, 127

- Šufljaj M., istoričar, 63, 72
 Šuranj, 19, 33—4, 211, 218
 Tabula Poutingeriana, 143
 Tadić Jorjo, istoričar, 172, 189, 194—5
 taliri srebrni, 113—14, 221, 225
 Tara, 171, 181—2
 Taranto, 224
 Tatari, 132
 Tatari-Radovanovići, bratstvo, 112
 Tepavac Nikola, 37, 221
 testamentat, 11, 18, 23, 28, 30, 54, 77,
 79, 113—14, 118, 136, 157, 165, 168,
 196—7, 202, 212, 219, 222—4
 Tihomiri, starosprsko pleme, 56
 Tivat, 69, 118, 138, 187, 199—201, 214
 Tjentište, 176
 tkanina, 181, 219, purpurna, 174
 Todor Vučićev, knez Ceklina, 102
 Tološ kod Titograda, 12, 36
 Toma arhiđakon splitski, 187
 Toma, vojvoda zetski 76
 Tomaš, kralj Bosne, 154
 Tomáš Jovanov, glavar Šišojevića,
 97
 Tomašević Stevan, kralj, 154
 Tomic Jovan, istoričar, 76, 94
 — Svetozar, etnograf, 161, 163—4, 166
 — 7, 171
 Tomići, selo crnogorsko, 84, 86—7
 — selo Iješansko, 127
 Topija Karlo, 66
 Toplica, 185
 Trani u Italiji, 38, 57, 224
 Travnik, 169, 176
 Travunija, 150, 154, 185—6
 Trebinje, Trebinjani, 22, 152—4, 157,
 101—2, 187
 Trebjesja, Trebešani, 141—2
 Trepča, 13, 76, 100, 105, 109
 trgovac, trgovina, vrlo često
 trgovacko putovanje, 13, 14, 16 —
 vrlo često
 — društvo, dosta često
 Trgovište, 100, 105, 108—9, 174—5
 Trifun Kotoranin, moskovski zlatar,
 118, 179
 Triptikov Nikša, Baranin, 208
 Trković Radoslav iz Onogošta
 Trnovo, selo, 92
 Trogiranin, 137
 Tugomiri, selo, 52
 turnać, 37, 50, 84
 Turci, 11, 44, 48, 50—1, 91—2, 99, 100,
 132, 142, 154, 178, 181, 209—1
 Turčin Alija, vojvoda Rudinjana, 162
 »Turčin«, 37—40
 turski podanici, 80, 115, 123, 135, 147
 Tuzi, 60
 Tvrtko I, 145, 161
 Tvrtko II, 154
 ubistvo, 82, 95, 115, 152, 158
 učenik zanata, 113, 120, 146, 151, 153,
 162, 210
 Udine, 114
 Ugarska, 71, 209
 Ugnji, 104—5, 188
 ugovor mirovni, 145
 Ugrenović Ugren, starosjedelac Ni-
 kišića, 141, 144
 ukljeve, 100
 Ulcinj, 30, 63, 65, 79, 111, 190
 Ulići, selo, 100, 119, 120
 ulje, 29, 77, 174
 umir, 33, 39, 83, 95, 115, 152
 — krvni, 82
 — plemenski, 158
 — kumstva, pobratimstva, brakovi
 za umir, 158
 unija, unijatstvo, 69, 71
 Urošević Dessa, knez, 185
 Useljenici, Drobnjaci, 170
 Uskoci, Drobnjaci, 170
 uskoci (došljaci), 228
 »uskoci« (otmičani), 39
 ustanač na Turke, 143, 180
 Valac Ratkov Gorevuk, 106, 108—9
 Valares zapov. mlet. galije, 128
 Valeri, zapov. galije, 128
 Valona, 114
 vanbračna djeca, 19
 Vasić Miloje, arheolog, 186
 Vasiljevići (Bazili), kotor. porodica,
 21
 Vasojevići, 112, 121, 132—3, 205
 Vatikan, 67, 69
 Vedova iz Venecije, trgovac svilom,
 226
 Velje brdo, 43, 45
 Venecija, 12—14, 21, 35, 38, 66, 68, 80,
 147, 153, 164, 174—5, 179, 186, 207,
 209—10, 214—15, 220, 226
 Verige, 118
 Veselković Dapko, Podgoričanin, 15
 Vespazijan, 42
 veslač galije, 221
 vez, 19
 vezir skadarški, 140
 Vezirov most, 45
 Vidin, 144
 Vijeće Malo, Veliko, Tajno, 21, 28,
 137, 190
 vikar kotorski, 20
 Vikturi, providur, 32, 207
 Viluse, Vilušani, 150, 152—3, 156
 vino, 146, 159, 179, 214, 224
 vinograd, vrlo često
 Vita Baranin, strižar, 24
 Vita Danilov iz Banjana, 163
 Vita Kotoranin, graditelj Dečana, 22,
 47, 100, 162

- Vitanica, županija, 154
 Vitomir Nikola, izaslanik despota, 206
 Vitomirović Lukač, knez Riđana, 159
 Vizantijci, 63
 vješala, 206
 vladika, 50
 Vladićić Bernard, sveštenik, 214
 Vlahinja voda, 100, 117
 Vlasi (Bardonja, Bacul, Glava), 167, 182—3
 Vlasi, uopšte, 52, 100, 117, 152, 172
 »vlasi« (stočari), 155, 163, 166
 vlastaci (meropsi), 118
 vlastela, 109—11, 127, 141, 162
 — vlastela kotorska, vro često
 Vlaška (Rumunija), 172
 voćke, 25, 118, 191
 vojnici, 223, 225 (senjski)
 Vojinovići sa Kosova, 92, 145, 171
 — Miloš iz Vučitrna, 92
 Vojislavljevići, zetski vladari, 53, 55, 75, 100, 153
 — Vojislav (rodonač.), 53, 59, 63, 65, 75, 153, 187, 190
 — Bodin, kralj, 9
 — Mihailo, kralj, 63
 — Đorđe, 53, 75, 104
 Vojkovići, selo, 36
 Vojnik, planina, 141
 vojska Balšića i Đuraševića, 191
 vojvoda, 40, 50, 76, 90—3, 95, 103, 106, 109, 141—2
 Vojvodić Hajdar, 95
 Vojvodići, bratstvo, 90
 volovi, 40, 43, 84, 133, 146
 Volujak, 166
 vosak, 34
 Vraka, selo blizu Skadra, 15, 59, 60, 62, 115
 Vrakjen, kotor. porodica, 15, 19, 35, 83, 138—9, 225
 — Mihailo, arhiprezviter, 199
 Vranići, selo, 45
 Vranj, selo, 53—5
 Vranjska gora, 53—4
 Vranjčić Đuraš, 203—4
 Vranjina, 11, 44, 46, 51—3, 58, 67, 76, 99, 133, 142
 vratar grada, 233—4
 Vražegrmci, 140
 Vrba, selo, 91
 Vrela u Zeti, 11
 Vrm, županija, Vrmljani, 153—5, 161 —2
 Vrmoša Alija, 37
 Vrtijeljka, 95
 vrtovi, 208
 Vrtovi (Tabaćina u Kotoru), 165, 223
 Vučitrn, 91—2, 206
 Vujačići, 49—50
 Vujo Branojević iz Vučitrna, rodonač, 92
 Vujo Rajićev, spahija, rodonačelnik, 50, 91—4 (njegov otac, Rajić, vojvoda)
 Vujović Nikolićin Drago, spahija, 92 —5
 — Pavle, pisac, i Filip, 92
 Vujo Radov Luka iz Crne Gore, kapetan fregate, prenosilac pošte, 225 —6
 Vuk, vojvoda Zete, 76
 Vukan, župan Ribnice, 9
 Vukašinović Rade, glavar Dračevice, 143
 Vukac pop Iješanski, 124
 Vukčevići, bratstvo, 124
 — Nikola, pravnik, pisac, 124
 Vukčić Stefan, v. Kosače
 Vukmanović Bogdan iz Bara, 79
 Vukmanović Jovan, etnograf, 75, 81, 204—5
 Vukova postobjina, 169
 Vuko Miškov, glavar Momčilića, 46
 Vuković Božidar Podgoričanin, štampar, 12, 73, 102, 186, 189
 Vukovići, selo, 53
 Vuksan Dušan, istoričar, 95
 Vukšići, v. Bogutovići
 Vulović, knez Drobničaka, 170
 vuna, 41, 213—14
 Zabes, selo, 52
 Zabjela, 45
 Zadar, 187, 224—5
 Zadranić, 128
 — Pavle Georgijev, knez Kotora, 190
 Zagreb, 21
 Zagurovići, kotor. porodica, 37, 62, 78, 116, 167, 200, 214, 225—6
 — Ilija, pjesnik, 78, 147, 218
 — Andel, sin Jerolima Štampara, 38
 Zahumlje, 186
 zajam, vrlo često
 Zaklobuk, selo, 153
 zakup, vrlo često
 Zalazi, 37, 55, 106, 108, 110, 174
 zanatlje doseljeni, 228
 zarobljenici, 33, 38, 181
 zastavnik kotor. tvrdave, 226
 Zaulović Tujko iz Bara, izaslanik vojvode Altomana, 206
 Zbor crnogorski, 83, 94—5, 180
 — Paštrovića, 39, 79, 89, 95
 zborna mjesta, 86, 169
 Zborna glavica u Drobničima, 169
 Zeno Alojz, providur, 114
 Zečani — Crnogorci (brojna imena), 209—228
 Zečanin iz Krajine, pisac legende, 67

- Zećanin Radev Grgur, ribar, 216
— Radev Petar, stanovnik Venecije, 215
Zeta, Zećani, pleme, 7—62, dalje vrlo često
Zeta — Crna Gora (Montenegro), 209—228
Zetska episkopija, mitropolija, 51, 68
— 73, 121
zidari, 117—118, 150—1, 164—5, 222
— 3
zlatarci, 14, 15, 22, 26, 30, 42, 47, 62, 72,
91, 116, 119, 157, 175, 179, 195—6,
210, 214, 224, 226—7
zlato, 19, 29, 38, 40, 105, 111, 173, 181,
195, 197
Zlatna strana, 176
Zmajevići iz Njeguša u Kotoru i Perastu, 40, 139
— Andrija i Većentije, carinici, 91
- *Andrija*, arcibiskup barski, primas srpski, pisac, 176
— Matija, ruski admiral, 91
Zogović Radoslav, 109, 121
Zogove lazine u Ulićima, 121
Zuan iz Napulja, ptomajstor zidara,
226
zubni vidar, 29
Zupci u Dračevici
Zabljak, 9, 39, 46, 48—52, 78, 91, 99,
100
Žaborovo, selo, 48
Žanjica, pristanište na Luštici
Ždrale, bratstvo, 163
željezo, 36, 134, 146
Žigović Lovro iz Bara, povjerenik
Jelene Balšić, 196
žito, 17—19, 22, 25, 39, 71, 78, 108, 111,
147, 167, 191, 212, 221
Žrnovica, županija, 154

S A D R Ž A J

| | Strana |
|---------------------------|-----------|
| P redgovor | 5 |
| I — ZEĆANI (pleme) | 7 |
| 1. — Podgorica (Titograd) | 8 |
| 2. — Duklja | 41 |
| 3. — Lužani | 43 |
| 4. — Momišići | 45 |
| 5. — Kupusci | 46 |
| 6. — Žabljak | 48 |
| 7. — Vranjina | 51 |
| 8. — Vranj | 53 |
| 9. — Mataguži | 55 |
| 10. — Grlije | 58 |
| 11. — Kupelnik | 59 |
| II — MRKOJEVIĆI | 63 |
| III — KRAJINJANI | 65 |
| 1. — Prečista Krajinska | 66 |
| 2. — Šestani | 73 |
| IV — CRMNIČANI | 75 |
| 1. — Crmnica | 75 |
| 2. — Godinje | 79 |
| 3. — Karuči u Limljanim | 81 |
| 4. — Gluhi Do | 83 |
| 5. — Sotonići | 84 |
| 6. — Brčeli | 85 |
| 7. — Tomići | 86 |

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|-----|
| V — LJUBOTINJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 89 |
| 1. — Ljubotinj | — | — | — | — | — | — | — | — | 89 |
| 2. — Šijojevići (Građani) | — | — | — | — | — | — | — | — | 95 |
| VI — CEKLINJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 99 |
| 1. — Ceklin | — | — | — | — | — | — | — | — | 101 |
| 2. — Rijeka (Crnojevića) | — | — | — | — | — | — | — | — | 102 |
| 3. — Riječani (selo) | — | — | — | — | — | — | — | — | 104 |
| 4. — Dobrsko Selo (Dobro) | — | — | — | — | — | — | — | — | 104 |
| 5. — Kosijeri | — | — | — | — | — | — | — | — | 115 |
| 6. — Bokovo | — | — | — | — | — | — | — | — | 119 |
| 7. — Ulići | — | — | — | — | — | — | — | — | 119 |
| 8. — Arbanasi (selo) | — | — | — | — | — | — | — | — | 120 |
| VII — LJEŠNJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 123 |
| 1. — Lješnjani (Liješnje) | — | — | — | — | — | — | — | — | 123 |
| 2. — Gradac | — | — | — | — | — | — | — | — | 124 |
| 3. — Štitari | — | — | — | — | — | — | — | — | 127 |
| 4. — Progonovići | — | — | — | — | — | — | — | — | 127 |
| 5. — Krusi | — | — | — | — | — | — | — | — | 127 |
| VIII — BJELOPAVLJICI | — | — | — | — | — | — | — | — | 131 |
| IX — NIKŠIĆI | — | — | — | — | — | — | — | — | 141 |
| 1. — Nikšić (Onogošt) | — | — | — | — | — | — | — | — | 143 |
| 2. — Stanovnici (grada i plemena) | — | — | — | — | — | — | — | — | 145 |
| X — GRAHOVLJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 149 |
| 1. — Grahovo | — | — | — | — | — | — | — | — | 150 |
| 2. — Viluse | — | — | — | — | — | — | — | — | 152 |
| 3. — Klobuk | — | — | — | — | — | — | — | — | 153 |
| 4. — Riđani | — | — | — | — | — | — | — | — | 156 |
| XI — RUDINJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 161 |
| XII — BANJANI | — | — | — | — | — | — | — | — | 163 |
| 1. — Banjani | — | — | — | — | — | — | — | — | 163 |
| 2. — Mataruge | — | — | — | — | — | — | — | — | 166 |
| XIII — DROBNJACI | — | — | — | — | — | — | — | — | 169 |
| 1. — Drobnjak (Herak Đurđev Bogutović, predak Njegošev) | — | — | — | — | — | — | — | — | 169 |
| 2. — Kriči | — | — | — | — | — | — | — | — | 181 |

| | | | | | | | | |
|--|---|---|---|---|---|---|---|-----|
| XIV — ZEĆANI — CRNOGORCI | — | — | — | — | — | — | — | 185 |
| 1. — Balšići | — | — | — | — | — | — | — | 189 |
| 2. — Nepoznati Balšići | — | — | — | — | — | — | — | 197 |
| 3. — Kalodurdevići (Đuraševići-Crnojevići?) | — | — | — | — | — | — | — | 198 |
| 4. — Zetski vojvoda Altoman (namjesnik) | — | — | — | — | — | — | — | 205 |
| 5. — Nikola Arhilupis, Kotoranin (despotov sekretar) | — | — | — | — | — | — | — | 207 |
| 6. — Bratoslav-beg | — | — | — | — | — | — | — | 209 |
| 7. — Razni Zéčani-Crnogorci | — | — | — | — | — | — | — | 209 |
| P o g o v o r | — | — | — | — | — | — | — | 229 |
| R e g i s t a r | — | — | — | — | — | — | — | 231 |

RISTO KOVIJANIĆ

POMENI CRNOGORSKIH PLEMENA
U KOTORSKIM SPOMENICIMA
(XIV—XVI VIJEK)

KNJIGA II

IZDAVAČ:

ISTORIJSKI INSTITUT SR CRNE GORE — TITOGRAD

Štampanje ove knjige finansirala je Zajednica za naučni rad Crne Gore.